

T.C. ANADOLU ÜNİVERSİTESİ YAYINI NO: 2257

AÇIKÖĞRETİM FAKÜLTESİ YAYINI NO: 1254

AÇIKÖĞRETİM FAKÜLTESİ
OKULÖNCESİ ÖĞRETMENLİĞİ LİSANS PROGRAMI

EĞİTİM SOSYOLOJİSİ

Yazarlar

Prof.Dr. Coşkun BAYRAK (Ünite 6)

Prof.Dr. Hasan ŞİMŞEK (Ünite 4)

Prof.Dr. Nadir SUĞUR (Ünite 5)

Prof.Dr. Ahmet AYPAY (Ünite 2)

Prof.Dr. Mehmet ŞİŞMAN (Ünite 7)

Prof.Dr. Servet ÖZDEMİR (Ünite 8)

Doç.Dr. Mustafa ÖZCAN (Ünite 8)

Yrd.Doç.Dr. Turan Akman ERKILIÇ (Ünite 1)

Öğr.Gör.Dr. Eren KESİM (Ünite 3)

Editör

Yrd.Doç.Dr. Adnan BOYACI

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Anadolu Üniversitesine aittir.
“Uzaktan Öğretim” tekniğine uygun olarak hazırlanan bu kitabın bütün hakları saklıdır.
İlgili kuruluştan izin almadan kitabın tümü ya da bölümleri mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt
veya başka şekillerde çoğaltılamaz, basılamaz ve dağıtılamaz.

Copyright © 2011 by Anadolu University
All rights reserved

No part of this book may be reproduced or stored in a retrieval system, or transmitted
in any form or by any means mechanical, electronic, photocopy, magnetic, tape or otherwise, without
permission in writing from the University.

UZAKTAN ÖĞRETİM TASARIM BİRİMİ

Genel Koordinatör

Prof.Dr. Levend Kılıç

Genel Koordinatör Yardımcısı

Doç.Dr. Müjgan Bozkaya

Öğretim Tasarımcısı

Doç.Dr. Müjgan Bozkaya

Grafik Tasarım Yönetmenleri

Prof. Tevfik Fikret Uçar

Öğr.Gör. Cemalettin Yıldız

Öğr.Gör. Nilgün Salur

Dil ve Yazım Danışmanı

Okt. Sevgi Çalışır Zenci

Ölçme Değerlendirme Sorumlusu

Uzm. Bülent Gezen

Kitap Koordinasyon Birimi

Yrd.Doç.Dr. Feyyaz Bodur

Uzm. Nermin Özgür

Kapak Düzeni

Prof. Tevfik Fikret Uçar

Dizgi

Açıköğretim Fakültesi Dizgi Ekibi

Eğitim Sosyolojisi

ISBN
978-975-06-0931-2

2. Baskı

Bu kitap ANADOLU ÜNİVERSİTESİ Web-Ofset Tesislerinde 4.600 adet basılmıştır.
ESKİŞEHİR, Haziran 2012

İçindekiler

Önsöz	vii
Kullanım Kılavuzu	viii

Eğitim Sosyolojisinin Tanımı, Özellikleri ve Gelişimi.....	1	1. ÜNİTE
GİRİŞ	3	
EĞİTİM VE TOPLUM İLE İLGİLİ TEMEL KAVRAMLAR	3	
BİR TOPLUMSAL KURUM OLARAK EĞİTİMİN KENDİNE ÖZGÜ YÖNLERİ	5	
EĞİTİM SOSYOLOJİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ	6	
Bir Disiplin Olarak Eğitim Sosyolojisinin Önemi	7	
Dünyada Eğitim Sosyolojisinin Gelişimi	7	
Türkiye’de Eğitim Sosyolojisinin Gelişimi.....	8	
EĞİTİM SOSYOLOJİSİNDE KURAMSAL YAKLAŞIMLAR.....	9	
İşlevselci Yaklaşımlar	9	
Çatışmacı Yaklaşımlar	10	
Etkileşimsel Yaklaşımlar.....	11	
Özet	12	
Kendimizi Sınayalım	14	
Okuma Parçası	15	
Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı	16	
Sıra Sizde Yanıt Anahtarı	17	
Yararlanılan ve Başvurulabilecek Kaynaklar	17	

Eğitimde Amaçlar ve Toplumsal Sistem	19	2. ÜNİTE
GİRİŞ	21	
AMAÇLAR VE EĞİTİM	21	
Amaçların İşlevleri.....	21	
Biçimsel ve Biçimsel Olmayan Amaçlar	22	
Amaçlar ve Değerler Arasındaki İlişkiler	22	
Amaçlar Arasındaki İlişkiler	22	
Amaçların Belirlenmesi	22	
Amaçların Toplumsal Açından Sahip Olması Gereken Nitelikler	23	
AMAÇLAR AÇISINDAN EĞİTİM VE TOPLUM	23	
Eğitimin Sosyokültürel Amaçları.....	24	
TÜRK MİLLÎ EĞİTİMİNİN AMAÇLARI.....	26	
OKULUN DÖRT TEMEL AMACI VE EĞİTİM REFORMLARI.....	28	
Özet	30	
Kendimizi Sınayalım	32	
Okuma Parçası	33	
Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı	34	
Sıra Sizde Yanıt Anahtarı	34	
Yararlanılan ve Başvurulabilecek Kaynaklar	35	

Eğitim ve Toplumsal Kurumlar.....	37	3. ÜNİTE
GİRİŞ	39	
TOPLUM VE TOPLUMSAL KURUMLAR	39	
TOPLUMSAL KURUMLARIN EĞİTİM KURUMUYLA ETKİLEŞİMİ	40	

BİR TOPLUMSAL KURUM OLARAK EĞİTİM	41
EĞİTİM VE AİLE KURUMU	43
EĞİTİM VE EKONOMİ KURUMU	44
EĞİTİM VE DİN KURUMU	45
EĞİTİM VE SİYASET KURUMU	46
Özet.....	47
Kendimizi Sınayalım.....	49
Okuma Parçası	50
Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı	50
Sıra Sizde Yanıt Anahtarı	51
Yararlanılan ve Başvurulabilecek Kaynaklar	52

4. ÜNİTE

Eğitim ve Toplumsal Değişme.....	53
GİRİŞ	55
EĞİTİMİN BİREYSEL İŞLEVLERİ.....	56
Entelektüel Gelişim	56
Vatandaşlık Eğitimi	56
Mesleki Hazırlık	56
Bireysel Gelişim.....	57
DEĞİŞİM: EVRİM Mİ, DEVRİM Mİ?	58
EĞİTİM VE TOPLUMSAL DEĞİŞME.....	61
Toplumun Yansıması Olarak Eğitim ve Okul Sistemi (Tutucu/Yansıtıcı İşlev).....	62
Toplumsal Değişim ve Dönüşüm Aracı Olarak Eğitim ve Okul Sistemi (Değiştirici/Dönüştürücü İşlev)	66
Değiştirici/Dönüştürücü Liderlik Kaynağı Olarak Eğitim ve Okul Sistemi	68
SONUÇ.....	69
Özet.....	71
Kendimizi Sınayalım.....	73
Okuma Parçası	74
Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı	74
Sıra Sizde Yanıt Anahtarı	75
Yararlanılan ve Başvurulabilecek Kaynaklar	76

5. ÜNİTE

Eğitim ve Toplumsal Hareketlilik.....	77
GİRİŞ	79
EĞİTİM VE TOPLUMSAL HAREKETLİLİKLE İLGİLİ TEMEL KAVRAMLAR.....	79
Toplumsallaşma.....	79
Toplumsal Statü.....	80
Toplumsal Hareketlilik.....	81
TOPLUMSAL TABAKALAŞMA SİSTEMLERİ	82
Kölelik.....	83
Kast Sistemi.....	83
Katman Sistemi	83
Sınıf ve Statü Sistemi.....	84
DEMOKRASİ VE FIRSAT EŞİTLİĞİ İLKESİ.....	85
EĞİTİM VE TOPLUMSAL HAREKETLİLİK İLE İLGİLİ TARTIŞMALAR.....	86
EĞİTİM VE FIRSAT EŞİTLİĞİ İLİŞKİSİ	88

Özet.....	92
Kendimizi Sınayalım.....	94
Okuma Parçası	95
Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı	95
Sıra Sizde Yanıt Anahtarı	96
Yararlanılan ve Başvurulabilecek Kaynaklar	96

Toplumsal Bir Sistem Olarak Okul 97

6. ÜNİTE

GİRİŞ	99
SİSTEM KAVRAMI	99
TOPLUMSAL AÇIK BİR SİSTEM OLARAK OKUL	100
Okul Örgüt Sistemi	100
Okulun Sistem Özellikleri.....	101
Okul Yönetimi.....	102
Dış Paydaşlar	104
Değişim Çevresi.....	104
Politik Uygulama Alanında Okul ve Devlet	105
Okul Sisteminde Yönetici ve Lider	106
Eğitim Öğretim	108
Kültür	108
Özet	109
Kendimizi Sınayalım	110
Yaşamın İçinden	111
Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı	111
Sıra Sizde Yanıt Anahtarı	111
Yararlanılan ve Başvurulabilecek Kaynaklar	112

Eğitim ve Okulun Kültürel Temelleri..... 113

7. ÜNİTE

GİRİŞ	115
KÜLTÜRLE İLGİLİ TEMEL KAVRAM VE KURAMLAR	115
Kültür Kavramı	115
Kültürle İlgili Bazı Sınıflamalar.....	116
Kültürle İlgili Bazı Kuramlar.....	116
Kültürün İşlevleri.....	118
KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE EĞİTİM VE KÜLTÜR.....	119
BİREYÇİ VE TOPLUMCU KÜLTÜRLERDE EĞİTİM VE OKUL	121
FARKLI AÇILARDAN OKUL.....	122
Kültürel Açıdan Okul	123
OKUL KÜLTÜRÜ	124
Okul İçinde Alt Kültürler.....	125
Okulun Ortak Kültürü.....	126
OKUL KÜLTÜRÜNÜN ÖĞELERİ	126
Temel İnançlar.....	126
İnsan Doğası.....	126
İnsan ve Çevre İlişkileri.....	127
Gerçeğin Doğası.....	127
Temel Değerler ve Normlar.....	128
Hikâyeler ve Efsaneler	129
Törenler ve Kahramanlar.....	129
Semboller ve Uygulamalar.....	130

OKUL KÜLTÜRÜNÜN OLUŞMASI VE DEĞİŞMESİ	131
Okul Kültürünün Oluşmasında ve Değişmesinde Okul İçi Etmenler.....	132
Okul Kültürünün Yönetimi.....	132
Okul Kültürünün Araştırılması ve Ölçülmesi	133
Özet.....	134
Kendimizi Sınayalım.....	136
Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı	137
Sıra Sizde Yanıt Anahtarı	137
Yararlanılan ve Başvurulabilecek Kaynaklar	138

8. ÜNİTE

Bilgi Toplumunda Eğitim ve Öğretmenlik Mesleği..... 141

GİRİŞ	143
EĞİTİM OKUL VE DEĞİŞİM.....	143
TOPLUMSAL DEĞİŞİM VE ÖĞRETMENLİK	144
Bilgi Toplumunda Öğretmen.....	144
ÖĞRETMENİN NİTELİKLERİ	147
Öğretmenlik Mesleği	147
MESLEKLEŞME KOŞULLARI AÇISINDAN ÖĞRETMENLİK	147
Uzmanlık Bilgisi - Örgün Eğitimden Geçme	147
Giriş Denetimi	148
Meslek Ahlakı (Etik).....	148
Çalışma Özgürlüğü.....	148
Meslek Kuruluşları.....	149
Hizmet Koşulları.....	149
Toplumca Meslek Olarak Tanınma	149
ÖĞRETMENİN STANDARTLAŞAN NİTELİKLERİ	149
Öğretmenlik Standartları	150
Özet	153
Kendimizi Sınayalım	154
Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı	155
Sıra Sizde Yanıt Anahtarı	155
Yararlanılan ve Başvurulabilecek Kaynaklar	156

Sözlük 159

Dizin 161

Önsöz

21. yüzyıl toplumları küreselleşme, siber iletişim ve bilgi ekonomisi gibi değişkenlerin etkisi ile yapısal bir dönüşüm süreci içine girmiş; bu süreçte eğitim ve okul merkezde tanımlanan öğeler olmuştur. Eğitimin ve okulun merkezde tanımlanması; eğitimin stratejik değişim ajanı olarak toplumsal işlevlerinden, eğitim ve okul kurumunun diğer kurumlarla olan ilişki dinamiklerinden ve belirlenen eğitim felsefelerinin toplum kurgusunun temelinde yer almasından kaynaklanmaktadır.

Toplumlar var olma stratejilerini çağdaş eğitim felsefeleri ve eğitimle toplum arasındaki ilişki dinamikleri çerçevesinde yeniden yapılandırırken, eğitimin ve okulun sosyolojik ve felsefi anlamlarının, değişimi gerçekleştirecek olan sistem yürütücüleri tarafından kavranması yadsınamaz bir gerekliliktir. Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde, toplumsal kalkınma ve sürdürülebilir gelişmenin en önemli değişkenlerinden biri olarak tanımlanan eğitimin; özellikle toplumsal ve felsefi anlamı kavranmadan, salt teknik ve yasal bir süreç olarak yapılandırılması ve sürdürülmesi okullardan başlayarak sistemin genelinde çeşitli sorunlara neden olmaktadır. Başta öğretmenler, eğitim ve okul yöneticileri ile politika yapımcılar eğitimin bir yapı, süreç, örgüt ve sistem olarak, toplumsal ve felsefi anlamlarını kavradıkları ölçüde, okullardaki sınıflardan sistemin geneline kadar geniş bir yelpazede beliren sorunların çözümüne yönelik bütüncül bir bakış açısı kazanabilirler.

Eğitim sosyolojisi ve felsefesi kitabı, eğitim sosyolojisi ve felsefesi alanını tanımanızı, gerçekleştireceğiniz eğitim öğretim etkinliklerinin toplumsal ve felsefi arka planını kavramanızı, öğretmenlik mesleğinin işlev ve etkilerini sosyolojik ve felsefi açıdan konumlandırmaya yönelik bilgi ve beceri kazanmanız amacıyla hazırlanmıştır.

Bu amaca yönelik olarak kitapta, eğitim sosyolojisinin tanımı, özellikleri ve gelişimi; eğitimde toplumsal amaçlar ve toplumsal sistem; eğitim ve toplumsal kurumlar; eğitim ve toplumsal değişim; eğitim ve toplumsal hareketlilik; toplumsal bir sistem olarak okul; felsefenin tanımı, kapsamı, felsefe-eğitim ilişkisi, eğitim felsefesi; felsefi akımlar ve eğitim felsefesi akımları; eğitim felsefesi ve çağdaş eğitim sistemleri ve Türk Eğitim Sistemi'nin felsefi temelleri konularına yer verilmiştir.

Konuları kendi kendinize çalışarak öğrenmenize olanak sağlayacak biçimde, uzaktan eğitim ilkelerine uygun olarak hazırlanmış bu kitaptaki bilgileri daha kolay ve etkili biçimde öğrenebilmeniz için öncelikle ünitelerin baş kısımlarında yer alan amaçlar bölümünü gözden geçiriniz. Ünitelerin içindekiler kısımlarını inceleyiniz. Ünitelerin içine yerleştirilmiş olan soruların ve tartışma önerilerinin gereğini yerine getiriniz. Ünitelere ilişkin metni çalıştıktan sonra ünite sonundaki özeti okuyunuz. Ünitelerin sonundaki değerlendirme sorularını yanıtlayınız. Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için ünitelerin sonlarındaki kaynaklara başvurunuz. Kitaptaki kimi üniteler için çekilen televizyon programlarını izlemeye özen gösteriniz.

Kitabın yararlı olmasını umuyor, başarılar diliyorum.

Editör

Yrd.Doç.Dr. Adnan BOYACI

Özet

Araştırma sonuçları, özellikle de son yıllarda yapılan araştırmalar, bu konudaki bilgilerin hızla arttığını göstermektedir. Bu nedenle, öğrencilerin bu konudaki bilgilerini güncel tutmaları ve bu konudaki gelişmeleri takip etmeleri önemlidir. Bu bölümde, bu konudaki önemli gelişmeler ve araştırmalar özetlenmiştir.

Okuma Parçası

Bu bölümde, bu konudaki bilimsel araştırmaların sonuçları ve tartışmaları sunulmaktadır. Öğrencilerin bu araştırmaları okuyarak, konuyu derinlemesine öğrenmelerine ve bu konudaki tartışmalara katılmalarına yardımcı olacaktır.

Kendimizi Sınavalım

Bu bölümde, öğrencilerin konuyu ne kadar öğrendiklerini ölçmek amacıyla hazırlanmış sorular bulunmaktadır. Sorular, konunun temel kavramları, tanımları ve uygulamaları üzerine odaklanmıştır.

Kendimizi Sınavalım Yanıt Anahtarı

1. A) 191
2. B) 1983
3. C) 1987
4. D) 1990

1. A) 191
2. B) 1983
3. C) 1987
4. D) 1990

1. A) 191
2. B) 1983
3. C) 1987
4. D) 1990

Özet: Ünitede ayrıntılı işlenen konuların önemli noktaları tekrar vurgulanır.

Okuma Parçası: Bu bölümde, bazı doğrudan ilişkili bilimsel bir çalışmadan alınan okuma parçalarına yer verilmektedir.

Kendimizi Sınavalım: Ünitede işlenen konuları öğrenip öğrenmediğinizi kendi kendinize ölçmenizi sağlayacak, bir tür sınava hazırlık testidir. Sınavlarda çıkabilecek türde soruları içerir.

Yaşamın İçinden

Bu bölümde, öğrencilerin günlük yaşamla ilgili konular hakkında bilgi edinmelerine yardımcı olacak yazılar bulunmaktadır. Bu yazılar, öğrencilerin yaşamla ilgili merak ettikleri sorulara cevaplar bulmalarına ve yaşamla ilgili konuları derinlemesine öğrenmelerine yardımcı olacaktır.

Okuma Parçası

Bu bölümde, bu konudaki bilimsel araştırmaların sonuçları ve tartışmaları sunulmaktadır. Öğrencilerin bu araştırmaları okuyarak, konuyu derinlemesine öğrenmelerine ve bu konudaki tartışmalara katılmalarına yardımcı olacaktır.

Kendimizi Sınavalım Yanıt Anahtarı

1. A) 191
2. B) 1983
3. C) 1987
4. D) 1990

1. A) 191
2. B) 1983
3. C) 1987
4. D) 1990

1. A) 191
2. B) 1983
3. C) 1987
4. D) 1990

Kendimizi Sınavalım Yanıt Anahtarı: "Kendimizi Sınavalım" bölümündeki soruların cevaplarını ve ilgili oldukları konuları içerir. Yanlış cevapladığınız sorularla ilgili konuları tekrar etmeniz sınavdaki başarınızı artırabilir.

Yaşamın İçinden: Ünitede aktarılan kuramsal açıklamalar ile günlük yaşamımızda karşılaştığımız olaylar arasında ilişki kurmanızı sağlamak için verilmiş haber ve alıntılardır.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı: "Sıra Sizde"lerde yer alan soruların cevaplarını içerir. Her hangi bir Sıra Sizde sorusuna verdiğiniz cevap ile bu bölümdeki cevabı karşılaştırarak, ilgili konuyu ne ölçüde öğrendiğinizi belirleyebilirsiniz.

Yararlanılan ve Başvurulabilecek Kaynaklar: İşlenen konulara ilişkin daha geniş bilgi edinmek isterseniz bu bölümde yer alan kaynakları inceleyebilirsiniz.

Eğitim Sosyolojisinin Tanımı, Özellikleri ve Gelişimi

Kaynak: www.akcaoren.com/images/konular/24kasim/ata2.jpg **Erişim Tarihi:** 30.06.2008

İçinde doğduğumuz, yetiştiğimiz ve yaşadığımız toplum; bireyler arası ilişkiler sistemi kapsamında yaşayan karmaşık bir yapıdır. Bu yapının merkezinde yer alan eğitim; bir kurum, süreç ve sistem olarak toplumun varlığını sürdürmesine ve gelişmesine yönelik işlevlere sahiptir. Eğitim ve toplum arasındaki bu dinamik ilişki eğitim sosyolojisinin konusudur. Eğitim sosyolojisi; eğitimin toplumsal yapı ve kurumlarla olan ilişkisini, farklı basamaklarda tanımlanmış eğitim örgütlerinin sunduğu toplumsal işlevleri, öğretime ilişkin toplumsal süreçleri, eğitimin ülke ekonomisinin gereksinme duyduğu insan kaynaklarını yetiştirme misyonunu ve eğitimin siyasal sistem içindeki işlevlerini inceleyen bir disiplindir.

Amaçlarımız

Bu üniteyi tamamladıktan sonra;

- 👁 Eğitim sosyolojisine ilişkin temel kavramları tanımlamak,
- 👁 Toplum ve eğitim ilişkisini kavramak,
- 👁 Bir toplumsal kurum olarak eğitimin kendine özgü yönlerini açıklamak,
- 👁 Türkiye’de ve dünyada eğitim sosyolojisine katkı yapan kişilerin katkılarını açıklamak,
- 👁 Eğitim sosyolojisine ilişkin kuramları kavramak için gerekli bilgi ve becerilere sahip olabileceksiniz.

Örnek Olay

Ne Olacak Bu Eğitimin Hâli?

Öğretmenevi çay salonunda bir grup öğretmen çay içiyor ve güncel konuları tartışıyor. Dışarıda hava soğuk, sisli ve oldukça kirliydi. Bu nedenle sohbeti uzattıkça uzattılar... Geçmiş anılarına daldılar; sohbet ettiler.

Abmet Bey, bunca yıllık idealizmiyle, bir şeyleri umutsuzca anlatmaya çalışıyordu. "Sanıyorum eğitim boşa çalışıyor" dedi. Ardından ekledi "Adam olamayız vesselam! Yine binlerce genç, Üniversite Giriş Sınavına başvurmuş".

Hasan Ali Öğretmen "Onun adı ÖYS, oldu, hocam!" diye karıştı söze.

"Ne olacak bu memleketin hâli?" tartışmaları başladı böylece.

Hasan Ali Öğretmen, hâlâ inadına emekli olmayanlardan eski kuşak öğretmenlerden biriydi. Meslekte otuz üçüncü yılıymış. Eğitimin bir üst yapı kurumu olduğunu, toplumsal ve sınıfsal bir yönü olduğunu vurguladı.

"Artık paran kadar eğitim var! Böyle olunca da eğitim insanları toplumsal konumuna göre tepsi taneleri gibi diziyor." diye ekledi.

Söze o aralık Mediba Hanım girdi. Mediba Hanım, yeni kuşak öğretmenlerden. Akranlarının aksine mütevazı giyimli, yerinde makyajı ve güzel Türkçesiyle dikkat çekiyordu.

"Hasan Hocam, yanlış düşünüyorsun gibi geliyor bana" dedi.

Ardından ekledi: "Belirli ölçüde bu dedikleriniz geçerli olsa da eğitim, aslında çevreye uyum ve istendik davranış kazandırmaktır."

"Ama eğitim kurumları bunu yapabiliyor mu?" diye sordu, Ahmet Bey.

"Sözünüzdü kestim, özür dilerim." diyerek Zebra Hanım araya girdi.

Zebra Hanım, Psikoloji bölümü mezunu uzun yıllardan sonra emekli olmuş bir öğretmendi.

"Sanırım arkadaşlar biz öğrencilere birey olma, kendisi olma davranışlarını kazandırıyoruz." dedi.

Derinden bir "Off!" çekerek, "Arkadaşlar, birey çevresiyle etkileşimi içinde davranış kazanır! Birileri bizi gözetliyor ve magazin programlarıyla "TV" gençliği yetiştiriyoruz."

Hasan Ali Bey, elini reklamdaki gibi sallayarak, "Teyzem karışıyor, dayım karışıyor, sermaye karışıyor, ağzı olan konuşuyor, böyle plansız eğitim politikası olmaz ki!"

"Eğitim şart! Ancak millî eğitim yazboz tahtası değil!" dediler birlikte...

Sabi ne olacak bu eğitimin hâli?

Anahtar Kavramlar

- Eğitim
- Toplumsal Kurum
- Makro Eğitim Sosyolojisi
- Mikro Eğitim Sosyolojisi
- Eğitimin Kendine Özgü Yönleri
- Eğitim Sosyolojisinin Doğuşu ve Gelişimi
- İşlevsel Yaklaşım
- Çatışmacı Yaklaşım
- Etkileşimsel Yaklaşım

İçindekiler

- GİRİŞ
- EĞİTİM VE TOPLUM İLE İLGİLİ TEMEL KAVRAMLAR
- BİR TOPLUMSAL KURUM OLARAK EĞİTİMİN KENDİNE ÖZGÜ YÖNLERİ
- EĞİTİM SOSYOLOJİSİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ
 - Bir Disiplin Olarak Eğitim Sosyolojisinin Önemi
 - Dünyada Eğitim Sosyolojisinin Gelişimi
 - Türkiye'de Eğitim Sosyolojisinin Gelişimi
- EĞİTİM SOSYOLOJİSİNDE KURAMSAL YAKLAŞIMLAR
 - İşlevselci Yaklaşımlar
 - Çatışmacı Yaklaşımlar
 - Etkileşimsel Yaklaşımlar

GİRİŞ

Eğitim, birey ile toplum etkileşiminin ürünüdür. Bir bakıma bireysiz toplum; toplumsuz eğitim olamayacağı bir gerçekliktir. Eğitim her şeyden önce bireyin gelişimini amaç edinir ve belirli bir çevrede gerçekleşir. Bu çevre yakından uzağa; aile, okul, ülke, tüm evren biçiminde geniş ve çok boyutludur. Eğitimin çok boyutluluk ve karmaşıklık göstermesinin özünde; eğitimin hem davranış değiştirme süreci hem de toplumsal açık bir sistem olması biçiminde iki temel neden vardır. Eğitimin toplumsal açık bir sistem yaklaşımına göre işlemesi; eğitimin kapsam açısından bireysel, yerel, ulusal ve uluslararası boyutlarının olması ile eğitimin siyasal, ekonomik, toplumsal, hukuksal ve psikolojik boyutlar içermesi gibi niteliklerinden kaynaklanmaktadır.

Bu ünite kapsamında, kendine özgü toplumsal işlevlere sahip bir kurum olan eğitimi irdeleyen eğitim sosyolojisine ilişkin temel kavramlar, kuramlar ve bu kuramların ileri gelen temsilcileri açıklanmaktadır.

EĞİTİM VE TOPLUM İLE İLGİLİ TEMEL KAVRAMLAR

Eğitim, genel bir kavrayışla planlı, istendik ve kasıtlı davranış oluşturulması etkinliklerini içerir. Bir başka deyişle eğitim bireyin davranışında kendi yaşantısı yoluyla kasıtlı ve istendik davranış değişikliği oluşturma süreci biçiminde tanımlanır (Ertürk, 1998, s.12). Ancak öğrenme, salt okul denen formel kurumlarda oluşan etkinliklerle sınırlı değildir. Eğitim, toplumun içinde yaşam boyu süren toplumsal bir süreçtir.

Bu toplumsal süreç, “Peki, toplum nedir ve bir insan topluluğunun toplum olabilmesi için hangi öğelere sahip olması gerekir?” sorusunu akla getirir. Bir topluluğun toplum olabilmesi için; öncelikle üyeler, doğal çevre, örgütlenmiş ilişkiler ve kültür öğelerine sahip olması gerekliliği vardır (Başaran, 1994, s.40). Bu anlamıyla *toplum*, üyeleri ortak amaçlar için bir araya gelmiş, doğal bir çevrede etkileşim içinde bulunan insan birlikteliği biçiminde tanımlanabilir. Bu tanımdaki temel öğelerden; *doğal çevre*, sınırları belirlenmiş bir mekân; *örgütlenmiş ilişkiler*, toplumun üyeleri arasında ilişkileri belirleyen ilkeler ve kurallara bağlı iletişim, etkileşim ve işleyiş biçimlerinin tümü; *kültür* ise, üyeler arasında oluşan gelenek, görenek, ideal, sembol, vb. öğelerden oluşan yaşam biçimi şeklinde açıklanabilir (Başaran, 1994, s.40).

Eğitim, toplumsal açık sistem yaklaşımına göre işleyen bir toplumsal kurumdur. Bu olgunun açıklanması için toplumsal kurum tanımı ve özellikleri ile açık sistem yaklaşımı üzerinde durulmasında yarar görülmektedir. *Kurum*, günlük dilde genellikle bir topluluğa, belirli bir çevre ya da ögeye ilişkin bir işlevi yerine getiren yapılar olarak algılanmaktadır. Örneğin, aile bir kurumdur ve bu kurum “aile” denilen çevreye ilişkin neslin devamı, cinselliğin meşrulaştırılması gibi bir dizi işlevi yerine getirir. Sosyolojik anlamıyla toplumsal kurum; toplumun yapısı ve temel değerlerin korunması bakımından zorunlu sayılan, esgüdümlü ve örgütlenmiş sürekliliği bulunan inanç, değer, gelenek ve görenek gibi davranışlar ile maddi öğelerden oluşan bütünlüktür (Ozankaya, 1994, s.181). Örneğin, din toplumsal bir kurumdur. Tanıma göre bir toplumsal kurum olarak dinin, kendine özgü gelenekleri, görenekleri, inanç ve değerleri bulunur. İbadet biçim ve biçimleri, büyüklere saygı, küçüklere sevgi gösterilmesi ve ahlakî erdemler din kurumunun içinde tanımlanır. Bunun yanı sıra tek tanrılı kimi dinlerde tanrı ile kul ve kullar arası ilişkiler gibi örgütlenmiş ilişkiler bulunmaktadır. Din, diğer yandan cami, kilise ya da kutsal mekân donanımları ile maddi öğeler de içermektedir.

Eğitim, hem kasıtlı ve istendik davranış değiştirme süreci hem de açık sistem yaklaşımına göre işleyen toplumsal bir kurumdur.

Toplumsal kurumların temel özellikleri alan yazında çeşitlilik göstermektedir. Bununla birlikte İçli (2002, s.60) ve Ozankaya (1994, ss.181-183)'ya göre genel olarak toplumsal kurumların şu temel özellikleri bulunduğu söylenebilir:

- Toplumsal kurumların amaçları vardır. Örneğin; ekonomi kurumunun üretim, tüketim ve bölüşümü sağlamaya dönük bir işlevinin olması gibi...
- Varlıklarını görece bir biçimde kısa bir süre ya da sürekli bir biçimde sürdürebilirler. Örneğin "başlık parasının" bir toplumsal kurum olarak evliliklerde ortadan kalkması bu kurumun göreceli olarak kısa bir süre varlığını devam ettirdiğine, oysa ibadetin aynı kurallarla değişmeden sürdürülmesi ise bu kurumun süreklilik gösterdiğine ilişkin örneklerdir.
- Ögeleri arasında örgütlenmiş ve eşgüdümlü yapılar içerirler. Aile içinde anne, baba, çocuk ve kardeşler arasında görülen ilişkiler gibi...
- Kurumlar değerlerle yüklüdür ve rol dağıtırlar. Örneğin, ailede anne ve babanın ebeveynlik; çocukların ise evlatlık rolleri vardır. Bireyler farklı toplumsal kurumlara girince (örneğin; öğretmen baba, okula gidince öğretmenlik rolünü kuşanır) farklı roller edinir.

SIRA SİZDE

1

Eğitim dışındaki diğer toplumsal kurumlar hangileridir? Eğitim kurumu ile ilişkilerini tartışınız.

Eğitim açık sistem anlayışına göre çalışır. Sistem ortak amaçları gerçekleştirmek için karşılıklı etkileşim içinde bulunan bir bütündür. Açık sistem yaklaşımı, örgütsel davranışın dış etkilere soyut oluşabileceğini ifade eden ve gerçeklik taşımayan varsayım karşıtlık içerir (Hoy ve Miskel, 2001, s.18). Kısaca, kurumsal düzeneğin ve sistematik işleyişin çevreyle etkileşim içinde olduğunu savunur. Açık sistem ise; belli amaçları olan, amaçlarına uygun girdileri seçen, girdileri işleyen ve tekrar çevreye çıktı olarak veren türde bir işleyişe sahip olan sistemdir (Daft, 2003, s.52).

Toplumsal açık bir sistem olarak her eğitim kurumunun amaçları vardır. Öğrenci, öğretmen, öğretim programı, eğitsel araç gereç ve teknoloji gibi ögeler bu sistemin temel girdileridir. Öğretim yöntem ve teknikleri ve öğrenme öğretme durumları ise girdilerin işleneceği süreçlerdir. Süreçte öğretmenler; program amaçlarını, öğretim içeriğini, öğretim yöntem ve tekniklerini ve teknolojiyi işe koşarak belli bir çevrede öğrencilerde istendik davranış değişikliği meydana getirir. Toplumsal açık bir sistem olarak eğitimin çıktısı öğrencilerin sistemin amaçları doğrultusunda kazandığı bilgi, beceri ve tutumlardır. Sistem sürekli çevre ile etkileşim içindedir. Çevreden etkilenir ve çevresini etkiler.

Eğitimin açık sistem yaklaşımına göre çalışan bir toplumsal kurum olması, eğitimin sosyolojik olarak irdelenmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır. Bu açıdan sosyoloji, alan yazında güncel karşılığı ile toplumbilim, insan topluluklarının güncel yaşamlarını ve ilişkilerini inceleyen, araştıran bir bilim alanıdır. Eğitim sosyolojisi ise, sosyoloji biliminin bir uzmanlık alanı olarak eğitim ile ekonomi, siyaset, din ve aile gibi toplumun diğer kurumsal yapıları arasındaki işlevsel ilişkileri inceler. Bu bağlamda, toplumsallaşma süreci, eğitimin toplumsal işlevleri, eğitimde fırsat eşitliği, toplumsal tabakalaşma ve eğitim ilişkisi, toplumsal hareketlilik ve eğitim ilişkisi, toplumsal değişme ve eğitim ilişkisi, toplumsal bir sistem olarak okul ve sınıf, öğretmenlik mesleğinin toplumsal statüsü ve rolleri eğitim sosyolojisinin temel konu alanlarıdır.

Eğitim çevreden soyutlanamayan; toplumsal kontrol, sosyalleştirme, toplumsal değişme, hareketlilik ve bütünleşme gibi çok boyutlu toplumsal işlevleri bulunan toplumsal bir kurumdur.

BİR TOPLUMSAL KURUM OLARAK EĞİTİMİN KENDİNE ÖZGÜ YÖNLERİ

Eğitim hem davranış oluşturma süreci hem de kurumsal işleyişi açısından evrensel nitelikler taşır. Davranış oluşturma sürecine ilişkin evrensel nitelikler, eğitim psikolojisi, eğitimde program geliştirme, ölçme ve değerlendirme gibi disiplinlerin çalışma alanıdır. Buna karşın bir toplumsal kurum olarak eğitimin kendine özgü yönleri, eğitim sosyolojisi disiplini içinde irdelenir. Eğitimin kendine özgü yönlerinden bazıları şöyle sıralanabilir (Alıç, 1993, ss.97-98; Fulcher ve Scott, 1999, ss.230-231; Özgü, 1991, ss.45-46; Aydın, 1998, ss.169-188):

- Eğitim kurumlarının amaç ve hedef kitle farklılığı,
- Eğitim kurumlarının çevre ile ilişki ve çevre katılım farklılığı,
- İşgörenlerin benzeşikliği,
- Eğitimin tüm toplumsal kurumlar adına işlev görme farklılığı,
- Başarının değerlendirilmesi güçlüğü,
- Eğitimin üst yapı kurumu olma özelliği,
- Eğitimin yerellik ya da ulusallık özelliği,
- Eğitimin yarı kamusal niteliği.

Eğitim kurumlarının amaç ve hedef kitle farklılığı: Eğitim girdisi süreçleri ve çıktısı insan olan bir kurumdur. Bir başka deyişle, eğitim kurumlarının işlediği ham madde insan davranışdır (Alıç, 1993, s.97). Bu anlamıyla hedef kitlesi insan ve insan davranışları olan bir kurum olarak eğitim diğer kurumlardan farklı niteliklere sahiptir. Diğer yandan eğitim kurumları, toplumun genel amaçlarına bağlı olarak ortaya konulan özel amaçları gerçekleştirmeye yönelir. Bir bakıma özel, kendine özgü amaç seçme olanağı oldukça zayıftır. Çünkü eğitimin baskın kamusal hizmet olma özelliği bulunmaktadır. Bu iki temel ayırt edici özellik, eğitim kurumlarının girdilerinin işlenmesi ve çıktılarının değerlendirilmesi boyutlarında farklılaşmasına neden olmaktadır.

Eğitim kurumlarının çevre ile ilişki ve çevre katılım farklılığı: Eğitim kurumları çevre ile dinamik bir ilişki içindedir. Eğitim kurumlarının girdilerinin, örneğin öğrencilerin, yakın çevreden gelmesi ve çevrenin gereksinme duyduğu iş gücünün yetiştirilmesi eğitimi toplumsal bir kurum olarak, çevresiyle dinamik bir ilişki içinde tutar. Kentleşme, sanayileşme, küreselleşme ve demokratikleşme gibi süreçler eğitim kurumlarını kaçınılmaz olarak yeni amaç, işleyiş ve değerlendirme anlayışlarına doğru yöneltmektedir (Shephard, 1996, ss.426-427).

İşgörenlerin benzeşikliği: Eğitim kurumlarının insan kaynakları kimi kurumlarla karşılaştırıldığında belirgin bir farklılık gösterir. Eğitim kurumlarının insan kaynakları genelde idari personel ve hizmetli ile genellikle benzeşik mesleki eğitimden (lisans eğitimi) geçmiş öğretmenlerden oluşur (Alıç, 1993, s.97). Bu durumun iki işlevsel sonucu vardır: Birincisi, benzeşik mesleki eğitim, mesleki dayanışmayı ve iş birliğini güçlendirebilir ve mesleğe olumlu katkı yapabilir. İkincisi kurumda kimi zaman örgütsel çatışmaya kaynaklık edebilir ve yöneticinin etkisini sınırlayabilir.

Eğitimin tüm toplumsal kurumlar adına işlev görme farklılığı: Eğitim, tüm toplumsal kurumların gereksinme duyduğu iş gücünü ya da genel ifade ile “vatandaş”ı yetiştirir. Bu bir bakıma tüm kurumlar adına iş görmesi anlamı taşır. Genelde sivil, politik ve apolitik tüm kişi ve kuruluşların eğitimi önemsemesi, eğitimin geleceği belirlemede etkili bir araç olmasında aranabilir. Ancak, eğitimin sınırlılıklarının da farkında olmak gerekir. Bu durum “eğitim gerek şarttır ama yeterli şart değildir” biçiminde ifade edilebilir. Şöyle ki kimi durumlarda eğitim sorunun çözümü için yeterli olmayabilir.

Eğitimin kendine özgü yönleri: eğitim kurumlarının amaç ve hedef kitle farklılığı, eğitim kurumlarının çevre ile ilişki ve çevre katılım farklılığı, işgörenlerin benzeşikliği, eğitimin tüm toplumsal kurumlar adına işlev görme farklılığı, başarının değerlendirilmesi güçlüğü, üst yapı kurumu olma özelliği, eğitimin yerellik ya da ulusallık özelliği, eğitimin yarı kamusal niteliği.

Başarının değerlendirilmesi güçlüğü: Eğitim kurumlarının başarısının bir başka ifade ile eğitim kurumlarının çıktılarının somut ve nesnel bir biçimde değerlendirilmesi oldukça güçtür. Çünkü eğitimde amaçlar ve politikalar başarı ölçütü olarak kullanılmayacak kadar soyuttur ve bu durum değerlendirmeyi zorlaştırır (Aydın, 1998, s.174). Örneğin bir buzdolabı fabrikasının etkililik ve verimliliği; fabrikanın, yılda kaç buzdolabı ürettiği, dolapların teknik niteliği ve talep edilme durumu gibi değişkenler açısından kolaylıkla değerlendirilebilir. Ancak, bir okulun öğrencilerinin kazandığı davranışların değerlendirilmesi söz konusu olduğunda, kazanılan davranışın niteliği ve kalıcı izli olup olmadığını belirlemek oldukça güçtür.

Eğitimin üst yapı kurumu olma özelliği: Eğitim kurumları üst yapı kurumu olarak değerlendirilir. Bu yaklaşıma göre, üretim ilişkilerinin oluşturduğu ekonomik yapı dışındaki tüm kurum ve işleyişler üst yapı kurumu olarak tanımlanır. Eğitim bu bağlamda, egemen sosyo-ekonomik katmanların yeniden üretim ve iş gücü sağlama aygıtıdır.

Eğitimin yerellik ya da ulusallık özelliği: Küreselleşmeye karşın eğitimin yerellik ve ulusallık özelliği varlığını sürdürmektedir. Özellikle 1990'lı yıllarla birlikte dünyanın küresel ekonomi açısından değişim gösterdiği açıktır. Tüm küresel etkiye karşılık eğitimin, ulusallık ve yerellik özelliğine sahip olmasının temel nedeni şu biçimde açıklanabilir: Öncelikle eğitim yakın çevrenin yani yerelin ve ulusalın değerlerini taşımak zorunluluğu gösterir. Çünkü eğitim, bir boyutuyla var olanı aktarma ve koruma işlevi yüklenir. Hatta böylesi bir amaçla ve toplumsal kontrol aracılığıyla ulusal bütünlüğü koruma görevi görür. Sosyolojide, eğitim, kimi açıdan ulus yaratma aracı olarak betimlenir. Çağdaş kitle iletişim ve eğitim araçları, okullar aracılığıyla ortak sosyo-politik değerlere sahip vatandaşlar yetiştirir (Sanderson, 1995, s.459).

Eğitimin yarı kamusal niteliği: Eğitim; sosyal, ekonomik ve politik açıdan tartışmalı bir konudur. Bununla birlikte, eğitimin yarı-kamusal mal olarak nitelenmesi olanaklıdır (Özgü, 1991, s.45). Bu durum iki temel gerekçeye dayandırılabilir: Öncelikle, eğitim alan birey eğitimden bireysel yarar sağlamaktadır. Bundan ötürü eğitim özel mal niteliği taşır (tıpkı satın alınmış bir gömlek gibi). Buna karşılık eğitilenin yakın ve uzak çevresine yararlarından ötürü kamusal nitelik taşır. Bu iki anlayıştan ortak çıkarıma göre, eğitimin yarı-kamusal mal ya da hizmet olarak nitelenmesi olanaklıdır.

Eğitim kurumunun kendine özgü yönlerinden hangisinin daha önemli olduğunu tartışınız.

EĞİTİM SOSYOLOJİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Bir uzmanlık alanı olan eğitim sosyolojisi, sosyoloji ile eğitim alanının iş birliği sonucunda ortaya çıkmıştır. Eğitim sosyolojisinin çalışma konuları; birey, toplum, kültür etkileşimi ve okul, toplumda yer alan kültürel dinamiklerin eğitim öğretim sürecine etkileri, eğitimin toplumsal gücü ve değişim, toplumsal kurumlar ve eğitim ilişkisi, toplum dinamikleri ve toplumsal tabakalaşma, ırk, din, cinsiyet etmenleri ve eğitime etkileri, eğitim süreçlerinde çoğulcu demokratik kültürün kazandırılması biçiminde sıralanabilir.

Genel olarak eğitim ve toplum ilişkisi eğitim sosyolojisi ve eğitsel sosyoloji alanlarında çalışılır. Uluslararası boyutta, eğitim sosyolojisi, toplumsal yapıyı bir bütün kabul ederek eğitimi, toplumsal kurum bağlamında inceler. Eğitsel sosyoloji ise odak noktası olarak eğitimi almakla birlikte öğretmen-öğrenci ilişkileri, sınıf-

ların durumu, ders programları, eğitimde uygulanan yöntemleri inceler (Ergun, 1994, s.2).

Eğitim sosyolojisi, bu bağlamda, toplumsal kurum ve güçlerle eğitim girdi, süreç ve çıktılarının karşılıklı nasıl etkileştikleri üzerine çalışır. Bu durumda bütüncül olan yani eğitimin siyaset, ekonomi, din, hukuk gibi kurumlara ilişkilerini inceleyen disipline *makro eğitim sosyolojisi* denir. Eğitimin toplumsal yönünü daha çok öğretim süreçleri, öğretmen ve öğrenci gibi daha dar kapsamda çalışmayı amaçlayan disiplin ise *mikro eğitim sosyolojisi* olarak bilinir (Tezcan, 2006, s.97). Bir bakıma okul, birey ve çevresini birbirine bağlayan bir kurumdur. Okul, bireyin felsefe ve psikolojisinden oluşan kişiliğini fiziksel ve insani çevresine bağlayan araçtır. Eğitim sosyolojisi, bireyin çevre ile eğitim kurumunda oluşturulan toplumsallaşmasını inceleyen bir bilim alanıdır (Suzallo, 2007). Günümüzde yaklaşımların farklı olmasına karşın, ele alınan konular aşağı yukarı aynı olduğu için eğitim sosyolojisi derslerinde her iki disiplinin birlikte yer aldığı söylenebilir.

Makro eğitim sosyolojisi, bir toplumsal kurum olarak eğitimin ekonomi, hukuk, siyaset, aile ve din gibi toplumsal kurumlara olan ilişkilerini konu edinir.

Mikro eğitim, sosyolojisi okul içi yani yönetici, öğretmen ve öğrenci ilişkilerini inceler.

Eğitim sosyolojisinin makro ve mikro eğitim sosyolojisi biçiminde birleşik çalışılmasının yararlarını tartışınız.

SIRA SİZDE

3

Bir Disiplin Olarak Eğitim Sosyolojisinin Önemi

Küreselleşmenin yaşandığı dünyada bugün eğitim; ulusal ve uluslararası nitelikleriyle ekonomik, hukuksal, toplumsal, dinsel ve kültürel boyutlar taşımaktadır. Bu çok boyutluluk sorunlara disiplinler arası bir bakış gerektirmektedir. Bu bakış açısı sosyal bilimler için hem mikro hem de makro bakış açısı bulunan eğitim sosyolojisi ile olanaklıdır.

Eğitimin, salt terbiye ya da davranış değiştirme olarak ele alınması olanaksızdır. Toplum ve eğitim kurumları arasındaki ilişkiler eğitim alanının önemli çalışma konusu ve sorun alanıdır. Bu bağlamda eğitimde sosyolojik bir bakış açısına gereksinim bulunmaktadır.

Eğitim politikalarının saptanması bütüncül bir yaklaşım gerektirir. Bu bağlamda eğitim sosyolojisi, psikoloji, program geliştirme, ölçme değerlendirme, eğitim teknolojisi ve eğitim felsefesi gibi disiplinlerin ortak çalışması bir gerekliliktir.

Eğitim sisteminin işleyişinin, toplumsal tabakalaşma, kentleşme, demografik (nüfussal) ve sosyal değişim ile gelişimden soyutlanması olanaksızdır. Toplumsal gelişmeye bireylerin katkısı; toplumsal rollerin, toplumsal kurumların işleyişinin ve işlevlerinin bilinmesi ile daha çok artar. Eğitim sosyolojisi bu konularda bakış açısı kazanılmasını sağlar (Tezcan, 1996, s.26).

Sosyolojik çalışmanın basit bir bilgi aktarımı olarak betimlenmesi olanaklı değildir. Sosyolog olmak, olay ve olgulara daha geniş açıdan bakmak için bağımsız ve özgür davranmak gerekir. Örneğin kahve içerken sadece kahvenin tadıyla uğraşmak yerine; oluşumu, ilaç etkisi, psikolojisi, kahvenin üretim ve tüketim süreci, politik dünyada yeri ve etkisi gibi çok yönlü düşünmek sosyolojide temel bir gerekliliktir (Giddens, 2006, ss.4-7). Eğitim sosyolojisi bu bağlamda eğitimin çok boyutlu kavranmasına katkıda bulunur.

Dünyada Eğitim Sosyolojisinin Gelişimi

Dünyada sosyoloji ve eğitim sosyolojisinin gelişimine katkıda bulunan düşünür ve filozof sayısı oldukça fazladır. Ancak bu ünite kapsamında Emile Durkheim ve Max Weber'in eğitim sosyolojisine ilişkin görüşleri açıklanmıştır.

Paris'te sosyal ve politik felsefe çalışan eğitim sosyolojisinin kurucusu, Fransız sosyolog Emile Durkheim'in (1858-1917) eserleri arasında, "Dini Hayatın İlk Şekilleri", "Sosyolojik Yöntemin Kuralları", "Sosyal İş Bölümü", "Eğitim ve Sosyoloji" ve "Ahlak Eğitimi ve Sosyalizm" sayılabilir (Fulcher ve Scott, 1999, s.36).

Durkheim'in eğitime ilişkin temel vurgusu; "ahlak eğitiminin verilmesi anti sosyal çocukların kazanılması için bir gerekliliktir ve eğitimin yetenek geliştirmekten çok toplumsallaştırma aracı olması gereklidir." biçimindedir (Tezcan, 1991, ss.3-4).

Alman sosyolog Max Weber (1864-1920), Erfurt'ta dünyaya gelmiş, yaşamının önemli bir kısmını Berlin'de ekonomi, tarih ve hukuk çalışarak geçirmiştir. Başlıca eserleri "Protestan Ahlakı" ile "Kapitalizm ile Ekonomi ve Toplum"dur. Max Weber, Marks'ın sınıf temelli çözümlemeleri yerine statü kavramını getiren; bürokrasi ve din üzerine çalışan ve pozitivist felsefenin babası olarak bilinir (RSU, 2007).

Weber için sosyoloji, sosyal eylemi anlamaya, anlamlandırmaya ve yorumlamaya yönelik bir bilimdir (Çelebi, 2007, s.171). Bu nedenle örgün eğitimi, bir bakıma bireyleri özel bir yaşama hazırlayan bir "farklılaşma" kurumu olarak görmektedir (Tezcan, 1996, s.14). Eğitim, bireylerin toplum içinde alacakları statünün belirlenmesi bakımından son derece etkilidir ve eğitimin temel görevi, bireyleri toplumsal yapı içinde alacakları yere hazırlamaktır (Ergun, 1994, s.6).

Weber toplumsal tabakalaşma kuramı doğrultusunda eğitim ve tabakalaşma arasında şu temel sayıltıyı ortaya koymuştur: Toplumsal tabakalaşmada sosyo ekonomik gelir yani sosyal sınıf, statü ve güç değişkenleri rol oynar (Schaefer, 2003, s.216). Bununla birlikte toplumda yer edinmede statüler, sosyo-ekonomik sınıflardan daha etkilidir. Bu bağlamda baskın, egemen gruplar eğitim kurumlarını kültür aktarımı ve ekonomik güç geliştirmeleri için kullanmaktadır (Sanderson, 1995, s.457). Eğitim düzeyinin yükselmesi bireyin kredi ve statü kazanması biçiminde yorumlanır. Ancak aynı okul mezunu çoğaldıkça kredi enflasyonu doğması olasıdır (Popenoe, 1991, s.370). Bu durum eğitim isteğinin kırılmasına neden olarak eğitimin önemsizleşmesini doğurabilir.

Dinin toplum üzerinde etkisi üzerinde duran Weber, sosyolog olarak araştırma sürecine kişisel endişe ve inançların karıştırılmamasını özellikle vurgulamıştır (Shepard, 1996, s.26). Weber'in kimi görüşleri şu biçimde özetlenebilir: Endüstri devrimi ve kapitalizmin yükselişi, akılcılığın eseridir. Marks'ın aksine kapitalizm sınıf savaşımının eseri değil; bilim ve bürokrasinin eseridir. Eğitim çalışmalarında bilim ve akılcılık egemen kılınmalıdır (Giddens, 2006, ss.18-19).

Türkiye'de Eğitim Sosyolojisinin Gelişimi

Ziya Gökalp'in (1876-1924), Türk Eğitim Sosyolojisi tarihinde önemli bir yeri bulunmaktadır. Ziya Gökalp öncelikle, Türkiye'de sosyoloji dersini ilk kez öğretim programlarına koydurup okutmuştur. Farklı eğitim, kültür ve politika dergilerinde ve kitaplarında eğitim ve toplum ilişkilerini inceleyen eserler vermiştir. Öğretmen örgütlenmesi isteği çalışmaları çok az bilinmekle birlikte, çalışmaları kültür odaklıdır (Yılman, 2002, s.37). Ziya Gökalp'in düşünceleri şu üç başlık altında toplanabilir: Türkleşmek, İslamlaşmak ve muasırlaşmak yani, uygarlaşmaktır (AÜEBF, 2007).

Ziya Gökalp'in eğitimle ilgili görüşleri, genelde eğitimin ulusal olması ülküsünde odaklanır. Eğitimin ulusal kültüre dayandırılmadığı biçimindeki eleştirisini sürekli dile getirmiştir. Kadının erkekle toplumun her kesiminde yer alması gerektiğine değinmiş ve kadının her kademedede eğitilmesini savunmuştur (Tezcan, 1991, s.8). Gökalp eğitim sisteminin kozmopolit olarak niteleyerek en önemli eksiklikle-

rinden birinin öğrencilerin sentez yapacak biçimde yetiştirilmesi olduğunu vurgulamıştır (Akyüz, 1993, ss.270-271). Genel olarak yaklaşımları göz önüne alındığında Ziya Gökalp'in işlevselci bir yaklaşım içinde olduğu söylenebilir.

Prens Sabahattin (1877-1948), liberal görüşleriyle dikkat çekmiş; Türkiye'de Ziya Gökalp'in Durkheim'dan etkilenecek öne sürdüğü toplumcu görüşe karşı, Le Play ekolünün yani bireyci sosyolojinin kurucusudur. Anglo-Sakson etkisinde olan Prens Sabahattin'e göre birey toplum için değil; toplum birey içindir (Akyüz, 1993, ss.273-274). Prens Sabahattin, eğitim sistemine yönelik şu eleştirilerde bulunmuştur: Eğitim sistemi kişiliğin gelişmesine katkıda bulunmamaktadır. Girişken birey yetiştirilmemekte, özgür davranışa önem verilmemektedir (Tezcan, 1991, s.8).

İsmail Hakkı Baltacıoğlu (1889-1978), ulusal, çağdaş, toplumcu ve uygulamalı eğitim istekleriyle dikkat çekmiş; değişik alanlarda öğretmen yetiştiren kurumlarda çalışmıştır. Çağdaşlaşmanın ulusal kaynaklardan kopmadan gerçekleştirilebileceğini savunmuştur. Ziya Gökalp'in öğrencisi olan Baltacıoğlu'nun eserleri, İçtimai Mektep, Sosyoloji, Terbiye İlmî, Tarih ve Terbiye, Demokrasi ve Sanat, Felsefe, Toplu Tedris'dir (Tezcan, 1991, s.9). Baltacıoğlu "kendi kendine öğrenim" ve "açık hava okulu" benzeri, daha çok, uygulamaya yönelik görüşlerini *Rüyamdaki Okullar* (1944) gibi yapıtlarında ortaya koymuştur (BÜAE, 2007b).

Baltacıoğlu'nun eğitimle ilgili başlıca görüşlerini şu biçimde özetlemek olasıdır: Eğitim sistemi yenileşmelidir. Eğitim ulusal ve işe, üretime dönük olmalıdır. Eğitim sistemi "köyü değiştirmeye değil; okulu değiştiren köy" anlayışına dönüştürülmelidir. Güzel sanatlar eğitimi önemsenmelidir (Akyüz, 1993, ss.274-275).

Siz Ziya Gökalp, Prens Sabahattin ve İsmail Hakkı Baltacıoğlu gibi eğitim düşünürü olsaydınız uygulanabilirlik açısından tercihiniz hangi yaklaşımdan yana olurdu?

SIRA SİZDE

4

EĞİTİM SOSYOLOJİSİNDE KURAMSAL YAKLAŞIMLAR

Eğitim sosyolojisi alanında kuramsal yaklaşımlara ilişkin kimi ufak sınıflama farklılıklara karşın belirgin bir birliktelik bulunmaktadır. Nitekim eğitim sosyolojisinde kuramsal yaklaşımları; işlevselci yaklaşımlar, çatışmacı yaklaşımlar ve etkileşimsel yaklaşımlar biçiminde üç grupta toplamak olanaklıdır.

İşlevselci Yaklaşımlar

İşlevselci yaklaşım, toplumun alt sistem biçiminde tanımlanan parçalardan oluştuğunu öne sürer. Toplamların; üyelerinin ancak ortak algı ve değerleri paylaştıkça birlik ve bütünlük oluşturabileceğini savunur (Tezcan, 2006, s.110). Konsensüs (uzlaş) kuramları olarak da adlandırılan bu yaklaşımların temel kavramları; yapı ve işlev, bütünlük, istikrar ve uzlaşma yani anlaşmadır (Tezcan, 1996, ss.20-21).

İşlevselci yaklaşımda toplumun farklı yapı ve işlevlere sahip öğelerden oluştuğu ve her bir parçanın topluma ve diğer yapılara işlevler ürettiği kabul edilir. Her parçanın işlevini yerine getirmesi üst sistemin istendik biçimde çalışmasına olanak verir (Hess ve diğerleri, 1982, ss.14-15). Örneğin, eğitim kurumlarının topluma sunduğu işlevler; öğretmenlerin oluşturduğu bir yapının ürettiği hizmetler; yönetici, memur hizmetlilerin oluşturduğu yapının ürettiği hizmetler ve mali yapının ürettiği hizmetlerin işlevsel olarak bir bütünlük ve uyum içinde çalışmasıyla gerçekleşir.

Bütünlük anlayışı ile toplumun çeşitli parçalarla bütünlüğe ulaştığı kabul edilir. Parçalar arasında çatışma olması birliğin ve bütünlüğün bozulmasına neden

Eğitim sosyolojisinde kuramsal yaklaşımlar; işlevselci yaklaşımlar, çatışmacı yaklaşımlar ve etkileşimsel yaklaşımlar biçiminde üç grupta toplanır.

İşlevselci yaklaşımların temel kavramları; yapı ve işlev, bütünlük, istikrar ve konsensüs yani anlaşmadır.

olur. Toplumsal yaşam birlik ve iş birliğine dayanır. Tüm parçaların ortak amacı toplumsal sistemin bütünlüğünün sağlanması ve korunmasıdır (Henslin, 1996, s.325). Örneğin, ülkelerin ulusal bütünlüğünün sağlanması için eğitim sisteminin ekonomik, politik ve hukuki işlevlerinin bütünlüğü olması ve uyum göstermesi gerekir.

İstikrar ve denge anlayışı ile toplumsal işleyişin durgun olmadığı ancak dengelere göre değişimi anlaşılır. Toplumda ani değişim ya da çatışmaya dayalı gelişim eğilimi, yıkıma neden olabilir ve istendik değildir (Gelles ve Levine, 1995, s.70). Örneğin, diğer toplumsal kurum ya da katmanlarla iş birliği içinde alınmamış kararlar, politik ve ekonomik olumsuzluklara neden olabilir ve istikrarı bozabilir.

Konsensüs (Uzlaşma) anlayışı ile toplumu oluşturan değerler, algılar, inançlar, sayılılar üzerinde bir uzlaşmanın olması gerektiği vurgulanır (Tezcan, 1996, s.21). Ortak amaçlar, değerler, inançlar ve toplumsal varsayımlar üzerinde bir uzlaşmanın olmaması, sistemin işleyişini ve işlevlerini olumsuz etkiler. Yüksek düzeyde uzlaşma, toplumsal bütünlüğe ve istikrar sağlar (Zanden, 1991, s.51). Örneğin, ülkede siyasal iktidara güven, ulusal eğitim politikalarında ortak kararların alınmasının ve ortak amaçların oluşturulmasının uzlaşma sağlayacağı ve istikrara katkı yapacağı düşünülmektedir.

İşlevselci yaklaşımların eğitimin işlevlerine ilişkin görüşleri genelde iki grupta toplanmaktadır: Birinci grup, açık işlevler; ikinci grup ise kapalı (gizil) işlevlerdir. İşlevselci yaklaşımlara göre eğitimim açık işlevleri; bilginin aktarılması ve statü dağıtılması (Schaefer, 2003, s.404), iş ve meslek edindirme (iş kapısı açma) (Thio, 1984, s.342) biçiminde özetlenebilir. Eğitimin kapalı işlevleri ise kültür aktarımı, toplumsal ve politik bütünlüğün düzenlenmesi, toplumsal kontrolün sağlanması, farklılıkların kaynaştırılması ve düzenli kontrollü bir değişimin oluşturulmasıdır (Henslin, 1996, ss.325-326).

Genel olarak kimi işlevlerin açık ya da kapalı işlev biçiminde gruplandırılmasının tartışmalı bir konu olduğu açıktır. Örneğin, ulusal birliğin sağlanması, toplumsal hareketliliğe katkı gibi kimi işlevlerin hangi grupta yer alacağı tartışmalıdır. İşlevlerin sınıflandırılmasının politik bakış açımıza, toplumsal algılarımıza göre değişiklik gösterebileceğini burada vurgulamalıyız. Örneğin, eğitimin, giderek dünyada çocuk bakımı, ailedeki işlerin yapılması için beceri kazandırma işlevi yüklediği ve bu işlevin gizil bir işlev olduğu ifade edilmektedir (Henslin, 1996, s.326).

Çatışmacı Yaklaşımlar

Çatışmacı yaklaşımlar, “toplumlar; ekonomik güç, meslek ve görev gibi değişkenlerin tanımladığı toplumsal sınıflardan oluşur” sayılına dayanır. Bu yaklaşımlar, toplumsal değişimin kaçınılmaz olduğu ve toplumsal sınıflar içinde sürekli bir çatışmanın bulunduğu savındadır (Gelles ve Levine, 1995, s.70). Çatışmacı yaklaşımlar, alan yazında Marksçı yaklaşımlar olarak da bilinir. Ancak, bu gruptaki yaklaşımların sadece Marksçı yaklaşım biçiminde ele alınması bir eksikliktir. Toplumbiliminin tarihsel gelişimine bakıldığında, çatışmacı yaklaşımlarda Marksçı yaklaşım dışında farklı anlayışlar bulunmaktadır.

Marksçı çatışmacı yaklaşım toplumun, üretim araçlarının sahipliğine göre toplumsal sınıflardan oluştuğu savına dayanır. Kapitalist toplumda burjuvazi (kentsoylu) ve proletarya (işçi sınıfı) biçiminde iki temel sınıf bulunmaktadır. Üretim araçlarına sahip egemen sınıf ya da sınıflar toplumda sosyo-ekonomik ve politik yönetsel güce sahiptir (Browne, 1998, ss.16-17). Marksçı yaklaşım, tarihsel gelişim sürecinde sınıflar arasındaki mücadele sonucuna bağlı olarak, zamanla sosyalist dev-

İşlevselci yaklaşıma göre eğitimin işlevleri açık ve kapalı işlevler biçiminde iki grupta toplanır.

İşlevselci yaklaşımlara göre eğitimin açık işlevleri; bilginin aktarılması ve statü dağıtılması, iş ve meslek edindirmedir. Kapalı işlevler kültür aktarımı; toplumsal ve politik bütünlüğün düzenlenmesi, toplumsal kontrolün sağlanması, farklılıkların kaynaştırılması ve düzenli kontrollü bir değişimin oluşturulmasıdır.

letin daha sonra da sınıfsız toplumun kurulabileceğini ileri sürer (Henslin, 1996, s.5).

Marksçı yaklaşımın temel sayıtları şu biçimde sıralanabilir (Gelles ve Levine, 1995, s.70; Macionis ve Plummer, 1998, s.78):

- Toplumsal yapı, değişik çıkar gruplarının çatışma alanıdır.
- Toplumsal yaşamda çatışma kaçınılmazdır.
- Değişim çatışmanın ürünüdür ve bir zorunluluktur.
- Üretim süreci ve ilişkileri toplumsal alt yapıyı oluşturur. Ayrıca politika, din, eğitim ve aile gibi toplumsal üst yapı kurumlarının işleyişini de belirler.

Marksçı yaklaşımın eğitimin işlevlerine ilişkin görüşleri şu biçimde özetlenebilir: Öncelikle eğitim toplumsal egemen sınıf ya da sınıfların ideoloji aktarım aracıdır. Bu doğrultuda, her eğitim sisteminin örtük (saklı) amaçları bulunur. Eğitim sürecinde, toplumsal eşitsizlikler yeniden üretilmektedir. Bu yaklaşımda eğitim, büyük ölçüde bireylerin ebeveynlerinden ya da içinde buldukları toplumsal sınıftan kaynaklanan sosyo ekonomik statülerini devam ettirmelerini sağlar; ancak toplumsal hareketliliğe yönelik etkili bir işlev görmeyebilir. İşlevselci yaklaşım gibi bu yaklaşım da eğitimin statü dağıtım işlevi gördüğünü ileri sürmektedir. Eğitim bireyleri yarıştırmak belirli sosyal katmanlara dağıtım işlevi görmektedir (Schaefer, 2003, ss.407-408). Bu yaklaşıma göre eğitimin başlıca amaçları, üretken iş gücü, verimli ve etkili sermaye yaratılması ve sosyo-politik kontrolün sağlanmasıdır (Zanden, 1990, ss.304-305).

Marksçı yaklaşıma göre eğitimin ideoloji aktarma, kredilendirme, statü dağıtım ve seçerek sosyal katmanlara yerleştirme işlevleri bulunmaktadır.

Etkileşimsel Yaklaşımlar

Genelde bireyin davranış kalıplarının çevresiyle etkileşiminin ürünü olduğu savına dayanır. Semboller ve sembollere verilen anlamlar insan yaşamında önemlidir. İnsanlar çevrelerindeki nesnelere verdikleri anlama göre davranışta bulunur. Herhangi bir durumda duruma anlam vermek için “insanlar kendi içinde konuşur” ve ona göre nasıl hareket edeceğine karar verir (Popenoe, 1991, s.108; Zanden, 1990, ss.55-56). Eğitim alanında sembolik etkileşimsel yaklaşım adıyla bilinen yaklaşımın temel sayıtları şu biçimde sıralanabilir (Gelles ve Levine, 1995, s.70; Tezcan, 1996, s.24):

- Nesneye verdiğimiz anlam, toplumsal etkileşimin ürünüdür.
- Toplumsal yapı, toplumsal etkileşimin ürünüdür.
- Toplumsal yaşam, aktörlerin rollerini nasıl yorumladıklarına bağlıdır.
- Değişim, bireylerin toplumsal gidişe uyum sağlamaya yönelik ve doğaçlama davranışlarıyla gelişir.
- Bir kültürü paylaşan bireyler, benzer durumlarda genellikle benzer beklentilere, benzer toplumsallaşma deneyimlerine sahiptir.

Etkileşimsel yaklaşımın eğitimin işlevlerine ilişkin görüşleri şu biçimde sıralanabilir (Shepard, 1996, s.418; Henslin, 1996, ss.328-329):

- Eğitimin örtük (saklı-gizil) bir programı vardır.
- Okullarda, öğretim programının temel akademik amaçları dışında değer, norm, inanç ve tutumlar öğretilir.
- Öğretmenler beklentilerini öğrencilere sezdirerek, öğrencilerini kendi beklentilerine göre toplumsallaştırır.

Etkileşimsel yaklaşıma göre eğitim kurumlarının örtük programları bulunmakta ve öğrencilere farklı değer, norm, inanç ve tutumlar öğretmektedir.

Sizce Türkiye’de eğitim sistemi genel olarak eğitim sosyolojisindeki kuramların hangisinin daha çok etkisi altındadır?

? SIRA SİZDE
5

Özet

Eğitim sosyolojisine ilişkin temel kavramları tanımlamak

Eğitim bireyin davranışında kendi yaşantısı yoluyla kasıtlı ve istendik davranış değişikliği oluşturma sürecidir. *Toplum*, sınırları belli doğal bir çevrede, ortak amaçları gerçekleştirmek için bir araya gelen; birbiri ile örgütlenmiş ilişki, iş birliği ve dayanışma içinde olan insanlar bütünüdür. *Toplumsal açık sistem* toplumdaki girdi alıp, alınan girdileri işleyen ve daha sonra çevreye çıktılar olarak veren, dönüt ve çevre öğelerine de sahip sistemli işleyiştir. *Toplumsal kurum*, toplumun yapısı ve temel değerlerin korunması bakımından zorunlu sayılan, eşgüdümlü ve örgütlenmiş sürekliliği bulunan inanç, değer, gelenek ve görenek gibi davranışlar ile maddi öğelerden oluşan bütünlüktür. Eğitimin siyaset, ekonomi, din, hukuk gibi kurumlarla ilişkilerini inceleyen disipline *makro eğitim sosyolojisi*, eğitimin toplumsal yönünü daha çok öğretim süreçleri, öğretmen ve öğrenci gibi daha dar kapsamda çalışmayı amaçlayan disiplin ise *mikro eğitim sosyolojisi* denmektedir.

Toplum ve eğitim ilişkilerini kavramak

Eğitim toplumsal bir kurum olarak varoluşunu topluma borçludur. Eğitim bir bakıma toplumun istemlerine bağlı olarak kasıtlı ve istendik olarak birey yetiştirilmesini amaç edinir. Eğitim bu süreçte açık sistem yaklaşımına göre çalışır. Toplumdan girdi alır, girdileri amaç ve çevre ile etkileşime göre işler, çıktılar olarak tekrar topluma verir. Dönütlerle girdi, süreç, çıktı ve çevre ilişkileri değerlendirilir. Toplumu etkiler, toplumdaki etkilenir.

Bir toplumsal kurum olarak eğitimin kendine özgü yönlerini açıklamak

1. Eğitim kurumlarının *amaç ve hedef kitlesi* insandır. Kimi kurumların işlediği ham madde insan olmayabilir. İşlenen öğenin insan olması kimi özel ve özenli çalışma süreci içereceğini gösterir.
2. Eğitim kurumlarının *çevre ile ilişki ve çevrenin katılımı* dinamiklidir. Öğrencilerin yakın

çevreden gelmesi ve çevrenin gereksinme duyduğu iş gücünün yetiştirilmesi nedeniyle sürekli baskı, denetim ve etkileşim hâlinde olmak durumundadır.

3. Eğitimin tüm toplumsal kurumlar adına *işlev görme* farklılığı vardır. Eğitim, geniş ve dar anlamda tüm toplumsal kurumların gereksinmediği iş gücünü ya da genel ifade ile “vatan-daş” yetiştirir. Bu bir bakıma tüm kurumlar adına iş görmesi anlamı taşır.
4. Eğitim kurumlarının başarısının değerlendirilmesi oldukça güçtür.
5. Eğitim kurumları üst yapı kurumu olarak değerlendirilir. Bu yaklaşıma göre, üretim ilişkilerinin oluşturduğu ekonomik yapı dışındaki tüm kurum ve işleyişler üst yapı kurumu olarak tanımlanır. Eğitim bu bağlamda egemen sosyo-ekonomik katmanların yeniden üretim ve iş gücü sağlama aygıtıdır.
6. Eğitimin yerellik ya da ulusallık özelliği küreselleşmeye karşı devam etmektedir.
7. Eğitimin yarı kamusal niteliği taşıması, eğitimin bireysel yarar sağlaması hem de çevreye yani kamuya yarar sağlaması anlamı taşır.

Türkiye’de ve dünyada eğitim sosyolojisine katkı yapan kişilerin katkılarını açıklamak

Emile Durkheim ve Max Weber, dünyada alana katkı veren kişiler arasında öncelikli sayılanlardır. Durkheim, ahlâk eğitiminin verilmesini anti sosyal çocukların kazanılması için önemsemiş ve gereğini vurgulamıştır. Eğitimin yetenek geliştirmekten çok toplumsallaştırma aracı olduğu görüşündedir. Weber ise sosyolojinin, sosyal eylemi anlamaya, anlamlandırmaya ve yorumlamaya yönelik bir bilim olarak tanınmasına katkıda bulunmuştur. Ona göre eğitimin işlevi, bireylerin toplum içinde alacakları statünün belirlenmesi ve sosyal tabakalaşma içinde alacakları yere hazırlamaktır. Din ve çalışma yaşamı ayrımına özen gösterilmesi, bilimsel yaklaşıma ve akılcılığa önem vermesi sosyolojiye bir başka katkısıdır. Marks’ın aksine kapitalizm sınıf savaşımının eseri değil; bilim ve bürokrasinin eseri olduğunu savunmuştur.

Türkiye’de alana katkı veren kişiler arasında Ziya Gökalp, Prens Sabahattin ve İsmail Hakkı Baltacıoğlu dikkati çekmektedir. Ziya Gökalp, Türkiye’de sosyoloji dersini ilk kez öğretim programına koydurup okutmuştur. Öğretmen örgütlenmesi isteği ve çalışmaları da yapan Gökalp’in görüşleri Türkleşmek, İslamlaşmak ve Muasırlaşmak yani uygarlaşmak biçiminde özetlenebilir. Eğitimin her yönüyle ulusal olması, kadının eğitiminin önemszenmesi, eğitimin kozmopolit yapıdan kurtarılması ve işlevselci olması Gökalp’in temel katkıları olarak değerlendirilir. Prens Sabahattin’e göre eğitim sistemi kişiliğin gelişmesine katkıda bulunmamaktadır. Girişken birey yetiştirilmemekte, özgür davranışa önem verilmemektedir. Ulusal, çağdaş, toplumcu ve uygulamalı eğitim istekleriyle dikkat çeken İsmail Hakkı Baltacıoğlu, çağdaşlaşmanın ulusal kaynaklardan kopmadan gerçekleştirilebileceğini savunmuştur. Baltacıoğlu’nun eğitimle ilgili alana katkı ve görüşleri, şu biçimde özetlenebilir: Eğitim ulusal olmalı işe ve üretime dönük olmalıdır. Eğitim sistemi “köyü değiştirmeye değil; okulu değiştiren köy” anlayışına dönüştürülmeli ve güzel sanatlar eğitimi önemszenmelidir.

Eğitim sosyolojisine ilişkin kuramları kavramak
Eğitim sosyolojisinde kuramsal yaklaşımlar, işlevselci yaklaşımlar, çatışmacı yaklaşımlar ve etkileşimsel yaklaşımlar biçiminde üç grupta toplanır. **İşlevselci yaklaşımlar**, toplumun alt sistem biçiminde tanımlanan parçalardan oluştuğunu öne sürer. Toplumların üyelerin ancak ortak algı ve değerleri paylaştıkça birlik ve bütünlük oluşturabileceğini savunur. **Yapı ve işlev** anlayışı ile toplumun parçalardan oluştuğu ve her bir parçanın kendine özgü işlevi bulunduğu kabul edilir. **Bütünlüşme** anlayışı ile toplumun çeşitli parçalarla bütünlüşmüş olduğu kabul edilir. Parçalar arasında çatışma olması, birliğin ve bütünlüğün bozulmasına neden olur. **İstikrar ve denge** anlayışı ile toplumsal işleyişin durgun olmadığı ancak dengelere göre değiştiği düşünülür. **Konsensüs** anlayışı ile toplumu oluşturan değerler, algılar, inançlar, sayıtlar üzerinde bir uzlaşmanın olması gerektiği vurgulanır. **Çatışmacı Yaklaşımlar**, genel olarak toplumların ekonomik güç, meslek, görev gibi değişkenlere bağlı olarak toplumsal sınıflar-

dan oluştuğu sayıtlısına dayanır. Bu yaklaşımlar, toplumsal değişim kaçınılmaz olduğunu ve toplumsal sınıflar içinde sürekli bir çatışmanın bulunduğunu savındadır. **Marxçı çatışmacı yaklaşım**, toplumun üretim araçlarına sahipliğe göre toplumsal sınıflardan oluştuğu savına dayanır. Toplumlar, değişik çıkar gruplarının çatışma alanıdır. Toplumsal yaşamda çatışma kaçınılmazdır. Değişim çatışmanın ürünüdür ve gerekliliktir. Üretim ilişkileri alt yapıyı oluşturur ve sosyo-ekonomik üretim ilişkiler, politika, din, eğitim ve aile gibi toplumsal kurumları yani üst yapı kurumlarının işleyişinde belirleyicidir. Eğitim toplumsal egemen sınıf ya da sınıfların ideoloji aktarım aracıdır ve üretken iş gücü, verimli ve etkili sermaye yaratılması ve sosyo-politik kontrolün sağlanması eğitimin başlıca amaçlarıdır. **Etkileşimsel Yaklaşımlar**, genelde bireyin davranış kalıplarının çevresiyle karşılıklı etkileşiminin ürünü olduğu savına dayanır. Semboller ve sembollere verilen anlamlar insan yaşamında önemlidir. İnsanlar çevrelerindeki nesnelere verdikleri anlama göre davranışta bulunur. Etkileşimsel yaklaşımın eğitimin işlevlerine ilişkin görüşleri şu biçimde sıralanabilir: Öncelikle eğitimin örtük programı bulunduğunu bu yaklaşım da savunmaktadır. Şöyle ki okullar öğretim programının temel akademik amaçlar dışında değer, norm, inanç ve tutumları öğretir. Öğretmenler beklentilerini öğrencilere sezdirerek, öğrencilerin kendi beklentilerine göre toplumsallaştırır.

Kendimizi Sınavalım

1. Aşağıdakilerden hangisi eğitimin genel niteliklerinden biri **değildir**?

- Eğitim süreci kasıtlıdır.
- Eğitim, istendik davranış değiştirir.
- Eğitim, bireyin yaşantısı ile gerçekleşir.
- Eğitim, kapalı sistem yaklaşımına göre işleyiş gösterir.
- Eğitim, toplumsal açık sistem anlayışına göre işler.

2. Sınırları belli doğal bir çevrede yani mekânda, (ortaklaşılın) amaçları gerçekleştirmek için bir araya gelen; birbiri ile örgütlenmiş ilişki, iş birliği ve dayanışma içinde olan insanlar bütününe ne ad verilir?

- Formel Örgütlenme
- Toplum
- Örgütlenmiş Etkileşim
- Açık Sistem Yaklaşımı
- İnformel Örgütlenme

3. Aşağıdakilerden hangisi eğitimin açık sistem yaklaşımına göre işlemlerini **en doğru** biçimde açıklamaktadır?

- Eğitim toplumdan girdiler alır ancak çıktılar vermez.
- Eğitim toplumsal olgular ve süreçler içerir ve çevreyle etkileşir.
- Eğitim süreci kesintisiz girdi ve dönüştürme oluşur ve değerlendirilir.
- Eğitim toplumdan girdiler alır, işler ve çıktılar olarak tekrar topluma verir.
- Eğitim, dönüt sistemine göre çalışır; hem istendik hem de istenmedik çıktılar verir.

4. Aşağıdakilerden hangisi toplumsal kurumların özelliklerinden biri **değildir**?

- Toplumsal kurumların amaçları vardır.
- Toplumsal kurumlar rol ve statü dağıtır.
- Toplumsal kurumların normları bulunmaktadır.
- Ögeleri arasında örgütlenmiş ve eşgüdülenmiş yapılar içerir.
- Toplumsal kurumlar örgütlenmiş ilişkiler içerir ancak geçicidir.

5. Aşağıdakilerden hangisi bir toplumsal kurum olarak eğitimin özelliklerinden biri **değildir**?

- Eğitim kurumlarının amaç ve hedef kitle farklılığı vardır.
- Eğitim kurumlarının çevre ile dinamik ilişkisi vardır.
- Eğitim kurumlarında ölçme değerlendirme kolay ve nesnedir.
- Eğitim kurumlarının işgörenleri genelde mesleki eğitim görmüştür.
- Eğitim tüm toplumsal kurumlar adına iş görür.

6. Sınıf temelli çözümlenmeleri yerine statü kavramını getirip bürokrasi ve din üzerine çalışan ve eğitimin işlevinin bireylerin özel yaşama hazırlama olduğunu belirten sosyolog kimdir?

- Karl Marks
- Emile Durkheim
- Max Weber
- John Henslin
- Ann Levine

7. Eğitimin işlevinin ulusal olmasını savını ileri sürerek **temel** düşüncelerini "Türkleşmek, İslamlaşmak ve muasırlaşmak" biçiminde ifade eden sosyolog kimdir?

- Prens Sabahattin
- Ziya Gökalp
- İsmail Hakkı Baltacıoğlu
- İsmail Hakkı Tonguç
- Satı Bey

8. Aşağıdakilerden hangisi işlevselci yaklaşımın kullandığı kavramlardan biri **değildir**?

- Konsensüs
- İstikrar
- Denge
- Bütünleşme
- Çatışma

9. Aşağıdakilerden hangisi Marksçı çatışmacı yaklaşımın eğitim ile ilgili görüşlerinden biridir?

- Eğitim ve statü toplumsal sınıf belirlenmesinde en belirleyici etmendir.
- Üretim ilişkileri eğitim sisteminin belirleyicisi değildir.
- Eğitim sürecinde değişim, istikrar ve çatışma gereklidir.
- Eğitim toplumsal yaşamda sınıfsız toplum yaratan bir süreçtir.
- Din, aile ve eğitim birer üst yapı kurumudur.

10. Aşağıdakilerden hangisi İşlevselci yaklaşımın eğitim ile ilgili görüşlerinden biridir?

- Eğitim, toplumsal sınıf belirlenmesinde en etkili etmendir.
- Üretim ilişkileri eğitim sisteminin belirleyicisidir.
- Eğitim sürecinde semboller önemsizdir.
- Eğitimin örtük gizli amaçları bulunmaktadır.
- Eğitim birer üst yapı kurumudur.

Okuma Parçası

Sevgili Öğretmenim!*

Can Dündar

Bugün çocuklarımızı teslim ediyoruz size öğretmenim... Hayatımızın en değerli varlıklarını siz devralacaksınız. Bir kısmı ağlayıp sızlayacak, bir kısmı kürsünüzde zıplayacak, biri okuldan kaçacak belki, diğeri altına kaçırarak.

Tanıdık manzaralar sizin için...

Bundan böyle anne babalarından çok sizinle olacaklar; ışığa koşan pervaneler gibi etrafınızda dolanacak, her sözünüze inanmaya hazır bir sevdalılar ordusu hâlinde gözünüze bakacaklar.

Haddim değil size öneride bulunmak; olsa olsa temenniler sıralayabilirim:

Keşke onları eğlenceli bir partiyle karşılayabilseydiniz; okulu ilk günden sevdirebilseydiniz.

Sınıfta yerlerini gösterirken iyi bir sıra arkadaşının, hayatlarında güzel bir kitap kadar ebedi olabileceğini söyleseydiniz.

Körpe beyinlerini lüzumsuz bilgiler, basmakalıp fikirlerle doldurmak yerine, bilgiye nasıl ulaşılacağına ipuçlarını verseniz.

Bilgiyi iyi ezberleyenlerin değil, onu süzüp analiz edebilenlerin başardığını ilk dersten öğretseniz.

Kör inancın, insanoğlunun ezeli düşmanı olduğunu, yerküreyi itaatini değil sorgulamanın değiştirdiğini anlatsanız.

Gücü silahta, cazibeyi markada arayan kuşaklara gerçek kudretin bilgide, asıl cazibenin bilgide olduğunu belletseniz.

Güçlü olmanın değil, güçlüyken iyi kalmanın zorluğundan söz etseniz.

Hoşgörün saçlarının, etek boylarının uzunluğunu, yüreklerinin coşkunluğunu... Sevgiden zarar gelmez. Asıl şiddete çare bulun siz...

Çeteleşmenin değil, sevmenin her zorluğu yenebileceğini söyleyin. İlmın de aşk kadar sonsuz olduğundan bahsedin.

Eğitimin ömür boyu süreceğini, öğrendikçe cehaletlerini fark edeceklerini, kendini bilmenin, insanlığı anlamının önkoşulu olduğunu belletin.

“Her türlü servetin kökeninde alın teri olması gerekir. İnsanı bencillik değil, bonkörlük zenginleştirir.” deyin onlara...

Bir eser vermenin ölümsüzlüğe eş olduğunu, cehaletin insanı karanlığa gömdüğünü ezberletin.

Sürüye uyanların hiçbir iz bırakmadan kaybolduğunu, tarih yazarların farklılar olduğunu söyleyin. Farklılıklarını kabullenin.

İçindeki yeteneği dışarı vurması için cesaretlendirin onları...

Kanatlarını kırmayın, kanatlandırın.

Filmlerden farklı olarak hayatta bazen kötülerin de kazanabileceğini, ama bunun ilelebet süremeyeceğini, iyiliğin eninde sonunda galip geleceğini anlatın, umutlandırın.

Haksızlık karşısında boyun eğmeyip, tevazu karşısında eğilmelerini tavsiye edin.

Kalemin kılıçtan keskin, sabrın öfkeden baskın olduğunu gösterin.

Bağışlamanın kin tutmaktan, paylaşmanın kıskançlıktan üstün olduğunu belletin.

Hiç tanımadıklarının acısını çekmenin, insanı büyüttüğünü öğretin.

Arada kurlara çıkarın onları; doğanın kokusunu alsınlar; otların cinsini tanınsınlar.

Uslu arkadaşlarını örnek verip ezmeyin uluorta...

Yüreklendirin. Korkularını yenmelerine, cesareti öğrenmelerine yardımcı olun. Karamsarlığın kuyularında boğulmasınlar.

Dayanışmayı özendirin, yarışma yerine... Dostunu ihtar edeni değil, ele vermeyeni ödüllendirin.

Ötekini sevmeyi, hataları hoş görmeyi, vefayı, esnekliği öğretin.

Ütopyalarını kaybettiler fırtınada; onlara ideallerini geri verin.

Zamanın hakemliğine güvenmeyi ve sabrı telkin edin.

İlkin kıymetiniz bilinmeyecek, sözleriniz boşlukta yitektir belki...

Başkalarını aydınlatma uğraşında kendini tüketen mumsunuz siz.

Ama biliriz ki, eriyen her mum, ısıttıklarında yaşar.

Sizler de o milyonlarca yürekte, ebediyen yaşayacaksınız, sevgili öğretmenim...

* **Kaynak:** Can Dündar, Milliyet Gazetesi, 18 Eylül 2006 S.13.

Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı

1. d Yanıtınız doğru değilse, "Eğitim ve Toplum ile İlgili Temel Kavramlar" bölümünü gözden geçiriniz.
2. b Yanıtınız doğru değilse, "Eğitim ve Toplum ile İlgili Temel Kavramlar" bölümünü gözden geçiriniz.
3. d Yanıtınız doğru değilse, "Eğitim ve Toplum ile İlgili Temel Kavramlar" bölümünü gözden geçiriniz.
4. e Yanıtınız doğru değilse, "Eğitim ve Toplum ile İlgili Temel Kavramlar" başlıklı bölümünü gözden geçiriniz.
5. c Yanıtınız doğru değilse, "Bir Toplumsal Kurum Olarak Eğitimin Kendine Özgü Yönleri" bölümünü gözden geçiriniz.
6. c Yanıtınız doğru değilse, "Eğitim Sosyolojisinin Tarihsel Gelişimi" bölümünü gözden geçiriniz.
7. b Yanıtınız doğru değilse, "Türkiye'de Eğitim Sosyolojisinin Tarihsel Gelişimi" bölümünü gözden geçiriniz.
8. e Yanıtınız doğru değilse, "Eğitim Sosyolojisinde Kuramsal Yaklaşımlar" bölümünü gözden geçiriniz.
9. e Yanıtınız doğru değilse, "Eğitim Sosyolojisinde Kuramsal Yaklaşımlar" bölümünü gözden geçiriniz.
10. d Yanıtınız doğru değilse, "Eğitim Sosyolojisinde Kuramsal Yaklaşımlar" bölümünü gözden geçiriniz.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra Sizde 1

Aile, ekonomi, hukuk, siyaset ve din toplumsal kurum örnekleridir. Tüm toplumsal kurumlar, eğitim kurumu ile karşılıklı etkileşim içindedir. Ayrıca tüm kurumlar eğitim kurumlarının çıktılarını örneğin, mezun öğrencileri girdi olarak alır.

Sıra Sizde 2

Eğitim kurumunun kendine özgü yönlerinden herhangi birinin diğerlerinden daha önemli olduğunu düşünmek oldukça güçtür. Örneğin, eğitimin yarı kamusal mal olması, tüm liberal etkilere karşılık eğitim sosyal faydalarından ötürü hâlâ kamusal bir görev olarak benimsenmesine neden olmaktadır.

Sıra Sizde 3

Birleşik çalışma, sorunlara bütüncül ve daha geniş açılardan bakılmayı sağlar. Kuşkusuz, okul üyeleri, okul ve toplum bir bütündür. Ancak, disiplinlerin ayrı olarak çalışılması belki daha detaylı çalışılması olanağı verebilir.

Sıra Sizde 4

Kuşkusuz bu durum, bir bakıma sosyo-ekonomik ve politik tercih olarak kabul edilebilir. Ancak, yirmi birinci yüzyılın başında kitle iletişim ve bilişim çağında oluşumuz daha geniş ve demokratik düşünme olanağı vermektedir. Eğitimin ulusal olması, üretici birey yetiştirme istemi, eğitim kurumlarının toplumdan ayrı değil; toplumla uyum içinde değişime açık bireyler yetiştirilmesi hâlâ önemini korumaktadır. Bir bakıma tez, anti tez ve sentez yaklaşımı ile bütüncül bakılması daha akılcı ve pragmatik olacağı açık gibi...

Sıra Sizde 5

Kuşkusuz, bunun belirlenmesi oldukça güçtür. Ancak genel bir bakışla ulusal eğitim sisteminde daha çok işlevselci ve etkileşimsel yaklaşımların daha baskın olduğu görülebilir. Öncelikle eğitim sistemimizin toplum gereksinmelerini karşılamayı amaçlamış olması, bilgi aktarmacılığı, statü dağıtması ve diğer kurumlarla uyum içinde çalıştırılması anlayışı işlevselci yaklaşıma yakınlık gösteren örneklerdir. Ayrıca öğretmenlerin kimi rol-model anlayışları da sembolik etkileşimsel yaklaşıma örneklik oluşturur.

Yararlanılan ve Başvurulabilecek Kaynaklar

- Akyüz, Y. (1993). *Türk eğitim tarihi*. İstanbul: Kültür Koleji Yayınları.
- Alıç, M. (1993). Eğitim yönetimine ilişkin temel kavramlar. *Eğitim bilimlerinde çağdaş yaklaşımlar*. Hakan, A. (Ed). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- AÜEBF- Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi. (2007). *Ziya Gökalp*. 08.10.2007 tarihinde <http://education.ankara.edu.tr/~sozer/ziya.htm> adresinden alınmıştır.
- Aydın, M. (1998). *Eğitim yönetimi*. Ankara: Hatiboğlu Yayınevi.
- Başaran, İ. E. (1994). *Eğitime giriş*. Ankara: Kadıoğlu Matbaası.
- Bilhan, S. (1986). *Eğitim sosyolojisi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayını.
- Browne, K. (1998). *An introduction to sociology*. London: Polity Press.
- BÜAE - Boğaziçi Üniversitesi Atatürk Enstitüsü. (2007b). *Prens Sabahattin*. 08. 10. 2007 tarihinde http://www.ata.boun.edu.tr/chronology/kim_kimdir/prens_sabahattin.htm adresinden alınmıştır.
- BÜAE - Boğaziçi Üniversitesi Atatürk Enstitüsü. *İsmail Hakkı Baltacıoğlu*. (2007b). 08. 10. 2007 tarihinde http://www.ata.boun.edu.tr/chronology/kim_kimdir/ismayil_hakki_baltacioglu.htm adresinden alınmıştır.
- Çelebi, N. (2007). *Sosyoloji notları*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Daft, R. L. (2003). *Management*. Australia: Thomsonsouth Western.
- Ergun, M. (1994). *Eğitim sosyolojisine giriş*. Ankara: Ocak Yayınları.
- Ertürk, S. (1998). *Eğitimde program geliştirme*. Ankara: Meteksan.
- Fulcher, J. ve J. Scott (1999). *Sociology*. Oxford: Oxford University Press.
- Gelles, R. J. ve A. Levine (1995). *Sociology: An introduction*. New York: Mc Graw, Inc.
- Giddens, A. (2006). *Sociology*. Manchester: Polity Press.
- Henslin, J. M. (1996). *Essential of sociology*. Boston: Allyn and Bacon.
- Hess, B. B., Markson, E. W. ve P. J. Stein (1982). *Sociology*. New York: Macmillan Publishing Co., Inc.
- Hoy, W. K. ve C. G. Miskel (2001). *Educational administration theory research and practice*. New York: McGraw-Hill Higher Education.

- İçli, G. (2002). *Sosyolojiye giriş*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Macionis, J. J. ve K. Plummer (1998). *Sociology a global introduction*. London: Prentice Hall Europe.
- Okçabol, R. (2006). *Halk eğitimi (Yetişkin eğitimi)*. Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Ozankaya, Ö. (1994). *Toplumbilim*. Ankara: Cem Yayınevi.
- Özgü, T. (1991). *Eğitim bilimleri eğitim ekonomisi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Özkalp, E. (2005). *Sosyolojiye giriş*. Bursa: Ekin Kitabevi Yayınları.
- Popenoe, D. (1991). *Sociology*. New Jersey: Prentice Hall.
- RSU- Rogers State University. (2007). *Max Weber*. 08. 10. 2007 tarihinde <http://www.faculty.rsu.edu/~felwell/Theorists/Weber/Whome.htm> adresinden alınmıştır.
- Sanderson, S. K. (1995). *Macrosociology*. New York: Harper Collins College Publishers.
- Schaefer, R. T. (2003). *Sociology*. Boston: McGraw-Hill.
- Shepard, J. M. (1996). *Sociology*. New York: West Publishing Company.
- Şişman, M. (2006). *Eğitim bilimine giriş*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Suzzallo, H. (2007). *Sociology and educational* 08. 10. 2007 tarihinde http://www.studyplace.org/wiki/index.php/Sociology_and_Education adresinden alınmıştır.
- Tezcan, M. (2006). Eğitim toplumsal temelleri. *Eğitim bilimine giriş*. Sönmez, V. (Ed). Ankara: Anı Yayıncılık.
- (1996). *Eğitim sosyolojisi*. Ankara: Feryal Matbaası.
- (1991). *Eğitim bilimleri eğitim sosyolojisi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Thio, A. (1989). *Sociology: An introduction*. New York: Harper & Row publishers.
- UTOLEDO -University of TOLEDO (2007). *Educational Theory and Social Foundations*. 08. 10. 2007 tarihinde http://utoledo.edu/education/programs/Degrees/grad/doctoral/educational_theory.html adresinden alınmıştır.
- Yılman, M. (2002). Eğitim tarihsel temelleri. *Öğretmenlik mesleğine giriş*. Demirel, Ö. ve Z. Kaya (Ed). Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Zanden, J. ve W. Vander. (1991). *Sociology the core*. New York: McGraw-Hill Publishing Company.

Eğitimde Amaçlar ve Toplumsal Sistem

2

Fotoğrafta bir okul bahçesinde ulusal bayramı kutlayan bir grup ilköğretim okulu öğrencisini görüyorsunuz. Bu fotoğraf size tanıdık geliyor mu? Bu fotoğrafa bakarak eğitimin amaçları ve toplumsal çevre hakkında ne gibi çıkarımlar yapabilirsiniz? Bu öğrenciler eğitimin bireysel amaçları için mi yoksa toplumsal amaçlar için mi bir etkinlikte bulunuyorlar? Bu öğrencilerin eğitim gördüğü sistem hakkında neler söyleyebilirsiniz?

Amaçlarımız

Bu üniteyi tamamladıktan sonra;

- 👁️ Amaçların toplumsal açıdan eğitimdeki yerini ve önemini kavramak,
- 👁️ Eğitimde amaçların belirlenme biçimlerini açıklamak,
- 👁️ Eğitimde amaçlar ve toplumsal değerler arasındaki ilişkiyi açıklamak,
- 👁️ Eğitimin bilişsel ve bilişsel olmayan amaçlarını tanımlamak,
- 👁️ Millî eğitimin genel ve özel amaçlarını açıklamak,
- 👁️ Toplumsal açıdan millî eğitiminin amaç boyutundaki sorunlarını kavramak için gerekli bilgi ve becerilere sahip olabileceksiniz.

Örnek Olay

Uluslararası öğrenci başarılarını değerlendirme projesi (PISA), OECD ülkelerindeki 15 yaş grubu öğrencilerin eğitim kazanımlarını belirlemeyi hedeflemektedir. Bu araştırmaya OECD ülkeleri dışından da katılımlar olmakta ve araştırmada yer alan ülkeler, eğitim çıktıları hakkında güvenilir veriler elde etme olanağı bulmaları nedeniyle, ekonomik bir bedel ödeyerek katıldıkları PISA sonuçlarını çok önemsemektedirler. Üçer yıllık dönemler halinde planlanan PISA projesi, matematik, fen bilimleri ve okuma becerilerini kapsamakta ve her dönemde bu üç alandan birine ağırlık verilmektedir.

PISA 2006 araştırması, 30'u OECD üyesi olmak üzere 57 ülkedeki 15 yaş grubu öğrencilerinden rastgele seçilen 400 bin öğrenciye uygulandı. Türkiye'den yedi coğrafi bölgeden seçilen 160 okulda okuyan 4.942 öğrenci bu araştırmada yer aldı. Araştırmaya katılanların yüzde 2,3'ü ilköğretim, yüzde 46,9'u genel lise, yüzde 30,6'sı meslek lisesi, kalanı diğer lise türü öğrencisidir. PISA Araştırması, Türkiye'de uygulanan OKS ya da ÖSS türü çoktan seçmeli bir sınav değildir. Araştırma, çoktan seçmeli soruların yanında açık uçlu soruları da kapsamaktadır. Ancak soru türü farklılığının dışında PISA, öğrencinin bilgi düzeyini ölçmekten çok, "öğrencilerin bilgilerini günlük yaşama uygulama, yazılı materyali anlama, yorumlama ve kullanma, düşüncelerini analiz edebilme, akıl yürütme, karşılaştırma ve değerlendirme yapma, bilimsel bilgiyi kullanma, bilimsel soruları tanımlama, doğayı anlama ve gözlemleri hakkında karar alma" gibi yeterlikleri ölçmektedir.

PISA 2006 sonuçlarına göre; Türkiye, PISA 2003'de olduğu gibi, fen bilimleri ve matematikte OECD ülkeleri arasında sondan ikinci sırada yer almaktadır. Okuma becerilerindeki yerimiz, 2003'de sondan üçüncü, 2006'da sondan ikinci sıradır. Türkiye, programa katılan 57 ülke arasında, fen bilimlerinde 47. matematikte 45. okuma becerilerinde 39. sırada yer almaktadır. Bu sıralamaya göre Türkiye, fen bilimlerinde; Ürdün, Tayland, Romanya, Karadağ, Meksika, Endonezya, Arjantin, Brezilya, Kolombiya, Tunus, Azerbaycan, Katar ve Kırgızistan'ın önünde, fen bilimleri ve matematikte; Uruguay, Bulgaristan, Şili, Sırbistan, Yunanistan gibi ülkelerin arkasında yer almaktadır. Okuma becerileri alanında, değerlendirmeye katılan 57 ülke arasında 39. sırada yer almaktadır. Dolayısıyla Türkiye, fen bilimleri ve matematiğe göre, okuma becerileri alanında biraz daha ön sıralarda görülmektedir.

Kaynak: PISA 2006 Ulusal Ön Rapor'undan kısaltılarak alınmıştır. MEB (2007). http://earged.meb.gov.tr/pisa/dokuman/2006/rapor/Pisa_2006_Ulusal_On_Rapor.pdf

Erişim Tarihi: 26.06.2008

Anahtar Kavramlar

- Amaç
- Eğitim
- Kültür
- Sembol
- Değer
- Kazanma
- Aktarma
- Algılama
- Düşünme
- Sosyal sermaye
- Yabancılaşma

İçindekiler

- GİRİŞ
- AMAÇLAR VE EĞİTİM
 - Amaçların İşlevleri
 - Biçimsel ve Biçimsel Olmayan Amaçlar
 - Amaç ve Değerler Arasındaki İlişkiler
 - Amaçlar Arasındaki İkilemler
 - Amaçların Belirlenmesi
 - Amaçların Toplumsal Açından Sahip Olması Gereken Nitelikler
- AMAÇLAR AÇISINDAN EĞİTİM VE TOPLUM
 - Eğitimin Sosyokültürel Amaçları
- TÜRK MİLLÎ EĞİTİMİNİN AMAÇLARI
- OKULUN DÖRT TEMEL AMACI VE EĞİTİM REFORMLARI

GİRİŞ

“Amaç; ulaşılmak istenen sonuç, hedef, gaye; bir kimseye ya da bir kurula verilen özel görev, misyon” (TDK, 2008) olarak tanımlanabilir. Amaç için gelecekte ulaşılması gereken belirli bir durum ya da durumlar olmalıdır. Eğitim ise genel olarak gelecek kuşakları yetiştirme girişimi olarak tanımlanabilir. Diğer yandan toplumbilimciler eğitimi şu şekilde tanımlamaktadırlar:

Eğitim yetişkin kuşakların sosyal yaşama henüz hazır olmayan bireyleri etkilemesidir. Eğitimin amacı çocukta bazı fiziksel, entelektüel ve ahlaki durumları ortaya çıkarmak ve geliştirmektir. Çocuktan istenen bu durumlar hem bir bütün olarak politik toplumun hem de belirli olarak yaşayacağı özel çevrenin gereksinmesidir (Durkheim, 1963, s.61).

Eğitim, zamana ve mekâna bağlı olarak sonsuz bir biçimde değişmektedir. Geçmişte toplumlar, bireyi yalnızca toplum için ve toplumsal bir varlık olarak görürken; modern ve demokratik toplumlar görece olarak bağımsız bir birey yetiştirmeye çalışmaktadır. Eğitimde de amaçlar bu değişmelere göre şekillenmektedir. Okuryazarlık kavramının tarihsel olarak ortaya çıkışı ve gelişimi bunu göstermektedir.

Eğitimde amaçlar değerlere dayalı olarak, açık, ölçülebilir ve somut olarak belirlendiği ölçüde gerçekleştirilme olasılığı yüksektir. İlköğretim kademesinde bireysel amaçlara göre daha çok toplumsal amaçlar vurgulanmaktadır. Ortaöğretimde ortak bir genel kültür verilirken ilköğretime göre bireysel amaçlar biraz daha öne çıkmaktadır. Yükseköğretimde ise bireysel ve toplumsal amaçlar arasında bir denge kurulmuştur.

AMAÇLAR VE EĞİTİM

Eğitim toplumun geleceğini biçimlendirme etkinliklerini içerdiğinden, eğitimin amaçları toplumun tüm bireyleri için önemlidir. Gelecekte üstün nitelikli insan gücü ve farklılıklara sahip demokratik bir toplumda gerekli bilgi, beceri ve tutumlara sahip kültürel okuryazarlar olarak yaşamak ve mutlu olmak için tüm vatandaşlar eğitime gereksinme duyar. Eğitim ile ilgili konulardaki tartışmalara katılan birey ve grupların sayısı her geçen gün artmakta, bu durumda eğitimciler herkesin eğitimden çok farklı beklentiler içinde olduğunu öğrenmektedir. Bu farklı beklentileri bağdaştırmak, uzlaştırmak ve önceliklerinin belirlemek eğitimcileri zorlayan kararlardandır (Schlechty, 2005, s.vi).

Sistemlerin tüm etkinliklerinin kaynağı amaçlarıdır. Eğitimin amaçları ancak okulda yapılan eğitim öğretim etkinlikleri ile gerçekleşebilir. Okulda gerçekleştirilemeyen etkinlikler varsayımdan öteye gidemez (Açıkalın, 1997, s.2). Dolayısıyla, eğitimin amaçları açık ve net olarak tanımlanmalıdır. Amaçlar ne kadar açık, net, ölçülebilir ise okulun bu amaçları gerçekleştirme düzeyi o kadar belirginleşir (Aydın, 1994, s.43).

Eğitimin genel amacı topluma yararlı, üretken ve mutlu insanlar yetiştirmektir.

Amaçların İşlevleri

Amaçlar örgütlerde verimi artırmak, en az girdi ile en çok çıktıyı üretmek, insan ve insan olmayan kaynakları kontrol etmek, çatışmayı azaltmak, bireyin davranışlarına yol göstermek, insan davranışını kestirmek gibi birçok işlevi yerine getirir (Bursalıoğlu, 1987, s.32). Örgütlerin görevlerini belirleyen amaçlar, tüm örgütsel etkinliklerin odak noktası, örgüt yapısının belirleyicisi, meşruiyet kaynağı ve performans değerlendirme ölçütleri olarak kullanılırlar. Örgütün tüm etkinlikleri bu

amaçlara göre izlenir. Örgütün yapısı bu amaçları gerçekleştirmek üzere düzenlenir. Örgüt üyelerinin davranışları, neleri yapmaları ve neleri yapmamaları gerektiği, amaçlara göre değerlendirilir. Bu nedenle, örgütün amaçlarının tüm bireylerce bilinmesi ve kabul edilmesi o amaçların gerçekleştirilmesini kolaylaştırır (Aydın, 1994, s.43).

Biçimsel ve Biçimsel Olmayan Amaçlar

Amaçlar biçimsel (açık) ve biçimsel olmayan (açık olmayan) amaçlar olarak sınıflanabilir. Biçimsel amaçlar yasa ve yönetmeliklerde, politika belgelerinde yer alan genel amaçlardır. Biçimsel olmayan amaçlar ise örgütün belirli bir zaman diliminde gerçekleştirmeyi hedeflediği daha belirgin ve genel olmayan amaçlardır (Aydın, 1994, s.43).

Amaçlar ve Değerler Arasındaki İlişkiler

Amaçlar değerlere dayalı olarak oluşturulmalıdır. Görevler ise amaçlara dayalı olarak oluşturulur. Bu amaçları gerçekleştirecek süreçler ise yöntem ve tekniklere dayalı olmalıdır. Eğitim sistemi ve okulların amaçları içinde yer aldığı toplumsal değerlerden ve o sistemin kendi içindeki gereklere bağlı olarak iki şekilde belirlenir. Değerler örgütsel amaçları belirlemede önemli bir yere sahiptirler. Örgütsel değerler yasal ve meşru kaynaklara dayanırsa tüm bireyler örgütlerin genel davranışlarını kestirebilir, bireyleri keyfi tutumlarından uzaklaştırır ve denetlenmelerini sağlar (Bursalıoğlu, 1987, s.32).

Değerlere dayalı olmayan amaçların gerçekleşme olasılığı düşük olur.

Amaçlar Arasındaki İkilemler

Eğitim öncelikle sosyal, sonra politik, son olarak ise profesyonel etkinlikler bütünüdür. Sosyaldır; çünkü eğitim sisteminin girdisi toplumdan gelir ve çıktısı topluma gider. Politikdir; çünkü demokratik ülkelerde farklı baskı ve çıkar grupları eğitim üzerinde doğrudan ya da dolaylı etkilerde bulunurlar. Son olarak eğitim profesyonel bir etkinliktir; çünkü eğitim sisteminde işlenen insandır. Bu nedenle eğitimciler alanlarında uzman olmalı ve eğitim bilim uzmanları tarafından desteklenmelidir (Bursalıoğlu, 1987, s.33).

Eğitimin sosyal ve politik bir etkinlik olması onun toplumun diğer kurumlarıyla (aile, ekonomi, siyaset, hukuk, din gibi) sürekli bir etkileşim içinde olmasını gerektirir. Demokratik toplumlarda bu etkileşim düzeyi artar. Etkileşim düzeyinin artmasına bağlı olarak eğitimin kapsamı da genişler. Bu durum eğitimin amaçlarının niceliğinde artışa yol açtığı gibi nitelik olarak farklılaşmalarına da yol açar. Çok sayıda ve farklı nitelikteki amaçlar arasında ikilemler ortaya çıkabilir.

Amaç ikilemlerinin en az üç kaynağı vardır. (1) Amaçlar arasındaki potansiyel uyumsuzluklar; (2) amaç tercihlerindeki farklılaşmalar; (3) daha üst düzey amaçları izlemeye yönelik teşvik ve engelleyiciler arasındaki gerilimler (Harrison, 1994, s.124).

Demokratik toplumlarda eğitimin birden çok amacı vardır ve bu amaçlar birbirleriyle çelişiyor gibi görünebilir.

Amaçların Belirlenmesi

Amaçlar okul örgütlerinde güdülenmeyi sağlar, planlamayı kolaylaştırır, yetki devrini kolaylaştırır, eşgüdümlemeyi kolaylaştırır, okulun ve yöneticinin izlenmesine ve değerlendirilmesine yardım eder. Bu doğrultuda, Türk Millî Eğitimi'nin amaçlarının belirlenmesinde Akçay (2001, s.6)'ın Can, (1991)'dan aktardığına göre şu ilkelere dikkat edilmelidir:

- Amaçlar açık olmalıdır.
- Toplum amaçları belirlemeye katılmalıdır.
- Amaçlar iddialı olmalıdır.
- Amaçlar gelişmeler dikkate alınarak sık sık gözden geçirilmelidir.
- Amaçlar arasında eşgüdüm olmalıdır.
- Amaçlar esnek olmalıdır.
- Amaçlar gerçekleştirilebilir olmalıdır.

Amaçların Toplumsal Açıdan Sahip Olması Gereken Nitelikler

Eğitimde amaçların belirlenebilmesi için amaçların toplumsal açıdan sahip olması gereken niteliklerini ortaya koymak gerekir. Bu nitelikler aşağıdaki gibi sınıflandırılabilir (Harrison, 1994, s.123):

- *Belirli bilgi ya da değerlendirme sağlanması:* Örneğin, toplumun okullardan memnuniyet düzeyinin belirlenmesi.
- *Belirli bir sorunun çözülmesi:* Toplumun okullardan memnuniyet düzeylerinin geliştirilmesi.
- *Örgütsel etkililiğin belirlenmesi:* Toplumun okullardan memnuniyet düzeyini geliştirmede okulların etkililiğinin belirlenmesi.
- *Örgütsel öğrenmeye katkısı:* Toplumun eğitim ile ilgili bilgi ve beceri düzeylerinin yükseltilmesi.
- *Örgütsel dönüşüme katkısı:* Toplumun eğitim sisteminin dönüşümü (reformu) için amaçlarının, yapısının, süreçlerinin ve kültürünün geliştirilmesi için yöneticileri desteklemesi.

Yukarıda verilenlerden ilk ikisi kısa dönemli ve küçük çaptaki değişimler için dört ve beşinci maddeler ise uzun dönemli ve radikal değişimler için gereklidir. Üçüncü madde ise değişimin uzun ya da kısa dönemli olmasına bağlı olmadan stratejik gelişmeler için gereklidir.

AMAÇLAR AÇISINDAN EĞİTİM VE TOPLUM

John Dewey'e göre eğitim bireyin kendisine yabancılaşmasını önlemek için ortaya çıkmıştır. Dewey'e göre eğitimin ortaya çıkışı şu şekilde olmuştur: 17. yüzyılda başlayan sanayi devrimiyle birlikte köylerden kentlere çok büyük oranda göçler meydana gelmiştir. Yaşamlarını sürdürebilmek için ana-babalar fabrikalarda çalışırken çocuklar ile ilgilenen kimse kalmamıştır. Sorun çocukların yalnız kalması değildir. Çocuklar, insanın üretken olan kendi doğasına yabancılaşmışlardır. Sanayi devriminden önce çocuklar köylerde ana-babaları ile birlikte tarla ve bahçe işlerinde çalışmaktadırlar. Bu süreçte çocuklar üretim sürecini başından sonuna kadar görmektedir. Örneğin, buğday yetiştirmek için tarlanın nadas edilmesini, buğdayın ekilmesini, zararlı otların temizlenmesini, tarlanın sulanmasını, başakların büyümesini, onların toplanarak buğday tanelerinin ayrıştırılarak alınmasını ve son olarak da bunların öğütülerek ekmek üretilmesi sürecini kesintisiz olarak görmektedir. Köyden kente gelince çocuklar bu süreci göremez bir hale geldiler. Dolayısıyla, kendilerine yabancılaşmışlar. Eğitim bu yabancılaşmayı ortadan kaldırarak çocukları yeniden üretken bir hale getirmek için ortaya çıkmıştır (Dewey, 1899).

Eğitim sisteminin amaçlarından birisi de öğrencilere temel becerilerin kazandırılmasıdır. Temel beceriler kısaca okuma, yazma ve matematik becerileri olarak ifade edilebilir. Eğitimin bu amaçları gerçekleştirilmeden diğer amaçlarını gerçekleştirilmeyeceği açıktır. Bu amaçlar eğitimde kurumsallaşmıştır. Ancak, eksik olan yalnızca kodları çözme becerileri değil öğrenme isteği ve anlayarak öğrenme kapasite-

Amaçlar toplumun tüm birey ve kesimlerinin katılımı ile açık, somut ve ulaşılabilir olarak belirlenmelidir.

Eğitimin toplumsal amacı çağdaş ya da geleceğin toplumunda yaşamını sürdürebilecek bireyler yetiştirmektir. Bunu başarabilmek için çocuklara okuma yazmanın yanında iletişim, karar alma, grupla çalışabilme gibi becerilerin de kazandırılması gerekir.

tesini oluşturmaktır. Başka bir ifade ile matematik sorularını çözenin yanında bu becerilerin etkin bir biçimde bireyin yaşamında kullanılması amaçlanmaktadır. Temel becerileri kazanmak için alıştırma ve disiplinli çalışma gerekir. Ancak, bunlar problemlerle, projelerle ve öğrenciyi zorlayacak çalışmalar yoluyla toplumsal yaşamla ilişkilendirilmediği sürece dekorasyon olarak kalmaya mahkûmdur (Gardner, 1991, s.123).

Eğitim sürecinde ve eğitimin üretim birimleri olan okullarda toplumsal normlar kurumsallaşmıştır. Eğitim tüm kültürler için temel bir amaç olmuştur. Kültürler çocuklarını eğitmek için çok farklı yaklaşımlar geliştirmiştir. İnsanlık tarihinin büyük bir bölümünde çıraklık en temel eğitimsel seçenek olmuştur. Okullar eğitimin uzmanlaşmış kurumları olarak toplumlarda birçok farklı nedenlerden dolayı gelişmiştir. Bu gelişim çıraklık sisteminden dönüşerek ortaya çıkmıştır. Bu nedenle okulların oluşmasındaki süreç ve sınırlılıkları anlamak okulları anlamak için önemlidir (Gardner, 1991, s.123).

Eğitim kurumlarını tam anlamak onları, başarmaya çalıştıkları ve taşıdıkları değerleri anlamadan olanaklı olmamaktadır. Bu amaç ve değerlerden birçoğu da zihinsel değildir. Ancak, toplumlar okulları kurduklarında bu kurumlarda hangi öğrencilerin öğrenim göreceğini, başarı ve başarısızlığın hangi ölçütlere (sınavlara) göre değerlendirileceğini planlamaktadırlar. Buna karşın eğitimcilerin bu amaçlar ve değerler konusunda net bir fikirleri olmayabilir. Okullar konusunda araştırma yapanların bunları açıklığa kavuşturmaları gerekir (Gardner, 1991, s.124).

SIRA SİZDE

1

Eğitim ile ilgili olan ancak toplumsal olguları içermeyen herhangi bir sorun tanımlayabilir misiniz?

Eğitimin Sosyokültürel Amaçları

Toplumsal (sosyal) değişme “toplumsal yapının ve onu oluşturan toplumsal ilişkiler ağının ve bu ilişkileri belirleyen toplumsal kurumların değişmesi” olarak tanımlanabilir (Tezcan, 1994, s.191). Yeryüzünde tüm toplumlar sürekli bir değişim içindedirler. Çünkü toplumsal yapılar, kurumlar ve bunların aralarındaki ilişkiler sürekli bir değişim içindedir. Bu değişim zaman zaman hızlı, bazen de yavaş olabilir ve değişimin yönünün de kestirilmesi zor olabilir. Toplumsal devrimler ve rejim değişikliklerinde hızlı değişimler meydana gelir. Toplumsal yapıdaki önemli değişimler ve reformların yönü bazen ileri bazen de geri olabilir. Toplumsal değişimin nedenleri farklı olabilmektedir. Eğitim toplumsal değişmeyi sağlayan nedenlerden birisidir ve öncelikli olup olmaması toplumdan topluma değişiklikler gösterebilir. (Eserpek, 1978, Aktaran: Eskicumalı, 2003, s.3).

Sosyokültürel açıdan eğitim yetişkinler tarafından sosyal yaşam için hazır olmayanları hazırlamaya yönelik bir süreçtir. Eğitimin amacı çocuğu gelecekteki ortama hazırlamak için fiziksel, entelektüel ve ahlaki açıdan geliştirmek ve onda merak uyandırmaktır (Henry, 2000, s.61).

Kültür genel olarak paylaşılan değerler, inançlar ve kodlar olarak tanımlanabilir. Bu kodlar tarihsel olarak yaşam için düzenlenmiştir. Kültür belirli bir grup insan tarafından paylaşılan semboller bütünüdür. İnsanlar dünyada sürekli olarak sembol üreten, çevresini sembollerle algılayan ve sembollere dayalı olarak hareket eden belki de tek canlı türüdür. Ayrıca, biz bu sembollerin kurallarını sistematik olarak bizden sonraki kuşaklara *aktarma* durumundayız. Dolayısıyla, bizler sembollerini oluşturmayı, *kazanmayı* ve *kullanmayı* öğrenmek zorundayız. Bu da aslında eğitimin temelini (kalbini) oluşturmaktadır (Geertz, 1983, s.25).

Eğitim toplumsal değişimleri kendi kendine sağlayabilir mi? Yanıtınız evet ise nedenleriyle birlikte açıklayınız. Hayır ise nedenleriyle birlikte açıklayınız.

SIRA SİZDE

2

İnsanın diğer biyolojik canlılardan farkı onun dil ve kültür aracılığıyla iletişim kurarak yaşamını sürdürmeyi başarabilmesidir. Diğer canlıların kendi ayakları üzerinde durabilmeleri insan yavrusuna göre çok daha çabuktur. Ayrıca bu canlılar avlanma ve besin sağlama için basit araç gereçler kullanarak yaşamlarını devam ettirme becerilerine genetik olarak sahipler. Ancak, insanların genetik kodlarında bu tür bir beceri yoktur. Çocuk yeni doğduğunda savunmasızdır ve uzun süreler bakıma ve yaşamını sürdürebilmesi için uzun süre eğitime gereksinime duyar. Çocuğu, sosyokültürel açıdan çevresine uyabilmesi, karmaşık çevresini anlayabilmesi ve yaşayabilmesi için *algılama* ve *düşünme* becerilerini kazanması gerekir ki sonunda çevresindeki *sembolleri* algılayabilsin ve dünya ile iletişim kurabilsin. *Kültür* oluşturduğumuz, müzakere ettiğimiz, kurumsallaştırdığımız ve bunlardan sonra kendi kendimizi rahatlatmak için “gerçek” olarak adlandırdığımız yaşam biçimi ve düşüncelerdir. Sembol genelde dokunulabilen bir şey olarak tanımlanmaktadır (örneğin: bir çiçek, bir gömlek ya da iletişimde kullanılan bir ses). Sembol herhangi bir şeyi belirtir ya da başka bir şeye işaret eder. İnsanlar sürekli semboller üretir ve bu sembolleri yönetirler (Bruner, 1996, s.87).

Eğitim süreci genel olarak insanlığın dünyada bilgiyi yorumlamak için *üretme*, *kazanma*, *aktarma (kültürleme)* ve buna dayalı olarak davranma süreci olarak da tanımlanabilir (Levinson, 2000, s.6). Etkili eğitim, bireyin çevresine sürekli uyum sağlaması ve varlığını sürdürmesi için gerekli koşulları oluşturmasını sağlayabilmesidir. Böylece hem birey kendi varlığını hem de toplumlar varlıklarını sürdürebilir.

Eğitimin iki temel özelliği bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, eğitim bireylerin toplumun değerlerine, normlarına ve kurumlarına uyumlarını sağlayarak toplumsallaşmalarını ve okullar aracılığıyla ulusal değerlerin genç kuşaklara aktarılmasını sağlar. İkincisi ise, eğitim bireylerin araştırmacı ve sorgulayıcı olarak yetiştirilmelerini sağlar. Bu durumda bireyler geçmişin değerlerini aynen alıp kabul etmek zorunda değildir. Birey toplumsal değerleri sorgulayabilir. Böylece eğitim ve okullar kültür ve değerlerin aktarılmasını sağlarken onların istenmeyenlerini de değiştirme olanağına sahiptir (Eskicumalı, 2003, s.27). Eğitim bir yandan toplumun kurallarına uyan bireyler yetiştirirken diğer yandan özgür ve kendi haklarını koruyan bireyler yetiştirir. Bu farklı amaçlar eğitime birbiriyle çelişen roller yüklemektedir.

Eğitim toplumsal değişimleri kendi kendine sağlayabilir mi? Bu soruya verilecek yanıt, eğitimin diğer toplumsal sistemler ile birlikte toplumsal değişimleri sağlayabileceğidir. Yani eğitim diğer sosyal ve politik faktörlerle birlikte toplumsal yapının değişimini sağlayabilir.

Geçen yüzyılda eğitimin amaçları büyük ölçüde değişmiştir. Bugün hepimiz okullardan 100 yıl önce beklenenlerden çok daha fazlasını bekliyoruz. Modern öğrenme kuramının en temel unsurlarından birisi farklı öğrenme amaçları farklı öğretim yaklaşımları gerektirdiğidir. Eğitimde yeni amaçlar öğrenme olanaklarının değişimini gerektirir. 21. yüzyıl eğitiminin amaçları daha önceki zamanlardaki eğitimin amaçlarından çok farklıdır. 20. yüzyılın başında eğitim temel okur-yazarlık becerilerine odaklanıyordu: *Okuma*, *yazma* ve *matematik*. Eğitim sistemlerinin düşünmeyi, eleştirel düşünmeyi, açık ve etkili bir iletişim kurabilmeyi, fen ve ma-

Toplumun kültürünü sürdürme ve geliştirme (daha iyiye doğru değiştirme) eğitimin amaçlarından birisidir.

Geçmişte okur-yazarlık yalnızca okuma anlamına gelebiliyordu. Günümüzde okur-yazarlık bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanımı, sorun çözme becerisi gibi becerileri de kapsamaktadır.

Sosyal sermaye ekonomideki fiziksel sermayenin üretimi artırdığı gibi bireylerin üretkenlik kapasitelerini artırmalarını ve sonuçta toplumda daha başarılı olmalarını sağlamaktadır.

tematikte karmaşık problem çözmeyi öğretmesi beklenmez. Günümüzde bu beceriler toplumsal yaşamda başarılı olmak için tüm bireyler için bir zorunluluk olarak görülmektedir (Bransford, Brown ve Cocking, 2002, s.4).

19. yüzyılın başlarında öğretimin amacı öğretmen tarafından ifade edilenlerin yazıya dökülmesini içerir. 19. yüzyılın ikinci yarısından sonra Avrupa'da kitlesel olarak yazma eğitimi verilmeye başlanmış, çocuklardan bazı basit metinleri kopyalamaları beklenmiştir. 1930'larda çocukların kendilerini yazarak ifade etmeleri düşüncesi ortaya çıkarak, görel olarak yakın zamanlarda okuma becerisinin tüm çocuklarca öğrenilmesi gerektiği kabul edilmeye başlanmıştır. Okuryazarlık, çocuğun adı ve soyadını yazarak imzalaması gibi bir anlam taşıırken yeni bilgi edinmek için okuma anlamına gelen fonksiyonel okuryazarlık olarak değişmiştir (Bransford, Brown ve Cocking, 2002, ss.132).

Günümüzde öğrencilerin var olan bilgiyi anlamaları ve onun üzerine yeni bilgi inşa etmeleri, geliştirmeleri ve belirsizlik durumlarında karar vermeleri beklenmektedir. Dewey'e göre bu süreç kısaca öğrencilerin önceki kültürel başarılarını "işlemek" ve yeni "işlenecek" olan konulara öğrencilerin aktif bir biçimde katılmasıdır. Örneğin matematik, problem çözme, soyutlama, türetme ve kanıtlamayı içerir. Fen kuramları, deney ve gözlemler aracılığıyla test etme etkinliklerini içerir. Toplum okul mezunlarının problemleri belirleme, çözme ve yaşamları boyunca topluma katkıda bulunmalarını amaçlar. Bunun başarılabilmesi için neyin, nasıl, hangi öğretmenler tarafından nasıl öğretildiğinin ve öğrencilerin neyi nasıl öğrendiğinin sürekli sorgulanması gerekir (Bransford, Brown ve Cocking, 2002, ss.132-133).

Eğitim ekonomisindeki insan sermayesi bireyin bilgi ve becerilerinin de üretim sürecinde diğer fiziksel sermaye (araçlar ve makineler) gibi üretimi artırmayı sağlamaktadır. *Sosyal sermaye* (social capital) de, insan sermayesine benzer bir biçimde işlev görerek, bireyin bilgi ve beceri ve kapasitesinde değişiklikler meydana getirmekte ve onun farklı biçimlerde davranmasına yardım etmektedir. Sosyal sermaye bireyler arasındaki ilişkilerde ortaya çıkar. Örneğin, ailede anne-babanın eğitim düzeyinin yüksek olması insan sermayesinin bir göstergesi olarak kabul edilebilir ve öğrencinin öğrenmesine yardım eden potansiyel bir bilişsel çevre hazırlar (Coleman, 1988, s.101). Okullarda eşitsizlikler büyük oranda ailenin sosyo-ekonomik durumu ile doğrudan ilişkilidir (Scimecca, 1980, s.152). Sosyal sermayeye sahip olan bir öğrenci buna sahip olmayan bir öğrenciye göre hem bilişsel olarak hem de sosyal olarak okulda ve yaşamda "doğru" kabul edilen şeyleri yaparak büyük bir olasılıkla daha üretken ve daha başarılı olacaktır.

SIRA SİZDE

3

İnsanların yeterli, sorumlu ve mutlu yetişkinler olarak yaşamlarını sürdürebilmeleri için bilmeleri gerekenlerin bir listesini yapınız. Listede yer alan maddelerin hangileri liselerin sorumluluğunda olmalıdır?

TÜRK MİLLÎ EĞİTİMİNİN AMAÇLARI

Bu başlık altında Türk Millî Eğitimi'nin önce genel amacı, sonra ise ilk, orta ve yüksek öğrenim düzeylerindeki amaçları incelenecektir. Millî Eğitim Temel Kanunu 2. maddesi genel amaçları şu şekilde ifade etmektedir:

Genel Amaçlar: Türk Millî Eğitimi'nin genel amacı Türk Milleti'nin bütün fertlerini;

1. Atatürk ilke ve inkılâplarına ve Anayasa'da ifadesini bulan Atatürk Milliyetçiliğine bağlı; Türk milletinin millî, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan; insan haklarına ve anayasanın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış haline getirmiş vatandaşlar yetiştirmek;
2. Beden, zihin, ahlak, ruh ve duygu bakımlarından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere, hür ve bilimsel düşünme gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip; insan haklarına saygılı; kişilik ve teşebbüse değer veren; topluma karşı sorumluluk duyan; yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler olarak yetiştirmek;
3. İlgi, istidat ve kabiliyetlerini geliştirerek gerekli bilgi, beceri, davranışlar ve birlikte iş görme alışkanlığı kazandırmak suretiyle hayata hazırlamak ve onların, kendilerini mutlu kılacak ve toplumun mutluluğuna katkıda bulunacak bir meslek sahibi olmalarını sağlamak;

Böylece, bir yandan Türk vatandaşlarının ve Türk toplumunun refah ve mutluluğunu artırmak; öte yandan millî birlik ve bütünlük içinde iktisadi, sosyal ve kültürel kalkınmayı desteklemek ve hızlandırmak ve nihayet Türk milletini çağdaş uygarlığın yapıcı, yaratıcı, seçkin bir ortağı yapmaktır (MEB, 2008).

Türk Millî Eğitimi'nin amaçları gerçekleştirilirken şu temel ilkeler çerçevesinde yürütülür: Genellik ve Eşitlik, Ferdin ve Toplumun Gereksinimleri, Yönelme, Eğitim Hakkı, Fırsat ve Olanak Eşitliği, Süreklilik, Atatürk İnkılâp ve İlkeleri ve Atatürk Milliyetçiliği, Demokrasi Eğitimi, Lâiklik, Bilimsellik, Plânlılık, Karma Eğitim, Okul ile Ailenin İş birliği, Her Yerde Eğitim. Bu ilkelere en önemli olanları genellik ve eşitlik, fırsat ve olanak eşitliği, bireyin ve toplumun gereksinimleri ve laiklik olarak sıralanabilir.

Bu genel amaçlara dayalı olarak okulların gerçekleştirilmesi gereken amaçları vardır. Okullardaki tüm eğitimsel etkinlikler bu genel amaçları daha özel düzeye indirmek ve gerçekleştirmek içindir. Türk Millî Eğitim Sistemi'nin amaç boyutundaki sorunlarından en önemlisi genel amaçları gerçekleştirecek somut, açık, ölçülebilir amaçların belirlenmemiş olmasıdır. Bu durum amaçların etkin olmasını ve eğitimcilerde daha belirgin bir yaklaşım oluşmasını engellemektedir. Tüm eğitimcilerin bu amaçları benimsediğini ifade etmek olanaklı değildir. Tüm eğitimcilerin bu amaçlarda uzlaşması sağlanmalı ve sonra da eğitimciler tarafından içselleştirilmelidir (Akçay, 2001, s.7).

Sonuç olarak, eğitim hizmetini üreten bir kurum olan okulda görevli olan müdür, öğretmen ve eğitim uzmanları bütün eğitimsel etkinlikleri planlarken "Bu etkinlikler sonucu edinilecek davranışlar, eğitimin hangi amacını/amaçlarını gerçekleştirecektir?" sorusunu sürekli kendilerine sormalıdır.

İlköğretimin Amacı: 14.06.1973 tarihli Millî Eğitim Temel Kanunu'na göre ilköğretim kurumlarının amaç ve görevleri millî eğitimin genel amaçlarına ve temel ilkelere uygun olarak şunlardır:

1. Her Türk çocuğuna iyi bir vatandaş olmak için gerekli temel bilgi, beceri, davranış ve alışkanlıklar kazandırmak, onu millî ahlak anlayışına uygun olarak yetiştirmek.
2. Her Türk çocuğuna ilgi, istidat ve kabiliyetleri yönünde yetiştirerek hayata ve üst öğrenime hazırlamaktır.

Ortaöğretimin Amacı: 14.06.1973 tarihli Millî Eğitim Temel Kanunu'na göre ortaöğretim kurumlarının amaçları şu biçimde açıklanabilir (MEB, 2008):

Madde 28 - Ortaöğretimin amaç ve görevleri, Millî Eğitimin genel amaçlarına ve temel ilkelerine uygun olarak,

1. Bütün öğrencilere ortaöğretim seviyesinde asgari ortak bir genel kültür vermek suretiyle onlara kişi ve toplum sorunlarını tanımak, çözüm yolları aramak ve yurdun iktisadi, sosyal ve kültürel kalkınmasına katkıda bulunmak bilincini ve gücünü kazandırmak,
2. Öğrencileri, çeşitli program ve okullarla ilgi, istidat ve kabiliyetleri ölçüsünde ve doğrultusunda yüksek öğretime veya hem mesleğe hem de yüksek öğretime veya hayata ve iş alanlarına hazırlamaktır.

Bu görevler yerine getirilirken öğrencilerin istekleri ve kabiliyetleri ile toplum gereksinimleri arasında denge sağlanır.

Yükseköğretimin Amacı: 2547 sayılı kanununun 4. maddesine göre yükseköğretimin amacı şu biçimle açıklanabilir (YÖK, 2008):

- a) Yükseköğretim öğrencileri;
 - Atatürk inkılâpları ve ilkeleri doğrultusunda Atatürk milliyetçiliğine bağlı,
 - Türk Milleti'nin millî, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini taşıyan, Türk olmanın şeref ve mutluluğunu duyan,
 - Toplum yararını kişisel çıkarlarının üstünde tutan aile, kültür ve millet sevgisiyle dolu,
 - Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ne karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış haline getiren,
 - Hür ve bilimsel düşünce gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip, insan haklarına saygılı,
 - Beden, zihin, ruh, ahlak ve duygu bakımından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş,
 - İlgi ve yetenekleri yönünde yurt kalkınmasına ve gereksinmelerine yanıt verecek, aynı zamanda kendi geçim ve mutluluğunu sağlayacak bir mesleğin bilgi, beceri davranış ve genel kültürüne sahip vatandaşlar olarak yetiştirmek,
- b) Türk Devleti'nin ülkesi ve milletiyle bölünmez bir bütün olarak, refah ve mutluluğunu artırmak amacıyla; ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmasına katkıda bulunacak ve hızlandıracak programlar uygulayarak, çağdaş uygarlığın yapıcı, yaratıcı ve seçkin bir ortağı haline gelmesini sağlamak,
- c) Yükseköğretim kurumları olarak yüksek düzeyde bilimsel çalışma ve araştırma yapmak, bilgi ve teknoloji üretmek, bilim verilerini yaymak, ulusal alanda gelişme ve kalkınmaya destek olmak, yurtiçi ve yurtdışı kurumlarla iş birliği yapmak suretiyle bilim dünyasının seçkin bir üyesi haline gelmek, evrensel ve çağdaş gelişmeye katkıda bulunmaktır.

İlköğretimden yükseköğretime kadar Türkiye'deki eğitim kademelerinin amaçlarını karşılaştırınız. Hangisi daha soyut hangisi daha somut? Hangi kademede toplumsal amaçlar öne çıkıyor? Hangisinde bireysel amaçlar daha öne çıkıyor? Neden?

OKULUN DÖRT TEMEL AMACI VE EĞİTİM REFORMLARI

Okul reformlarının amacı okulun amaçlarını daha etkili bir biçimde gerçekleştirilmesini sağlamaktır.

Okulun genel olarak dört amacı vardır: Birinci amacı tüm öğrencilerin eleştirel düşünme ve dili kullanarak etkili iletişim kurma kapasitelerini geliştirmektir. Oku-

lun ikinci amacı; öğrencilerin ulusal ve evrensel mirası, küresel dünyada çeşitli deneyimler yoluyla zorunlu bir programa dayalı olarak öğrenmesini sağlamaktır. Üçüncü amaç bireyi iş yaşamına ve daha ileri eğitim düzeylerine hazırlayarak, bireyin ilgi ve yeteneklerinin geliştirmesini sağlamaktır. Son amaç tüm öğrencilerin sosyal bir birey ve vatandaş olarak sorumluluklarını, okul ve topluma hizmet yoluyla kazanmalarını sağlamaktır. Bu dört amaç okullar için açık ve tutarlı bir vizyon sağlayabilir (Boyar, 1983, s.67).

Eğitim ile ilgili planlanan tüm eğitimi öğretim etkinliklerinin eğitimin hangi amaçların gerçekleştirileceği belirlenmelidir.

Eğitimde reform girişimleri niye farklı zamanlarda farklı konulara odaklanmaktadır? Bugün bu girişimlerin odağında ne vardır? Bu girişim size mantıklı gelmekte midir? Nedenleriyle birlikte açıklayınız.

SIRA SİZDE

5

Okul reformu için iyi okulların özellikleri yol gösterici olabilir. Bu özellikler: Entelektüel etkinlikler, öğretmenlerin adanması, okulların sürekli kendilerini izlemesi, toplumla bütünleşme ve iyi sınıf ortamının bulunmasıdır. İyi okullar entelektüel etkinliği vurgulamaktadır. Bunu yapabilmek için uygun ortamlar, öğrencilerin doğasına ve sayısına bağlı olarak farklı biçimlerde oluşturulur. İyi okullarda eğitimin kalitesi öğrenci, öğretmen, yönetici ve ana-babalar tarafından paylaşılan ortak bir amaçtır. Öğrenme okuldaki sportif ve sosyal etkinliklerden hatta öğrencilerin mezun olmalarından bile daha önemlidir. İkinci olarak, iyi okullarda öğretmenler kendilerini öğrencilerine adanmışlardır ve okul yönetimi onlara özerklik vermiştir. Üçüncü olarak, bu okullar kendi yaptıkları konusunda tartışmaya açıktır. Dördüncüsü, toplumla bütünleşmişlerdir. Ana-babalar eğitim sürecine etkin katılırlar. Son olarak ise, iyi okullarda düzenli ve iyi sınıflar bulunmaktadır (Steinberg, 2007).

Okul reformu yalnızca program reformu anlamına gelmemektedir. Okulların toplumsal örgütlenmesi öğrencilerin günlük yaşantılarını etkilemektedir. Bu nedenle okul örgütlenmesi öğrenci gelişimi ve davranışları üzerinde etkide bulunabilir. Okul örgütlenmesinin temel öğeleri okul ve sınıf büyüklüğü, yaş gruplaması, yetenek gruplaması ile devlet ve özel okullar arasındaki rekabet olarak ifade edilebilir (Steinberg, 2007).

Yalnızca toplumsal amaçları vurgulayan bir okul reformunun başarılı olma olasılığı düşüktür. Kısa dönemde başarılı gibi görülebilir ancak sürdürülemez. Okul reformunun tamamen bireysel amaçları vurgulaması da başarılı olma olasılığını düşürür. Bu durumda eğitimde reform çalışmaları toplumsal destekten yoksun kalır. İyi bir eğitim reformu toplumsal ve bireysel amaçları dengeleyen özelliklere sahip olmalıdır.

Okullar toplumun değerlerini kurumsallaştırmışlardır. Toplumun ulusal değerleri ve evrensel değerler bireysel değerler ile birlikte ele alınır. Bu kavramlardan bazıları eşitlik, özgürlük, kalkınma, gelişme, ulusal ve manevi değerlerdir. Eğitim bireysel ve toplumsal hareketliliğin en önemli aracıdır. Eğitimde değişme toplumun tüm kesimlerini ilgilendirdiğinden, tüm kesimlerin katılımı ve desteğinin alınması değişimi kolaylaştırır. Eğitimin toplumun diğer kesim ve kurumlarının desteğini almadan büyük çapta değişim yapma kapasitesi sınırlıdır.

Eğitimde reform yapılabilmesi için yalnızca eğitim programlarının değiştirilmesi yeterli olmamaktadır. Eğitim reformları program değişimine ek olarak öğretmen yetiştirme sistemleriyle ölçme ve değerlendirme sistemlerinin de gerçekleştirilen program değişimiyle uyumlu hale getirilmesi gerekmektedir. Son olarak ise yerel ve ulusal düzeyde toplumun desteği reformların başarılı olma olasılığını yükseltmektedir. Atılacak bu adımlardan her biri okulun toplumsal örgütlenmesini doğrudan ilgilendirmektedir.

Özet

Amaçların toplumsal açıdan eğitimdeki yerini ve önemi kavramak

Amaçlar ulaşılmak istenen sonuçları belirtir. Tüm örgütler ve sistemler bir amacı gerçekleştirmek için kurulur. Eğitim sisteminin amacı ise kendisine verilen amaçları gerçekleştirmektir. Bu amaçlar eğitim ve eğitim hizmetinin üretim yeri olan okullara toplum tarafından verilir. Toplumun ve bireylerin geleceği eğitim ile yakından ilişkilidir. Bu nedenle eğitimin amaçları toplumun tüm bireyleri için önemlidir. Amaçlar millî eğitim örgütü ve okulların her düzeyde eğitimi en iyi ve en etkili bir biçimde gerçekleştirmesi ve eğitim örgütlerindeki bireylere yol göstermesi açısından önemlidir. Eğitimin amaçları yalnızca okulda yapılan eğitimi öğretim etkinlikleriyle gerçekleştirilebilir. Dolayısıyla eğitimin amaçları açık ve net olarak tanımlanmalıdır. Amaçlar okul ve bireylerin performanslarının değerlendirilmesine yardımcı eder.

Eğitimde amaçların belirlenme biçimlerini açıklamak

Öncelikle amaçlar olabildiğince açık ve net olmalıdır. Tüm bireylerin ve grupların amaçları kabul ederek onları gerçekleştirmeye çalışması için toplumun tüm kesimleri amaçları belirlemeye katılmalıdır. Bunun olabilmesi için toplumdaki birey ve grupların eğitimin temel amaçlarında uzlaşmaları gereklidir. Amaçlar iddialı olmalıdır, yoksa bir hedef belirtmezler. Amaçlar toplumdaki ve teknolojiye gelişmeler dikkate alınarak sık sık gözden geçirilmelidir. Amaçlar arasında eşgüdüm olmalıdır ve amaçlar birbirlerini desteklemelidir. Amaçlar esnek olmalıdır. Amaçlar gerçekleştirilebilir olmalıdır. Amaçlar okul örgütlerinde bireylerin güdülenmesini sağlar, eğitimi öğretim ve yönetim etkinliklerinin planlamasını, yetki devrini ve eşgüdümlemeyi kolaylaştırır. Okulun, yöneticinin, öğretmenin ve öğrencinin izlenmesine ve değerlendirilmesine yardımcı eder.

Eğitimde amaçlar ve toplumsal değerler arasındaki ilişkiyi açıklamak

Amaçlar değerlere dayalı olmalıdır. Okulların görevleri ise bu amaçlara dayalı olarak belirlenir. Amaçların gerçekleştirilme süreci ise eğitim yaklaşımı, yöntem ve tekniklerine (örneğin, yapılandırıcı, davranışçı yaklaşım gibi) göre gerçekleştirilir. Demokratik toplumlarda bireysel özgürlüklere ve toplumsal sorumluluklar önem verildiğinden, farklı birey ve grupların okullardan çeşitli istekleri olmaktadır. Ayrıca, toplum ve teknolojiye gelişmeler yeni amaçların ortaya çıkmasına yol açabilmektedir. Bu nedenlerle okulların amaçları farklılaşabilir ve ikilemler ortaya çıkabilir.

Eğitimin bilişsel ve bilişsel olmayan amaçlarını tanımlamak

Eğitimin bilişsel amaçları öğrencilere temel becerilerin kazandırılmasıdır. Temel beceriler denilince akla okuma, yazma ve matematik becerileri gelmektedir. Ancak, bu becerilerin günümüz toplumlarında bireylerin yaşamlarını sürdürebilmeleri için yaşamla ilgili olarak verilmelidir. Örnek olay olarak verilen PISA uluslararası öğrenci başarısını değerlendirme sınavları bu becerileri karşılaştırmalı olarak ölçmek için yapılmaktadır. Eğitimin bilişsel olmayan amaçları ise ulusal ve evrensel kültürün öğretilmesi, kuşaktan kuşağa aktarılması ve geliştirilmesidir. Aileler inandığı değerleri çocuklarına aktarmayı amaçlar. Her toplum ise önce kendi geleceğini devam ettirebilmek için kendi değerlerini bireylerine kazandırır. Ayrıca eğitim küresel bir ortamda yaşama bağlı olarak evrensel değerleri de kazandırmayı amaçlar.

Millî eğitimin genel ve özel amaçlarını açıklamak

Türk Millî Eğitimi'nin genel amacı bireylere, öncelikle ulusal değerleri ve ek olarak evrensel değerleri de kazandırmaktır. Bu doğrultuda, Türk Millî Eğitimi'nin genel amacı Atatürk ilke ve inkılablarına ve Türk milletinin ulusal, manevi ve kültürel değerlerine bağlı, onları geliştiren, vatanını ve ulusunu seven, insan hakları gibi evrensel değerlere bağlı, topluma ve devlete karşı sorumluluklarının bilincinde olan ve böyle davranan bireyler yetiştirmektir. Millî eğitimin bireyin kişilik ve karakter gelişimine yönelik amaçları bireyin bedensel, zihinsel, ahlaki, ruhsal ve duygusal açıdan gelişmiş bir kişiliğe özgür ve bilimsel düşünme becerisine sahip, olgu ve olaylara geniş bir açıdan bakabilen; insan haklarına saygılı; yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler olarak yetiştirmektir. Millî eğitimin bireyi temel alan ve bireye kazandırılmak istenen amaçları; ilgi, istidat ve kabiliyetlerini geliştirerek gerekli bilgi, beceri, davranışlar ve birlikte iş görme alışkanlığı kazandırmak suretiyle hayata hazırlamak ve onların, kendilerini mutlu kılacak ve toplumun mutluluğuna katkıda bulunacak bir meslek sahibi olmalarını sağlamaktır.

Toplumsal açıdan millî eğitimin amaç boyutundaki sorunlarını kavramak

Türk Millî Eğitim Sistemi'nin amaç boyutundaki sorunlarından en önemlisi genel amaçları gerçekleştirecek somut, açık, ölçülebilir hedeflerin belirlenmemiş olmasıdır. Bu durum amaçların etkin olmasını ve eğitimcilerde daha belirgin bir yaklaşım oluşmasını engellemektedir. Ayrıca tüm eğitimcilerin bu amaçları benimsediğini ifade etmek de olanaklı değildir. Tüm eğitimcilerin amaçlarda uzlaşması sağlanmalı ve sonra da eğitimciler tarafından iyi öğrenilmeli ve içselleştirilmelidir. Sonuç olarak, eğitim hizmetini üreten bir kurum olan okulda görevli olan müdür, öğretmen ve eğitim uzmanları dâhil olmak üzere bütün personel tüm eğitim etkinliklerini planlarken “Hangi etkinlikler sonunda edinilecek hangi davranışlar eğitimin hangi amacını/amaçlarını gerçekleştirmeye yöneliktir?” sorusunu sürekli kendilerine sormalıdır.

Kendimizi Sınavalım

1. I- Tüm etkinliklerin kaynağıdır.
II- Örgütün varlığının nedenidir.
III- Performans değerlendirmenin sonucudur.

Yukarıdakilerden hangisi/hangileri "amaç" ile ilgili **yanlış** ifadelerdendir?

- Yalnız I
- Yalnız II
- Yalnız III
- I ve II
- I ve III

2. Aşağıdakilerden hangisi amaçların işlevlerinden biri **değildir**?

- İnsan kaynaklarının belirlemede kullanılması
- Örgütlerde verimi arttırmada kullanılması
- Performans değerlendirme ölçütü olması
- Örgüt yapısının belirleyicisi olması
- Sadece ürün değerlendirmede kullanılması

3. Aşağıdakilerden hangisi biçimsel **olmayan** bir amaç türüdür?

- Yasalar
- Politika belgeleri
- Yönetmelikler
- Çalışma programları
- Kanunlar

4. Amaçlar ile değerler arasındaki ilişkiyi **en iyi** açıklayan ifade aşağıdakilerden hangisidir?

- Amaç olmazsa değer de olmaz.
- Amaçlar değerlerden daha önemlidir.
- Değerler ne kadar güçlü ve kapsamlı olursa, amaçların gerçekleşme düzeyi o kadar artar.
- Amaçların sağlam olması değerler için yeterlidir.
- Örgütsel amaçlar yasal ve meşru kaynaklara dayanırsa tüm bireyler örgütlerin genel davranışlarını kestirebilir.

5. I- Amaçlar arasındaki potansiyel uyumsuzluklar
II- Amaç tercihlerindeki farklılaşmalar
III- Daha üst düzey amaçları izlemeye yönelik teşvik ve engelleyiciler arasındaki gerilimler

Yukarıdakilerden hangisi/hangileri amaç ikilemelerindedir?

- Yalnız I
- Yalnız II
- I ve II
- II ve III
- I, II ve III

6. Bir yörede, bölge halkının okullara karşı tutumlarını araştıran bir araştırmacının yapmış olduğu çalışma, amaçların hangi niteliği ile ilgilidir?

- Belirli bilgi ya da değerlendirme sağlanması
- Belirli bir sorunun çözülmesi
- Örgütsel etkililiğin belirlenmesi
- Örgütsel öğrenmeye katkısı
- Örgütsel dönüşüme katkısı

7. Türk Millî Eğitiminin amaçları belirlenirken aşağıdakilerden hangisine **dikkat edilmez**?

- Açık olmasına
- Sabit olmasına
- Eşgüdümlü olmasına
- Gerçekleştirilebilir olmasına
- Planlamayı kolaylaştırmasına

8. Aşağıdakilerden hangisi eğitimin amacını **en iyi** biçimde **ifade eder**?

- Bireyi toplumsal yaşama hazırlamak için fiziksel, entelektüel ve ahlaki açıdan geliştirmek ve bireyde merak uyandırmak.
- Bireyin anne babasının istediği bir alanda yetişmesini sağlamak
- Bireyin bulunduğu topluma yararlı bir fert olarak yetişmesini sağlamak
- Bireyleri sosyokültürel açıdan sadece çevresine uyabilmek için karmaşık çevresini anlayabilmesi sağlamak
- Kişileri sadece iyi bir meslek sahibi olmalarını sağlamak

9. Türk Millî Eğitim Sistemi'nin toplumsal açıdan amaç boyutundaki sorunlardan **en önemlisi** aşağıdakilerden hangisidir?

- Özel amaçlarda ekonomi boyutuna yeterince yer verilmemesi
- Genel amaçların ülkenin eğitim felsefesine ters düşmesi
- Genel amaçların somut, açık, ölçülebilir olarak belirlenmemiş olması
- Uzak amaçlar ile genel amaçların birbiri ile karşılaşması
- Türk Millî Eğitiminin genel amaçlarının olmayışı

10. Bir okulda görevli olan müdür, öğretmen ve eğitim uzmanları bütün eğitsel etkinlikleri planlarken aşağıdakilerden hangisine dikkat etmelidir?

- Ülkenin bir eğitim felsefesine sahip olup olmadığına
- Genel hedeflerde yanlışların olup olmadığına
- Yapılan etkinlik sonucu oluşan davranış ya da davranışların eğitimin hangi amacı ile tutarlı olduğuna
- Yapılan davranış ya da davranışlar sonucu oluşacak yanlış davranışlara
- Öğretilecek etkinlikte hangi araç ve gereçlerin kullanılacağına

Okuma Parçası

OECD: Eğitimde Avrupa Geriliyor

OECD'nin bir raporuna göre, eğitim ve mesleki beceriler konusunda Avrupa Asya'nın gerisine düşüyor. Fransa ve Almanya "vasat" eğitim sistemleri ve sınıf ayrımcılıkları nedeniyle suçlanıyor.

Raporda, Fransa ve Almanya "vasat" eğitim sistemleri ve sınıf ayrımcılıkları nedeniyle suçlanıyor. Güney Kore ve Finlandiya da, eğitime yapılan yatırımın öncelikler arasına girdiği olumlu örnekler arasında gösteriliyor. Raporu kaleme alan Andreas Schleicher, geride kalan Fransa ve Almanya gibi ülkelerin izlemesi gereken yolun açık olduğunu ifade ediyor: Eğitim ve mesleki becerilere daha fazla yatırım yapmak. Raporda ayrıca Türkiye, Slovakya, İtalya ve Fransa'da düşük eğitim almış 15 ila 19 yaşındakilerin yüzde 10'unun ne çalıştığı ne de eğitim gördüğü belirtiliyor Andreas Schleicher, "Eğitim ve mesleki beceriler, Avrupa'nın azimli hedeflerine ulaşması için anahtar olacaktır" diyor ve şöyle devam ediyor: "Avrupa küresel değer zincirinin rekabetçi zirvesindeki yerini korumak istiyorsa; eğitim sistemi daha esnek, daha etkin ve daha çok kesimin kolayca ulaşabileceği bir hale getirilmeli." Andreas Schleicher, AB'nin 11,6 trilyon Euro ölçeğindeki ekonomisinin yüzde 35'ini oluşturan Fransa ve Almanya'nın bilgi ve mesleki beceri konularında artık dünya liderleri arasında yer almadıklarının da altını çiziyor. 1960'lı yıllarda gelir düzeyi Meksika ve Güney Amerika ülkelerinin altında olan ve eğitim konularında 30 OECD üyesi ülkenin en gerisinden gelen Güney Kore'nin ise bir mucize gerçekleştirdiğini söyleyen Schleicher, şimdi bu ülkede 25 ila 34 yaşlarındaki kesimin yüzde 97'sinin lise eğitimi almış olduğunu ifade ediyor. Schleicher, velilerin çocuklarının eğitimi için özel bağışlar da yaptıkları Güney Kore'de eğitimin öğrencilerin nereden geldiklerine değil, öğrenme becerilerine göre değerlendirildiklerini de belirtiyor. Bunun Fransa, Almanya ve İtalya'daki uygulamaya ters olduğunu söyleyen Schleicher, bu ülkelerde sınıf farkının hala geçerli olduğunu ve yoksul kesimlerden gelen öğrencilerle, zengin ya da orta sınıf ailelerin çocuklarının aynı eğitim şanslarına sahip olmadıklarını ifade ediyor. Schleicher'a göre, elde ettikleri veriler Avrupa'daki okulların var olan sosyo-ekonomik eşitsizlikleri daha da derinleştirdiğini ortaya koyuyor. Örneğin, Almanya'da beyaz yakalı çalışanların çocuklarının yüksek eğitim almaları olasılığı dört kat daha fazla. Andreas Schleicher, Avrupa'daki eğitim sisteminin dönüştü-

rülmesi için ise şu tavsiyelerde bulunuyor: Öğrencinin yanıt verecek düzeyde, yüksek kalitede eğitim kurumlarının olacağı bir sistemin kurulmasını şu koşulların sağlanmasına bağlıyor: Eşitlik, kalite ve erişimin arttırılacağı yüksek eğitim sistemlerinin geliştirilmesi; kamu ve özel yatırımların teşviki; üniversitelerin akademik toplumun yanı sıra daha geniş tabanda bir ortaklık tarafından idare edilmesi.

Kaynak: Tüm Gazeteler, 2008.

Kendimizi Sınavalım Yanıt Anahtarı

1. c	Yanıtınız doğru değilse, "Amaçlar ve Eğitim" bölümünü gözden geçiriniz.
2. e	Yanıtınız doğru değilse, "Amaçlar ve Eğitim" bölümünü gözden geçiriniz.
3. d	Yanıtınız doğru değilse, "Amaçlar ve Eğitim" bölümünü gözden geçiriniz.
4. c	Yanıtınız doğru değilse, "Amaçlar ve Eğitim" başlıklı bölümünü gözden geçiriniz.
5. e	Yanıtınız doğru değilse, "Amaçlar ve Eğitim" bölümünü gözden geçiriniz.
6. a	Yanıtınız doğru değilse, "Amaçlar ve Eğitim" bölümünü gözden geçiriniz.
7. b	Yanıtınız doğru değilse, "Amaçlar ve Eğitim" bölümünü gözden geçiriniz.
8. a	Yanıtınız doğru değilse, "Amaçları Açısından Eğitim ve Toplum" bölümünü gözden geçiriniz.
9. c	Yanıtınız doğru değilse, "Türk Millî Eğitiminin Amaçları" bölümünü gözden geçiriniz.
10. c	Yanıtınız doğru değilse, "Türk Millî Eğitiminin Amaçları" bölümünü gözden geçiriniz.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra Sizde 1

Böyle bir sorun bulmak neredeyse olanaksızdır. Eğitim ile ilgili tüm sorunlar aynı zamanda toplumun geleceği ile ilişkili olduğundan, toplumsal amaçlar eğitimde her zaman önemlidir. Örneğin, PISA sonuçlarındaki Türk öğrencilerin başarısının düşük olması toplumsal olarak çok önemlidir; çünkü bu durum gelecekteki ülke insan gücünün diğer ülkelerle bilim, endüstri ve teknolojik açıdan rekabet edebilme becerisini yansıtır. Diğer bir sorun ele alalım: Öğrencilerin tek tip üniforma giymesi toplumsal bir konudur, çünkü hem düzen ve disiplin ile ilgilidir hem de sosyo-ekonomik açıdan daha düşük gelirli öğrencilerin okulda daha rahat etmelerini sağlamak gibi bir amaca hizmet ettiği düşünülmektedir.

Sıra Sizde 2

Eğitim, toplumun birçok kurumu ile doğrudan ilişki içinde olduğundan, eğitimin ilişki içinde olduğu birçok faktörün bir arada değişmesi gerekir. Demokratik toplumlarda eğitim ile birçok baskı ve çıkar grubu ilgilidir. Sonuç olarak, eğitimin toplumsal değişimleri kendi kendine sağlaması çok zordur. Eğitimde değişim ve dönüşümler genellikle diğer sosyal, ekonomik, hukuksal, siyasal ya da teknolojik gelişmelerle ilişkilendirilir.

Sıra Sizde 3

Günümüz toplumunda bireylerin kendi kendilerine yeterli ve mutlu olarak yaşamlarını sürdürebilmeleri için öncelikle iyi bir meslek sahibi olmaları gerekir. İyi bir iletişim, karar verme, yabancı dil, bilgisayar, iletişim teknolojilerini kullanma ve ekip halinde çalışma becerisi bunlardan birkaçıdır.

Sıra Sizde 4

İlköğretimin amacı temelde iyi bir yurttaş yetiştirmek ve üst öğrenime hazırlamaktır. Bunun için temel becerilerin kazandırılması amaçlanır. Ortaöğretimde amaçlar ilköğretime göre biraz daha detaylı olarak ifade edilmiştir. Ortaöğretimdeki genel amaçlardan birisi "asgari ortak bir genel kültür" kazandırmaktır. Yükseköğretim kademesinde eğitim toplumsal amaçlardan daha fazla bireysel amaçlara yöneliktir. Çünkü ilköğretim tüm vatandaşlar için zorunlu ve parasız iken üniversite eğitimine tüm bireylerin katılması zorunlu değildir. Yükseköğretimin amaçları bu nedenle bireysel ve toplumsal amaçları dengelemeye çalışmaktadır.

Sıra Sizde 5

Eğitimin reformları genel olarak diğer sosyal, ekonomik ya da hukuksal gelişmelerin sonucudur. Dünya, toplumlar ve teknoloji sürekli değiştiğinden eğitim reformları bu değişiklikleri yakalamak için yapılır. Bu nedenle eğitim reformları farklı zamanlarda farklı reform girişimlerine konu olmaktadır. Örneğin, Türkiye’de okullarda 2004 yılından itibaren eğitimde yapılandırma-cı yaklaşım uygulamaya başlamıştır. Bunun nedenlerinden birisi PISA puanlarında Türk öğrencilerinin düşük başarı göstermesi, AB’ye hazırlık gibi konular olabilmektedir.

Yararlanılan ve Başvurulabilecek Kaynaklar

- Açıkalın, A. (1997). *Toplumsal kurumsal teknik yönle-riyle okul yöneticiliği*. Ankara: Pegem.
- Akyüz, Y. (2004). *Türk eğitim tarihi*. Ankara: Pegem.
- Akçay, R. C. (2001). Türk millî eğitim sisteminin amaç boyutundaki sorunları. *Eğitim araştırmaları*, 5, 4-7.
- Aydın, M. (1994). *Eğitim yönetimi*. Ankara: Hatipoğlu.
- Boyar, E. L. (1983). *High school: A report on secondary education in America*. New York: Harper & Row.
- Bransford, J.D., Brown, A. L., ve Cocking, R.R. (2002). *How people learn: Brain, mind, experience, and school*. Washington, D.C.: National Academy Press.
- Bursalıoğlu, Z. (1987). *Okul yönetiminde yeni yapı ve davranış*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Bruner, J. (1996). *The culture of education*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Coleman, J. S.(1988). Social capital in the creation of human capital. *American Journal of Sociology*, 94, 95-120.
- Dewey, J. (1899). *The school and society*. Chicago: University of Chicago Press.
- Durkheim, E. (1963). *Education and society*. New York: Simon & Shuster.
- Eskicumalı, A. (2003). Eğitim ve toplumsal değişme: Türkiye ‘nin değişim sürecinde eğitimin rolü, 1923-1946. *Boğaziçi Üniversitesi Eğitim Dergisi*, 19, 2, 15-29.
- Gardner, H. (1991). *The unschooled mind: How children think and how schools should teach*. New York: Basic Books.
- Geertz, C. (1983). *Local knowledge*. New York: Basic Books.
- Henry, J. (2000). Education and the human condition. (Ed) Levinson, B. A. *Schooling the symbolic animal: Social and cultural dimensions of education*. Lanham, MD: Rowman & Littlefield.
- Harrison, M. I. (1994). *Diagnosing organizations: Methods, models, and processes*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Levinson, B. A. (2000). *Schooling the symbolic animal: Social and cultural dimensions of education*. Lanham, MD: Rowman & Littlefield.
- MEB. (2007). *PISA 2006 Ulusal Ön Rapor*. (15.06.2008 tarihinde erişildi.). http://earged.meb.gov.tr/pisa/dokuman/2006/rapor/Pisa_2006_Ulusal_On_Rapor.pdf
- MEB. (2008). Mevzuat. Erişim tarihi: 16.06.2008. <http://mevzuat.meb.gov.tr/>
- Scimecca, J. A. (1980). *Education and society*. New York: Holt, Reinhart, Winston.
- Schleety, P. C. (2005). *Okulu yeniden kurmak*. [Shaking up the schoolhouse.] (Çev. Yüksel Özden). Ankara: Nobel.
- Steinberg, L. (2007). Okullar. (Aypay, A.(Çev)). L. Steinberg Çok, F. (Haz.). *Ergenlik*. Ankara: İmge.
- Tezcan, M. (1994). *Toplumsal değişme ve eğitim*. Ankara: A.Ü. E.B.F. Yayınları, 182.
- Tüm Gazeteler (2008). OECD: Eğitimde Avrupa Geriliyor. 24.08.2008 tarihinde erişildi. <http://www.tum-gazeteler.com/?a=1392325>
- Türk Dil Kurumu (2008). *Türkçe Sözlük*. Erişim tarihi: 18.06.2008. <http://www.tdk.gov.tr/>
- YÖK. (2008). Yüksek Öğretim Kanunu. Erişim tarihi: 16.06.2008. http://www.yok.gov.tr/mevzuat/mevzuat_kanun.htm

Eğitim ve Toplumsal Kurumlar

3

21. yüzyılda ivmelenen değişim eğilimlerinin yarattığı dönüşüm, içinde eğitimin de yer aldığı birçok toplumsal kurumun yapısının işleyişinin ve süreçlerinin yeniden tanımlanmasını gerekli kılmaktadır. Modern toplumlar bu yapısal dönüşüm sürecinde eğitimi, toplumsal bir kurum olarak merkezde tanımlamakta ve bir değişim ajanı olarak yapılandırmaktadırlar. Eğitimin bir toplumsal kurum olarak artan önemi, çağdaş toplum kurgusunda eğitimin diğer toplumsal kurumlarla olan güçlü etkileşimi ve belirleyici rolünden kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda eğitimin; siyaset, ekonomi, din ve aile gibi temel toplumsal kurumlarla olan karşılıklı belirleyici ilişkisinin anlaşılması büyük bir önem taşımaktadır.

Amaçlarımız

Bu üniteyi tamamladıktan sonra;

- 👁️ Toplum ile toplumsal kurumların ilişkilerini açıklamak,
- 👁️ Toplumsal kurumların eğitim kurumuyla olan etkileşimini değerlendirmek,
- 👁️ Eğitim kurumunun temel özelliklerini açıklamak,
- 👁️ Aile kurumunun eğitim kurumuyla olan etkileşimini tartışmak,
- 👁️ Ekonomi kurumunun eğitim kurumuyla etkileşimini değerlendirmek,
- 👁️ Din kurumunun eğitim kurumuyla olan etkileşimini tartışmak,
- 👁️ Siyaset kurumunun eğitim kurumuyla olan etkileşimini değerlendirmek için gerekli bilgi ve becerilere sahip olabileceksiniz.

Örnek Olay

Anadolunun küçük bir kasabasından gelen Sedat, Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü son sınıf öğrencisidir. Yaşamında, üniversiteye geldiğinden beri pek çok şey değişmiştir. Aslında değişen yaşamından çok dünyaya bakış açısı ve düşünceleri olmuştur. Aldığı “Toplumsal Değişim” dersinde; toplumsal kurumlar ve eğitim üzerine yapılan tartışmalar Sedat’ı eskilere, çocukluk yıllarına götürür. İlkokul mezunu bile olmayan anne ve babasının; yaşama, ahlak kurallarına, gelenek ve göreneklere, sevgi ve saygıya ilişkin anlattıkları, ona kazandırmaya çalıştıkları davranış ve tutumlar ve yaptığı haylazlıklar gözünün önünden geçer. Meğer anne ve babası ona içinde yaşadığı topluma ve yaşama dair ne kadar çok şey öğretmiştir. Sonra okul yılları gözünün önünden geçer. Öğretmenlerinin kendisini yararlı, sorumluluk sahibi ve saygılı bir birey olarak yetiştirmek için yaptıklarını gülümseyerek hatırlar. “Vatandaşlık Bilgisi” dersinde pek de can kulağıyla dinlemedikleri öğretmenlerinin onları siyasal sistemde seçen ve seçilen iyi bir vatandaş olmaya ilişkin kazandırmaya çalıştığı davranışlar, “Din ve Ahlak Bilgisi” dersinde öğrendiği değerler ve şimdi alacağı üniversite diplomasıyla kazacağı gelir ve üretecekleri... İşte tüm bunlar aileden başlayan eğitimin ona sağladığı kazançlar olmuştur. Sedat tüm bu düşüncelerden sıyrılarak sınıfta süre gelen tartışmaya odaklanır ve söz ister:

“Evet, baklımız eğitim bir kurum olarak aile, din, ekonomi ve siyaset kurumu ile yakından ilişkilidir. Şimdi kendi yaşamından bir örnek vermek istiyorum” diyerek aklından az önce geçenleri anlatmaya koyulur.

Anahtar Kavramlar

- Toplum
- Toplumsal Kurumlar
- Toplumsallaşma
- Eğitim Kurumu
- Aile Kurumu
- Ekonomi Kurumu
- Din Kurumu
- Politika Kurumu

İçindekiler

- GİRİŞ
- TOPLUM VE TOPLUMSAL KURUMLAR
- TOPLUMSAL KURUMLARIN EĞİTİM KURUMUYLA ETKİLEŞİMİ
- BİR TOPLUMSAL KURUM OLARAK EĞİTİM
- EĞİTİM VE AİLE KURUMU
- EĞİTİM VE EKONOMİ KURUMU
- EĞİTİM VE DİN KURUMU
- EĞİTİM VE SİYASET KURUMU

GİRİŞ

Bilgi ve iletişim teknolojilerinde (Bit) meydana gelen hızlı değişim süreci toplumların yapısını ve işleyişini derinden etkilemektedir. 21. yüzyılda toplumların gelişim seviyesi, meydana gelen değişim sürecine uyum sağlayabilme düzeylerine göre belirlenmekte, toplumu oluşturan bireylerin gereksinmelerini karşılamak amacıyla oluşturulan toplumsal kurumların rolleri, hızlı değişim sürecinde yeniden şekillenmektedir. Bu durum, toplumsal yapının merkezinde yer alan eğitim kurumunun, hızlı değişim sürecine toplumu uyarlayabilme sorumluluğunu her geçen gün arttırmaktadır. Bu ünite de toplum ve toplumsal kurumların özellikleri ele alınarak, toplumsal değişim sürecinin merkezinde yer alan eğitim kurumunun; siyaset, ekonomi, din ve aile gibi temel toplumsal kurumlarla olan karşılıklı etkileşimi incelenmiştir.

TOPLUM VE TOPLUMSAL KURUMLAR

Toplum bir sistem olarak, toplumu oluşturan bireylerin tutum, davranış ve kararlarını düzenleyen bir kurallar ve değerler bütününden oluşmaktadır (Erkan, 2004, s.55). Toplumların ve insanların yaşamlarını sürdürmeleri, birbirleriyle olan karşılıklı etkileşimlerine dayanmaktadır. Toplum bu anlamıyla, sadece kendisini oluşturan insanların toplamından değil aynı zamanda insanlar arasındaki sosyal ilişkiler bütününden oluşan bir sistemdir (Öztürk, 1993, s.7; Hançerlioğlu, 1999, ss.422-423).

Sosyal ilişkiler, toplumu oluşturan bireylerin ortaklaşa gerçekleştirdikleri manevi ve maddi etkinlikler sonucunda kendi aralarında oluşturdukları etkileşimin bir yansımasıdır. Sosyal ilişkilerin yapısı oldukça karmaşıktır. Karmaşık yapıya sahip olan sosyal ilişkilerin çözümlenebilmesi, özelliklerinin iyi analiz edilmesiyle olanaklıdır. Bir toplumda sosyal ilişkilerin oluşabilmesine ilişkin varsayımlar şu biçimde sıralanabilir (Kocacık, 2003, s.11):

- Sosyal ilişkiler en az iki kişi arasında oluşmalıdır.
- Sosyal ilişki içinde yer alan iki kişinin de birbirlerinden haberdar olması gereklidir.
- Sosyal ilişkilerin mutlaka belirli bir zaman dilimi içerisinde sürdürülmesi gereklidir.
- Sosyal ilişkilerin ortak bir anlam içermesi gereklidir.
- Sosyal ilişki sürecinde etkileşim ön planda olmalıdır.
- Sosyal ilişki kuran insanların, bu ilişkilerine ortak bir anlam yüklemeleri gerekmektedir.

Karmaşık kabul edilen sosyal ilişkilerin özelliklerinin bilinmesi, toplumun bir bütün olarak incelenebilmesi için oldukça önemlidir.

Sosyal ilişkilerin eğitim kurumları için taşıdığı önemini tartışınız.

SIRA SİZDE

Toplumu oluşturan bireyleri bir davranışı ortaya koymak için harekete geçiren temel etmen, bireylerin gereksinmeleridir. Bireyler bu gereksinmelerini karşılamak amacıyla toplumsal kurumlar içerisinde sosyal ilişkiler kurmaktadır (Demirtaş ve Güneş, 2002, s.155). Toplumsal sistem, sosyal ilişkileri de yoğun bir biçimde bünyesinde barındırmakta, temel gereksinmelerin toplumsal kurumlarda karşılanabilmesi, sosyal ilişkilerin yoğun olarak yaşanmasını gerektirmektedir (Hoşgörür, 2006, s.125). İnsanoğlu, tarihsel gelişim süreci içerisinde gereksinmelerini karşılamak amacıyla doğayla mücadele içerisinde olmuştur. Gereksinmelerin karşılanması gerekliliği, doğadan daha fazla yararlanma beklentisi ve insanların daha iyi ya-

Toplum, kendini oluşturan bireyler yanında, bireyler arasındaki toplumsal ilişkilerin de toplamıdır.

şama arzusu, zamanla insanları bir araya getirmiştir. Bu süreçte insanlar toplumları ve toplumsal kurumları oluşturmuşlardır (Türkoğlu, 2005, s.123; Fidan ve Erden, 2001, s.44).

Toplumsal sistem işlevlerini toplumsal kurumlar aracılığıyla gerçekleştirir. Toplumsal kurumlar toplumu oluşturan bireylerin ilişkilerini düzenler ve farklı konulardaki gereksinmelerini karşılar. Toplumsal kurumlar, kendi aralarında farklı özelliklere ve yapıya sahip olmasına karşın, sahip oldukları işlevler aracılığıyla bir bütünlük içinde varlıklarını sürdürürler. Bütünsel ilişkinin varlığı, toplumsal yapının varlığını sürdürebilmesi için bir zorunluluktur (Hoşgörür, 2006, s.125). Bu doğrultuda toplumsal kurumların bazı temel özellikleri şu biçimde sıralanabilir (İçli, 2002, s.60; Kocacık, 2003, s.117; Erden, 2007, ss.40-41; Başaran, 1994, ss.48-49; Ozankaya, 1999, s.181; Aydın, 2000, s.14):

- Toplumunu bir bütün olarak ayakta tutar.
- Temel bir gereksinmenin karşılanması amacıyla oluşturulmuştur.
- Önceden belirlenmiş ve organize edilmiş sosyal roller, kurallar, değerler ve statüler bütünüdür.
- Yaşam süreleri, toplumu oluşturan bireylerin yaşam sürelerinden daha uzundur.
- Aralarında yoğun bir etkileşim, iş bölümü ve eşgüdüm vardır.
- Bireylerin toplumsal kurallara uygun olarak davranmalarını sağlar.
- Zaman içerisinde diğer kurumlara bağlı olarak değişebilir.

Toplumsal kurumlar, toplumsal ilişkilerin düzenlenmesi ve toplumun gereksinmelerinin karşılanması amacıyla oluşturulan ve örgütlenen yapılarıdır. Aile, eğitim, politika, din ve ekonomi, toplumun sahip olduğu kültürel birikimin aktarılması sürecinde önemli rollere ve sorumluluklara sahip kurumların en önemlilerini oluşturmaktadır (Özkalp, 2005, s.117; Tezcan, 1995, ss.111-113).

TOPLUMSAL KURUMLARIN EĞİTİM KURUMUYLA ETKİLEŞİMİ

Toplumsal kurumlar; toplumsal eylemlerin hangilerinin toplumca benimsenen eylemler olduğunu belirleyen, toplum içerisinde, belirli gereksinmelerin karşılanmasına yönelik oluşan ve insan ilişkilerini düzenleyen kurallar bütünüdür. İnsanın doğduğu andan itibaren, içinde yaşadığı toplumun değerlerini, işleyişini, yapısını öğrenerek ona uygun davranması, biyolojik bir varlık olması yanında onu toplumsal bir varlık haline de getirmektedir. Bu süreç toplumsallaşma kavramı ile açıklanır (Demirtaş ve Güneş, 2002, ss.155-156). Toplumsal kurumlar aracılığıyla, toplumun yeni yetişen üyelerine, kültürel değerlerinin kazandırılması süreci gerçekleştirilmektedir (Oğuzkan, 1993, s.148). Baba ve anne, okul arkadaşları, oyun arkadaşları, iş arkadaşları, öğretmenler ve farklı toplumsal kurumlarda bu sürece katkı sağlamaktadır (Özkalp, 2005, s.117).

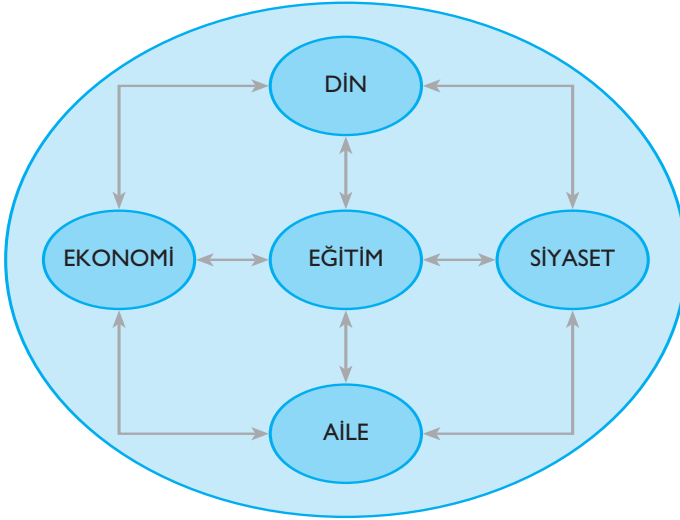
Toplumsal sistem içerisinde yer alan ve etkileşim halinde bulunan toplumsal kurumlar, belirlenen toplumsal amaçlara ulaşma amacıyla bir bütün olarak hareket etmek zorundadır. Temel gereksinmelerin karşılanmasına dönük olarak yapılandırılan toplumsal kurumlar arasındaki etkileşimin azalması, belirlenen ortak amaçlara ulaşma hedefini zayıflatabilmektedir (Hoşgörür, 2006, s.123). Eğitim kurumunun diğer toplumsal kurumlarla etkileşimi Şekil 3.1'de gösterilmiştir.

Toplumsal kurumlar, toplumdaki sosyal ilişkileri düzenleyerek, bireylerin gereksinmelerini karşılamaktadırlar.

Şekil 3.1

Eğitimin Diğer Toplumsal Kurumlarla Etkileşimi

Kaynak: Erden, 1998, s.88'den uyarlanmıştır.

Toplumsal bir kurum olan eğitim kurumuyla, diğer toplumsal kurumlar arasında iki yönlü bir etkileşim vardır. Eğitim kurumu, kazandırdığı yeterlikler ve davranışlarla yetiştirdiği bireyler aracılığıyla toplumsal kurumları ve toplumsal ilişkileri yönlendirirken, toplumun diğer kurumları da eğitim kurumunun programlarını, yapısını ve işleyişini etkilemektedir (Erden, 2007, s.41). Ayrıca eğitim kurumu, din, ekonomi, politika ve aile kurumlarını etkilediği ölçüde, bu kurumlardan da etkilenmektedir (Erdem, 2005, s.44).

Eğitim diğer toplumsal kurumları etkilediği oranda, bu kurumlardan da etkilenmektedirler.

İnsan gereksinmelerinin toplumsal kurumlar tarafından karşılanmasının nedenlerini tartışınız.

SIRA SİZDE

2

BİR TOPLUMSAL KURUM OLARAK EĞİTİM

Toplumun sahip olduğu kültürel birikimi gelecek kuşaklara aktarma, toplumca istenen davranışları öğrencilere kendi yaşantıları yolu ile kazandırma, öğrencileri gelecekte toplum içerisinde üstlenecekleri rollere hazırlama, bireyleri geliştirerek gerçek yaşamlarında karşılaşılabilecekleri sorunlara daha geniş bakış açısıyla çözüm getirebilme, eğitim kurumlarının gerçekleştirdikleri süreçler olarak ön plana çıkmaktadır (Balcı, 2005, s.45). Eğitim kurumları, toplumu oluşturan bireylere sosyal düzeni koruma, sosyal değişmeye uyum sağlama, eleştirel düşünme, yaratıcılık ve bilimsel düşünme becerilerini kazandırmaktadır (Yanıklar, 2007, s.121).

Bilgi ve iletişim teknolojilerinin (Bit) hızlı gelişim süreciyle birlikte, bilgi birikiminde meydana gelen artış, “bilgi birikiminin toplumsal yayılımı ve paylaşımı” ve “mesleki uzmanlaşmayı” günümüzün en temel kavramları olarak ön plana çıkarmıştır. Bu çerçevede bireylerin gelecek için belirlenen eğitim hedefleri paralelinde, programlı ve planlı bir şekilde yetiştirilmesi ve toplumsal değişim ve gelişim sürecine uyum sağlayabilmeleri ancak eğitim kurumları aracılığıyla gerçekleşmektedir (Fidan ve Erden, 2001, s.47). Eğitim kurumu, toplumsal değişim sürecinde bireylerin bu sürece uyum sağlama becerisini geliştirmenin yanında da çeşitli toplumsal görevler üstlenmiştir. Bu görevlerden bazıları şu biçimde sıralanabilir (Çalık, 2006, s.54):

- **Yeni Bilgilerin Üretilmesi:** Eğitim kurumları, bilgi ve iletişim teknolojilerinin (Bit) gelişmesiyle birlikte toplumsal yaşamın düzenlenmesi için yeni bilgiler üretmek durumundadır.

Modern toplumlar, yapısal dönüşüm sürecinde eğitimi, değişim sürecinin merkezinde ve bu süreci başlatan kurum olarak tanımlamaktadırlar.

- *Üretilen Yeni Bilgilerin Toplum Geneline Yayılması:* Eğitim kurumları, bilimsel araştırma bulguları çerçevesinde üretilen yeni bilgileri toplum geneline yaymaktadır. Yeni bilgilerin toplum genelinde paylaşılması, toplumsal değişimin temel çıkış noktasını oluşturmaktadır.
- *Yeni Değerlerin Geliştirilmesi:* Eğitim kurumları, toplumların sahip oldukları kültürel değerleri yeni kuşaklara aktarma sürecinde değerleri geliştirir, mevcut gelişim düzeyine uyumlu hale getirir.
- *Topluma Yardımcı Olmak:* Eğitim kurumları sadece eğitim kurumlarına devam eden bireylerin değil, eğitim kurumlarından yararlanamayan bireylerin de toplumsal değişim sürecinde ortaya çıkan eğitim gereksinmelerini karşılamak amacıyla çeşitli etkinlikler yapmaktadır.

Eğitim kurumlarının toplumsal değişime yönelik üstlendiği görevlerin yanında, toplumun ve bireylerin gelişimi açısından da bazı işlevlere sahiptir. Eğitim kurumlarının sahip olduğu işlevler şu şekilde özetlenebilir:

Eğitimin Bireyi Toplumsallaştırma İşlevi: Bir toplumsal kurum olarak eğitimin en önemli işlevlerinden birisi de toplumsallaştırma işlevidir. Sosyalleşme ya da kültürlenme olarak da adlandırılan toplumsallaştırma sürecinde bireyler üyesi oldukları toplumun kurallarını, değerlerini ve inançlarını öğrenir, toplumsal süreçlere katılmaya ilişkin davranışlar geliştirirler. Bu anlamıyla toplumsallaştırma insanların yaşamları boyunca sürer. Bu süreçte bireyler kendi gereksinmelerini, toplumun kendilerinden beklediği rolleri üstlenerek giderirler ve topluma uyum sürecini başarıyla tamamlarlar. Göreceli olarak küçük ve ilkel insan topluluklarında sosyal ve kültürel birikimin sınırlı olması sebebiyle, toplumsallaştırma sürecinde ailenin ve toplumdaki diğer bireylerin çabaları yeterlidir. Ancak kültürel birikimin ve insan ilişkilerinin yoğun olduğu toplumlarda, bireylerin toplumsallaştırılması görevi büyük ölçüde eğitim kurumlarınca yerine getirilmektedir. Eğitim kurumları, bireylerin toplum içerisinde üstlenmeleri gereken rolleri bireylere öğretmektedirler. Böylece toplumda bireyler ortak davranışlar sergilemeye başlar ve toplumdaki çatışmalar azalarak, toplumsal süreklilik sağlanmış olur (Erden, 2007, ss.75-76). Bu anlamıyla toplumsallaştırma sürecinde bireylerin çocukluk dönemleri oldukça önemlidir. Toplumsal kuralların benimsenerek uyulması, toplumun kültürel birikiminin benimsenmesi çocukluk döneminde, yaşamın diğer dönemlerine göre daha kolay olmaktadır. Eğitim kurumları, bireyleri genç yaşlarda toplumsallaştırmaya hazırladıkları için, toplumda önemli bir role sahiptirler (Başaran, 1994, ss.59-60). Zihinsel, bedensel ve ruhsal açıdan sağlıklı bireylerin yetiştirilmesi, yetiştirilen bireylerin hızlı değişim ve dönüşüm sürecine uyum sağlama becerilerinin geliştirilmesi eğitim kurumlarının temel görevleri arasındadır (Erdem, 2005, s.42).

Eğitimin Toplumun Kültürel Mirasını Aktarma İşlevi: Toplumların kültürel değer, norm ve inançlarının yeni nesillere aktarılması süreci eğitimin en temel işlevleri arasında yer alır. Toplumun bir arada tutan ve toplumun varlığını sürdürmesini sağlayan en temel öğeler olan değer ve normlar, toplum içerisinde yaşayan insanların benzer davranışlar göstermesini sağlar. Toplum bu sayede kendini oluşturan bireylere hangi durumlarda nasıl davranmaları gerektiğini gösteren modeller oluşturmaktadır. Değişim sürecinin hızlı yaşandığı modern toplumlarda kültürel birikim de hızlı olmaktadır. Bireyler kültürel birikimi tüm özellikleriyle günlük yaşantılarında benimseyemezler. Bu sebeple öğrencilerin gelişim düzeylerine ve gereksinmelerine göre kültürel öğelerin bireylere planlı ve programlı bir şekilde aktarılması işlevini eğitim kurumları üstlenmiştir (Fidan ve Erden, 2001, s.57).

Eğitimin Toplumsal Kalkınma İşlevi: Eğitim kurumları yeni gelişen bilgi ve iletişim teknolojilerine (Bit) uyum sağlayabilecek bilgi ve becerilerle donatılmış bireyleri yetiştirmenin yanında ekonomik kalkınma sürecine katkı sağlayacak nicelik ve nitelikte bireyleri de yetiştirerek, toplumsal kalkınma işlevine katkıda bulunur. Toplumların gelişmişlik düzeyleri ile toplumu oluşturan bireylerin eğitim düzeyleri arasındaki ilişki, eğitimin toplumsal kalkınma işlevinin önemini ortaya koymaktadır (Tezcan, 2006, s.106).

Eğitimin Bireyi Geliştirme İşlevi: Eğitim kurumları, bireylerin eğitim gereksinmelerini karşılarken, bireylerin yaşadığı çevreyi ve toplumu tanınmasını, çevresinde bulunan doğal kaynakları etkili bir biçimde kullanarak temel gereksinmelerini karşılamasını sağlamaktadır. Bireyler aldıkları eğitim paralelinde toplumda saygın bir statü kazanırlar, kendilerini gerçekleştirirler ve ekonomik kazanç sağlayabilecek mesleklerde çalışma gibi temel gereksinmelerini karşılamış olurlar. Ayrıca eğitim kurumları bireylerin bedensel, duygusal ve zihinsel yönden gelişimini de sağlar (Erden, 2007, s.78).

Eğitimin Siyasal İşlevi: Eğitim kurumlarının en temel işlevlerinden birisi de, toplumun gereksinme duyduğu yönetim ve siyaset alanında görev yapacak olan liderlerin yetiştirilmesidir. Eğitim kurumları, toplumun kabul ettiği siyasi rejim doğrultusunda eğitim öğretim süreçlerini yapılandırmaktadır. Eğitim düzeyinin yüksek olduğu toplumlarda demokrasi bilinci ve demokrasinin geliştiği toplumlarda özgürlük, hoşgörü, açıklık ve şeffaflık gibi temel değerler gelişmiştir (Dikici, 2007, s.48). Eğitim kurumları, bireylere toplumun sahip olduğu millî değerleri benimseterek, bilinçli vatandaşlar, seçmenler ve liderler yetiştirerek, bireylerin vatandaş olma sorumluluklarını kazanmalarını sağlayarak, mevcut siyasal yapı hakkında bireyleri aydınlatarak, siyasal işlevlerini yerine getirirler (Fidan ve Erden, 2001, s.59; Kınca, 2006, ss.172-174).

Eğitim; toplumsal sürekliliği sağlayan, toplumun kültürel mirasını aktaran, bilinçli üreticiler, tüketiciler, sorumlu vatandaşlar yetiştiren, toplumsal kurumlarla etkileşimde bulunarak toplumsal dinamizmi sağlayan dinamik bir kurumdur (Er, 1997, ss.66-69). Temel toplumsal kurumlar olarak aile, ekonomi, din ve siyaset kurumlarının temel özellikleri ve eğitim kurumuyla etkileşimleri aşağıdaki başlıklarda ele alınmıştır.

Eğitim kurumunun toplumsal gelişim sürecinde;

- Bireyi toplumsallaştırma,
- Toplumun kültürel mirasını aktarma,
- Toplumsal kalkınma,
- Bireyi geliştirme,
- Siyasal işlevleri bulunmaktadır.

Eğitim kurumunun toplumsal yapının merkezinde yer almasının gerekliliğini tartışınız.

3

SIRA SİZDE

EĞİTİM VE AİLE KURUMU

Toplumsal bir kurum olarak aile, insan neslinin sürekliliğini sağlayan akrabalık ilişkilerinin ön plana çıktığı bir grup dinamiğini içermektedir (Aydın, 2000, s.35). Aile kurumu geçmişte olduğu gibi bugünde önemlidir ve gelecekte de toplumun en temel kurumlarından birisi olacaktır. Aile kurumunun belirtilen önemi, toplumsallaşma sürecinde bireylere toplumsal yaşamda sahip olmaları gereken değerleri ve uygun davranış kalıplarını kazanmalarını sağlamasıyla ilişkilidir. Bireyler, yaşamları boyunca gereksinmelerini gidermek amacıyla ortaya konulması gereken ilk bilgilerini ve davranışlarını informel eğitim aracılığıyla, öncelikle aile kurumu içerisinde öğrenmeye başlar (Hoşgörür, 2006, s.126; Erdem, 2005, s.52). Aile kurumu, toplumda var olan sosyal ve kültürel değerleri üyelerine aktarır. Bu süreç aile kurumunun en temel görevidir. Aile kurumu bu sayede kendi geleceğini planlamakta ve kendi kültürel birikimini yaşatacak bireylerin yetişmesini sağlamaktadır (Başaran, 1994, s.50).

Bireyler informel eğitim ve toplumsallaşma sürecine aile kurumunda adım atmaktadırlar.

Eğitimde belirlenen amaçların gerçekleştirilebilmesinde, aile kurumu ile eğitim kurumu arasındaki iletişim oldukça önemlidir.

Bireyler, aile içerisindeki davranışları, norm ve kuralları genellikle model alma, cezalandırma ya da ödüllendirme yoluyla kazanırlar. İstenilen davranışların birey tarafından gösterilmesi amacıyla aile kurumu genelde ödüllendirmeyi kullanırken, istenmeyen davranışların birey tarafından yapılmasının engellenmesi amacıyla da cezalandırma yöntemini kullanır. Aile büyüklerinin aile bireylerine yönelik davranışları, onların toplumsallaşma sürecini etkilemektedir. Bireylerin toplumsallaşma sürecine iyi hazırlanabilmesi için aile, çocuklarının davranışlarının altında yatan etmenleri iyi analiz etmeli, ödül ve ceza yöntemini dengeli kullanmalı ve aile bireylerine doğru model olmalıdır (Fidan ve Erden, 2001, ss.75-76).

Eğitim kurumunun yanında aile kurumu da çocukların eğitiminde önemli bir rol oynamaktadırlar. Çocuğun aile kurumunda öğrendikleri, eğitim kurumunda edindiği bilgi ve becerileri tamamlıyorsa, bu durum çocuğun akademik başarısına olumlu katkı sağlar. Aile ile eğitim kurumunda çocukların öğrendikleri birbiriyle çelişirse, bu durum çocuğun eğitim kurumlarındaki başarısını etkilemektedir. Bu yüzden, eğitim kurumu, aile kurumuyla çocuğun eğitimi sırasında sürekli iş birliği yapılmalıdır (Erden, 2007, ss.41-42).

Çocuklar eğitim kurumlarına devam ederken, zamanlarının büyük bir bölümünü aile kurumunda geçirmektedirler. Bu durum göz önüne alındığında, eğitim ve aile kurumları arasında yapılacak iş birliğinin istenen sonuçlara ulaşabilmesi için, ailenin çocuklarını yetiştirme gayretlerini, eğitim kurumlarında belirlenen eğitim amaçlarına göre düzenlemesi ve bu süreçte ailenin teşvik edilmesi gereklidir (Erden, 2005, s.52). Ailelerin sosyo ekonomik düzeyleri, eğitim durumları ve okula karşı olan tutumları, çocuklarının akademik başarılarını etkilemektedir. Bu sebeple öğrenci velileri ile öğretmenler ve okul yönetimi arasında yakın ilişkiler kurulmalı, okulda çocuğun akademik başarısını arttıracak önlemler uzlaşma içerisinde alınmalıdır (Tezcan, 2006, s.100).

SIRA SİZDE

4

Bireylerin toplumsallaşma sürecinde ailenin üstlendiği rolü tartışınız.

EĞİTİM VE EKONOMİ KURUMU

Ekonomi kurumu, toplum içinde yaşayan insanların ekonomik çabaları, tüketim, barınma ve giyinme gibi çeşitli ekonomik gereksinmelerin karşılanmasına yöneliktir (Parasız, 2000, s.9). Ekonomi kurumu, toplumdaki tüm üretim ve dağıtım etkinliklerini gerçekleştiren kurumları ve ilgili kurumların yapı ve işleyişini kapsamaktadır (Ünal, 1996, s.3). Ekonomi toplumsal bir kurum olarak, bireylerin ekonomik davranışlarını da incelemekte, bireylerin gereksinmelerini karşılayan mal ya da hizmetlerin üretilmesi sürecini de kapsamaktadır (Seyidoğlu, 1992, s.211).

Eğitim ve ekonomi kurumları geçmişten bu yana yoğun etkileşim içinde bulunmuşlardır (Fidan ve Erden, 2001, s.65). Tarihsel gelişim sürecinde insanoğlu, doğa ile olan mücadelesinde doğadaki kaynakları kullanarak gereksinmelerini karşılamaya çalışmıştır. Ekonomik etkinlik olarak toplayıcılık ve avcılığın ön plana çıktığı toplumlarda beden gücü, ekonomik kurumlarının temelini oluşturmuştur. Bu toplumlarda bireyin yetiştirilmesi, yaşamı için gerekli olan bilgi ve becerilerin kazandırılması aile kurumunda gerçekleşmiş ve formel eğitim kurumları oluşmamıştır (Erden, 2007, ss.60-61).

Tarım toplumunda hayvan gücü, insan gücünün yerine kullanılmış ve doğa ile olan mücadelesinde insanoğlu, teknolojiyi keşfetmiş ve kullanmıştır. Teknolojinin özellikle tarım sektöründe kullanılmaya başlanması, tarımda kullanılan araçların üretilmesi, geliştirilmesi ve bakımı ile ilgilecek zanaatkarlık statüsünü oluştur-

muştur. Gereksinme duyulan zanaatkârların yetiştirilmesi, alanında uzman kişilerin birikimlerini kendisinden sonra gelen kişilere aktarması yoluyla gerçekleştirilmiştir. Bu sayede oluşan usta ve çırak ilişkisi giderek formel eğitim şekline dönüşmüştür. Ekonomik gelişmelerin tarım toplumunda ortaya çıkması, formel eğitim kurumlarının ilk ve orta düzeyde açılmasını bir gereksinme haline getirmiştir (Fidan ve Erden, 2001, s.65).

Endüstri toplumunda iş gücünün niteliğinin artmasıyla birlikte, işçilerin sahip olması gereken yeterliklerde çeşitlenmiştir. Uzmanlaşma sürecinin ekonominin en temel ögesi haline gelmesiyle birlikte, formel eğitim kurumları içinde yer alan yüksek okulların gelişmesi ön plana çıkmıştır. Bilgi toplumunda uzmanlaşma sürecinin oldukça belirgin hale gelmesi, teknolojik değişim sürecine uyum sağlayan bireylerin yetiştirilmesi gereksinmesini ortaya çıkartmıştır. Bu durum formel eğitim kurumlarından yükseköğretim kurumlarının ve bu kurumlardan mezun olan yetişmiş insan gücünün önemini arttırmıştır (Erden, 2007, s.62).

Eğitim ve ekonomi kurumları arasında iki yönlü bir etkileşim bulunmaktadır. Ekonomi kurumunun gereksinme duyduğu yetişmiş insan gücünün programlı, planlı ve çağın gereklerine göre yetiştirilmesi, yetiştirilen bireylere toplumsal kalkınma sürecine katkıda bulunacak tutumluluk, üretkenlik gibi becerilerin kazandırılması sorumluluğu ve görevi eğitim kurumları tarafından gerçekleştirilmektedir (Hoşgörür, 2006, s.130). İnsanların gereksinmelerini karşılayan kaynakların kıt olması, mevcut kaynakların verimli kullanılmasını bir zorunluluk haline getirmiştir. Kaynak kullanımında verimlilik bilinci, eğitim kurumları aracılığıyla toplumu oluşturan bireylere kazandırılmaktadır (Korkmaz, 2006, s.93). Ekonomi kurumunda zaman içerisinde meydana gelen değişim ve dönüşümler, diğer toplumsal kurumları etkilediği gibi, eğitim kurumunun yapı ve işleyişini de etkilemektedir (Hoşgörür, 2006, s.130).

Sınırsız insan gereksinmelerinin sınırlı mal ve hizmetlerle karşılanması, ekonomi kurumu aracılığıyla gerçekleştirilmektedir.

Ekonomi kurumunun toplumsal yaşamda taşıdığı önemi tartışınız.

EĞİTİM VE DİN KURUMU

Din kurumu, toplumdaki bireylerin kutsal olarak kabul ettikleri ve inandıklarına yönelik ilişkilerini düzenleyen kuralları kapsamaktadır. Din kurumunu oluşturan temel yapılar; değerler, davranışlar, ibadet etme biçimleri, inançlar ve çeşitli öğretilerdir. Toplumsal yaşamda din kurumu, ortaya çıkabilecek çatışmaları ve düzensizlikleri önlemeye çalışan değerler ve kurallar geliştirmektedir. Geliştirilen kural ve değerler sayesinde toplumun huzur ve sürekliliği de sağlanmış olmaktadır (Başaran, 1994, ss.54-55). Din kurumu kutsal kabul edilen inançlar ve davranışları düzenleyerek, toplumdaki bireylerin yaşamları ya da ölüm sonrası yaşamlarıyla ilgili korku, belirsizlik ve bilinmeyenler boyutunda onlara güven sağlama görevini yürütmektedir (Kocacık, 2003, s.123).

Tarihsel süreçte din ve eğitim kurumlarının etkileşimi incelendiğinde, tek tanrılı dinlerin ortaya çıkmasıyla birlikte, eğitim kurumları, din kurumlarının yanında yapılandırılmaya başlamıştır. Ortaçağ, din kurumlarının yoğun olarak egemenliğinin hüküm sürdüğü bir zaman dilimi olarak ön plana çıkmaktadır. Bu dönemde, din kurumları yanında yer alan eğitim kurumları din adamı ve yönetici yetiştirmekteydiler. Endüstri çağında, laik eğitim kurumları ortaya çıkmış ve din kurumlarından ayrılmıştır. Dinî eğitim kurumları bu dönemde değişen koşullar karşısında gereksinme duyulan insan gücünü yetiştirmede yetersiz kalmıştır. Laik eğitim kurumları bu süreçte devreye girerek eğitimin topluma yayılmasını sağlamıştır (Er-

den, 2007, s.42). Cumhuriyetin kurulmasından sonra ülkemizde 3 Mart 1924 tarihinde uygulamaya konulan “Öğretim Birliği Yasası” ile ülkemizde eğitim dinin etkisinden arındırılarak, laik temellere oturtulmuş, özgün kimliğine kavuşmuş ve din eğitimi örgün eğitim sistemi içerisinde, bireylere verilmeye başlamıştır (Sarıtaş, 2006, ss.216-217).

3 Mart 1924 tarihinde uygulamaya konulan “Öğretim Birliği Yasası” ile eğitim kurumları ülkemizde laik temellere oturtulmuştur.

Din kurumu, diğer toplumsal kurumlar gibi toplumsallaşma sürecine önemli katkılar sağlamaktadır. Bireylerin verdikleri kararların ve ortaya koyduğu davranışların doğru ya da yanlış olarak değerlendirilmesinin sağlanmasında, çocukların ahlak gelişimlerinin gerçekleştirilmesinde din kurumunu önemli sorumluluklara sahiptir. Toplumsal yaşamda insanlar din kurumlarına düzenli olarak gitmeseler bile, ailedeki ve toplumdaki bireylerin davranışlarından etkilenerek din kurallarına uygun davranmaya çalışırlar (Özkalp, 2005, s.118). Din kurumu, insanı öz denetime sevk etmektedir. Din kurumu toplumsal denetim mekanizmasını harekete geçirecek, toplumsal kurallara ve diğer toplumsal kurumların belirlediği normlara, bireylerin uyum sağlamasına katkıda bulunur (Hoşgörür, 2006, s.131).

EGİTİM VE SİYASET KURUMU

Siyaset kurumu, toplumsal yaşamda yönetim süreçleri ve ilişkileri için belirli kural ve normlar oluşturan toplumsal bir kurumdur. Her toplum, kendi yapısına uygun bir politika benimsemiştir. Toplumların belirledikleri politikalar, toplumu oluşturan bireylerin hem diğer bireylerle hem de bireylerin çevreleriyle olan ilişkileri sonucu oluşmaktadır. Belirtilen ilişki yapısı değiştiğinde, toplumların belirledikleri politikalar da değişmektedir (Hoşgörür, 2006, ss.130-131).

Siyasi partiler, çeşitli siyasal kurumlar ve hükümet, siyaset kurumu içinde yer alan unsurlardır. Siyaset kurumu, toplumda ortak bir siyasal bilincin oluşması ve devlet sisteminin gelişmesiyle toplumu yönlendirmektedir. Devlet yönetimi sürecinde etkili olan siyasal kurumlar, eğitim yönetimini ve dolayısıyla eğitim kurumunu da etkilemektedir (Erden, 2007, s.64). Eğitim hizmetleri, devlet kurumunun sunması gereken hizmetler kapsamındadır. Devlet toplumsal huzurun sağlanması amacıyla, toplumda herkesin uyması gereken kanun ve kuralları oluşturma, bu kuralları uygulama, kurallara uyulmaması durumunda yargılama ve cezalandırma gücünü elinde bulundurmaktadır (Erdem, 2005, s.50).

Siyaset kurumu, devletin benimsemiş olduğu ideolojileri toplumu oluşturan bireylere kazandırmaya çalışır. Bu sayede mevcut politik düzeni korunur ve toplumsal bütünleşmeye katkı sağlayarak bireylerin yetişmesi sağlanır. Siyaset bu noktada eğitim kurumuyla iş birliği içerisinde. Eğitim kurumlarında, yürütülen dersler ve yapılan etkinliklerle öğrencilerin toplumun kabul ettiği millî sembollerini ve değerleri kazanmaları ve böylece kabul edilen ideolojinin benimsetilmesi sağlanır (Fidan ve Erden, 2001, ss.66-67).

Toplumda demokrasi bilincinin gelişerek bireyler arasında yayılmasında eğitim kurumu önemli bir role sahiptir. Eğitim kurumları, var olan politik yapıyı benimseyen bireyler yetiştirmekle birlikte toplumun politik yapısını değiştirecek bireylerde yetiştirmektedir. Siyaset kurumunda önemli görevler üstlenen milletvekilleri ve parti liderleri, eğitim kurumları tarafından yetiştirilmektedir (Erden, 2007, s.65). Siyaset kurumu, devlet yönetimi sürecinden doğrudan sorumludur. Bu sorumluluk kapsamında alınan tüm kararlar eğitim kurumunu etkilemekte ve gelişmesine yardımcı olmaktadır. Eğitim kurumları da siyaset kurumunu geliştirecek liderleri yetiştirerek, siyaset kurumunu etkilemektedir (Hoşgörür, 2006, s.131).

Özet

Toplum ile toplumsal kurumların ilişkilerini açıklamak

İnsan gereksinmelerinin karşılanması amacıyla oluşturulmuş, insanların tutum, davranış ve kararlarını düzenleyen kurallar ve değerler bütününe toplum adı verilmektedir. İnsanlar gereksinmelerini karşılarken toplumsal yaşamda diğer insanlarla sosyal ilişkiler kurmaktadır. Bu sebeple toplum sadece bireylerin toplamı değil aynı zamanda insanların arasındaki sosyal ilişkiler bütünüdür. Toplumsal kurumlar toplumu oluşturan bireylerin sosyal ilişkilerini düzenleyerek bireylerin gereksinmelerini karşılamaktadırlar. Toplumsal kurumlar, farklı özelliklere ve yapılaraya sahip olmalarına karşın, sahip oldukları işlevler aracılığıyla bir bütünlük içinde varlıklarını sürdürmektedirler.

Toplumsal kurumların eğitim kurumuyla olan etkileşimini değerlendirmek

Toplumsal kurumlar, belirlenen toplumsal amaçlara ulaşma amacıyla bir bütün olarak toplumsal yapı içerisinde işlemektedirler. Temel gereksinmelerin karşılanmasına dönük olarak yapılandırılan toplumsal kurumlar arasındaki etkileşimin azalması, belirlenen toplumsal amaçlardan uzaklaşmaya sebep olabilmektedir. Toplumsal bir kurum olan eğitim kurumuyla, diğer toplumsal kurumlar arasında iki yönlü bir etkileşim vardır. Eğitim kurumu, değişim sürecine uyum sağlayan bireyler yetiştirerek toplumsal kurumlara katkı sağlamaktadır. Aynı zamanda, aile, ekonomi, din ve siyaset kurumları da eğitim kurumunun yapı ve işleyişini etkilemektedir.

Eğitim kurumunun temel özelliklerini açıklamak

Eğitim kurumu yeni bilgilerin üretilmesini, üretilen yeni bilgilerin toplum geneline yayılmasını ve yeni değerlerin geliştirilmesini sağlayarak toplumsal sistemin işleyişine katkıda bulunmaktadır. Toplumların sahip oldukları kültürel birikimin gelecek kuşaklara aktarılması, toplumca istenen davranışların öğrencilere kendi yaşantıları yolu ile kazandırılması, öğrencileri gelecekte toplum içerisinde oynayacakları rollere hazırlama, bireyleri geliştirerek gerçek yaşamlarında karşıla-

şabilecekleri sorunlara daha geniş bakış açılarıyla çözüm getirebilme becerisi kazandırabilme, toplumsal sistemde eğitim kurumları tarafından yerine getirilen sorumluluklardır.

Aile kurumunun eğitim kurumuyla olan etkileşimini tartışmak

Toplumsal yaşamın en temel ögesi olan aile, insanların doğdukları, içinde buldukları ve toplumsallaşma sürecine ilk adım attıkları kurumdur. Aile kurumu, informel eğitim sürecinin temel değişkeni olarak sahip olduğu kültürel birikimi, bilgi ve becerileri bireylere aktarmaktadır. Aile, çocukların eğitiminde önemli bir rol üstlenmektedir. Çocuğun aile kurumunda öğrendikleri, eğitim kurumunda edindiği bilgi ve becerileri tamamlıyorsa, bu durum çocuğun akademik başarısına olumlu katkı sağlar. Bu sebeple çocukların akademik başarılarının gelişimi için eğitim kurumuyla aile kurumu iş birliği yapmak durumundadır.

Ekonomi kurumunun eğitim kurumuyla etkileşimini değerlendirmek

Toplumsal kurumların temel işlevi insan gereksinmelerinin karşılanmasıdır. İnsan gereksinmelerinin sonsuz olmasının yanında, bu gereksinmeleri karşılayan mal ve hizmetlerin sınırlı olması, ekonomi kurumunun ele aldığı temel konuların başında yer almaktadır. Kaynakların verimli kullanılması ve tutumluluk bilinci, eğitim kurumları aracılığıyla toplumu oluşturan bireylere kazandırılmaktadır. Ekonomi kurumunda meydana gelen değişimler, eğitim kurumundan beklentilerinin artmasına neden olmakta bu durum ise eğitim kurumunun yapı ve işleyişini etkilemektedir.

Din kurumunun eğitim kurumuyla olan etkileşimini tartışmak

Din kurumu, toplum tarafından kutsal olarak kabul edilen ve inanılanlarla toplumsal ilişkilerini düzene sokan kuralları kapsamaktadır. Toplumsal yaşamda din kurumu, geliştirdiği değerler ve kurallarla ortaya çıkabilecek çatışmaları ve düzensizlikleri önlemeye çalışır. Çocukların ahlak gelişimlerinin sağlanmasında, bireylerin verdikleri kararların ve ortaya koyduğu davranışların doğru ya da yanlış olarak değerlendirilmesinin sağlanmasında, din kurumu önemli görevler üstlenmektedir.

Siyaset kurumunun eğitim kurumuyla olan etkileşimini değerlendirmek

Siyaset kurumu, toplumsal yaşamın önemli unsurlarından yönetim süreçleri ve ilişkileri için belirli kural ve normlar oluşturmaktadır. Bu sayede siyaset kurumu, toplumu oluşturan bireylerde siyasal ve ideolojik değerleri kazandırmaya çalışır. Böylece, bireylerin mevcut politik düzeni koruması ve toplumsal bütünleşmeye katkı sağlanması beklenir. Eğitim kurumları, toplumun kabul ettiği millî sembolleri ve değerleri bireylere kazandırmaktadır. Demokrasi bilincinin toplum içerisinde gelişerek yayılmasında da eğitim kurumu önemli roller üstlenmektedir. Ayrıca siyaset kurumlarında görev yapacak bireylerin yetişmesi de eğitim kurumu tarafından gerçekleştirilmektedir.

Kendimizi Sınayalım

1. Aşağıdakilerden hangisi toplumsal kurumların özelliklerinden biri **değildir**?
 - a. Toplumsal kurumlar, bireylerin toplumsal kurallara uygun olarak davranmalarını sağlar.
 - b. Toplumsal kurumlar önceden belirlenmiş sosyal roller bütünüdür.
 - c. Toplumsal kurumlar, temel bir gereksinimin karşılanması amacıyla oluşturulur.
 - d. Toplumsal kurumların yaşam süreleri, toplumu oluşturan bireylerin yaşam sürelerinden daha kısadır.
 - e. Toplumsal kurumlar toplumu bir bütün olarak ayakta tutarlar.
2. Toplumsal ilişkilerin düzenlenmesi ve toplumun gereksinmelerinin karşılanması amacıyla oluşturulan ve örgütlenen yapılara ne ad veririz?
 - a. Toplumsal norm
 - b. Toplumsal davranış
 - c. Toplumsal kurum
 - d. Toplumsal gelişim
 - e. Toplumsal hareketlilik
3. Aşağıdakilerden hangisi toplumu oluşturan kurumlardan biri **değildir**?
 - a. Ekonomi
 - b. Estetik
 - c. Eğitim
 - d. Din
 - e. Siyaset
4. Toplumsal kurumlar ile ilgili aşağıdaki ifadelerden hangisi **yanlıştır**?
 - a. İnsan doğduğu andan itibaren, içinde yaşadığı toplumun değerlerini benimser.
 - b. Toplumsal kurumlar aracılığıyla insanlar gereksinmelerini karşılayabilmektedirler.
 - c. Eğitim kurumuyla diğer kurumlar arasında tek yönlü bir ilişki vardır.
 - d. Toplumsal kurumlar yeni yetişen üyelere toplumun kültürel değerlerini aktarır.
 - e. Toplumsal kurumlar toplumsal ilişkileri düzenlemektedir.
5. Aşağıdakilerden hangisi eğitim kurumunun sahip olduğu işlevlerden biri **değildir**?
 - a. Bireyi zengin etme
 - b. Bireyi toplumsallaştırma
 - c. Toplumun kültürel mirasını aktarma
 - d. Toplumsal kalkınma
 - e. Bireyi geliştirme
6. İnsanlar toplumsallaşma sürecine, **öncelikle** aşağıdaki kurumlardan hangisinin içinde başlar?
 - a. Politika
 - b. Ekonomi
 - c. Eğitim
 - d. Din
 - e. Aile
7. Toplum içinde yaşayan insanların tüketim, barınma ve giyinme gibi çeşitli gereksinmelerin karşılanmasına yönelik olarak düzenlenen toplumsal kurum aşağıdakilerden hangisidir?
 - a. Eğitim
 - b. Politika
 - c. Aile
 - d. Ekonomi
 - e. Din
8. Din kurumuyla ilgili aşağıda verilen ifadelerden hangisi doğrudur?
 - a. Din kurumu, çocukların ahlak gelişimlerinin sağlanmasında önemli rol oynamaktadır.
 - b. Tarihsel süreçte eğitim kurumlarıyla din kurumları birbirinden ayrı yerlerde inşa edilmişlerdir.
 - c. Din kurumunu oluşturan öğeler tüketim ve üretim davranışlarıdır.
 - d. Din kurumunun toplumsal denetime ilişkin rolleri yoktur.
 - e. Din kurumu insanı özdenetimden uzaklaştırmaktadır.
9. Toplumsal yaşamda yönetim süreçleri ve ilişkileri için belirli kural ve normlar oluşturan toplumsal kurum aşağıdakilerden hangisidir?
 - a. Din
 - b. Siyaset
 - c. Ekonomi
 - d. Aile
 - e. Eğitim
10. Aşağıdaki seçeneklerden hangisi toplumsal yaşamda ortaya çıkan sosyal ilişkilerin özelliklerinden biri **değildir**?
 - a. Sosyal ilişkiler en az iki kişi arasında oluşmalıdır.
 - b. Sosyal ilişkilerin ortak bir anlam içermesi gereklidir.
 - c. Sosyal ilişki sürecinde etkileşim ön planda olmalıdır.
 - d. Sosyal ilişkilerin belirli bir zaman dilimi içerisinde sürdürülmesi gereklidir.
 - e. Sosyal ilişki kuran iki kişinin birbirlerinden haberdar olmasına gerek yoktur.

Okuma Parçası

Max Weber (1864-1920)

Alman sosyolog, düşünür ve iktisatçı Max Weber, akademik yaşantısının büyük bir bölümünü Almanya'da geçirdi. Berlin Üniversitesinde profesör olduktan sonra, Freiburg-im-Breisgau ve Heidelberg Üniversitelerinde de dersler verdi. 1901 yılında Sosyal Bilim ve Sosyal Politika Arşivi dergisinde, "Protestan Ahlakı ve Kapitalizm" anlayışı adlı makalesini yayınladı ve bu makaleyle birçok bilim dalının dikkatini çekti. Sosyal bilimlerin birçok alanı hakkında öğrenme merakı yüksek bir akademisyen olan Max Weber, hukuk, felsefe, yönetim, ekonomi, tarih ve sosyoloji alanlarında makaleler yazdı. Toplumsal değişme, çağının diğer düşünürleri gibi, Weber'in de dikkatini çeken bir olgu olarak ön plana çıkmıştır. Özellikle sanayi toplumunun yapısı ve bu toplumsal yapıda meydana gelen değişmeler üzerine yazdığı makaleler, günümüzde de araştırmalar yapan bilim insanlarına yol göstermektedir. Sosyoloji, Max Weber'e göre yapılardan ziyade, toplumsal eylemler üzerinde durmalıdır. Sosyoloji bilimi Weber'e göre, toplumsal olayları yorumlama, toplumsal olayların sonuçlarını neden-sonuç ilişkisi boyutunda analiz etmektir. Weber, toplumu oluşturan bireylerin kültürel düşüncelerinin ve değerlerinin toplumsal yapıyı şekillendirdiğini belirtmiştir.

Kaynak: Tolan, Barlas (1996). *Toplum bilimlerine giriş*. 4. Baskı. Ankara: Adım Yayıncılık s.35.

Giddens, Anthony (2005). *Sosyoloji*. (Yayına Hazırlayan: Cemal Güzel). Ankara: Ayraç Yayınevi, s.13.

Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi (1992). Milliyet Gazetecilik A.Ş. 24. cilt, ss.12283-12284'ten özetlenmiştir.

Kendimizi Sınavım Yanıt Anahtarı

1. d Yanıtınız doğru değilse, "Toplum ve Toplumsal Kurumlar" bölümünü gözden geçiriniz.
2. c Yanıtınız doğru değilse, "Toplumsal Kurumların Eğitim Kurumuyla Etkileşimi" bölümünü gözden geçiriniz.
3. b Yanıtınız doğru değilse, "Toplumsal Kurumların Eğitim Kurumuyla Etkileşimi" bölümünü gözden geçiriniz.
4. c Yanıtınız doğru değilse, "Toplumsal Kurumların Eğitim Kurumuyla Etkileşimi" bölümünü gözden geçiriniz.
5. a Yanıtınız doğru değilse, "Eğitim Kurumu" bölümünü gözden geçiriniz.
6. e Yanıtınız doğru değilse, "Eğitim ve Aile Kurumu" bölümünü gözden geçiriniz.
7. d Yanıtınız doğru değilse, "Eğitim ve Ekonomi Kurumu" bölümünü gözden geçiriniz.
8. a Yanıtınız doğru değilse, "Eğitim ve Din Kurumu" bölümünü gözden geçiriniz.
9. b Yanıtınız doğru değilse, "Eğitim ve Siyaset Kurumu" bölümünü gözden geçiriniz.
10. e Yanıtınız doğru değilse, "Toplum ve Toplumsal Kurumlar" bölümünü gözden geçiriniz.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra Sizde 1

Toplumsal yapı o toplumda yaşayan bireylerin toplamının yanı sıra bireyler arasındaki sosyal ilişkiler bütününden oluşan bir sistemdir. Sosyal ilişkiler, bireylerin toplumsal yaşayışları boyunca oluşturdukları bir sosyal bağdır. Toplumsal yaşamın sağlıklı işleyişi, bireylerin birbirleriyle sağlıklı sosyal ilişkiler kurabilmesine bağlıdır. Toplumsal yaşamın en temel kurumu olan eğitim kurumlarında da sosyal ilişkiler, kurumsal yapının temelini oluşturmaktadır. Eğitim kurumlarında öğrencilerin öğretmenleriyle, okul yönetimiyle ve diğer öğrenci arkadaşlarıyla; öğretmenlerin, meslektaşları ve okul yönetimiyle kurdukları sosyal ilişkilerin yoğunluğu, eğitim kurumlarını daha etkili hale getirmektedir. Eğitim kurumlarında sosyal ilişkilerin yoğunlaşması, hem öğrencilerin hem öğretmenlerin hem de okul yönetiminin, birbirlerine duyduğu saygının bir göstergesi, karşı tarafa verilen önemin bir yansımasıdır. Eğitim kurumlarında iletişim engellerini kaldıran sosyal ilişkiler ağının oluşması, belirlenen eğitim amaçlarına ulaşmayı kolaylaştırmaktadır.

Sıra Sizde 2

Gereksinmeler, bireylerin yaşamlarını devam ettirebilmelerinde ve kendilerini gerçekleştirebilmelerinde oldukça önemlidir. İnsanların gereksinimleri tatmin edildikçe farklılaşmakta ve çeşitlenmektedir. Tarihsel süreçte toplumların gelişim süreci incelendiğinde, ilk insanlar hayatta kalabilmek için doğa ile oldukça yoğun bir etkileşime girmişlerdir. Başlangıçta bu süreçte güçsüz olan insanoğlu, zamanla kendi gücünü aşan sorunları güç birliği yaparak çözmeye çalışmıştır. İnsanlar arasındaki ilişkilerin artmaya başlamasıyla birlikte, toplumsal iş bölümü de gelişmiştir. Bireylerin gereksinmelerinin karşılanması amacıyla da toplumsal kurumlar, çeşitli kurallar ve işleyiş sistemiyle oluşturulmuştur. Toplumsal kurumlar bu sebeple, insanlar arasındaki sosyal ilişkilerin artmasıyla birlikte, insan gereksinmelerini bir bütünlük içinde karşılamak amacıyla ortaya çıkmıştır.

Sıra Sizde 3

Toplumların kalkınma süreçlerinin en temel göstergelerinden birisi, temel toplumsal kurumların etkin işleyebilmesidir. Toplumsal kurumların etkinliği, belirlenen amaçlara ulaşabilme derecesini belirlemektedir. Bu süreçte toplumsal kurumlar arasındaki eşgüdüm oldukça önem kazanmaktadır. Toplumsal sistemde, eğitim kurumlarıyla, diğer kurumlar arasında iki yönlü bir etkileşim bulunmaktadır. Eğitim kurumu, bireyleri belirlenen amaçlar çerçevesinde eğitim öğretim sürecinden geçirecek, topluma kazandırmaktadır. Eğitim kurumları diğer kurumları etkilediği ölçüde; aile, siyaset, din ve ekonomi kurumlarında meydana gelen değişimlerden etkilenebilir. Bilgi ve iletişim teknolojilerinin (Bit) ortaya çıkardığı değişime uyum sağlayan bireyler, büyük ölçüde eğitim kurumları sayesinde yetiştirilebilmektedir.

Sıra Sizde 4

Bireyler toplumsal yaşamlarına, toplumun en temel birimi olan aile içerisinde başlamaktadırlar. Aile kurumu, sahip olduğu kültürel birikimi, eğitim kurumlarına gitmeden önce bireylere kazandırmaktadır. Aile kurumu, bireyin toplumsallaşmasında bu anlamda ilk adımı atmakta, informal eğitim sürecinin temel belirleyicisi olmaktadır. Eğitim kurumları, bireylerin gelişiminde ailelerle iş birliği yapar.

Sıra Sizde 5

İnsanların farklı gereksinmelerini karşılamak amacıyla farklı toplumsal kurumlar oluşturulmuştur. İnsan gereksinmelerinin sonsuz, bu gereksinimleri karşılayan mal ve hizmetlerin sınırlı olması, ekonomik bir tercih yapma zorunluluğunu ortaya çıkarmıştır. Bu sorunun çözümü, ekonomi kurumu tarafından sağlanmaktadır. Ekonomi kurumu, toplumu oluşturan bireylerin ekonomik gereksinmelerini karşılamayı hedeflemektedir. Ekonomi kurumunun yapısında ve işleyişinde meydana gelen dalgalanmalar, ekonomi kurumunun diğer toplumsal kurumlardan beklentilerinin değişmesine neden olabileceği gibi, eğitim politikalarındaki değişimler de ekonomi kurumunu etkiler.

Yararlanılan ve Başvurulabilecek Kaynaklar

- Aydın, M. (2000). *Kurumlar sosyolojisi*. Ankara: Vadi Yayınları.
- Balcı, A. (2005). *Eğitim yönetimi terimleri sözlüğü*. Ankara: Tek Ağaç Basım Yayım.
- Başaran, İ. E. (1994). *Eğitime giriş*. Ankara.
- Çalık, T. (2006). Eğitimin sosyal temelleri. *Eğitim bilimine giriş*. Küçükahmet, L. (Ed.). Ankara: Nobel Yayıncılık, ss.45-61.
- Demirtaş, H. ve H. Güneş (2002). *Eğitim yönetimi ve denetimi sözlüğü*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Dikici, A. (2007). *Eğitim bilimine giriş*. Taşpınar, M. (Ed.). Ankara: Aydan Web Tesisleri, ss.41-60.
- Er, T. (1997). Eğitim sosyoloji ilişkisi. *Eğitim bilime giriş*. Küçükahmet, L. (Ed.). Ankara: Gazi Kitapevi, ss.51-78.
- Erdem, A. R. (2005). *Etkili ve verimli eğitim*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Erden, M. (2007). *Eğitim bilimlerine giriş*. Ankara: Arkadaş Yayınevi.
- _____. (1998). *Öğretmenlik mesleğine giriş*. İstanbul: Alkım Yayınları.
- Erkan, H. (2004). *Ekonomi sosyolojisi*. İzmir: Barış Yayınları.
- Fidan, N. ve M. Erden (2001). *Eğitime giriş*. İstanbul: Alkım Yayınları.
- Hançerlioğlu, O. (1999). *Ekonomi sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Hoşgörür, V. (2006). Eğitimin toplumsal temelleri. *Eğitim bilimine giriş*. Demirel, Ö. ve Z. Kaya (Ed.). Ankara: PegemA Yayıncılık, ss.115-148.
- İçli, G. (2002). *Sosyolojiye giriş*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Kıncal, R. Y. (2006). *Eğitim bilimine giriş*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Korkmaz, A. (2006). Eğitimin Ekonomik Temelleri. *Eğitim bilimine giriş*. Küçükahmet, L. (Ed.). Ankara: Nobel Yayıncılık, ss.93-107.
- Kocacık, F. (2003). *Toplumbilim ders notları*. Sivas.
- Oğuzkan, F. (1993). *Eğitim terimleri sözlüğü*. Ankara.
- Ozankaya, Ö. (1999). *Toplumbilim*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Özkalp, E. (2005). *Sosyolojiye giriş*. Bursa: Ekin Kitapevi Yayınları.
- Öztürk, H. (1993). *Eğitim sosyolojisi*. Ankara: Hatipoğlu Basım, Yayım.

- Parasız, İ. (2000). *İktisadın ABC'si*. Bursa: Ezgi Kitapevi.
- Sarıtaş, M. (2006). Eğitimin Toplumsal (Sosyal) Temelleri. *Eğitim bilimine giriş*. Keskinçilic, K. (Ed.). Ankara: PegemA Yayıncılık, ss.197-236.
- Seyidoğlu, H. (1992). *Ekonomik terimler sözlüğü*. Ankara: Güzem Yayınları.
- Tezcan, M. (1995). *Sosyolojiye giriş*. Ankara.
- _____. (2006). Eğitimin toplumsal temelleri. *Eğitim bilimine giriş*. Sönmez, V. (Ed.). Ankara: Anı Yayıncılık, ss.95-118.
- Türkoğlu, A. (2005). *109 Soruda öğretmenlik meslek bilgisine giriş*. İstanbul: Kare Yayınları.
- Ünal, I. (1996). *Eğitim ve yetiştirme ekonomisi*. Ankara: Epar Yayınları.
- Yanıklar, C. (2007). Eğitimin toplumsal temelleri. *Eğitim bilimine giriş*. Karslı, M. D. (Ed.). Ankara: PegemA Yayıncılık, ss.121-136.

Eğitim ve Toplumsal Değişme

4

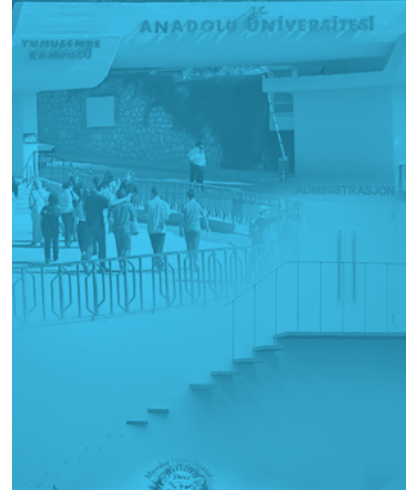
Kaynak: <http://www.freecity.blogcu.com> **Erişim Tarihi:** 26.06.2008

Bu ünite, “Eğitim ve Toplumsal Değişme” başlığı altında örgün eğitim kurumları olan okul sistemi ile toplumsal değişme arasındaki ilişkiyi irdeleyeceğiz. Bu ünite önce eğitimin genel anlamda siyasal, ekonomik, toplumsal, kültürel ve birey açısından işlevlerini tartışacağız. Bu genel tartışmayı takiben, eğitim ve toplum arasındaki “toplumsal değişmeye” yönelik ilişkiyi daha iyi anlayabilmek için toplumsal sistemlerde değişimi konu edinen temel kuram ve yaklaşımları tanımaya çalışacağız. Daha sonra, “sistem yaklaşımı”nu kullanarak eğitim ve toplum arasındaki “sistemik” ilişkiyi çözümleyecek ve bu ilişkiyi temel alarak eğitim ve toplum arasında değişim ilişkisine yönelik bir modeli tanıtacağız. Ünitenin son bölümünde, geliştirdiğimiz bu modele dayalı olarak öncelikle eğitimin toplumu yansıtan, toplumu koruma ve sürdürmeye yönelik “tutucu” işlevini, daha sonra eğitimin bireyi ve toplumu “değiştirici ve dönüştürücü” işlevini ayrıntılarıyla tartışacağız. Ünite sonunda tüm bu tartışmalardan yola çıkarak eğitim ve okul örgütlerine ilişkin bir kaç önemli genelleme yapacağız.

Amaçlarımız

Bu üniteyi tamamladıktan sonra;

- 👁 Eğitimin “toplum” ve “bireyler” açısından önemini açıklamak,
- 👁 Sistemlerde değişimi açıklamaya yönelik olarak geliştirilmiş önemli kuramlarla yaklaşımları ve değişime ilişkin temel tezlerini açıklamak,
- 👁 Okullara sistem modeli uygulandığında okul ve toplum arasında ilişkiyi çözümlemek,
- 👁 Eğitim sisteminden beklenen “tutucu/yansıtıcı” işlevin özelliklerini açıklamak,
- 👁 Eğitim sisteminden beklenen “değiştirici/dönüştürücü” işlevin özelliklerini açıklamak,
- 👁 Eğitim ve okul örgütlerini diğer örgüt türlerinden ayıran en önemli özellikleri açıklamak için gerekli bilgi ve becerilere sahip olabileceksiniz.

Örnek Olay

Niçin Memnun Oldular?

İsmim Ayşen. Üç yıllık öğretmenim. Kızılırmak İlköğretim Okulunda müzik öğretmeni olarak ikinci dönemim. Görevlerim içinde çeşitli sınıfların müzik derslerini yürütmek ve okul korosunu çalıştırmak var. Genel olarak bu yaptığım işlerden son derece mutluyum ve mesleğimi seviyorum.

Geçen ay, birkaç günlüğüne okul korosunu başka bir ilde düzenlenen okullar arası koro yarışmasına götürdüm. Seyahat için öğrenciler velilerinden para topladılar, bu süreçte pek çok velinin yardım ve desteğini de gördük. Çocuklarımız ve ben gerçekten çok çalıştık ve yarışma sonunda bölge birinciliği derecesini aldık. Okul müdürümüzü sonuç hakkında telefonla bilgilendirdim, çok mutlu olduğunu ifade etti. O da zaman geçirmeden başarımız hakkında ilçe millî eğitim müdürünü bilgilendirmiş.

Okula döndükten birkaç gün sonra okul müdürümüzden ve ilçe millî eğitim müdürümüzden başarımızı kutlayan iki çok güzel mektup aldım. Okul müdürümüz mektubunda önümüzdeki günlerde velilerle yapılacak geniş katılımlı bir toplantıya benim de katılmamı istemekteydi. Başarımızın velilerin olduğu ortamda da tekrar gündeme getirileceğini tahmin etmek zor değildi.

Toplantı başladıktan ve okul müdürümüz gündemdeki birkaç konuyu bitirdikten sonra okul koromuzun kazandığı başarıyı velilere anlattı, bana ve çocuklara teşekkür etti ve bir şeyler söylemem için beni kürsüye davet etti. Okul yöneticilerimize, koroda çalışan çocuklarımıza ve bize yardım ve destekte bulunan velilerimize teşekkür ederek kürsüden indim.

Gündemde velilerin çeşitli konularda görüşlerini dinlemek de vardı. Söz alan ilk veli o ana kadar bana ve okul korosuna gösterilen bütün takdiri yerle bir etti. Çocukların okul zamanlarının ve akademik çalışmalar için ayırmaları gereken çok değerli emeklerinin koro ve müzik gibi hiçbir akademik önemi olmayan konulara harcanmasını doğru bulmadığını, bu çocukların kendileri ve aileleri için son derece önemli olan ve geleceklerini belirleyecek OKS gibi sınavlara hazırlanmaları gerektiğini belirtti. Beş altı veli de bu konuşmayı hararetle alkışladı. Diğer bazı veliler ise tam tersine, yapılanın çok uygun ve doğru olduğunu, okulun tek amacının çocukları akademik sınavlara hazırlamak olmadığını belirterek bizlere teşekkür ettiler.

Ancak, bazı velilerden gelen ve beklemediğimiz olumsuz tepki beni ve okul müdürümüzü çok üzdü. Bu kadar emek ve çaba sonunda elde edilen böylesi bir başarının (en azından bazı velilerin gözünde) ödülü bu mu olmalıydı?

Kaynak: Armstrong, Henson ve Savage'dan (1993, s.15-16) uyarlanarak çevrilmiştir.

Anahtar Kavramlar

- Eğitim
- Okul
- Toplumsal Değişme
- Sistem Yaklaşımı
- Yansıtıcı/Tutucu İşlev
- Değiştirici/Dönüştürücü İşlev

İçindekiler

- GİRİŞ
- EĞİTİMİN BİREYSEL İŞLEVLERİ
- DEĞİŞİM: EVRİM Mİ, DEVRİM Mİ?
- EĞİTİM VE TOPLUMSAL DEĞİŞME

GİRİŞ

Örgütler içinde buldukları toplumun belirli alanlardaki gereksinmelerini karşılamak amacıyla kurulurlar. Hemen hemen bütün işletme ve yönetim kitaplarında örgüte ilişkin aşağıdakine benzer bir tanım verilir:

“Örgüt, ortak bir amaç veya amaçlar etrafında bir araya gelmiş ikiden fazla insanın oluşturduğu toplumsal bir süreçtir” (Şimşek, 2007, ss.20-22).

Bu anlamda örgütler, belirli toplumsal sorunları sistematik ve standart süreç ve yöntemlerle çözmek için kurulmuşlardır. Örneğin, toplumun geleceğini güvence altına almak için bireylerin biyolojik olarak çoğalmaları gerekir. Bu işlevi, her toplumda “aile” kurumu yerine getirir. Bireylerin toplumsal, siyasal ve ekonomik yönlerden topluma yararlı bireyler haline getirilmesi görevi ise modern toplumlarda temel olarak aile ve okul dediğimiz kurumların ortak girişimleri ile gerçekleştirilir. Her toplum geleneklerini, kültürünü, değerlerini yeni kuşaklara aktarmak ister. En yalın biçimiyle, insan kültür ile doğmaz, bir kültürün içine doğar. Bireyin formal ve informal öğrenme yoluyla toplumunun etkin, işlevsel ve üretken bir üyesi olması beklenir. Bu süreçte din, aile, işyeri gibi örgütlerin yanı sıra hemen her toplumda bu işlev sistematik bir şekilde yerine getirmesi başlı başına eğitim sistemine verilmiştir.

Tipik bir gününüzü düşünün. Tipik bir gününüzde kaç tür ve ne tür örgütlerle karşı karşıya geliyorsunuz?

Eğitim, ünite 3’te belirtildiği gibi, bütün siyasal sistemlerin merkezinde yer alan ve siyasal işlevleri olan bir kurumdur. Siyasal sistemler bağlamında eğitimin iki temel işlevi söz konusudur: İlk olarak, bireylerin düşünce, tutum ve davranışlarının toplumdaki hâkim ideolojiyle uyumlu hale getirilmesi işi aile ve din gibi toplumsal kurumların yanı sıra başlı başına eğitim sistemine yüklenmiştir. Buna eğitimin “*siyasal sosyalleştirme*” işlevi diyebiliriz.

İkinci olarak ve “siyasal sosyalleştirme” işlevinin bir devamı olarak, siyasal sistemi koruyup sürdüreceği “siyasal seçkinlerin (elitlerin)” yetiştirilmesi işi de yine eğitim sisteminin görevidir. Sürekli yetiştirilen yeni siyasal seçkinler yoluyla siyasal sistemin ve toplumdaki siyasal güç yapısının korunması ve sürdürülmesi olası hale gelir. Sonuç olarak, dünyanın bütün toplumlarında eğitim bir toplumdaki hâkim ideolojinin veya siyasal sistemin hem “kitlelere” aktarılıp benimsenmesinin, hem de sistemin devamını sağlayacak olan yeni “liderlerin (siyasal seçkinlerin)” yetiştirilmesinin en önemli ve birincil aracıdır.

Eğitimin yukarıda değinilen siyasal işlev ve görevlerinin yanı sıra toplum ve eğitim arasındaki ilişkinin daha pek çok alanda sürdüğünü de biliyoruz. Bu alanlardan birisi eğitim sistemi ve ekonomik sistem arasındaki karşılıklı ilişkidir. Her toplum, özel ve kamusal üretim mekanizmalarının ve genel olarak ekonomisinin gereksinme duyduğu nitelikli insan gücünü de eğitim sistemi yoluyla sağlar.

Bu işlev ekonomik sistemin gereksinme duyduğu bilgi ve becerilerin ya doğrudan eğitim süreçleri içinde sistematik bir biçimde öğretilmesi (mesleki ve teknik eğitim kapsamındaki ortaöğretim veya yükseköğretim programları) ya da bireylerin belirli işleri başarıyla yerine getirebilmelerinin ön koşulu olan bilgi ve becerilerle donatılmaları şeklinde olabilir (pek çok üst düzey ve karmaşık bilgi ve beceri gerektiren meslekleri iş içinde yeniden eğitim).

Eğitim sistemi ve ekonomik sistem arasındaki ilişkiye ek olarak, her toplumda eğitim sistemi; değerler, gelenekler, töreler ve toplumsal normları içinde barındıran “kültür”

Siyasal sosyalleştirme, eğitim yoluyla topluma hazırlanan bireylerin tutum ve davranışlarını toplumda hâkim olan siyasal ideallerle uyumlu hale getirme işlevidir.

Eğitimin bir diğer işlevi toplumda egemen olan siyasal sistemin sürmesini sağlayacak siyasal seçkinlerin veya liderlerin yetiştirilmesidir.

Her toplumda ekonomik sistemin işlemlerini güvence altına almak için gerekli bilgi ve becerilerle donanmış insan gücünün yetiştirilmesi işi de yine eğitime verilmiştir.

“Kültürleme” olarak adlandırdığımız ve değerler, gelenekler ve genel olarak kültürün yeni kuşaklara aktarılması görevi de (diğer toplumsal kurumların yanı sıra) başlı başına eğitime verilmiştir.

Bireylerin zihinsel ve entelektüel potansiyellerinin ortaya çıkarılması ve işlenmesi eğitime yüklenen “entelektüel gelişim” işlevi olarak adlandırılır.

Demokratik haklarının olduğu kadar yükümlülüklerinin de bilincinde, ülkesinin ve yakın çevresinin kalkınma ve gelişmesine katkıda bulunan *vatandaşlar* yetiştirmek de yine eğitimin işlevleri arasındadır.

tür” dediğimiz toplumsal mirası da yeni kuşaklara aktarmakla yükümlü kılınmıştır. Bu nedenle eğitim bir “kültürleme” (acculturization) süreci olarak da tanımlanabilir.

EĞİTİMİN BİREYSEL İŞLEVLERİ

Eğitimin genel amaçları topluma odaklanırken, giriş bölümünde kısaca değinilen eğitimin toplumsal işlevleri, eğitimin bireyler açısından işlevleri ile de dolaylı yollarla desteklenir. Toplum bireylerden oluştuğuna göre, nitelikli eğitim almış bireylerin oluşturduğu bir toplum bu özelliklere sahip olmayan üyelerden oluşan bir topluma göre ekonomik olarak daha gelişmiş ve siyasal olarak daha demokratik olacaktır. Bu anlamda eğitim bir toplumu oluşturan bireyler açısından bir dizi işlevi yerine getirir. Armstrong, Henson ve Savage’a (1993, s.11) göre eğitimin bireyler açısından yürütmekle yükümlü kıldığı dört önemli işlevi vardır: *Entelektüel gelişim, vatandaşlık eğitimi, mesleki hazırlık ve bireysel gelişim*. Bütün ulusal eğitim sistemlerinin eğitim-öğretim programları bu dört işlevi kapsayacak şekilde geliştirilmiştir.

Entelektüel Gelişim

Bir ulusu oluşturan bireylerin tek tek birey olarak entelektüel potansiyellerinin ortaya çıkarılması ve işlenmesi ile ilgilidir. Okulların çocukların “entelektüel gelişimleri” üzerindeki rolü zaman zaman eğitim konusundaki ciddi tartışmaların odağı olabilmektedir. Ülkemizde merkezi ortaöğretime ve yükseköğretime giriş sınavları bazıları tarafından okullarımızdaki eğitim niteliğinin ve entelektüel gelişimin göstergesi olarak ele alınırken, bazıları çoktan seçmeli sınav başarısının entelektüel gelişimin gerçek bir göstergesi olamayacağını, kitap okumak, sanat, kültür, edebiyat, müzik ve sporla ilgilenmenin de entelektüel gelişimin önemli boyutları olduğunu vurgulamaktadırlar.

Vatandaşlık Eğitimi

Vatandaşlık eğitimi; bağımsız ve kendine özgü değerleri, inançları, gelenekleri, dünya görüşleri olan bireylerden toplum yaratmanın araçlarından birisidir. Her ne kadar 20. yüzyılın son çeyreğinden beri “birey mi-toplum mu” ikileminde 1980’lerde güçlü bir şekilde sahneye çıkan yeni liberal serbest piyasa ekonomisi “birey” yönünde önemli kazanımlara yol açmışsa da, her toplumda “iyi vatandaş yetiştirme” hala eğitimin en temel işlevleri arasında görülür. Sadece topluma karşı yükümlülüklerini değil, haklarını da bilen, arayan ve kollayan bireyler günümüz demokrasilerinin yaşaması için gereklidir. Örneğin, Kuenzi (2006), Senegal’de siyasal oy verme davranışına ilişkin yaptığı araştırmada, örgün ve yaygın eğitime katılmış olan Senegal vatandaşlarının yapılan demokratik seçimlerde çok daha yüksek bir siyasal katılım davranışı sergilediklerini bulmuştur. Benzer bir sonuç Tenn (2005) tarafından da bulunmuştur.

Mesleki Hazırlık

Bireylerin belirli bilgi ve becerilerle donatılarak üretken hale getirilmesi, doğal olarak bireylerin istihdam edilebilirlik potansiyelinin yükseltilmesi anlamına gelir. İstihdam sürekli bir gelir ve ekonomik artı değer yaratma sürecinde rol almak demektir. Bu yolla bireyin ve yakın çevresinin refahı artar, yaşama koşulları iyileşir.

Eğitimin mesleki hazırlık işlevi, eğitimde ciddi bir tartışmanın da kaynağıdır. Bazıları normal ortaöğretim okullarına göre daha pahalı bir eğitim veren meslek okullarının, çocukları çoğu artık işlevsiz kalmış bazı alanlarda hükmü geçmiş bilgi ve becerilerle donatarak dönüşü olmayan bir mesleki yola soktuklarını vurgulaya-

rak mesleki eğitime karşı çıkmaktadırlar. Bu görüşe göre, ortaöğretimin sonuna kadar bütün öğrenciler benzer ve ortak bir programdan geçirilerek hayata hazırlanmalı, mesleki eğitim ortaöğretimden sonra yapılmalıdır. Bu görüşe karşı çıkanlara göre ise mesleki hazırlık yoluyla bireyler kısa yoldan istihdam olanaklarına kavuşmakta, bu yolla geç kalmadan üretim süreçlerine dahil olmaktadır. Bu görüşü savunanlar mesleki eğitimin farklı ilgi, beceri ve yetenekteki bireylere önemli bir tercih alanı yarattığını vurgulamaktadırlar (Armstrong, Henson ve Savage, 1993, s.15). Bu tartışmadan da tahmin edilebileceği gibi, eğitimin temel amacının “entelektüel gelişim” mi yoksa “mesleki hazırlık” mı olduğu konusunda görüş farklılıkları vardır. Mesleki eğitim konusundaki tartışmaya temel oluşturan farklı eğitim düzeyleri ve okul türlerini dikkate almadan genel bir doğruyu saptamak gerekirse, eğitim hem “entelektüel gelişim” hem de “mesleki hazırlık” için gerekli ve zorunludur.

Bireylerin ekonomik olarak üretken hale gelebilmeleri için ilgi, istek ve yetenekleri doğrultusunda belirli mesleklere yönlendirilmesi ve hazırlanması eğitimin işlevleri arasındadır.

Bireysel Gelişim

Son olarak, bireysel gelişim “bireylerin bireysel potansiyellerini keşfetme ve en üst düzeyde kullanmaya yönelik öğrenme fırsat ve deneyimlerinin bireylere sağlanması” biçiminde tanımlanabilir ve eğitim sürecinin ve okulların diğer bir önemli işlevidir (Armstrong, Henson ve Savage, 1993, s.15). İyi bir çalışan, iyi bir vatandaş, iyi bir eş, iyi bir ebeveyn, iyi bir topluluk üyesi olabilmek için çeşitli alanlarda bilgi ve beceriye gereksinmemiz vardır. İletişim, insanlar arası ilişki, birlikte yaşama, paylaşma, sorun çözme gibi konularda belirli bilgi ve becerilerle donanmış olmak modern yaşamın gereklerindedir. Okul bu konularda dolaylı olduğu kadar doğrudan yöntem ve stratejilerle bireylere yardımcı olmaya çalışır.

Bireylerin mutlu ve sağlıklı bir yaşam sürmeleri için belirli alanlarda kendilerini geliştirmeleri, spor, sanat, müzik, vb. alanlarda bilgi ve becerilerle donanmaları konusunda da eğitimin üstlendiği roller vardır. Bu roller eğitimin “bireysel gelişim” işlevi olarak bilinir.

Ünite sonunda verilen “Türk Millî Eğitimi’nin Genel Amaçları”nı okuyun. Size göre “Türk Millî Eğitimi’nin Genel Amaçları” içinde entelektüel gelişim, vatandaşlık eğitimi, mesleki hazırlık ve bireysel gelişime ilişkin ipuçları var mıdır?

SIRA SİZDE

2

Eğitimin “bireysel gelişim” işlevi konusunda da bir tartışma söz konusudur. Okul programlarının “bireylerin kendini gerçekleştirebilmelerine” yardımcı olacak şekilde birey (öğrenci) merkezli olarak düzenlenmesini savunan “öğrenci merkezli” program günümüzde yaygınlıkla kabul görmektedir. Bu tür bir program bir yanı sıra Türk Millî Eğitim sisteminin son yıllardaki en kapsamlı program değişikliği çalışmasına da temel oluşturan yapılandırmacı (constructivist) öğrenme felsefesine, bir yanı sıra da John Dewey tarafından geliştirilen “ilerlemeci” eğitim felsefesine yakın düşmektedir. Öte yandan, aşırıya kaçmış bir “öğrenci merkezli” yaklaşımın eğitim sisteminde ciddi nitelik düşmelerine yol açabileceği de bir diğer tartışma konusudur. Bu bağlamda, eğitimin toplumsal ve ekonomik işlevleri göz ardı edilmeksizin her öğrencinin ortak bir programdan geçmesini savunan “yeni esasıcı” eğitim felsefesi de 1980’lerde Amerika Birleşik Devletleri’nde ciddi taraftar bulmuştur [“Bir Ulus Tehlikede” (A Nation at Risk) Raporu, 1983].

Eğitimin amaçları ve toplumsal işlevleri konusunda yukarıdaki tartışma eğitim ve okul konusunda çok önemli bir saptamayı gündeme getirmemizi gerekli kılmaktadır. Eğitimin pek çok boyutu farklı algı ve ilgi grupları açısından farklı şeyler ifade etmektedir.

“...eğitim örgütleri “muğlak” özellikler gösteren örgüt türleridir. “Muğlak”lıktan amaç, “açık ve kesin sınırlarla belirlenemeyen, akılcı (rasyonel) modelleri ihlal eden

özellikler gösteren” anlamındadır. Örneğin, eğitim örgütlerinin çevre ile etkileşim, iletişim ve alışverişleri çok boyutludur. Örgütlerin girdileri, örgütsel süreçleri (-ki zaman zaman örgüt alan yazımında örgütün “kara kutusu” olarak da adlandırılır) ve çıktıları çeşitli, çok boyutlu ve çoğu zaman materyal ölçütlerle ölçülemeyen türdendir. Eğitim pek çok sektör arasında hala düşük teknoloji yoğunluklu, yani emek yoğun bir sektördür ve yakın gelecekte de böyle olmaya devam edecektir. Paydaş beklentileri anlamında her paydaş grubuna farklı anlamlar ifade eden, her paydaş grubunun farklı şeyler beklediği bir süreçtir...” (Şimşek, 2007)

SIRA SİZDE

3

Ünite başlangıcında verilen “Niçin Memnun Olmadılar” başlıklı örnek olayı tekrar okuyun. Bu örnek olayda geçenlerle yukarıda eğitim örgütlerinin doğasına (amaçların muğlaklığı, vb.) ilişkin tartışma arasında nasıl bir bağlantı kurabiliyorsunuz?

Eğitimin işlevleri zaman zaman birbiriyle çelişebilecek şekilde bir iki başlılık gösterebilir.

Yukarıda toplumsal ve bireysel işlevleri açısından genel özelliklerine değindiğimiz eğitimin toplumla ilişkisi de tek yönlü değildir. Zaman zaman eğitim ve okul süreçleri içinde bulunduğu toplumun “aynası” olarak nitelenirken, başka bir deyişle işleyiş, süreç ve amaçlar açısından toplumu birebir temsil ederken, aynı ölçüde de toplumu değiştirip dönüştüren bir süreç hâlini alabilmektedir.

Toplumumuzda da bu iki işlevi de vurgulayan söylemler vardır: Toplumumuzda her tür toplumsal, siyasal, ekonomik, kültürel sorunun “eğitimsizlikten” kaynaklandığı sık sık dile getirilir (Komedyen Cem Yılmaz’ın esprili söylemiyle “**eğitim(in) şart**” olduğuna inanılır!). Yani, bu söylemde okulların kendilerinden beklenen “dönüştürme” görevini layıkıyla yerine getiremediği vurgusu vardır. Öte yandan, yine bazı toplumsal, ekonomik, kültürel alanlardaki bozulma ve yozlaşmanın “eğitim ve okul” sisteminden kaynaklandığı da dile getirilir. Burada ise okul sisteminin “tutucu, koruyucu, sürdürücü” görevlerini yeteri kadar yerine getiremediği vurgusu vardır. İşte bu özellikleri nedeniyle de eğitim ve okul sistemi bu uzlaşamaz ve birbirine taban tabana zıt beklentilerin çevresinde oluşan ciddi bir çatışmanın sık sık odağında bulunur.

Eğitimin, bu sözü edilen, “tutucu, koruyucu, sürdürücü” işlevi ile “değiştirici, dönüştürücü” işlevi konusunda tartışmayı derinleştirebilmek için bazı değişim kuramlarını gözden geçirmek ve bu yeni bir gözlükle eğitim ve toplumsal değişim ilişkisini irdelemekte yarar vardır.

DEĞİŞİM: EVRİM Mİ, DEVRİM Mİ?

19. yüzyılın sonlarında sosyoloji disiplini kuranlardan birisi olan Emile Durkheim, eğitimin toplumu değiştirebilecek ve toplumsal sorunlara çözüm olabilecek bir araç olabileceği fikrini reddetmiştir. Tam tersine, eğitimin toplumu değiştirmekten çok, eğitimin kendisinin ancak kapsamlı bir toplumsal reform sonucunda değişebileceğini vurgulamaktaydı. Durkheim’e göre eğitim içinde bulunduğu toplumun bir yansımasıdır. Eğitim içinde bulunduğu toplumu yansıtır, temsil eder; toplumu yeniden yaratmaktan çok onun kendini sürdürmesine ve kendini tekrar etmesine katkıda bulunur (Singer ve Pezone, 2003). Kapitalist toplumlarda eğitimin temel işlevinin, içinde bulunduğu kapitalist üretim ilişkilerini yeniden üretmek ve sürdürmek olduğunu iddia eden Neo-Marksist görüş de, aslında felsefik hareket noktaları çok farklı olmasına karşın, Durkheim ile aynı görüşü paylaşır. Marksist kuramın devamı niteliğinde olan sosyal ve insan bilimlerinde önemli bir araştırma ve tartışma geleneğini temsil eden Eleştirel (Critical) ve Radikal (Radical) görüşler benzer bir tartışmanın altını çizer. Eğitimin değiştirme ve dönüştürme rollerinin istendik

bir durum olduğunu, eğitimin böylesi bir potansiyelinin olduğunu, ancak kapitalist toplumlarda eğitim ve okul sisteminin kendinden beklenen bu değiştirme ve dönüştürme işlevlerini yerine getiremeyeceğini savunurlar.

Aslında “değişim” kavramına ilişkin olarak yapılan tartışmalarda değişimin iki farklı formu üzerinde nadiren uzlaşa sağlanır:

1. Nicel, şekilsel, süreklilik gösteren, birikimsel değişim -ki sonuçta “evrimsel” bir değişim kavramına karşılık gelir;
2. Nitel, özde gerçekleşen, aralıklarla ve kopuk kopuk oluşan bir değişim süreci -ki sonuçta “devrimsel” veya “dönüşümsel” bir değişim kavramına karşılık gelir.

Fakat sanıldığı gibi tersine, değişimin bu iki yüzü birbirinden kopuk olmaktan çok çoğunlukla iç içe geçmiş olarak gerçekleşir. Örneğin, Greiner’a göre (1972) örgütlerde olgunlaşma ve gelişim sürecine karşılık gelen görel olarak uzun, sakin ve yavaş değişen bir büyüme süreci genellikle bir bunalımla ve bu bunalımı izleyen kısa süreli radikal bir kopuşla son bulur. Değişimin her iki boyutunda da iç olduğu kadar dış etkenler de değişimin süresi, içeriği, niteliği ve sonuçları konusunda etkili olur. Her ne kadar Greiner’ın yaklaşımı değişime ilişkin önemli bir açılımı yakalayarak değişimin uzun süreli evrimi izleyen kısa aralıklı devrimlerle tanımlanabilecek iç içe geçmiş süreçler olduğunu ileri sürse de, “işlevselci” (functionalist) bir yaklaşımdır. Evrim ve devrim tıpkı neden-sonuç ilişkisine benzer bir dinamikte, doğrusal ve düzenli bir şekilde birbirini izleyerek devam eder (Burrell ve Morgan, 1979).

Smith (1990) “değişimi” açıklarken biyolojiden ödünç aldığı iki kavramı kullanır: Morfogenetik ve morfostatik. Morfogenetik, bir türün genetik koduna işleyerek onu değiştirme kapasitesi olan ve bu aşamadan sonra türün devamı olacak olan kuşaklara da aktarılan değişim türüdür. Burada değişimin hedefi sistemin özü ve genetik kodlarıdır ve bu değişim süreci geri döndürülemez. Öte yandan, morfostatik özde olmayan, daha çok biçimde olan farklılaşma, büyüme, gelişme, olgunlaşma ile açıklanabilecek değişim türüdür. Morfostatik değişimde sistemin özü ve kodları değişmez. Dolayısıyla Smith sistemlerde iki tür değişimden söz eder: Sistemin öz dokularını ve genetik kodlarını değiştirebilecek ve geri döndürülemeyen radikal ve devrimsel bir değişim; sistemde yüzeysel ve şekilsel değişimlere neden olabilecek uzun süreli bir evrimsel değişim.

Benzer şekilde Tushman ve Romanelli’de (1985) sistemlerdeki değişimi, değişimin şu ana kadar dile getirdiğimiz iki farklı boyutunu yan yana getirerek açıklarlar. Gelişim, uyum, evrim ve dönüşüm, yeniden kurma, devrim. Bu görüşe göre, sistemlerdeki değişim bu iki aşamanın birbirini takip etmesiyle açıklanabilecek bir süreçtir:

“Örgütler [sistemler] uzun süreli evrimsel süreçlerin kısa süren radikal dönüşüm süreçleri tarafından kesintiye uğratıldığı ve bunu takiben yeni bir uyum ve evrim sürecinin başladığı iç içe geçmiş diyalektik bir süreçle değişirler... Radikal dönüşüm süreçlerinde [sistemdeki] strateji, güç dengesi, sistemin yapısı ve kontrol mekanizmaları yeni bir dengeye doğru temelden dönüşür...” (Tushman ve Romanelli, 1985, s.171).

Tushman ve Romanelli’nin yaklaşımında da yukarıda kısaca değinilen Greiner’ın yaklaşımına benzer “belirlemeci” (deterministik) izler vardır. Yani, değişim

Nicel değişim bir şeyin şeklinde, formunda gerçekleşen değişimdir; öze ve o şeyin genetik koduna işlemez.

Nitel değişim bir şeyin özünde, genetik kodunda, kültür ve değerlerinde gerçekleşen değişimdir.

Morfogenetik değişim bir şeyin özünde, genetik kodunda, kültür ve değerlerinde gerçekleşen değişimdir.

Morfostatik değişim bir şeyin şeklinde, formunda gerçekleşen değişimdir; öze ve o şeyin genetik koduna işlemez.

birbirini izleyen evrimsel ve devrimsel süreçlerin iç içe geçmesiyle açıklanabilecek diyalektik bir süreçtir.

Buraya kadar sözü edilen ve değişimi evrim ve devrim süreçlerinin birbirini izlediği belirlemeci bir üslupla açıklayan yaklaşımların yanı sıra, Prigogine ve Stengers gibi değişime “kaotik” bir süreç olarak bakan bilim insanları da vardır. Prigogine ve Stengers, “Çözülen (Dağılan) Yapılar Kuramı” (1984) adlı çalışmalarında klasik bilimin; değişimin bir yüzünü tanımlayan durağanlık, denge, düzen, biröneklik kavramlarını aşırı önemsendiğini; en az bunlar kadar önemli olan düzensizlik, dengesizlik, farklılaşma, ayrışma ve doğrusal olmayan ilişkilerin ise geri plana atıldığını vurgulamaktadırlar. Prigogine ve Stengers’a göre, düzen ve düzensizliğin nedenleri sistemdeki rastlantısal (random) dalgalanmalardır. Rastlantısallık (randomness), bir sistemde düzenin oluşması ve sistemin bir denge durumuna oturmasının kaynağı olabildiği gibi, büyük çaplı dalgalanmalar aynı sistemde kararsızlıkları, düzensizlikleri de tetikleyebilir. Özellikle iç ve dış koşulların hızlı değiştiği ve sistemlerin küçük de olsa rastlantısal şoklara maruz kaldığı zaman kesitlerinde, sistemde kuantum sıçramalarını tetikleyebilecek olay ve olguların ortaya çıkma olasılığı da artar. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu Veliht’inin Saraybosna’da öldürülmesi dünyanın süper güçlerinin birbirine girmesiyle sonuçlanan ve dünya tarihinin en büyük trajedilerinden birisi olan Birinci Dünya Savaşı’nı tetiklemiştir. Mustafa Kemal’in Osmanlı’nın son dönemlerinde önemli bir devlet görevine getirilmesi yerine bir anlamda Anadolu’ya sürgüne gönderilmesi Orta Doğu’da yeni bir ulus devletinin ortaya çıkması ve bölge tarihinin yeni baştan yazılmasıyla sonuçlanmıştır. Çanakkale savunması farklı şeklide sonuçlansaydı bugün belki başka meçhul bir gerçeklikte yaşıyor olacaktık.

Dalgalanmalar her yaşayan sistemin değişmez özelliklerindedir. Her sistem belirli bir düzen ve aralık içinde dalgalanır veya salınır. Bu düzenli süreçte, tek bir dalganın veya birden fazla dalganın bir araya gelerek ve dış etkenlerle de desteklenerek aşırı boyutlarda salınımı sistemin alışıldık dengesini bozar. Bütün sistemi etkisi altına alan bir düzensizlik durumu ortaya çıkabilir. Prigogine ve Stengers bu aşamayı “çözülme (ayrışma) noktası” (bifurcation point) olarak adlandırır. “Çözülme noktalarında” ileriye yönelik tahmin yöntemleri tamamen çöker ve işlemez hale gelir. Sistem ya “kaosa” girerek çözülür veya yeni ve daha farklı bir “düzene” sıçrar. Prigogine ve Stengers’ın “çözülen yapılar” dedikleri işte bu süreçtir (Prigogine ve Stengers, 1984). Bu yeni değişim anlayışında belirli bir “doğrusallık” (lineer) yoktur, sistemin ne yönde ve nasıl değişeceği özellikle “çözülme” noktalarında önceden kestirilemez. Özellikle açık sistemlerde ve iç-dış koşulların hızlı değiştiği durumlarda değişimin yönünü kestirmek hemen hemen olanaksızdır.

Hem Greiner; Tushman ve Romanelli’nin doğrusal değişim modelleri, hem de Prigogine ve Stengers’ın doğrusal olmayan değişim modelinden yola çıkarak eğitim ve toplumsal değişim konusunda ne tür çıkarımlar yapabiliriz? Öncelikle, sistemlerin denge durumunda bulunduğu evrimsel değişim dönemlerinde, bir üst yapı kurumu olarak eğitim ve okul sistemlerinin toplumu yansıttığı, topluma hâkim olan siyasal ve ekonomik güç merkezlerinin denetimsel etkisiyle “tutucu ve sürdürücü” rollerinin daha baskın olduğu sonucuna ulaşılabilir. Bu dönemde eğitime yüklenen değiştiricilik rolü, siyasal ve ekonomik güç merkezlerinin gereksinmesi olan ve sistemin sürmesine hizmet edebilecek siyasal, toplumsal, ekonomik, teknolojik bilgi ve becerilerin oluşturulması ve geliştirilmesi ile sınırlı görülebilir.

Öte yandan, “Çözülen (Dağılan) Yapılar Kuramı” çerçevesinde sistemin denge durumunun kaybolduğu sosyo-politik ve politik sistemlerin tıkanıdığı ve krize gir-

Çözülen yapılar kuramı
belirlemeci görüşlerin
tersine değişimi karmaşık,
kaotik ve önceden
kestirilemeyen bir süreç
olarak tanımlar.

diği durumlarda, toplumdaki kimi bireylerin değişimin öncüleri ve “liderleri” olarak öne çıkmalarının arkasındaki nedenlerden birisi aldıkları eğitimidir. Eğitimin bu iki rolünü veya eğitimin zaman zaman birbirine zıt bu iki işlevini ilerleyen bölümlerde daha ayrıntılı olarak tartışılmaktadır.

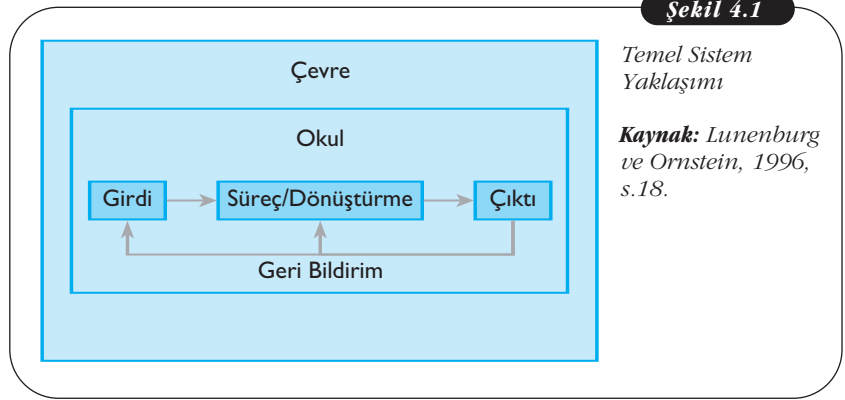
EĞİTİM VE TOPLUMSAL DEĞİŞME

Eğitim ve toplumsal değişim ilişkisini anlayabilmek için 1950’lerde ortaya atılan “Sistem Kuramı”nı kullanabiliriz. Her örgüt gibi eğitim ve okul örgütleri de temel “sistem” özelliklerini gösterirler. Şekil 4.1’de görüldüğü gibi sistem yaklaşımını kullanarak okula yönelik farklı bir bakış açısı geliştirebiliriz.

Basit bir anlatımla her sistem örgüt, çevre, girdi, süreç/dönüştürme, çıktı ve geri bildirim olmak üzere altı temel öğeden oluşur. Burada “örgütü” “okul” olarak kabul edersek, her okul çevreden bir dizi “girdi” alır. Bir fabrika sisteminde bu girdileri hammadde olarak düşünebiliriz. Okula ilişkin düşüncümüzde okul örgütü için; program (müfredat), öğrenci, öğretmen, öğretim materyalleri, fiziksel altyapı, mali kaynaklar, eğitimin amaçları, yasalar, yönergeler ve kurallar, eğitim kuramları, vb temel girdiler olarak düşünülebilir. Bütün bu girdiler, okul dediğimiz fiziksel yapı içinde birbiri ile etkileşim içindedir. Bu etkileşimin gerçekleştiği, yani eğitimde girdilerin birbiri etkileşerek dönüştürüldüğü yer “sınıflar”dır. Okul dediğimiz sistem içinde sınıflarda gerçekleşen dönüştürme işi öğretim süreçleri, öğretim yöntemleri, rehberlik, yönetim süreçleri, öğretim ilke ve yöntemleri, öğretim materyalleri, vb. bir dizi öge kullanılarak öğrencilerde “öğrenme” dediğimiz “kalıcı davranış ve tutum değişikliklerinin” gerçekleştirilmesi ile sonlanır. Bu dönüştürme sürecinin sonunda (dönem sonu, akademik yılsonu, okul mezuniyeti, vb.), eğitimden şu tür çıktıların elde edilmesi olasıdır: Notlar, başarı, öğrenme yani yeni davranış, tutum ve değerler, beceriler.

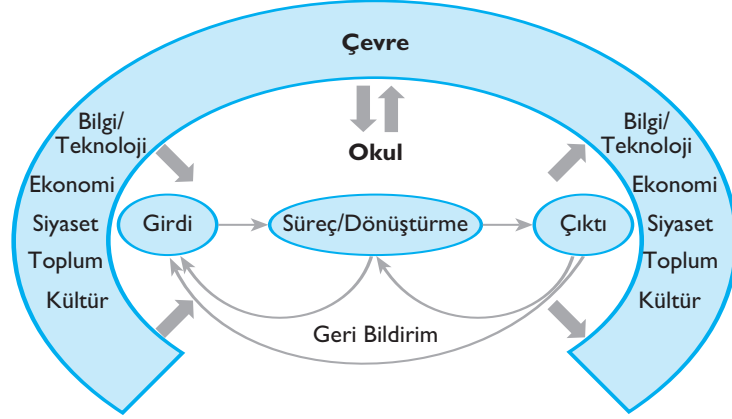
Öte yandan, “geri bildirim” (feedback) birtakım değişikliklere gitme konusunda bize yol gösterir. Süreç/dönüştürme aşamasının sonucunda elde ettiğimiz bilgilere bağlı olarak sistem girdilerine; çıktı sonucunda elde ettiğimiz bilgilere bağlı olarak ise hem süreç/dönüştürme hem de girdi aşamalarına yönelik geri bildirimler elde edilir. Bu geri bildirimler sistemde düzeltici bir süreç olarak önemli bir işleve sahiptir.

Şekil 4.2’de genel sistem yaklaşımına ek olarak eğitim sistemi ve toplum arasındaki ilişkiyi daha açık şekilde görmekteyiz. Sistem yaklaşımı altında “çevre” olarak tanımladığımız sistem boyutu eğitim ve toplum ilişkisi özelinde çeşitli alt boyutlardan oluşur. Bilgi/teknoloji alt boyutu, okulun içinde yer aldığı topluma ilişkin ekonomik alt boyut, topluma hâkim olan siyasal sistem; aile, nüfus yapısı, toplumsal tabakalaşma, değerler, din, gelenekler, örfler, adetler, semboller ve kültür bu alt boyutların en temel olanlarıdır. Eğitim ve okul sistemi bu alt boyutlardan oluşan “çevre”den “girdi”lerini alır; sınıflarda “öğrenme” olarak tanımladığımız bir “dönüş-

Her sistem; örgüt, çevre, girdi, süreç/dönüştürme, çıktı ve geri bildirim olmak üzere altı öğeden oluşur.

Şekil 4.2

Eğitim/Okul ve
Toplum İlişkisi

türme” sürecinden sonra çevreye “çıktı”lar olarak sunar. “Geri bildirim” süreciyle ise sistemde bir “düzeltme” işlevi yerine getirilir.

Eğitim ve okul sisteminden koruyucu, sürdürücü, tutucu bir rol oynaması beklenir. Öte yandan, “önceden belirlenmiş amaçlar doğrultusunda bireyde davranış değişiklikleri gerçekleştirme süreci” olarak tanımlayabileceğimiz eğitim süreci ile eğitime ve okul sistemine gerçekte bir dönüştürme görevi yüklenmiştir. Yani, toplumun ekonomik sisteminin talep ettiği bilgi ve becerilerle donanmak; toplumda egemen olan siyasal sistem ile değer ve inanç sistemlerinin devamını sağlayabilmek için bireyleri bilgi, beceri ve tutumlarla donatmak eğitim ve okul sistemine yüklenmiş “değiştirici ve dönüştürücü” bir roldür.

Bu iki rol sık sık çatışma içinde olabilir. Yani eğitim ve okul sisteminden “tutucu” aynı zamanda “dönüştürücü” roller üstlenmesi istenir, bu durum, daha önce de belirttiğimiz gibi, eğitim ve okul örgütlerini amaçları muğlak olan örgüt türlerinin ilk sırasına yerleştirir.

Eğitim sisteminden bilgili, yaratıcı, sorgulayan bireyler yetiştirmesi beklenirken (değiştirici-dönüştürücü rol), toplum aynı bireylerin kültürüne, değerlerine saygılı olmasını ve onları yaşatıp sürdürmesini bekler (tutucu-yansıtıcı rol).

SIRA SİZDE

4

Şekil 4.2’de yer alan “okul” yerine başka bir örgüt adı yazın (örneğin; özel bir şirket veya kar amaçsız sivil toplum örgütü). İşleyişte herhangi bir değişiklik bekliyor musunuz? Nasıl? Niçin?

Toplumun Yansıması Olarak Eğitim ve Okul Sistemi (Tutucu/Yansıtıcı İşlev)

Şekil 4.2’de “çevre” boyutu altında açılımı verilen kavramların eğitim ve okul sistemiyle ilişkisine kısaca değinmekte yarar vardır. Bilgi ve teknoloji alt boyutu dik-kate alındığında; bir toplumda hâkim olan bilgi türü, düzeyi ve teknolojik alt yapı eğitim ve okul sistemini şekillendirir. Toplumlardaki bilgi ve teknolojik gelişmişlik düzeyi okul ve eğitim süreçlerinde neyin nasıl öğretileceğini doğrudan etkiler. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin eğitim sistemleri arasındaki farklardan birisi bu bilgi ve teknolojik altyapı boyutundaki farklılıklardır. “Davranışçı” bir pedagojik bilgi sisteminin ve “kara tahta-tebeşirden” oluşan düşük teknolojik alt yapının hâkim olduğu bir toplumda eğitim ve okul sisteminin girdileri, süreç ve çıktıları ile “yapılandırmacı” (constructivist) bir bilgi sisteminin ve pek çok dijital teknolojinin kullanıldığı bir eğitim ve okul sisteminin girdileri, süreç ve çıktıları arasında önemli farklar olması beklenir.

Yine benzer şekilde, her ülkede toplum, eğitim sisteminden ekonominin gereksinme duyduğu bilgi ve becerilerle donanmış nitelikli insan gücünün yetiştirilme-

sini bekler. Toplumlar, kültürel ve siyasal yapının sürdürülmesine yönelik olarak okul sisteminden kültürel değer ve geleneklerin ve siyasal ideallerin korunmasını beklerken, eğitimin ekonomik işlevi en temel dönüştürücü rol olarak tanımlanır. Eğitim ve okul sisteminin, bireyleri dönüştürerek, yeni bilgi ve becerilerle donatarak, yaratıcı ve üretken bireyler hâline getirmesi beklenir. Öte yandan, eğitim ve okul sisteminden, daha sonra ayrıntılı olarak irdelenecek olan radikal kuramında ileri sürdüğü gibi, bir topluma egemen olan kurumsallaşmış ideolojik yapının ve toplumun gelenekleri, değerleri ve inançlarını ifade eden toplumsal yapının ve kültürün korunması ve sürdürülmesi beklenir.

Burada toplumun en azından bir kesiminin eğitim ve okul sisteminden beklentilerinin tutucu özellikler yansıttığını dile getirirken, aynı toplumun ekonomik anlamda eğitim ve okul sisteminden bireyleri dönüştürücü bir rol üstlenmesini beklediğini vurgulayabiliriz. İşte eğitim ve okul sistemini zaman zaman çıkmaza sokan beklenti çatışmalarının özünde bu iki tür birbiriyle uzlaşmaz rol yüklemelerinin olduğu vurgulanabilir. Kuramsal açıdan bakıldığında eğitim ve okul sistemi ile toplum arasında toplum lehine tutucu/yansıtıcı bir ilişkinin olduğuna ilişkin iki temel kuram vardır. Sonuçta bu iki kuram eğitim-toplum ilişkisi konusunda çok benzer sonuçlara ulaşsa da, tutucu/yansıtıcı savlar ve varsayımlar açısından yapısalcı-işlevselci kuram ve marksist geleneğin bir devamı olan radikal kuram eğitim ve toplum ilişkisini anlamamızda bizlere yeni bir pencere açar.

Yapısalcı-İşlevselci Kuram: Yapısalcı-işlevselciler eğitim ve okul sistemini toplumsal örgütlenme ağının işlevsel bir organı/parçası olarak görürler. Toplumlar kendilerini belirli formlarda (gevşek-katı, âdem-i merkezîyetçi, merkezîyetçi, vb.) örgütlemiş sistemlerdir. Dolayısıyla bu örgütlenme birden fazla alt örgütün veya sistemin bir araya gelmesinden oluşur (sağlık, savunma, ekonomi, turizm, vb.). Böylesi bir sistemde, sistemi oluşturan alt sistemler arasında toplumun gereksinimleri doğrultusunda oluşmuş bir “iş bölümü” vardır. Toplumun oluşturan bu “yapısal” organlar arasındaki iş bölümüne dayalı olarak sistem belirli bir denge durumunda işlemlerini sürdürür. Her kurum düzgün işlediği zaman sistem de belirli bir düzende işlemlerini sürdürür. Olay tıpkı insan organizmasında farklı organlar arasındaki iş bölümüne ve bu iş bölümüne dayalı olarak organlar arasındaki karşılıklı işlevsellik yoluyla insan organizması dediğimiz büyük sistemin kendini sürdürmesine benzer. Herhangi bir organın işlevindeki bozukluk bütün sistemin dengesini olumsuz yönde etkileyebilir.

Her sistemin işlemlerine temel teşkil eden bir dizi amaç vardır. Bu amaca ulaşırken sistem yavaş ve düzenli bir değişim süreci içindedir. Sistem (toplum) ve çevresi arasında dinamik bir denge durumu söz konusudur. Örneğin ani ısı değişiklikleri insan organizmasını olumsuz yönde etkiliyorsa, aynı biçimde her sistem açısından radikal ve hızlı bir değişim istendik bir durum değildir. Çünkü sistem ve çevresi arasındaki denge durumunun bozulma olasılığı vardır. Hızlı ve radikal değişimin denetim altında tutulması kolay olmadığından, dengesizlik durumu sistem açısından riskler oluşturur. Denetim dışına çıkmış bir değişim süreci ise sistemin tamamını risk altına sokabilir. Bu nedenle yapısalcı-işlevselci kuram yavaş bir değişimden taraftır. Uyarılma ve evrimi temel alan değişim süreci; radikal, köklü, hızlı değişime oranla daima tercih edilmelidir.

Yukarıdaki açıdan bakıldığında yapısalcı-işlevselci kuramın eğitim ve okul sistemine bakışı konusunda birkaç ipucu elde edebiliriz. Eğitim ve okul sistemi, toplum dediğimiz örgütlenmenin işlevsel bir parçasıdır, toplumun sürekliliği ve kalıcılığına hizmet etmelidir. Bunu yaparken, yani toplumun gereksinme duyduğu bil-

Yapısalcı-işlevselcilere göre, eğitim ve okul sistemi, toplumu oluşturan alt sistemlerden birisidir; toplumun ortak amaçlarını gerçekleştirebilmek için üzerine düşen işlevleri yerine getirmelidir (tutucu-yansıtıcı işlev).

Karşılıklılık ilkesi eğitimin toplumu değiştirmekten çok yansıttığını ileri sürer.

gi, beceri ve tutumları yeni kuşaklara kazandırırken, genç kuşakları belirli ölçüde değişime uğratar ancak bu değişim toplumu köklü değişimlere sürükleyecek bilgi, beceri ve tutumların öğretilmesi anlamına gelmez. Yapısalcı-işlevselcilere göre okul toplumu dönüştürme aracı olamaz. Eğitim ve okul sisteminin temel işlevi toplumun kendini sürdürmesi ve devamını sağlamasına katkıda bulunmaktır. Bu anlamda, okul sistemi toplumu temsil eden, toplumu yansıtan, topluma ayna olan sistem öğelerinden biridir. Yapısalcı-işlevselci kuramın önemli temsilcilerinden ve önemli bir toplum bilimci (sosyolog) olan Henry Levin eğitim-toplum ilişkisine “**karşılıklılık ilkesi**” olarak adlandırdığı bir yaklaşımla bakar:

“...okullar toplumu değiştirmekten ziyade daima var olan toplumu yeniden üretmek için kullanılacaktır. Bu demektir ki; eğitim reformu bir toplumdaki toplumsal, ekonomik ve siyasal ilişkileri değiştirmek için kullanılamaz. Bu tür reform girişimleri “hâkim siyaseti” tehdit etmeye başladığı andan itibaren daima kaybetmiştir” (Levin, 1974, s.304)

Belgesel: Levin’in “karşılıklılık ilkesinin” gerçekte nasıl işlediğini ülkemizden bir örnek üzerinden daha kolay anlayabilirsiniz. Kültür Bakanlığının katkılarıyla Can Dünder (2000) tarafından hazırlanan “Köy Enstitüleri” Belgeselinde Köy Enstitüleri’nin kapatılmasının birkaç nedenine de değinilmektedir. Enstitülerde uygulanan öğretim programları ve enstitülerin yetiştirdiği insan modeli nedeniyle şehirli burjuvazi, toprak ağaları ve yerel esnaf tarafından enstitülerin tehdit olarak algılanmaya başladığı, bununla birlikte kapatılma operasyonunun da başladığı vurgulanmaktadır.

Bu anlamda, yapısalcı-işlevselci yaklaşımda okul sistemine iki temel görev yüklenmiştir:

1. Okul bir toplumsallaşma (sosyalizasyon) aracıdır ve bu işlev açık olarak toplumsal, kültürel ve siyasal bir içeriğe sahiptir.
2. Aynı ölçüde okul, toplumun ve ekonominin gereksinme duyduğu insan gücünün belirli bilgi ve becerilerle donatılarak ekonomik sektörlere hazırlanmasının aracıdır (Scimecca, 1980, ss.7-9).

Bu iki işlev ve yukarıda anlatılanlar dikkate alındığında yapısalcı-işlevselci kuramın eğitim ve okul sistemine görece olarak daha tutucu bir rol yüklediği; okul ve eğitim sistemini toplumu değiştiren değil, daha çok toplumu yansıtan ve temsil eden işlevsel bir sistem ögesi olarak gördüğü sonucu çıkarılabilir.

SIRA SİZDE

5

Ünite sonunda verilen “Türk Millî Eğitimi’nin Genel Amaçları” içinde Yapısalcı-işlevselci görüşün temel tezlerini destekleyen vurgular var mıdır? Nelerdir?

Radikal Kuram: Eğitim ve okul sisteminin toplumsal işlevlerine ilişkin olarak ele alınabilecek ikinci kuram *radikal kuram*dır. Radikal kuram açık bir şekilde marksist gelenek içinde yer alır. Şekilde ve biçimde olan değişikliklerin uzun vadede birikerek bir şeyin özünde köklü değişimlere yol açabileceğini savunan diyalektik bir değişim anlayışına dayanır. Radikal kurama göre modern kapitalist toplumlar eşitsizlik üzerine inşa edilmiştir. Kapitalist bir toplumda üretim araçları (fabrikalar, tarlalar, makineler, para, vb.) belirli bir azınlığın elinde toplanmıştır. Üretim araçlarına hükmeden bu azınlık aynı zamanda o toplumdaki siyasal, ekono-

nomik, toplumsal ve kültürel alanlara da hâkimdir. Kim (2007), Güney Kore'de yaptığı araştırmada Güney Koreli seçkin iş adamlarının yine Güney Koreli bürokratlar, siyasetçi ve askerî seçkinlerle derin ve köklü ilişkiler içinde bulunduğunu bulmuştur.

Bazı ekonomistlere göre eğitim pek çok toplumda bireylerin üretkenliğini artırmaya yönelik beceri ve bilgi kazandırmayı sağladığı için aslında bir “zihinsel veya bilişsel yatırım sürecidir.”. Yani, zihinsel veya bilişsel kapasitesi artırılmış bireyler yoluyla toplumlar ekonomik kalkınma sağlarlar. Öte yandan, eğitimin ekonomik anlamda “zihinsel veya bilişsel dönüştürücü” rolüne karşı çıkan bazı sosyal bilimciler eğitimin daha çok “*toplumsal tutum oluşturmaya yönelik bir yatırım süreci*” olduğunu öne sürerler. Örneğin, marksist geleneğin önemli bir temsilcisi olan yeni Marksist Samuel Bowles'a göre, aslında kapitalist toplumlarda eğitim sistemi ve süreçleri kapitalist üretim süreçlerinin basit bir taklidi olarak kurgulanmıştır: Kapitalist toplumlarda “eğitim sürecine hâkim olan sosyal ilişkiler, bu öğrencilerin çoğunun bir süre sonra parçası olacakları iş ortamlarındaki sosyal ilişkilerin birebir yansımasıdır.” (Bowles, 1972, s.49). Dolayısıyla, böylesi bir toplumda eğitim ve okul sistemi de bu azınlık zümrenin çıkarlarına hizmet eden üst yapı kurumları arasında yer alır. Sonuç olarak, kapitalist bir toplumda eğitim ve okul sisteminin temel işlevi geniş halk kitlelerinin sömürülmesine dayanan bu eşitsiz siyasal ve toplumsal sistemin sürdürülmesine hizmet etmek, egemen sınıfların değerlerini, ideolojisini genç kuşaklara aktarmaktır. Böylesi bir sistemde, egemen sınıflara mensup olanların çocukları ayrıcalıklı özel okullara gider, seçkin yüksek öğretim kurumlarında öğrenim görerek elit ve üst düzey yönetici görevlerine gelirler. Devlet okullarının temel işlevi ise kapitalist toplumun gereksinme duyduğu iş gücünü üreterek kapitalist sistemin işlemlerini sağlamaktır. Sonuç olarak, kapitalist toplumun eğitim ve okul sistemi var olan sınıflı ve eşitsiz yapıyı yeniden üretmekten başka işe yaramaz (Cohn, 1979, ss.31-32).

Japon araştırmacı Ono (2001), Japonya'da ortaöğretim ve yükseköğretime devam etme hakkını elde edenler arasında sosyo-ekonomik farklılıkların, özellikle ailenin sosyo-ekonomik durumunun, önemli bir ayırıcı etmen olduğunu bulmuştur. Reay'ye göre (2006), İngiliz okullarında çocukların geldiği sosyal sınıf çocukların akademik başarılarında kendisini göstermekte, okul toplumsal sınıf farklılıklarını azaltmak yerine toplumun sınıfsal yapısını aynen kendisinde yansıtmaktadır. Bynner ve Joshi (2002), eğitimin eşitsizlikleri azaltma veya giderme konusunda bir etken olup olmadığını araştırmak için 1958 ve 1970'te doğan iki ayrı grubu alarak örneklemde yer alan bireylerin eğitim ve refah düzeylerini uzun süreli (longitudinal) incelemişlerdir. Sonuç olarak, Bynner ve Joshi'ye göre, bireylerin geldikleri sosyal sınıfın onların eğitim başarıları üzerinde etkisi vardır. Yani okul bir eşitleyici değildir. Benzer şekilde, Kathy, Sven ve Arthur (1984) yükseköğretime devam etme oranlarını araştırdıkları çalışmalarında, yükseköğretime devam etme ile kişinin yetiştiği toplumsal kesimin eğitim düzeyinin ve kişinin gelir düzeyinin en önemli belirleyici etkenler olduğunu bulmuşlardır.

Çok farklı felsefik açılımlardan hareket etmelerine karşın yapısalci-işlevselci kuram ve marksist gelenek içinde yer alan radikal kuram sonuçta okul sisteminin işlevine ilişkin olarak bir noktada birleşir. Eğitim/okul sistemi yapısalci-işlevselci kurama göre, örgütlü toplumun işlevsel bir yapı birimidir ve temel görevi toplumun devamını sağlayacak bir rol üstlenmek olmalıdır. Radikal görüşe göre ise, kapitalist toplumdaki sınıfsal yapının bir sonucu olarak eğitim/okul sistemi istese de değiştirici ve dönüştürücü bir rol oynayamaz, sonuç olarak toplumdaki hâkim sı-

Okul sadece bireylerin zihinsel ve bilişsel özelliklerini geliştirmez. Bireyleri kapitalist toplumun sürmesine hizmet edebilecek tutumlarla donatmak kapitalist toplumlarda okulun asıl amacıdır.

Toplumsal yeniden kurmacılık kapitalist toplumlarda okulların bireyleri ruhsal ve zihinsel olarak köleleştirdiğini, oysa okulun asıl amacının bireyleri özgürleştirmek yoluyla daha adil bir toplum yaratmak olması gerektiğini ileri sürer.

nıfların egemenliği altındaki ekonomik sektörlere iş gücü sağlayan ideolojik bir şartlandırma makinesidir.

Eğitim ve toplum ilişkisine yönelik bu iki temel yaklaşıma 1970'lerin başlarında yeni bir akım daha dâhil olmuştur. İvan İllich (1972, ss.250-271) gibi Orta Amerikalı yeni marksistler yukarıdaki anlatıma uygun olarak modern kapitalist toplumlarda okul sisteminin geniş kitleleri köleleştirici bir rol oynadığını, oysa okulun gerçek işlevinin bireyi ruhsal ve zihinsel olarak özgürleştirmek olması gerektiğini öne süren yeni bir açılım geliştirmişlerdir. İllich'e göre, daha özgür, daha eşit bir toplum yaratmak olasıdır; eğitim ve okul sistemi bu amaca ulaşmak için kullanılacak en temel araç olma potansiyeline sahiptir. Bu yaklaşım 1960 ve 1970'lerde *Toplumsal Yeniden Kurmacılık* olarak Türkçeye aktarılan yeni bir eğitim felsefesinin de (Social Reconstructionism) temelini oluşturmuştur. Ancak bazı sosyal bilimcilere göre toplumsal yeniden kurmacılık ütopyik bir felsefedir çünkü kapitalist toplumlardaki hâkim güçler eğitim ve okul sisteminin kendileri aleyhine sonuçlanabilecek amaçlar için kullanılmasına izin vermezler.

Toplumsal Değişim ve Dönüşüm Aracı Olarak Eğitim ve Okul Sistemi (Değiştirici/Dönüştürücü İşlev)

Bireylerin bilgi ve becerilerini geliştirmeye dayanan toplumsal kalkınmada, en önemli aracının eğitim olduğunu öne süren savlar yine Batılı ekonomistlerden gelmiştir. Eğitim ve ekonomik büyüme arasında pozitif yönde bir ilişkiyi öne süren ilk çalışmalar 1960'larda Amerikalı ekonomistler tarafından yapılmıştır. Bu konuda öne çıkan iki öncü ekonomist Amerikalı Theodore Schultz (1960, 1961a, 1961b) ve Eduard F. Denison'dur (1962). Schultz ve Denison'un çalışmaları eğitime yapılan yatırımların iş gücünün üretim kapasitesini geliştirerek kişi başına düşen ulusal gelire doğrudan etki ettiğini göstermişlerdir. Örneğin, Schultz'a göre, Amerika Birleşik Devletleri'nde 1900 ve 1956 arasındaki ulusal gelir artışının %20'si doğrudan eğitimle ilgilidir (Schultz, 1963, ss.45-46). Benzer şekilde, Denison'a göre, 1929 ve 1957 yılları arasında Amerika Birleşik Devletleri'nde ekonomik büyümenin %21'i doğrudan eğitime atfedilebilirdi (Denison, 1962, ss.67-79). Benson'a göre, 1966 yılı için Amerika Birleşik Devletleri'nde öğrenci başına okul harcamalarına yapılan yatırım ile bu yatırımın yapıldığı eyalette kişi başına düşen gelirdeki artış arasında anlamlı bir ilişki vardı ($r = .78$) (Benson, 1968, ss.193-194). Benzer şekilde, Çin ve Hindistan'da artan okuryazarlık oranı ve ulusal ekonomik büyüme arasındaki ilişki üzerine yapılan karşılaştırmalı çalışmalarda da benzer sonuçlara ulaşıldı. 1950 ve 1970 arasında Çin okuryazarlık oranını %40'ın üzerinde artırırken, aynı dönemde Çin'de kişi başına gelirden %2-4 oranında bir artış kaydedilmiştir. Aynı dönemde, Hindistan'da okuryazarlık oranı %15 oranında artarken, okuryazarlık oranındaki bu artış Hindistan'da kişi başına ulusal geliri %1-1,5 oranında artırmıştır (Weisskopf, 1975, ss.356-64). Brady, Kaya ve Beckfield (2007) tarafından yapılan ve 109 az gelişmiş ülke verilerine dayalı olarak 1980-2003 yılları arasında ekonomik büyüme ve ülkedeki kişilerin refah düzeyleri arasındaki ilişkiyi konu edinen çalışmanın sonuçlarına göre, doğum oranı ve şehirleşmenin yanı sıra ortaöğretime devam oranı kişilerin ekonomik refahlarının artmasındaki en önemli etkidir.

İnsan sermayesi kuramı, bireylerin bilgi ve becerilerle donatılarak toplumsal gelişme ve kalkınmanın sağlanabileceğini ileri sürer.

Schultz ve Denison'ın öncülük ettiği çalışmalar daha sonra eğitim-toplum ilişkisinde *İnsan Sermayesi Kuramı* olarak yerini almıştır. Kuramın temel tezi şu varsayımlara dayanmaktaydı:

- Eğitilmiş insan daha üretkendir.
- Daha üretken birey daha çok kazanır.

- Dolayısıyla, daha üretken ve daha çok kazanan bireylerden oluşan bir toplum daha hızlı kalkınır.

Bireysel açıdan bakıldığında, eğitim fırsatı toplumdaki bireyler arasındaki gelir eşitsizliğini uzun vadede ortadan kaldırmanın en emin yollarından birisidir. Dolayısıyla, eğitim insanlara yukarı doğru bir sosyo-ekonomik hareketlilik (sınıf atlama) fırsatı sunar. Örnek vermek gerekirse, 9. Cumhurbaşkanımız Sayın Süleyman Demirel'in Isparta'nın bir köyünde çoban olmak yerine defalarca Türkiye'nin başbakanı olması ve son olarak Cumhurbaşkanlığı makamına oturmasının arkasındaki en önemli "başlangıç koşulu" devletın okullarınca sağlanan eğitim fırsatına sahip olmasıdır. Bu anlamda, insan sermayesi kuramına göre, eğitim ve okul bir toplumda bireyler arasında başlangıçta var olan sosyo-ekonomik eşitsizlikleri eşitleyen bir rol de oynamaktadır. Pek çok yoksul halk çocuğunun cumhuriyetin okullarında sağlanan eğitimle sanat, bilim, kültür, ekonomi ve diğer alanlarda ulusal ve uluslararası üstün başarılarla imza attıklarını hepimiz biliriz. Tüm bu süreçte, Türk eğitim ve okul sisteminin gerçekten "eşitleyici" bir görev üstlendiğine tanık olabiliriz.

Dore'a göre (1976), insan sermayesi kuramı, okullaşma oranı ile üretkenlik arasındaki ilişkiyi "bilgi" üzerinden kurar. Yani, okullaşma doğrudan bireylerin zihinsel kapasitelerinin artırımına yönelik bir yatırımdır. Bu nedenle, eğitim bireyler için bir "zihinsel veya bilişsel yatırım süreci" olarak tanımlanır. Dore (1976, s.80), insan sermayesi yaklaşımı açısından eğitimin ekonomik işlevini şöyle açıklar:

- Belirli bir düzeyin üstünde okullaşma oranına sahip toplumlar daha çok kazanır.
- Bireylerin kazanç düzeyi onların üretkenlik kapasitesinin doğrudan bir yansımasıdır.
- Okullaşma bireylerin üretkenlik kapasitesini artırır.
- Bir toplumun ekonomik kalkınması o toplumun bireylerinin üretkenlik kapasitesi ile doğru orantılıdır.
- Daha çok okullaşma oranı daha fazla toplumsal ve ekonomik kalkınma demektir.

Sonuçta, insan sermayesi kuramının temel tezlerine bakıldığında eğitim ve okul sisteminin öncelikle bireyi, bireyler aracılığı ile de toplumu değiştirme ve dönüştürme (insan sermayesi açısından ekonomik kalkınma) işlevlerini başarıyla yerine getiren bir toplumsal kurum olma özelliklerini gösterdiğini ileri sürebiliriz. Belki de insan sermayesi kuramının yukarıda dile getirilen varsayımlarından çok önce, okulun ve eğitimin bireyi ve toplumu değişime ve dönüşüme uğratma konusunda etkili olduğu zaten varsayılmaktaydı. Dünya tarihinde ulusalcılık ve ulusal devletlerin ortaya çıkma dönemi olarak bilinen 19. yüzyılın ikinci yarısı ve 20. yüzyılın başlarında kurulan bütün ulusal devletlerde eğitim, yeni bir insan ve vatandaş yaratma yoluyla yeni bir ulus yaratmanın en temel araçlarının başında görülmüştür. Atatürk'ün modern Türkiye Cumhuriyeti'ni kurarken el attığı ilk alanlardan birisinin eğitim ve okul sistemi olması rastlantı değildir.

Belgesel: Eğitimin yeni bir insan ve vatandaş yaratma konusunda işlevlerine ilişkin olarak yine Can Dünder (2000) tarafından hazırlanan "Köy Enstitüleri" Belgeselini düşünebilirsiniz. Belgeselde, köy enstitülerinde okuyan çocukların kısa sürede nasıl bir zihinsel ve bilişsel dönüşüme uğradıklarını, kendilerine, çevrelerine ve toplumlarına karşı tavır ve tutumlarının olumlu yönde nasıl hızla değiştiğini görebilirsiniz. Belgeselde, eğitim ve okul sisteminin değiştirici ve dönüştürücü yönü berrak bir şekilde ortaya çıkmaktadır.

İnsan sermayesi kuramına göre eğitim ve okul sistemi bireyler arasında başlangıçta var olan ve sosyo-ekonomik farklılıklardan kaynaklanan eşitsizlikleri azaltma araçlarından birisidir.

Bütün ulus devletlerde eğitim ve okul sistemi devletin denetimi altındadır. Her siyasal sistem kendisini korumak ve sürdürmek ister. Bunun yollarından birisi, yeni yetişen kuşakların davranış ve tutumlarının toplumda egemen olan siyasal sistemin beklentileri doğrultusunda şekillendirilmesidir. Bu durum, dünyanın siyasal anlamda en özgürlükçü olan siyasal sistemlerinden en baskıcı siyasal sistemlerine kadar aynıdır. Sonuçta, her ulus devlet kendi siyasal ideallerinin okul kitaplarında, öğretim programlarında ve öğretmenlerin davranışlarında somutlaşarak hayata geçmesini bekler. Burada konumuz açısından önemli olan nokta şudur: Her devlet, eğitim ve okul sisteminin değiştirici ve dönüştürücü (belki de şekillendirici) bir işlevi olduğunun farkındadır ve bu alanı denetimi altında tutmak istemektedir. Bizim ülkemizde de olduğu gibi, demokratik ülkelerin pek çoğunda, partiler arasında oluşturulacak siyasal koalisyon pazarlıklarında, eğitim bakanlığının hangi partinin denetiminde olacağı pazarlık gündemin ilk sıralarındadır.

Eğitim ve okul sistemine yüklenen roller çoğu durumda birbiriyle çelişir. Okullardan toplumsal, kültürel ve siyasal sistemi koruyan bireyler yetiştirmesi beklenirken aynı zamanda dünyayı izleyen, gelişmelerin farkında olan, aydınlanmış, hak ve sorumluluklarının farkında olan ve yeri geldiğinde haklarını arayan ve hesap soran bireyler yetiştirmesi de beklenir. Bu iki rol her zaman uyum içinde olmayabilir.

Değiştirici/Dönüştürücü Liderlik Kaynağı Olarak Eğitim ve Okul Sistemi

Eğitim ve okul sisteminde var olan toplumsal, siyasal ve kültürel yapıyı koruyan bireyler yetiştirme rolü ile değişim ve dönüşümlere ilişkin gelişmelerin farkında olan bireyler yetiştirme rolü arasındaki çelişki zaman zaman Avrupa'nın sömürge ülkelerini de sıkıntıya sokmuştur. Afrika, Asya ve Güney Amerika'da sömürgeci kuran Avrupa ülkeleri kendileri ile iş birliğine yatkın, yerel insanlarla aynı dili konuşan ve aynı kültürün içinden gelen bireyleri devşirerek kendi çıkarları için kullanmak amacıyla bu ülkelere eğitim fırsatları götürmüşler ve bu tür yetenekli buldukları bireylere daha üst eğitim fırsatları hazırlamışlardır. Ancak, örneğin Coleman'a (1965, s.69) göre, Afrika'da bu amaç için harcanan bu emek ve çabaların tam tersine işlediği durumlar da olmuş, bu tür kişilerden bazıları ulusal kurtuluş mücadelelerinin liderleri haline gelmişler, diğer bazıları ise Afrika'da yeni bir siyah elit sınıf olarak büyümüşler ve daha sonra Avrupalı beyaz elitleri kendi ülkelerinde kovmuşlardır.

Yine benzer bir şekilde, bir ülkede egemen olan siyasal rejimin koruyucusu ve kollayıcısı olarak yetiştirilmek istenen bireylerden bazılarının aynı sistemi yıkan liderler haline gelmeleri de eğitim ve okul sistemlerinin beklenmeyen veya istenmeyen çıktılarındandır. Mustafa Kemal Atatürk, yıkarak üzerine cumhuriyet inşa ettiği Osmanlı eğitim ve okul sisteminin bir ürünüdür. Lenin, aynı şekilde monarşi ve çarlığa bağlı bir rus vatandaşı olarak yetiştirilmek istenmiş, ancak sonuçta Rusya'da monarşi ve çarlık rejimine son vermiştir. Hindistan'da Gandhi, ABD'de zenci hakları savunucusu Martin Luther King kendi ülkelerinin eğitim ve okul sistemlerinin ürünüdür. Rejai ve Phillips'e göre (1978, s.72), devrimci liderler iyi eğitim almış kişilerdir. Sadece %20'den azı ilk veya ortaöğretim görmüşken, %18'i üniversite mezunu, daha da ilginç, %41'i lisansüstü veya profesyonel bir eğitim sahibidir. Sözü edilen liderlerin %21'i dinî, askerî veya ticari üst düzey eğitim görmüş ve başarılı insanlardır.

Genel olarak dönüştürücü liderler ticari, askerî veya dinî konuların bir veya bir kaçında iyi eğitim almış insanlardır.

Sonuç olarak, daha önce değişimin yavaş ve evrimsel mi yoksa kökten, hızlı ve devrimsel mi olduğuna ilişkin yapılan tartışma anımsanırsa, eğitim ve okul sisteminin özellikle, Prigogine ve Stengers (1984) tarafından ileri sürülen “çözölmeye ve dağılmaya” eğilimli sistemlerde bu tür sistemleri dönüştürecek tarzda lider ve gruplar yetiştirme potansiyeli olduğunu da akılda tutmamız gereklidir. Bu nedenle, zaman zaman eğitim ve okul sistemleri kendilerine yüklenmiş rollerin tam tersini yerine getirebilmekte, kendilerinden beklenmeyen çıktuları da üretebilmektedir. Bunun nedenlerini de eğitim ve okul sistemlerinin bireyi zihin ve tutum olarak özgürleştiren etki ve sonuçlarında aramak gerekir. Bu açıdan bakıldığında eğitim, bireyi olduğu kadar toplumu da gerçekten köklü biçimde değiştiren ve dönüştüren bir süreçtir.

SONUÇ

Okul, amaçları “muğlak” olarak nitelenen örgütlerin başında yer alır. Bir örgütün amaçlarının muğlak olması ne anlama gelmektedir?

Bir örgütün amaçları belirli sınırlar içinde açık-seçik tanımlanamıyorsa, amaçlara ulaşp ulaşmadığı konusunda tam ve kesin kanıtlar elde edilemiyorsa, amaçları ölçmenin birden fazla ölçütü veya standardı varsa bu tür örgütler “amaçları muğlak örgütler” olarak nitelendirilebilir. Okul örgütleri bu tür örgütlerin başında yer alır. Eğitim ve okul örgütlerinin amaçları birden fazladır (bireysel, toplumsal, kültürel, ekonomik, siyasal). Bu amaçların birisi diğerinden daha az önemli veya daha çok önemli değildir, her birisi farklı birey, grup, katman ve örgütler için üst düzey öneme sahiptir. Zaman zaman da bu amaçlar arasında çelişkiler vardır: Eğitim ve okul sisteminden düşünen, sorgulayan, haklarının bilincinde olan, yaratıcı ve üretken bireyler yetiştirilmesi istenir ancak, bu bireyler yeri geldiğinde kurulu sistem ve işleyişi de sorgulamaya başlarsa ne olur? İşte muğlaklık alanlarından birisi budur.

Eğitimi zaman zaman basitçe “istendik yönde ve kasıtlı davranış değiştirme süreci” olarak tanımlarız. Peki, “istendik ve kasıtlı olarak” değiştirmek istediğimiz davranışlar (bunlar genellikle öğretim programlarında hedef davranışlar olarak belirtilir) ne kadar değiştirilir? Bu amaçla, yani davranış değişikliğini ölçmek amacıyla kullandığımız sınav türü ve ölçme araçları ne derece güvenilirlerdir? Okuldan başarısızlık nedeniyle uzaklaştırılan bir öğrencinin ismi bilim tarihine Albert Einstein olarak geçerse, hatanın kaynağı nedir? Kısaca, okullarda gerçekleştirmeye çalıştığımız “istendik ve kasıtlı davranış değiştirme sürecinde” amaçlara ulaşp ulaşmadığımız konusunda tam ve kesin kanıtlar elde edilmesi diğer örgütlerle (örneğin giyecek üreten bir tekstil firması veya fırın üreten bir işletme) karşılaştırıldığında daha zordur. Bütün bu nedenlerle, eğitim örgütleri kendilerine özgü ve muğlak amaçlı örgütler olarak nitelendirilebilir.

Bu özellikleri nedeniyle eğitim ve okul örgütleri pek çok toplumda sık sık her tür siyasal, ekonomik, toplumsal ve kültürel sorunun kaynağı olarak da görülebilmektedir. Amaçların muğlak olmasına ek olarak her toplumda eğitim ve okul örgütlerinden hem “koruma/sürdürme” hem de “değiştirme/dönüştürme” rollerini birlikte ve aynı etkililikte işlemesi beklenir. Oysa bu iki rol sıklıkla birbiriyle çelişen rollerdir. İş adamı, sanayici, kamu yöneticisi, üniversite eğitim ve okul sisteminden özgüveni yüksek, en az bir yabancı dili iyi konuşan, yaratıcı, bilgili, becerikli bireyler yetiştirmesini beklerken; siyasetçi, bürokrat, aile, yaşlı kuşaklar okuldan toplumun gelenek ve görenekleriyle uyumlu davranışlar içinde olan, radikal eğilimleri olmayan bireyler yetiştirmesini bekler.

Eğitim ve okul örgütlerine birey ve toplumun bu iki açıdan bakışı dikkate alındığında, bu beklentilerin her ikisi de normaldir ve gerçekçidir. Eğitim ve okul örgütlerinin bir yandan koruyucu, tutucu ve kollayıcı rolleri oynaması ne kadar normal ve gerçekçi bir beklenti ise, değiştirici ve dönüştürücü rolleri oynamasını beklemek de o kadar normal ve gerçekçidir. *Yeter ki eğitim ve okul örgütlerinin bu farklı ve sık sık çatışan beklentilerin ortasında farklı yönlere çekilen toplumsal örgütler olduğunun farkında olalım.*

Özet

Eğitimin “toplum” ve “bireyler” açısından önemini açıklamak,

Her eğitim ve okul sisteminin, “toplum” ve “birey” göz önüne alındığında bir dizi işlevi söz konusudur. Her eğitim sistemi genç kuşakları toplumda egemen olan siyasal ideallere uygun olarak yetiştirmekle yükümlüdür. Buna eğitimin “siyasal sosyalleştirme” işlevi diyoruz. Bu işleve ek olarak, her eğitim sisteminde toplumun ekonomik sisteminin gereksinme duyduğu nitelikli insan gücünü de yetiştirmesi de beklenir. Buna eğitimin ekonomik işlevi diyoruz. Ekonomik işlevin yanı sıra eğitim sistemlerinin bir toplumun kültürünün de genç kuşaklara aktarması da beklenir. Buna toplumsal/kültürel işlev diyoruz. Eğitim sistemlerinin bireyler açısından da işlevleri söz konusudur. Eğitim sistemlerinden toplumun bireylerinin entelektüel yetenek ve kapasitelerini geliştirmesi; her bireyi sorumluluklarının olduğu kadar haklarının da bilincinde olan, toplumuna ve ülkesine yararlı iyi vatandaş olarak yetiştirmesi; her bireyi kendisine, ailesine ve toplumuna ekonomik katkılarda bulunabilecek bir meslek sahibi yapması ve son olarak, bireyin kendi potansiyellerini keşfedecek, sağlıklı ve mutlu bir yaşam sürmesini sağlayacak kimlik ve özgüvenle donatması (bireysel gelişimi sağlaması) beklenir.

Sistemlerde değişimi açıklamaya yönelik olarak geliştirilmiş önemli kuramlarla yaklaşımları ve değişime ilişkin temel tezlerini açıklamak,

Sistemlerde değişimi açıklamaya yönelik olarak bazı kuram ve yaklaşımlar geliştirilmiştir. Bunları “belirlemeci” (deterministik) ve “kaotik” yaklaşımlar olarak ikiye ayırmak olasıdır. Belirlemeci yaklaşımlar sistemlerin değişim dinamiğini düzenli olarak birbirini izleyen iki aşamalı bir değişim süreci olarak yorumlarlar. En basit anlatımla, her sistem uzun süren yavaş ve evrimsel bir değişim sürecini izleyen aşamada kısa süren hızlı ve radikal dönüşüm süreci (devrimsel değişim) sonucunda yeni bir yapı ve işleyişe kavuşur. Önemli toplumsal değişim yaklaşımlarından *yapısalcı-işlevselci kuram* bu belirlemeci yaklaşımın

“evrim” kısmına odaklanırken, marksist yaklaşımın bir uzantısı olan *radikal kuram* ise bu belirlemeci yaklaşımın “devrim” kısmına odaklanır. “Kaotik” yaklaşım değişime ilişkin olarak belirlemeci yaklaşımdan çok farklı varsayımlar geliştirmiştir. Örneğin, “*çözülen (dağılan) yapılar kuramı*” değişimi, yönü kesin olarak saptanamayacak, rastlantıların sistemleri farklı düzlemlere taşıma potansiyelinin olduğunu ileri süren “*dinamik/kaotik sistemler*” kuramına dayanır. “*Çözülen (dağılan) yapılar kuramı*”na göre değişimin hızı ve yönü önceden saptanamaz, belirli bir aşamadan sonra değişimi denetim altında tutmak olası olmayabilir.

Okullara sistem modeli uygulandığında okul ve toplum arasında ilişkiyi çözümlemek

Sistem yaklaşımı her sistemin alt sistemlerden oluştuğunu, alt ve üst sistemler arasında karşılıklı bir bağımlılık olduğunu ileri sürer. Her sistem altı ögeden oluşur: sistemin kendisi (okul), girdiler, süreç/dönüştürme, çıktı, geri bildirim ve çevre. Eğitim kurumları bilgi ve teknoloji, ekonomi, siyaset, toplum ve kültür alt sistemlerinden oluşan çevreden bir dizi girdi alır, bu girdiler süreç/dönüştürme aşamasında eğitim-öğretim süreçleri sonunda öğrenme ile sonuçlanır, bunun sonucunda eğitim kurumları çevreye bilgi, beceri, tutum gibi çeşitli çıktılara sahip bireyler sağlar. Çıktıların niteliğinden elde edilen bilgi okulun girdileri ve süreç/dönüştürme aşamalarındaki hataları düzeltmek için geri bildirim olarak kullanılır. Eğitim sisteminden, toplumdaki aldığı girdileri toplumun siyasal, ekonomik, teknolojik ve kültürel özelliklerini koruyacak ve yansıtacak şekilde işlemesi beklenirken, aynı zamanda toplumdaki aldığı girdileri dönüştürerek toplumu siyasal, ekonomik, teknolojik ve kültürel açılarından değiştirmesi ve dönüştürmesi beklenir. Açık olarak, eğitim sistemlerine yüklenen bu iki rol sıklıkla birbirleriyle gelişir.

Eğitim sisteminden beklenen “tutucu/yanstıcı” işlevin özelliklerini açıklamak

Her toplumda eğitim ve okul sisteminden toplumun, kültürün, ekonomi ve siyasal yapının korunması, başarıyla işletilmesi ve sürdürülmesi beklenir. Yapısalcı-işlevselci yaklaşım eğitim sisteminin diğer alt sistemler gibi toplumun belirli bir denge durumunda işleyişini sürdürebilmesi için görevli olduğunu savunur. Öte yandan, marksist yaklaşımın bir devamı olan radikal yaklaşım ise eğitim sisteminin kapitalist toplumlarda üretim araçlarını elinde tutan burjuva sınıfının denetiminde olduğunu kabul eder. Bu durumda, kapitalist toplumlarda eğitim ve okul sisteminin temel işlevi kapitalizme özgü sınıflı ve eşitsiz toplumu yeniden üretmek, yani onun sürdürülmesine katkıda bulunmaktır.

Eğitim sisteminden beklenen “değiştirici/dönüştürücü” işlevin özelliklerini açıklamak

Her toplumda eğitim ve okul sisteminin bireyleri çeşitli bilgi ve becerilerle donatarak üretken bireyler haline getirmek yoluyla toplumu ve ekonomik alt sistemi geliştirdiği ve değiştirdiği bir gerçektir. İnsan sermayesi kuramına göre okul, insanlara bilgi ve beceriler öğretmek yoluyla onları daha üretken hale getirir, daha üretken bireyler daha çok kazanır, daha çok üreten ve refah düzeyi yükselen bireylerden oluşan bir toplum teknolojik, ekonomik, siyasal ve kültürel anlamda gelişir ve kalkınır. Öte yandan, eğitim ve okul sistemi toplumları değiştirecek ve dönüştürecek potansiyel liderlerin yetişmesine kaynaklık etmek yoluyla dolaylı olarak da toplumu değiştiren ve dönüştüren bir alt sistemdir.

Eğitim ve okul örgütlerini diğer örgüt türlerinden ayıran en önemli özellikleri açıklamak

Eğitim ve okul örgütlerini diğer örgütlerden ayıran bir dizi özellik vardır. Eğitim örgütleri amaçları muğlak örgütlerdir, çünkü eğitim ve okul örgütlerinden farklı paydaşların farklı ve zaman zaman birbiriyle çelişen beklentileri vardır. Diğer yandan, eğitim örgütlerinde yapılan ve öğrenme ile sonuçlanan değiştirme ve dönüştürme işini kesin hatlarıyla ölçmek olası değildir. Bu nedenle, eğitim ve okul örgütlerinin kendilerinden beklenen amaçları ne derece gerçekleştirdiğini ölçmek önemli bir sorundur.

Kendimizi Sınayalım

1. Eğitimin hangi işlevi bireylerin düşünce ve davranışlarının toplumdaki hâkim ideolojiyle uyumlu hale getirilmesi olarak ifade edilir?
 - a. Kültürleme
 - b. Bireysel gelişim
 - c. Siyasal sosyalleştirme
 - d. Bireysel değer şekillendirme
 - e. Ekonomik
2. Aşağıdakilerden hangisi eğitim örgütlerinin özelliklerinden biri **değildir**?
 - a. Yeni teknolojilere yüksek uyum kapasitesi
 - b. Çok boyutlu paydaş beklentileri
 - c. Çıktıları ölçme gücü
 - d. Amaçların muğlaklığı
 - e. Diğer toplumsal örgütlerle karşılıklı etkileşime sahip olması
3. Eğitim ile ilgili aşağıdaki görüşlerden hangisi Durkheim'a aittir?
 - a. Eğitim toplumu değiştirebilir ve yenileyebilir.
 - b. Eğitim toplumsal sorunlara çözüm olabilir.
 - c. Eğitim kapitalist üretim ilişkilerini yeniden üretir.
 - d. Eğitim içinde bulunduğu toplumun bir yansımasıdır.
 - e. Eğitim toplumu yeniden yapılandırabilir.
4. Eğitim ile ilgili aşağıdaki görüşlerden hangisi marksist geleneğin bir devamı olan radikal kurama aittir?
 - a. Eğitim kapitalist üretim ilişkilerini yeniden üretir.
 - b. Eğitim toplumu değiştirebilir ve yenileyebilir.
 - c. Eğitim toplumsal sorunlara çözüm olabilir.
 - d. Eğitim içinde bulunduğu toplumun bir yansımasıdır.
 - e. Eğitim toplumsal hareketlilik için bir araçtır.
5. Aşağıdakilerden hangisi bir sistemin öğelerinden biri **değildir**?
 - a. Planlama
 - b. Çıktı
 - c. Çevre
 - d. Geri bildirim
 - e. Süreç/ dönüşürme
6. Yapısalcı-işlevselci yaklaşımın benimsediği eğitimi işlevi aşağıdakilerden hangisidir?
 - a. Değiştirici-dönüştürücü
 - b. Dönüştürücü lider yetiştirme
 - c. Tutucu-yansıtıcı
 - d. Eşitsizliği yeniden üretme
 - e. Toplumu yeniden kurma
7. Radikal kuramın savunduğu eğitim işlevi aşağıdakilerden hangisidir?
 - a. Değiştirici-dönüştürücü
 - b. Dönüştürücü lider yetiştirme
 - c. Teknoloji üretme
 - d. Tutucu-yansıtıcı
 - e. Siyasal dönüştürme
8. İnsan sermayesi kuramın savunduğu eğitimi işlevi aşağıdakilerden hangisidir?
 - a. Eğitim toplumu değiştirir ve dönüştürür.
 - b. Eğitim toplumdaki eşitsizlikleri yeniden üretir.
 - c. Eğitim var olan sosyal, siyasal ve kültürel yapıyı devam ettirir.
 - d. Eğitim toplumu siyasal olarak dönüştürür.
 - e. Eğitim toplumdaki ekonomik etkinliklerden bağımsızdır.
9. Eğitimin, bireylerin yeni bilgi ve becerilerle donatılıp, üretken hale getirilerek toplumdaki ekonomik eşitsizlikleri giderme işlevinin sağlanabileceğini savunan yaklaşım aşağıdakilerden hangisidir?
 - a. Yapısalcı-işlevselci
 - b. Radikal
 - c. Toplumsal yeniden kurmacılık
 - d. İnsan sermayesi
 - e. Marksist
10. Modern kapitalist toplumlarda eğitimin toplumda var olan ekonomik eşitsizliklerin sürdürülmesine katkıda bulunduğunu, oysa eğitimin asıl işlevinin daha eşitlikçi bir toplum yaratabilecek, bireyleri zihinsel ve ruhsal olarak özgürleştirebilecek bir işlev üstlenmesi gerektiğini savunan yaklaşım aşağıdakilerden hangisidir?
 - a. Yapısalcı-işlevselci
 - b. Radikal
 - c. Toplumsal yeniden kurmacılık
 - d. İnsan sermayesi
 - e. Çözülen (dağılan) yapılar

Okuma Parçası

Türk Millî Eğitimi'nin Genel Amaçları

I. Genel Amaçlar

Madde 2.

Türk Millî Eğitiminin genel amacı, Türk Milletinin bütün fertlerini,

1. Atatürk inkılâp ve ilkelerine ve Anayasa'da ifadesini bulan Atatürk milliyetçiliğine bağlı; Türk Milletinin milli, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan; insan haklarına ve Anayasa'nın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan demokratik, laik ve sosyal hukuk devletleri olan Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış haline getirmiş yurttaşlar olarak yetiştirmek;
2. Beden, zihin, ahlak, ruh ve duygu bakımlarından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere, hür ve bilimsel düşünme gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip, insan haklarına saygılı, kişilik ve teşebbüse değer veren, topluma karşı sorumluluk duyan; yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler olarak yetiştirmek;
3. İlgi, istidat ve kabiliyetlerini (beceri ve yeteneklerini) geliştirerek gerekli bilgi, beceri, davranışlar ve birlikte iş görme alışkanlığı kazandırmak suretiyle hayata hazırlamak ve onların, kendilerini mutlu kılacak ve toplumun mutluluğuna katkıda bulunacak bir meslek sahibi olmalarını sağlamak;

Böylece, bir yandan Türk vatandaşlarının ve Türk toplumunun refah ve mutluluğunu artırmak; öte yandan millî birlik ve bütünlük içinde iktisadi, sosyal ve kültürel kalkınmayı desteklemek ve hızlandırmak ve nihayet Türk Milleti'ni çağdaş uygarlığın yapıcı, yaratıcı, seçkin bir ortağı yapmaktır.

Kaynak: MEB, <http://www.meb.gov.tr>

Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı

1. c Yanıtınız doğru değilse, "Giriş" bölümünü gözden geçiriniz.
2. a Yanıtınız doğru değilse, "Eğitimin Bireysel İşlevleri" bölümünü gözden geçiriniz.
3. d Yanıtınız doğru değilse, "Değişim: Evrim mi, Devrim mi?" bölümünü gözden geçiriniz.
4. a Yanıtınız doğru değilse, "Değişim: Evrim mi, Devrim mi?" bölümünü gözden geçiriniz.
5. a Yanıtınız doğru değilse, "Eğitim ve Toplumsal Değişme" bölümünü gözden geçiriniz.
6. c Yanıtınız doğru değilse, "Eğitim ve Toplumsal Değişme" bölümünü gözden geçiriniz.
7. d Yanıtınız doğru değilse, "Eğitim ve Toplumsal Değişme" bölümünü gözden geçiriniz.
8. a Yanıtınız doğru değilse, "Eğitim ve Toplumsal Değişme" bölümünü gözden geçiriniz.
9. d Yanıtınız doğru değilse, "Eğitim ve Toplumsal Değişme" bölümünü gözden geçiriniz.
10. c Yanıtınız doğru değilse, "Eğitim ve Toplumsal Değişme" bölümünü gözden geçiriniz.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra Sizde 1

Modern yaşam bir anlamda örgütlü yaşamdır. Dikkatli baktığınızda neredeyse her dakika, saat ve gün bir takım örgütlerle yüz yüze olduğumuzu fark edebiliriz. Cep telefonunuz varsa, cep telefonu hizmetini size sunan bir örgüt vardır. Sabah yüzünüzü yıkamak için açtığınız musluğun arkasında bir örgüt vardır (belediye). İşinize veya okulunuza gelmek için kullandığımız belediye otobüsü veya metronun arkasında bir örgüt vardır (belediye). Belediye otobüsünün üzerinde seyahat ettiği yol hizmetini veren bir örgüt vardır (karayolları). Kullandığımız televizyonun arkasında o hizmeti bize getiren bir örgüt vardır (TV kanalı). Televizyonunuzun çalışabilmesi için onu elektrik prizine takmalısınız. Elektrik hizmetinin arkasında bir örgüt vardır (elektrik idaresi) vb. Sonuç olarak, okullar bu ünite tartışılan işlevleri yerine getirmekle yükümlü kılınmış örgütlerden birisidir.

Sıra Sizde 2

Ünite sonunda verilen “Türk Millî Eğitimi’nin Genel Amaçları” içinde madde 2.1. tamamen “vatandaşlık eğitimi” işlevini tanımlamaktadır. madde 2.2. entelektüel ve bireysel gelişim işlevlerini tanımlarken, madde 2.3. mesleki hazırlık işlevini ayrıntılı olarak tanımlamaktadır.

Sıra Sizde 3

“Niçin Memnun Olmadılar” başlıklı örnek olayda eğitim ve okul denilen kavramların farklı bireyler için farklı şeyler ifade ettiği belirgin bir şekilde verilmektedir. Bir grup veli okulun temel işlevinin çocukların entelektüel gelişmelerini merkeze alarak onları bir üst öğrenim basamağına (ve bu arada da bir takım merkezi sınavlara) hazırlamasını beklerken, diğer bir veli grubu okulun temel işlevleri hakkında bu grupla tamamen farklı düşünmektedir. Bu anlamda, eğitim farklı paydaşlar için farklı anlamlar ifade edebilir. İş adamı, eğitim sisteminden teknik bilgi ve becerisi yüksek, özgür karar verebilen, yaratıcı ve yenilikçi bireyler yetiştirmesini beklerken; aile, yaygın toplum kesimleri ve dinî kurumlar eğitim sisteminden topluma uyum sağlayan, kültürü, gelenekleri hayatına yansıtmış “normal” bireyler yetiştirmesini beklemektedir. Bu nedenlerle eğitimin amaçları muğlaklaşır, eğitim ve okul örgütleri sık sık bu çelişen ve zaman zaman çatışan beklentilerin ortasında kalır.

Sıra Sizde 4

Şekil 4.2’de görsel olarak gösterilen model genel sistem kuramıdır. Açık sistemlerin tamamının genel işleyiş ve akışları bu modeldeki sürece benzer bir şekilde gerçekleşir. Yani her sistem genel olarak “çevre” olarak adlandırığımız sistem bileşeninden bir takım girdiler alır, bu girdiler “süreç/dönüştürme” aşamasında etkileşime sokularak yeni bir şeyler “üretilir”. Üretilen bu şeyler çıktı olarak tekrar çevreye geri döner. Sistemde ortaya çıkan hata ve arızaların düzeltilmesine “geribildirim” hizmet eder. Bu şekliyle, açık sistemlerde akış ve işleyiş neredeyse aynıdır. Farklılık genellikle “içeriktir”. Yani, örneğin okul örgütlerinin girdilerinin türü, “süreç” aşamasında eğitim-öğretim yoluyla işlenen bireyin süreçte aktif rol alması, süreci ölçmenin güçlüğü, amaç ve çıktıları ölçmenin güçlüğü, dolayısıyla muğlaklığı gibi etkenler okul örgütlerini diğer örgütlerden ayırır.

Sıra Sizde 5

Ünite sonunda verilen “Türk Millî Eğitimi’nin Genel Amaçları” içinde madde 2.1’in içeriği yapısalci-işlevselci yaklaşımın üzerinde durduğu eğitimin tutucu/yansıtıcı görevlerini destekler niteliktedir. “...Atatürk milliyetçiliğine bağlı; Türk Milletinin milli, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan; ...Türkiye Cumhuriyeti’ne karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış haline getirmiş yurttaşlar olarak yetiştirmek” tanımları açık şekilde eğitime yüklenen tutucu/yansıtıcı işlevin yansımalarıdır.

Yararlanılan ve Başvurulabilecek Kaynaklar

- Armstrong, D.G. Henson, K.T. ve T.V. Savage (1993). *Education: An introduction*, New York: McMillan.
- Benson, C. S. (1968). *The Economics of Education* (2. Baskı), New York: David McKay Company.
- Bowles, S. (1972). *Planning educational systems for economic growth*, Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Brady, D., Kaya, Y. ve J. Beckfield (2007). Reassessing the effect of economic growth on well-being in less-developed countries, 1980-2003, *Studies in Comparative International Development*; Spring 2007, Vol. 42(1/2), s.1-35.
- Burrell, G. ve G. Morgan (1983). *Sociological paradigms and organizational analysis*, London: Heinemann Educational Books.
- Bynner, J. ve H. Joshi (2002). Equality and opportunity in education: evidence from the 1958 and 1970 birth cohort studies, *Oxford Review of Education*, Vol. 28 (4), ss.405-425.
- Cohn, E. (1979). *The economics of education*, Cambridge, MA: Ballinger Publishing Company.
- Coleman, J.S. (1965). Education and the making of modern Nations, *Education and Political Development*. Coleman, J.S.(Ed). Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Denison, E. (1962). *The Sources of Economic Growth in the United States and the Alternatives Before Us*, New York: Committee For Economic Development.
- Dore, R.P. (1976). Human capital theory, the diversity of societies and problem of quality of education, *Higher Education*, Vol. 5 (4), s.32-51.
- Dündar, C. (2000). *Köy enstitüleri* (Kitap+VCD), İmge Yayınevi.
- Greiner, E. L. (1972). Evolution and revolution as organizations grow, *Harvard Business Review*, July-August,
- İllich, I. (1972). Why we must disestablish schools, *schooling in a corporate society*. Carnoy, M. (Ed). New York: David McKay Company.
- Kathy, S.L., Sven, B.L., ve D.L. Arthur (1984). Social and economic factors affecting participation in higher education, *The Journal of Higher Education*, Vol. 55 (5), s.590-608.
- Kim, Yun Tae (2007). Korean elites: social networks and power., *Journal of Contemporary Asia*; 2007, Vol. 37 (1), s.19-37.
- Kuenzi, M. (2006). Nonformal education, political participation, and democracy: findings from senegal, *Political Behavior*, Vol. 28 (1), s.1-31.
- Levin, H.M. (1974). Educational reform and social change, *Journal of Applied Behavioral Sciences*, Vol. 38 (3), s.68-89.
- Millî Eğitim Temel Kanunu (1973). *Türk millî eğitiminin genel amaçları*, Resmi Gazete 24. 06. 1973 tarih ve 14574 sayılı Resmi Gazete.
- National Commission on Education (1983). *A Nation at risk*, Washington, DC: U.S. Department of Education.
- Ono, H. (2001). Who goes to college? Features of institutional tracking in Japanese higher education, *American Journal of Education*, Vol. 109 (2), s.161-195.
- Prigogine, I. ve I. Stengers (1984). *Order out of chaos*, New York, NY: Random House.
- Reay, D. (2006). The Zombie stalking English schools: Social class and educational inequality, *British Journal of Educational Studies*; Vol. 54 (3), s.288-307.
- Rejai, M. ve K. Phillips (1978). *Leaders of revolutions*, London: Sage Publications.
- Schultz, T. (1960). Capital formation by education, *Journal of Political Economy*, Vol. 68 (4), s.571-83.
- _____ (1961a). Investment in human capital, *American Economic Review*, Vol. 51 (2), s.1-17.
- _____ (1961b). Education and economic growth, *social forces influencing American education*. Henry, N.B.(Ed)., Chicago IL: University of Chicago Press.
- _____ (1963). *The Economic value of education*, New York: Columbia University Press.
- Scimecca, J.A. (1980). *Education and society*, New York: Holt, Rinehart and Winston.
- Singer, A. ve Pezone, M. (2003). Education for social change: from theory to practice, workplace, Vol. 5(2), (<http://www.cust.educ.ubc.ca/workplace/issue5p2/5p2.html>, 20.11.2007 tarihinde erişildi).
- Smith, K.K. (1990). The Epistemological struggles of change agents changing themselves, *Journal of Applied Behavioral Science*; Vol. 26, s.405-416.
- Şimşek, H. (2007). *Toplam kalite yönetimi: kuram, ilkeler, uygulamalar*, Ankara: Seçkin Yayıncılık
- Tenn, S. (2005). An Alternative measure of relative education to explain voter turnout, *Journal of Politics*, Vol. 67 (1), s.271-282.
- Tushman, M.L. ve E. Romanelli (1985). Organizational evolution: A metamorphosis model of convergence and reorientation, *Research in Organizational Behavior*. Cummings, L.L. ve Staw, B.M. (Ed)., Greenwich, CT: JAI Press.
- Weisskopf, T.E. (1975). China and India: Contrasting experiences in economic development, *American economic review*, Vol. 35 (2), s.231-255.

Eğitim ve Toplumsal Hareketlilik

5

Kaynak: Social Mobility, 2005 (installation view at the Kunstball in Bergen, Norway) Elmgreen & Dragset http://www.kultureflash.net/archive/149/ElmgreenDragset_welfareshow.html. **Erişim Tarihi:** 26.06.2008

Günümüz toplumlarında eğitim olgusu, toplumsal kesimlerin sosyal ve ekonomik hareketliliğini en çok etkileyen faktörlerin başında gelmektedir. Eğitimde fırsat eşitliği kavramı toplumsal hareketliliğin tüm toplumsal tabana yayılması ve yukarıya doğru hareketliliğin tüm bireylere açık olması açısından son derece önemli bir kavramdır. Ancak tarihsel ve toplumsal süreçte bireylerin eğitim olanaklarından yararlanması "eşitlik" ilkesinden çok belli toplumsal eşitsizlik biçimleriyle daha yakından ilişkili olmuştur.

Amaçlarımız

Bu üniteyi tamamladıktan sonra;

- 👁️ Toplumsallaşma, toplumsal statü, toplumsal hareketlilik ve toplumsal tabakalaşma kavramlarını açıklamak,
- 👁️ Tarihsel süreç içerisinde tabakalaşma biçimlerini kavramak,
- 👁️ Eğitimde fırsat eşitliği kavramının modern toplumda yukarıya doğru toplumsal hareketliliği ne yönde etkilediğini açıklamak,
- 👁️ Eğitim ve toplumsal tabakalaşma ile ilgili teorik tartışmaları açıklamak,
- 👁️ Türkiye'de eğitimde fırsat eşitsizliğinin genel görünümünü açıklamak için gerekli bilgi ve becerilere sahip olabileceksiniz.

Örnek Olay

Murat Bey bir şirkette yönetici mühendisi olarak çalışmaktaydı. Bayram tatilinde ailesiyle birlikte köyde oturan anne ve babasını ziyaret etmek için yola çıkmışlardı. Kentten ayrılıp kasabaları ve köyleri geçerken gözünün önünden mücadele dolu yaşamı geçti. Köyde doğmuştu. Babası, pekte büyük olmayan tarlasından kaldırdığı üründen elde ettiği gelire, iki kız kardeşi ve Murat'ın yer aldığı beş kişilik ailesini zar zor geçindiriyordu. İlkokul çağı geldiğinde tüm aile kendilerini şanslı hissetmişlerdi. Çünkü köylerinde bir ilkokul vardı. Diğer yakın köylerde yaşayan çocuklar bu okula geliyorlardı. Köyler arasında çalışan otobüs olmadığından pek çoğu yürüyor, şanslısalar köy yolunda çalışan traktörlerden birine binebiliyorlardı. Okul, Murat'ın yaşamının sadece bir parçasıydı. Okuldan sonra tarlada babasına yardım ediyor ya da hayvanlarla ilgileniyordu. İlkokuldan sonra babasına ortaokula gitmek istediğini söylediğinde, babası oğlunu kasabadaki okula nasıl göndereceğini düşündü. Sonunda bir çözüm bulundu ve Murat ortaokula başladı. Ama yaşam iyice zorlaşmıştı. Her gün köyden kalkan ilk ve tek otobüse biniyor ve son otobüsle dönüyordu. Ortaokul bittiğinde artık ailesinin onun eğitim giderlerini karşılayamayacağını farkındaydı. Parasız yatılı sınavlarına girdi ve kente pansiyonlu bir liseye yerleşti. Derslerinde başarılıydı. Mühendislik fakültesini kazandı ve bir şirketten aldığı bursla üniversite eğitimini bitirebildi. Köyde doğmuş, köyde büyümüşü. Ama şimdi kentte yaşıyordu. Zengin olmayan bir çiftçinin çocuğuydu; ama şimdi bir şirkette yöneticiydi ve ekonomik durumu hiç de fena değildi. Ama kız kardeşleri onun kadar şanslı değildiler. Ancak ilkokulu bitirebilmişler ve genç yaşta evlenip köye yerleşmişlerdi. Mücadelelerle geçse de aldığı eğitim onun yolunu açmış, toplumda daha saygın bir statüye ve ekonomik açıdan daha iyi bir yere taşımış, onu köyünden koparıp kente getirmişti. Kız kardeşlerini ve köydeki diğer arkadaşlarını düşündü ve daha sonra arabanın arka koltuğunda oturan çocuklarına baktı. Eğitim, alabilenler için ne kadar çok şeyi değiştiriyordu.

Anahtar Kavramlar

- Toplumsal Tabakalaşma
- Toplumsal Statü
- Toplumsal Sınıf
- Toplumsal Hareketlilik
- Tabakalaşma Sistemleri
- Eğitimde Fırsat Eşitsizliği

İçindekiler

- GİRİŞ
- EĞİTİM VE TOPLUMSAL HAREKETLİLİKLE İLGİLİ TEMEL KAVRAMLAR
 - Toplumsallaşma
 - Toplumsal Statü
 - Toplumsal Hareketlilik
- TOPLUMSAL TABAKALAŞMA SİSTEMLERİ
 - Kölelik
 - Kast Sistemi
 - Katman Sistemi
 - Sınıf ve Statü Sistemi
- DEMOKRASİ VE FIRSAT EŞİTLİĞİ İLKESİ
- EĞİTİM VE TOPLUMSAL HAREKETLİLİK İLE İLGİLİ TARTIŞMALAR
- EĞİTİM VE FIRSAT EŞİTLİĞİ İLİŞKİSİ

GİRİŞ

Eğitim ve toplumsal hareketlilik, bireylerin modern toplumdaki konumlarını belirlemede son derece önemli bir rol oynamaktadır. Çünkü günümüz toplumlarında eğitim, bir toplumda var olan eşitsizliklerin değiştirilmesinde önem taşıyan toplumsal hareketliliğin en önemli araçlarından biri olarak görülmektedir. Bu bağlamda, nitelikli ve tüm toplumsal kesimlere yaygın olarak sunulan bir eğitim sistemi; toplumsal değişimin ve gelişimin olmazsa olmaz bir ön koşulu olarak görülmektedir. Ancak eğitim olanaklarının nitelikli olması ve tüm toplumsal kesimlere yaygın olarak sunulması, tüm bireylerin eğitim olanaklarından eşit bir şekilde yararlandıkları anlamına gelmez. Bir ülkenin sosyal ve ekonomik açıdan gelişmişlik durumu; bireylerin refah düzeylerini olduğu kadar eğitim olanaklarının niteliğini ve yaygınlığını da önemli ölçüde etkilemektedir. Dolayısıyla bölgeler arası eşit(siz)liğin düzeyi, kırsal ve kent arasındaki gelişmişlik farkı, alt ve üst gelir grupları arasındaki adaletsiz gelir dağılımı, geleneksel değerlerin kimi toplumsal kesimlerin (örneğin, kadınların) eğitim olanaklarına ulaşmasını engellemesi ve aşırı nüfus artışı gibi etkenler eğitim ve öğretim sürecini birçok yönden etkilemektedir.

Bu açıdan, bu ünite eğitim ile toplumsal hareketlilik arasındaki ilişkiyi, modern toplumda mevcut olan sosyal eşitsizlik biçimleri ile ilişkilendirerek çok yönlü olarak ele almaya çalışacağız. Ayrıca, alanyazında eğitim ile onun toplumsal hareketlilik, eşitlik/eşitsizlik üzerindeki etkilerine yönelik farklı kuramsal yaklaşımların öne sürüldüğü tezler de kısaca ele alınmaya çalışılacaktır. Son olarak, eğitimin toplumsal hareketlilik üzerinde oynadığı rol, Türkiye örneğinde belirlenmeye çalışılacaktır.

EĞİTİM VE TOPLUMSAL HAREKETLİLİKLE İLGİLİ TEMEL KAVRAMLAR

Alanyazında eğitim ve toplumsal hareketlilik ile ilgili temel kavramlar kullanılmaktadır. Ünitinin başlangıcında bu temel kavramları kısaca ele almamız yerinde olacaktır.

Toplumsallaşma

Toplumsallaşma (sosyalleşme), en genel anlamıyla, bir kültürel öğrenme süreci olarak tanımlanabilir. Diğer bir ifadeyle toplumsallaşma bireylerin içinde doğdukları toplumun sosyal ve kültürel değerlerini, gelenek ve göreneklerini, rol ve davranışlarını ve bilgi birikimini öğrenme sürecidir. Toplumsallaşma ilk önce ailede başlar. Daha sonra yakın akraba çevresi, akran grupları, okul, çalışma yaşamı gibi süreçlerden geçerek bireyin yaşamı sona erene kadar devam eder. Ancak bu öğrenim süreci yalnızca toplumdan bireye yönelik olan tek yönlü bir toplumsallaşma olarak görülmemelidir. Bireylerin de bu toplumsallaşma sürecine katkıları olur ve bu sayede toplumsal gelişme ve değişme gerçekleşmiş olur. Modern toplumun ortaya çıktığı 18. yüzyıldan günümüze değin eğitim olgusu toplumsallaşma sürecinin en önemli basamaklarından biri olmuştur. Kuşkusuz toplumsallaşma sürecinde diğer öğelerin etkisi önemini korumaktadır. Ancak eğitim süreci içerisinde birey yalnızca toplumsallaşma deneyimini yaşamaz, aynı zamanda kendi geleceğini şekillendirebileceği bir oluşumun içerisinde olur. Bu açıdan bakıldığında, eğitim hem toplumsallaşmanın bir aracıdır ve hem de *toplumsallaşma sürecinin bizzat kendisidir* denilebilir.

Uygarlık tarihi açısından bakıldığında modern toplum iş bölümü ve uzmanlaşmanın en üst düzeyde olduğu bir toplumsal aşamadır. İş bölümü ve uzmanlaşma-

nın artması belli bilgi, beceri ve uzmanlığa sahip iş gücüne olan talebi artırmıştır. Modern toplumda belli bir alanda mesleki uzmanlık bilgisine ulaşabilmenin yolu artık formel eğitim kurumlarından geçmektedir. Oysa modern öncesi toplumlarda eğitim ve öğretim süreci daha çok çıraklık, kalfalık ve ustalık sürecinde yüz yüze gerçekleşmekteydi. Günümüzde ise bireyler formel eğitim kurumlarında uzman kişilerden alabilecekleri kuramsal ve uygulamalı bilgiler sayesinde belli bir mesleki alanda uzmanlaşabilmekte ve bu bilgilerini kullanabilecekleri çeşitli mesleklerde çalışabilmektedirler. Modern toplumda iş bölümü ve uzmanlaşmanın artması ister istemez bireylerin daha uzun süreli ve daha uzmanlığa dayalı bilgiler elde etmelerine neden olmuştur. Bu da eğitimi çeşitlendirmekle kalmamış eğitim sürecinin daha uzun bir zaman dilimine yayılmasına da neden olmuştur.

Modern toplumda iyi eğitim almış olmak iyi bir uzmanlık bilgisine sahip olmak anlamına gelmektedir. İyi bir uzmanlık bilgisine sahip olmak ise daha iyi koşullarda iş bulmak demektir. İyi bir iş iyi bir gelirdir ve bu da gerek ekonomik gerekse itibar, onur, saygınlık ve benzeri açılardan bireylerin daha iyi toplumsal konumlara sahip olmalarını beraberinde getirir. Bir başka deyişle, eğitim, günümüz toplumlarında bireylerin toplum içerisinde işgal ettikleri hem ekonomik hem de sosyal konumlarının belirlenmesini önemli ölçüde etkileyebilmektedir. Toplumsal yaşamda bireylerin işgal ettikleri toplumsal konumlara da toplumsal statü denilmektedir.

Toplumsal Statü

Toplumsal yaşamda bireyler yalnızca ekonomik açıdan değil; aynı zamanda siyasi güç, eğitim, mesleki konum, saygınlık, itibar, onur ve prestij açısından da farklılaşmaktadır. Bu farklılaşma bireylerin farklı toplumsal statülere sahip olmalarından kaynaklanmaktadır. Toplumsal statü verilmiş ve kazanılmış statü olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

Verilmiş statü: Bireylerin herhangi bir çabası olmaksızın doğumdan itibaren kendilerine atfedilmiş sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasal konumlara verilen genel addır. Bireylerin kendilerine doğuştan itibaren verilmiş olan belli statüleri yaşamları boyunca değiştirebilmeleri genellikle çok zor kimi durumlarda ise imkânsızdır. Örneğin; zenci olmak, kadın olmak, çocuk olmak ve yaşlı olmak gibi toplumsal konumlar, verilmiş statülere birer örnektirler. Bireylere doğuştan verilen statüler; bireylerin rol ve davranışlarını etkilemekte ve toplumsal konumlarının oluşmasında son derece önemli bir rol oynamaktadır. 18. yüzyıl öncesi geleneksel toplumlarda verilmiş statü toplumsal tabakalaşmanın temel etkenlerinden biriydi. Geleneksel toplumda bireylerin verilmiş statülerini değiştirmeleri neredeyse imkânsızdı. Örneğin, köle olarak doğmuş olan bir bireyin kendi konumunu yaşamı boyunca değiştirmesi olanaklı değildi. Ancak modern toplumun ortaya çıkması ve eğitim olanaklarının yaygınlaşması ile birlikte alt gelir gruplarından kimi bireylerin daha üst gelir gruplarına yükselmesi olanaklı hale gelmiştir. Ancak modern toplumda da verilmiş statüler, kimi bireylerin yukarıya doğru toplumsal hareketliliğini engelleyebildiği gibi kimi bireylerin önünü açabilmektedir. Örneğin; zenci veya kadın doğmak yukarıya doğru hareketliliği zorlaştırabilirken zengin bir ailede veya bir elit grup içinde dünyaya gelmek yukarıya doğru hareketliliği kolaylaştırabilmektedir.

Kazanılmış Statü: Toplumsal yaşamda sahip olduğumuz statülerin bir bölümü sonradan kazanılmaktadır. Bireylerin kendi çabaları, becerileri, yetenekleri ve başarıları ile elde ettikleri toplumsal konumlara kazanılmış statü adı verilmektedir. Kısaca belirtmek gerekirse kazanılmış statü bireylerin kendi çabaları sonucunda elde ettikleri toplumsal konumlara ilişkin kullanılan bir kavramdır. Örneğin; kırsal

kesimde çiftçi bir ailenin çocuğunun okuyarak öğretmen olması, bir fabrikaya mühendis olarak giren bir bireyin yönetici veya müdür olması veya küçük bir atölyesi olan bir esnafın işini büyütürken daha büyük ölçekli bir iş yeri sahibi veya sanayici olması gibi özellikler kazanılmış statülere örnek olarak verilebilir. Günümüzde bireyler belirli sınıf ve tabakalar içinde dünyaya gelmiş olsalar bile, sahip oldukları olanakları kullanarak toplumsal konumlarını değiştirebilmekte ve daha çok arzu edilen bir statüye sahip olabilmektedirler. Modern toplumda bireyler, özellikle eğitim olanaklarından yararlanarak toplumsal statülerini olumlu yönde değiştirebilme şansına sahip olabilmektedirler. Bu nedenle, modern toplumda verilmiş statüler önemlerini artık kazanılmış statülere bırakmaktadır.

Verilmiş statü ile kazanılmış statü arasındaki farklar nelerdir?

Bu açıdan bakıldığında, günümüzde en temel toplumsal kurumlardan biri haline gelen eğitim, yalnızca toplumsallaşma sürecinin önemli bir boyutu değil, bireylerin toplumsal statülerini/konumlarını etkileyen ve *toplumsal hareketlilik* olarak bilinen sürecin de önemli bir aracı olabilmektedir.

Toplumsal Hareketlilik

Toplumsal hareketlilik çok genel anlamda, bir toplumdaki bireylerin ve/veya grupların sosyal ve ekonomik konumlarını değiştirmelerine verilen genel bir addır. Toplumsal hareketlilik yatay ve dikey olmak üzere ikiye ayrılır.

Yatay hareketlilik: Bireylerin ya da grupların *benzer* sosyal ve ekonomik konumlar, arasındaki hareketliliğine yatay hareketlilik denilmektedir. Diğer bir ifadeyle yatay hareketlilik, bireylerin ya da grupların toplumsal statü, saygınlık ve gelir açısından bir toplumsal konumdan yine benzer bir başka konuma geçmesi demektir. Bu bağlamda marangoz atölyesinde çalışan bir işçinin başka bir fabrikada yine işçi olarak çalışmaya başlaması ya da bir bireyin işlettiği bakkal dükkânını kapatarak onun yerine bir kasap dükkânı işletmeye başlaması yatay hareketliliğe birer örnek olarak verilebilir.

Dikey hareketlilik: Bu kavram da, bireylerin ya da grupların *farklı* sosyal ve ekonomik konumlar arasındaki hareketliliğini ifade etmede kullanılmaktadır. Kısaca belirtmek gerekirse dikey hareketlilik bireylerin ya da grupların toplumsal statü, saygınlık ve gelir açısından daha aşağıdaki veya daha yukarıdaki bir toplumsal konuma geçmeleri demektir. Bu bağlamda, dikey hareketlilik *yukarı* doğru olabileceği gibi aşağı doğru da olabilir. Yukarıya ve aşağıya doğru olan hareketliliği örneklerle açmaya çalışalım. Fabrikada işçi olarak çalışan bir bireyin aynı ya da başka bir iş yerinde şef olarak çalışmaya başlaması ya da bakkal dükkânı işleten bir bireyin bir süpermarket işletmeye başlaması yukarı doğru hareketliliğe birer örnek olarak verilebilir. Buna karşın süpermarket işleten bir bireyin bakkal dükkânı işletmeye başlaması ya da fabrikada şef olarak çalışan bir bireyin işçi olarak çalışmaya başlaması ise aşağı doğru hareketliliğe birer örnek olarak verilebilir.

Tarihsel süreç içerisinde tüm toplumlarda bireylerin toplumsal hareketliliklerini engelleyen ya da sınırlandıran belirli etkenler olmuştur. Bu etkenlerin en başında ise *toplumsal tabakalaşma* olarak bilinen bir sosyal eşitsizlik biçimi gelmektedir.

TOPLUMSAL TABAKALAŞMA SİSTEMLERİ

Toplumsal tabakalaşma bir sosyal eşitsizlik biçimidir ve genel anlamda toplumu meydana getiren bireylerin ve grupların, toplumsal ve ekonomik açıdan, eşit olmayan ve çok defa hiyerarşik bir şekilde sıralanmaları anlamında kullanılmaktadır. Bu açıdan, toplumsal tabakalaşma bireylerin ve grupların toplumsal ve ekonomik konumlarının eşitsiz dağılımı olarak da tanımlanabilir. Toplumsal grupların servet, saygınlık, itibar ve benzeri açılardan hiyerarşik olarak farklı gelir grupları, toplumsal sınıflar veya katmanlar şeklinde ayrışmaları, toplumda var olan kültürel ve yapısal eşitsizliklerle yakından ilişkilidir. Belli bir toplumsal tabaka içerisindeki bireyler genelde benzer yaşam biçimleri, ortak çıkarlar ve birbirlerine yakın toplumsal ve kültürel ilişkiler içerisinde olurlar. Tabakalaşma sistemleri, bireylerin toplumsal konumları ile birlikte yaşam şanslarının da (yani toplumun mevcut kaynaklarından bireylerin yararlanma şanslarının da) belirlenmesinde çok önemli bir etkiye sahip olabilmektedirler.

Peki, toplumsal yaşamda bireyler ve gruplar neden eşit olmayan toplumsal ve ekonomik konumlara sahiptirler? Neden bazı insanlar diğerlerine göre daha zengin ve güçlüdür? Acaba eşitsizlik doğal mıdır, yoksa bizzat toplum tarafından yaratılmış olması anlamında, toplumsal mıdır? Alanyazında bu sorulara çok çeşitli yanıtlar verilmiştir. Bu tartışmalardan bir bölümü toplumsal eşitsizliğin doğal olduğu düşüncesinden hareket etmektedir.

Biyolojik yaklaşım: Özellikle, 18. yüzyılda etkili olan bu yaklaşıma göre bireyler biyolojik kökenleri, genetik mirasları, kadın veya erkek olmaları gibi etkenler nedeniyle farklılaşmışlardır. Eşitsizliğin doğal bir süreç olduğunu öne süren bu yaklaşım, ırk ve toplumsal tabakalaşma ile ilgili tartışmalarda, beyazların zencilere göre biyolojik bir üstünlüğü olduğu konusunda çeşitli tezler öne sürmüştür. Bu çerçevede beyazlar ile zenciler arasında çeşitli zekâ testleri uygulanmış, soyağacı analizleri yapılmış ve beyazların zencilerden üstün olduğu öne sürülmüştür. Dolayısıyla biyolojik üstünlüğün toplumsal tabakalaşma sistemine yansımalarının da doğal olduğu biyolojik yaklaşım tarafından öne sürülmüştür. Ancak bu yaklaşım zamanla etkisini yitirmiştir.

Toplumsalacı yaklaşım: Bu yaklaşıma göre toplumsal tabakalaşma doğal değildir, bizzat insanlar tarafından oluşturulan toplumsal eşitsizliğin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. İnsanlar arasındaki zenginliğe, siyasal güce ve saygınlığa dayalı farklılaşma tarihsel süreç içerisinde eşitsizliğin kurumsallaşmasıyla oluşmuştur. *Eşitsizliğin kurumsallaşması*, sosyal ve ekonomik yönden güçlü olan bireylerin avantajlı konumlarını korumaları, toplumsal sistemin işleyişini kendi çıkarları çerçevesinde dönüştürebilmeleri ve zenginliklerini bir sonraki kuşaklara aktarabilmeleri anlamına gelmektedir. Bu yaklaşıma göre, eşitsizlik doğal bir süreç değildir, tam tersine insan tarafından üretilen ve sürdürülen bir yapısal ve kurumsal ilişkiler sürecidir. Bu nedenle toplumsal tabakalaşma kavramı toplumsal olarak yaratılan eşitsizlikler ile yakından ilişkilidir.

Tarihsel süreç içerisinde farklı tabakalaşma sistemleri ortaya çıkmıştır. Bu tabakalaşma sistemleri farklı eşitsizlik ilişkileri üzerine kurulmuştur. Şimdi kısaca bu tabakalaşma sistemlerini ele alalım.

Kölelik

Toplumsal eşitsizliğin en uç noktada olduğu bir tabakalaşma sistemidir. Kölelik sistemi uzun yıllar varlığını devam ettirmiştir. Bu tabakalaşma sisteminde insanların çok büyük bir bölümü köledir ve köleler köle sahibi olan efendinin mülkiyetindedir. Köleler bütün sosyal, ekonomik ve eğitim haklarından yoksundurlar ve efendileri adına toprağa bağlı olarak çalışmak zorundadırlar. Kölelerin statülerini değiştirmeleri veya yukarıya doğru hareketliliği olanaklı değildir. Bu tabakalaşma sisteminde efendinin köle üzerinde, öldürme hakkı dâhil, otoritesi sonsuzdur. Kölelik sisteminin temel özelliklerini şu şekilde sıralayabiliriz:

- Kölelik sistemi, kölelerin emek güçleriyle birlikte alınıp satılabildikleri bir dönemdir.
- Kölelik sistemi çok katı yasalarla korunmuştur.
- Sömürü ve eşitsizliğin en derin olduğu bir tabakalaşma sistemidir.
- Bireylerin toplumsal statüsü sabittir ve yukarıya doğru hareketliliğe tamamen kapalıdır.

Kast Sistemi

Kast sistemi, evrensel bir tabakalaşma biçimi değildir. Hindistan'da birkaç bin yıl süresince varlığını devam ettirmiş olan kast sistemi, 20'inci yüzyılın başlarında yasaklanmış olmasına karşın, bazı kırsal bölgelerde azalarak da olsa varlığını devam ettirmektedir. Kast sistemi ile Hindu dinî arasında yakın bir ilişki vardır. Kast sistemine göre bireyler bir kast içerisinde doğarlar, yaşarlar ve ölürlür. Bireyler yalnızca doğdukları kastın gerektirdiği eğitimi ve mesleği yapmakla yükümlüdürler. Kastlar arası evlilik yasaktır ve bireyler kendi kastlarının gerektirdiği ödevleri yerine getirmelidir. Bu ödevleri en iyi şekilde yerine getirenlerin, ödül olarak öldükten sonra bir üst kasta dünyaya geldiklerine inanılır. Kastın gereklerini yerine getirmeyen bireyler ise kastan ve tüm toplumdan dışlanır. Kast sisteminde dört temel kast vardır. Bunlar sırasıyla Brahmanlar (üst düzey din adamları, rahipler), Kışatriyalar (soylu savaşçılar, prensler), Vaişyalar (tüccarlar, iş adamları, toprak sahipleri), Sudralardır (köleler, işçiler). Bu dört kastın altında ise kast dışına atılmış olan ve "dokunulmazlar" olarak adlandırılan kastsız kişiler bulunmaktadır. Kast sisteminin temel özelliklerini şu şekilde sıralayabiliriz:

- Kast sistemi dinsel bir temele dayalıdır.
- Kast üyelerinin statüsü süreklilik arz etmektedir.
- Toplumsal hareketliliğe kapalıdır.

Katman Sistemi

Genellikle Avrupa'da ortaçağda ortaya çıkmış ve gelişmiştir. Katman sistemi yasalara dayanan hukuksal bir sistemdir. Buna göre yasalar; bireyler ve gruplar için siyasal ve ekonomik açıdan eşit olmayan sosyal konumlar/katmanlar belirlemektedir. Katmanlar bireylerden değil, genellikle ailelerden oluşur. Katman sisteminde her aile kümesinin toplumsal konumu yasalar tarafından belirlenmiştir. Toplumsal statü bir sonraki kuşaklara devredilir. Rütbe ve statü yükselmesi gibi yukarıya doğru hareketlilik siyasal otoritenin yetkisindedir. Toprak zenginliğine ve mülkiyetine dayalı olan katman sisteminde toprak en önemli zenginlik kaynağıdır. Katman sisteminde 5 tabaka bulunmaktadır.

- Kraliyet ailesi (yüksek aristokrasi)
- Soylular (toprak sahipleri, orta ve alt aristokrasi ve rahipler)

- Özgür yurttaşlar
- Serfler (köylüler)
- Köleler

Katman sisteminin özelliklerini şu şekilde sıralayabiliriz:

- Katman sistemi tarım ekonomisine dayanır.
- Katman sisteminde katmanlar; siyasal ve hukuksal olarak belirlenmişlerdir.
- Katman sisteminde yukarıya doğru hareketlilik olanaksız olmasa bile çok zordur.
- Katman sisteminde toplumsal statüler sonraki kuşaklara aktarılır.

Sınıf ve Statü Sistemi

Sınıf ve statü sistemi 18. yüzyılda sanayi devrimi ile birlikte ortaya çıkmıştır. Modern toplumlarda görülen bir tabakalaşma sistemidir. Önceki tabakalaşma sistemlerinden farklı olarak modern toplumlardaki tabakalaşma sistemi kastlara veya katmalara değil, sosyal sınıflara ve statü gruplarına göre ayrılmaktadır. Diğer tabakalaşma biçimlerinden farklı olarak sınıf ve statü sisteminde bireylerin daha çok kendi çabaları sonucu belli bir sınıfsal konuma veya statüye sahip oldukları alanyazında genel anlamda kabul gören bir görüştür. Bir başka deyişle diğer tabakalaşma sistemlerinde olduğu gibi, sınıf ve statü sisteminde de doğuştan verilmiş statüler olmakla birlikte bireylerin toplumsal konumlarının bu statülerden çok kendi çabaları ve başarıları ile elde ettikleri kazanılmış statüleri tarafından belirlendiğine inanılır. Örneğin, sınıf ve statü sisteminde, bir birey hangi sosyal ve ekonomik kökenden gelmiş olursa olsun, eğitim ve öğretim düzeyi, sahip olduğu uzmanlık bilgisi, becerileri ve yetenekleri, toplumsal konumunun belirlenmesinde, sosyal ve ekonomik kökeninden çok daha önemli bir rol oynayabilmektedir. Kuşkusuz sınıf ve statü sistemi de eşitsizlik üzerine kurulu olmakla birlikte bireylerin yukarıya doğru hareketliliğine önemli ölçüde açık olduğu kabul edilir. Bireylerin kendi çabaları sonucu belli konumlara gelebilmelerinde ise eğitim çok önemli bir rol oynamaktadır. Sınıf ve statü sistemine dayalı modern toplumlarda eğitim tüm bireylere “fırsat eşitliği” ilkesi çerçevesinde sunulur. Bu çerçevede, çoğu modern toplumda, eğitim ve öğretim en temel vatandaşlık haklarından biri olarak devlet tarafından tüm bireylere sunulmuş ve bu hak yasal yönden güvence altına alınmıştır. Modern toplumda devlet tüm bireylere eğitim hizmetini götürmekle yükümlüdür. Bununla birlikte sınıf ve statü sistemi de belli eşitsizlikler üzerine kuruludur. Bu nedenle yasal olarak tanımlanmamış olsa da günümüzün modern toplumlarında üç farklı sınıftan söz etmek olasıdır.

- Üst sınıf (ekonomik yönden varlıklı kesimlerden oluşmaktadır.)
- Orta sınıf (bu sınıf, genellikle *üst orta sınıf* üst düzey yöneticiler, profesyonel meslek erbabı- ile *alt orta sınıf*- memurlar, esnaf ve zanaatkarlar- şeklinde iki kategori halinde tanımlanır.)
- Alt sınıf veya işçi sınıfı (düşük ücretliler, köylükler, işçiler)

Sınıf ve statü sisteminin özelliklerini şu şekilde sıralayabiliriz:

- Toplumsal hareketliliğe açıktır. Bu hareketliliği sağlayan en önemli değişkenlerden biri eğitimidir.
- Bireylerin sınıfsal veya statü konumu çoğunlukla doğuştan değil, sonradan kazanılır.
- Sınıf konumu veya statüsü farklı olan bireyler birbirlerinden kesin çizgilerle ayrılmamıştır.
- Sınıf ve statü sistemi modern toplumların hemen hemen tümünde görülen evrensel bir tabakalaşma sistemidir.

- Ekonomik kaynaklara sahip olma ve olamama sınıf ve statü sisteminin özünü oluşturmakla birlikte siyasal güç, saygınlık ve itibar toplumsal konumu belirlemede önemli bir rol oynamaktadır.
- Sınıf ve statü sisteminde bireylerin ekonomik ve toplumsal konumları hukuksal yönden belirlenmemiştir. Bir başka deyişle modern toplumda yasalar doğumla birlikte bireylere eşit olmayan toplumsal konumlar belirlemez. Önceki tabakalaşma sistemlerinden farklı olarak bireyler yasal yönden hemen her açıdan eşit sayılır ve başta eğitim olmak üzere tüm bireylerin temel insan hakları güvence altına alınmıştır.

Sınıf ve statü sistemi diğer tabakalaşma sistemlerinden hangi yönlerden ayrılır?

Uygulamadaki çeşitli sorunlara karşın, demokrasi, insan hakları ve fırsat eşitliği modern toplumların temel ilkelerini oluşturmaktadır. Bu temel ilkeler modern toplumdaki bireylerin başta eğitim öğretim hakkı olmak üzere yaşam şanslarını belirleyen en önemli ölçütlerden başka bir şey değildir. Bu nedenle demokrasi ve eğitim ilişkisine “fırsat eşitliği” ilkesi çerçevesinde biraz daha yakından bakmak yerinde olacaktır.

DEMOKRASİ VE FIRSAT EŞİTLİĞİ İLKESİ

En genel anlamda demokrasi, devlet yönetiminin halkın elinde bulunduğu bir siyasal yönetim şekli olarak tanımlanır. Uygulamada kimi sorunlar yaşansa da günümüz toplumlarının çoğunda hâkim olan siyasal yönetim şekli demokrasidir. Fırsat eşitliği ilkesi ise demokrasinin vazgeçilmez bir ilkesidir. Bir başka deyişle bireylere ekonomik, sosyal, siyasal, eğitim ve kültür alanlarında eşit ve yaygın fırsat eşitliği sunmak demokratik toplumların en temel hedeflerindedir.

Modern toplumlarda, hangi gelir grubu içinde dünyaya gelmiş olurlarsa olsunlar, bireylerin toplumsal konumlarını değiştirecek ve iyileştirecek *eşit fırsatlara* sahip olmaları gerektiği bir ilke olarak kabul edilir. Ayrıca, eğitimin farklı sınıf ve tabakalara açık hale getirilmesi anlamına gelen yaygın eğitim aracılığıyla da toplumsal hareketliliği sınırlanmış olan alt gelir gruplarından bireylere, bilgi, beceri ve yetenek kazandırılarak toplumsal konumlarını iyileştirme *olanaklarının da* önemli ölçüde sağlanmış olduğu varsayılır.

Bu durum, doğal olarak geleneksel toplumlara göre, modern toplumdaki sınıf ve statü sisteminin toplumsal hareketliliğe çok daha açık olduğu yönünde bir görüşün oluşmasına yol açmıştır. Çünkü modern öncesi toplumlarda kısıtlı eğitim olanaklarından yalnızca belirli bir kesim faydalanabilmekteydi. Eğitim olanaklarından yalnızca nüfusun küçük bir bölümünü oluşturan dinî elitler, aristokrasi veya yönetici sınıfın üyeleri yararlanabiliyordu. 18. yüzyıla kadar nüfusun çok büyük bir bölümü okur yazar bile değildi. Nüfusun büyük bir bölümünün uğraş alanı, toprakta üretici olarak çalışmakla zorunlu olarak sınırlıydı. Bu nedenle geleneksel toplumlarda toplumsal hareketlilikte eğitimin önemli bir rolü olduğundan pek söz edil(e)mez. Ancak modern toplumda, eğitilmiş insan gücüne olan gereksinimin artmasıyla birlikte eğitim giderek daha çok önem kazanmaya başlamıştır. Yine bu süreçte eğitim ve öğretim olanakları daha geniş bir nüfusu kapsayacak şekilde yaygınlaştırılmıştır. Modern toplumda bireylerin eğitim haklarından yararlanması yasal açıdan güvence altına alındı ve eğitimde fırsat eşitliği ilkesi modern toplumun en önemli özelliklerinden biri haline geldi. Eğitim olanaklarının tüm nüfusun yararlanmasına açık hale getirilmesi ve eğitimde fırsat eşitliği ilkesinin devletlerin ve

eğitim politikalarının özünü oluşturması, modern toplumlarda sosyal ve ekonomik hareketliliği hızlandırmıştır. Artık, alt gelir gruplarında doğmuş olsalar bile, bireylerin, kendilerine sunulmuş olan eğitim olanaklarını en iyi şekilde değerlendirerek yukarıya doğru hareketliliği gerçekleştirebilmeleri olanaklıdır. Bu bağlamda, geleneksel toplumlarla karşılaştırıldığında, modern toplumlarda alt ve üst gelir grupları arasındaki mesafenin eğitimde fırsat eşitliği ve yaygın eğitim sayesinde azaldığından söz edilebilir. Bu durum alanyazında, modern toplumdaki sınıf sistemi ile toplumsal hareketlilik ve eğitim arasındaki ilişkilere yönelik farklı yaklaşımların oluşmasına yol açmıştır.

EĞİTİM VE TOPLUMSAL HAREKETLİLİK İLE İLGİLİ TARTIŞMALAR

Günümüz toplumlarındaki sınıf sistemi ile eğitimin yapısı ve toplumsal hareketlilik arasındaki ilişkiye yönelik, alanyazında çeşitli yaklaşımlar mevcuttur. Aralarındaki farklılıklara karşın; bu yaklaşımlar, sınıf sistemi ile sınıf sistemindeki eğitimin yapısı ve toplumsal hareketlilik arasında olumlu ve yapıcı bir ilişki olduğunu öne sürenler ile bu ilişkiyi eşitsizlikler açısından olumsuz olarak ele alan yaklaşımlar olmak üzere iki biçimde tanımlanabilir.

Sınıf sistemi ile sınıf sistemindeki eğitimin yapısı ve toplumsal hareketlilik arasında olumlu bir ilişki gören yaklaşımlar: Bazı açılardan farklılaşmakla birlikte modern toplumlarda sınıf yapısından kaynaklanan sınırlılıkların ve sınıflar arasındaki sınırların fırsat eşitliği ve yaygın eğitim aracılığı ile önemli ölçüde ortadan kalktığını, böylece, sınıf yapısının toplumsal hareketliliğe olanak tanıyacak hale dönüştüğünü öne süren belirli yaklaşımlar vardır. Bu yaklaşımlardan bazıları, günümüz toplumlarını, bireylerin yetenek ve başarılarına göre farklı ve eşit olmayan bir şekilde ödüllendirildiği toplumlar olarak görmektedirler. Dolayısıyla bireysel yetenek ve başarıya dayalı olmaları nedeniyle bu eşitsizlikler meşru görülmekte ve bu açıdan günümüz toplumları daha adil ve eşitlikçi toplumlar olarak nitelenmektedirler. Örneğin, bu yaklaşımların en etkililerinden biri *yapısal işlevselcilik*dir. Bu yaklaşım modern toplumları önemli ölçüde bireysel yetenekler ve başarılar arasındaki farklılıklara göre yapılanmış eşitlikçi ve meritokratik (liyakat sistemine dayalı) toplumlar olarak nitelenmektedir. Başka bir deyişle bu yaklaşım sınıf sistemindeki eşitsizlikleri, bireysel yetenek ve başarıya dayalı olmaları açısından, doğal ve kabul edilebilir nitelikte görmektedir.

Bu yaklaşımların bir diğer ortak özellikleri ise eğitimi özellikle olumlu özellikleri ve işlevleri açısından ele almalarıdır. Böylece, aralarındaki farklılıklara karşın, bu yaklaşımlar, günümüz toplumlarında eğitimi, yalnızca toplumsallaşmanın önemli bir boyutu ve aracı olarak değil, demokratik ve/veya eşitlik üzerine kurulu modern bir topluma ulaşmanın önemli aracı olarak görmektedirler. Bu yaklaşımlar, modern toplumlarda gereksinme duyulan vasıflı insan gücünün yetiştirilmesi amacıyla eğitimin farklı gelir gruplarına açık hale getirilerek tüm nüfusu kapsayacak şekilde yaygınlaştırılması yönünde bir eğilimden söz etmektedirler. Modern toplum anlayışının bir gereği olarak da bu eğilimin, giderek evrensel bir hale dönüştüğünü belirtmektedirler. Bu yaklaşımlardan bazıları ise eğitimde fırsat eşitliği konusunda bazı sınırlılıkların olduğunu, bu nedenle de demokratik toplumlarda devletlere, serbest piyasa mekanizmasından kaynaklanan eşitsizlikleri azaltma ve eğitimde daha çok fırsat eşitliği yaratma konusunda önemli roller düştüğünü hatırlatmaktadır. Buna bağlı olarak da demokratik toplumlarda eğitimin parasız ve zorunlu hale getirilerek yaygınlaştırılmaya çalışılmasının gerekliliğine dikkat çekilmektedir. Bununla birlikte bu

yaklaşımların hepsi tarafından, günümüzün modern toplumlarında, fırsat eşitliği ilkesi çerçevesinde, giderek daha yaygın hale geldiği iddia edilen eğitim ile demokratikleşme süreci arasında önemli bir ilişki kurulmaktadır.

Sınıf sistemi ile sınıf sistemindeki eğitimin yapısını toplumsal hareketliliği engelleyici nitelikte gören yaklaşımlar: Yukarıda ele alınan yaklaşımların aksine, alanyazında, günümüz toplumlardaki sınıfsal bölünmeyi bireysel yetenekler ve başarılar arasındaki farklılıklardan ziyade, toplumdaki üretim araçlarının özel mülkiyetine ve kontrolüne sahip olanlar ile olmayanlar arasındaki ayrıma dayandıran kimi yaklaşımlar da mevcuttur. Bu yaklaşımlar kendi içinde ayrılmakla birlikte aralarında önemli ortak özellikler bulunmaktadır. Öncelikle, “modern” yerine “kapitalist toplum” kavramını kullanmayı tercih eden bu yaklaşımlara göre, kapitalist toplumlarda, genel olarak üretim araçlarının özel mülkiyetine ve kontrolüne sahip olan bir egemen sınıfı ile bundan yoksun olan bir “işçi” ya da “emekçi” sınıf mevcuttur. Bu iki sınıf arasında sömürüye dayalı ve eşit olmayan ilişkiler vardır. Bu da iki sınıf arasında birbiriyile taban tabana zıt ve uzlaşmaz nitelikte sınıf çıkarlarının oluşmasına yol açar. Aynı zamanda, egemen sınıf, üretim araçlarının özel mülkiyetini ve kontrolünü elinde tutmanın verdiği avantajla, toplumun maddi, sosyal, kültürel, eğitimsel ve siyasal nitelikteki tüm kaynaklarından her zaman daha fazla yararlanma fırsatlarına sahiptir. Bu nedenle bu yaklaşımlara göre, kapitalist toplumlarda bireylerin toplumsal konumları önemli ölçüde içinde buldukları sınıfsal koşullar tarafından belirlenir. Dolayısıyla bu yaklaşımlar; günümüz toplumlarının toplumsal hareketliliğe daha açık ve daha eşitlikçi toplumlar olarak nitelenmelerine ve de sınıf sistemindeki eşitsizliklerin doğal ve kabul edilebilir nitelikte oldukları yönündeki görüşe karşıdrlar.

Bu yaklaşımlara göre, eğitim de olumlu bazı işlevlerine karşın, kapitalist toplumdaki eşitsizliklerin ve sömürüye dayalı ilişkilerin yeniden üretilmesini sağlayan bir araçtır. Zira kapitalist toplumlarda eğitimin en önemli işlevi, çalışma yaşamında kullanılacak emek gücünün yeniden üretilmesini sağlamaktır. Örneğin, bu yaklaşımlardan biri olan çatışmacı yaklaşım, genel olarak kapitalist toplumlarda sömürüye dayalı ilişkilerin olduğu çalışma yaşamı ile eğitim arasındaki ilişki üzerinde yoğunlaşır. Buna göre, kapitalist toplumlarda eğitim, bir *gizli müfredat* aracılığıyla sistemin sömürüye dayalı çalışma yaşamına farklı alanlarda uzmanlaşmış, rekabet ve başarı güdüsüne sahip, çalışkan, itaatkâr ve benzeri istendik özelliklere sahip oldukça heterojen bir iş gücünün yetiştirilmesini sağlar. Bu açıdan eğitim ve eğitim kurumları egemen kapitalist sınıfın çıkarlarına uygun bu tür değerlerin bireylere aktarılmasını ve bireyler tarafından meşru değerler olarak benimsenmesini sağlarlar.

Ayrıca bu yaklaşımlara göre, kapitalist toplumda endüstride kullanılacak iş gücünü oluşturmak üzere eğitilen bireyler, farklı sınıf ve tabakalara mensup oldukları için gerçek anlamda hiçbir zaman eğitimde bir fırsat eşitliğine sahip olamazlar. Başka değişle kapitalist toplumlarda var olan ekonomik eşitsizlikler fırsat eşitliği ilkesinin ihlal edilmesine ve uygulanamaz hale gelmesine yol açar. Bu nedenle de, fırsat eşitliği ilkesine dayalı eğitim sistemi aracılığı ile sınıf sistemindeki eşitsizliklerin ve olumsuzlukların giderilebilmesi olanaklı değildir. Ayrıca, belirli bir aşamadan sonra eğitimin kendisi de kaçınılmaz olarak, sistemde var olan sömürü ve eşitsizlikleri meşrulaştırmaya yarayan bir araca dönüşmektedir. Zira eğitim, özellikle toplumdaki başarıları bireysel beceri ve yeteneklere bağıymış gibi göstererek sistemdeki sömürüyü ve eşitsizlikleri gizler ve böylece bu eşitsizlikleri meşru gibi gösterir. Sonuç olarak, bu yaklaşımlara göre, kitleleri okur yazar yapma gibi önem-

li toplumsal faydaları olmakla birlikte sınıf sistemine dayalı kapitalist toplumlarda, eğitimin eşitlik sağlama yönünde güçlü bir etkisinden ziyade mevcut eşitsizlikleri meşrulaştırmada güçlü bir etkisi vardır.

Özetle, alanyazında modern toplumlarda var olan sınıf sistemi ile sınıf sistemindeki eğitimin yapısı ve toplumsal hareketlilik arasındaki ilişkilere yönelik farklı yaklaşımlar mevcuttur. Genel olarak değerlendirildiğinde, bu yaklaşımların bir bölümü tarafından, sınıf sistemi bireylerin toplumsal hareketliliğini önemli ölçüde engelleyici nitelikte görülürken diğer bir bölümün görüşleri ise sınıf sisteminin toplumsal hareketlilik üzerindeki sınırlandırıcı etkisinin çok daha az olduğu yönündedir. Benzer şekilde, eğitim, bu farklı yaklaşımlar tarafından, toplumdaki eşitsizlikleri azaltabilen ya da artırabilen bir araçsal olgu olarak farklı şekillerde değerlendirilebilmektedir. Durumun böyle olması, sosyal bilimcileri harekete geçirmiş ve modern toplumda eğitim ile eşitlik/eşitsizlik arasında gerçekte ne tür bir ilişkinin olduğu konusunda pek çok sosyolojik araştırmanın yapılmasına yol açmıştır. Sosyal bilimcilerin ise eğitimin bir toplumdaki eşitsizliği azaltıp azaltmadığını, yani bir demokratikleşme aracı olup olmadığını incelerlerken en çok eğitim ile toplumsal hareketlilik arasındaki ilişkiyi baktıkları görülmektedir.

SIRA SİZDE

4

Yapısal işlevselci yaklaşım ile çatışmacı yaklaşım eğitimde fırsat eşitliği kavramlarına nasıl yaklaşmaktadır?

EĞİTİM VE FIRSAT EŞİTLİĞİ İLİŞKİSİ

Sosyal bilimciler, açık toplum olmanın önemli bir göstergesi olarak kabul edilen toplumsal hareketliliği genellikle iki yoldan incelemeye çalışırlar. Bunlardan ilki, toplumsal hareketliliği bireylerin çalışma yaşamlarındaki yukarı ve aşağı doğru hareketleriyle ölçmektir. Bu genellikle *kuşaklar içi hareketlilik* olarak adlandırılır. İkincisi de bireylerin ebeveynlerinin ve diğer aile büyüklerinin mesleklerini ne ölçüde sürdürdüklerini ölçmeye dayalıdır. Bu da *kuşaklar arası hareketlilik* olarak adlandırılır.

Bu çerçevede, kuşaklar arası toplumsal hareketlilik oranlarına bakılarak modern toplumların ne ölçüde açık oldukları ve eğitimin bu süreçte nasıl bir rol oynadığı tespit edilmeye çalışılır. Bununla ilgili olarak sosyal bilimcilerin irdeledikleri sorulardan bazıları şunlardır:

- Modern toplumda, eğitim farklı gruplardan ve sınıflardan bireylerin toplumsal hareketliliklerini (yani kuşaklar arası toplumsal hareketliliği) ne yönde ve ne ölçüde etkilemektedir?
- Eğitim, gerçekte farklı gruplardan bireylerin, özellikle yukarı doğru toplumsal hareketliliklerini artırıcı yönde bir eşitlik aracı olarak işleyebilmekte midir?
- Geleneksel toplumda verilmiş statüler nedeniyle oldukça az olan tabakalar arası toplumsal hareketlilik oranları ile karşılaştırıldığında, günümüz toplumlarında sınıflar arası hareketlilik oranları ne ölçüde gerçekleşmektedir?
- Geleneksel toplumlarla karşılaştırıldığında, günümüzün modern toplumları toplumsal hareketliliğin çok daha yüksek olduğu açık toplumlar olarak nitelenebilirler mi?
- Geleneksel toplumda cinsiyet ve benzeri verilmiş statüler nedeniyle toplumsal hareketlilikleri oldukça az olan kadınlar üzerinde eğitim, günümüzde ne ölçüde etkili bir araç olarak işleyebilmektedir?

Bu ve benzeri soruları yanıtlamak üzere pek çok araştırma yapılmıştır. Ancak, ünlü İngiliz sosyolog Anthony Giddens'in (2000) belirttiği gibi, eğitimin gerçekten

bir eşitlik aracı olarak işleyip işlemediğine yönelik olarak yapılan çoğu sosyolojik araştırmaların sonuçları, eğitimin mevcut eşitsizlikleri değiştirmekten çok onları açık hale getirme ve pekiştirme yönünde etkilere sahip olduğunu göstermektedir.

Bu da modern toplumlarda yaş, cinsiyet, din ve sınıf gibi verilmiş statülerin bireylerin eğitimsel başarılarında ve de toplumsal konumlarının belirlenmesinde, sınıldığından çok daha önemli etkilere sahip olduklarını göstermektedir. Geleneksel toplumlara oranla günümüzün modern toplumlarında, eğitim bireylerin toplumsal hareketlilik şanslarının belirlenmesinde etkin bir rol oynamakla birlikte, eğitim dışındaki etmenler de çok defa beklenenden daha belirleyici bir rol oynayabilmektedirler. Örneğin; günümüzde, demokrasinin evrensel fırsat eşitliği ilkesi gereği, pek çok toplumda cinsiyet ayrımı gözetilmeksizin, kadın-erkek herkese eğitimde fırsat eşitliği sağlanmıştır. Ancak az çok tüm toplumlarda hâkim olan ve kadınlar ile erkekler arasında ayırım yaratarak kadınları arka plana iten cinsiyetçi ideoloji ya da bakış açısı nedeniyle demokratik olarak bilinen tüm toplumlarda kadınların eğitim düzeylerinin erkeklerden daha düşük olduğu görülür. Benzer bir durum Türkiye açısından da geçerlidir. Özellikle, kırsal kesimlerde erkek egemen toplumsal yapı olarak tanımlayabileceğimiz *ataerkillik* ve geleneksel baskılar kadınların eğitim öğretim hakkını önemli ölçüde sınırlayabilmektedir.

Benzer şekilde, modern olarak bilinen pek çok toplumda sosyal sınıf ya da tabaka ayrımı gözetilmeksizin, farklı gelir gruplarından gelen herkese, eğitimde fırsat eşitliği sağlanmış, çoğu toplumda da fırsat eşitliği yaygın eğitim aracılığıyla desteklenerek daha da pekiştirilmiştir. Ancak, burada da alt gelir gruplarının üst gelir gruplarına oranla mevcut eğitim kaynaklarından daha az faydalandıkları görülür. Şüphesiz bunun en önemli nedenlerinden biri eğitimde demokratikleşme olarak tanımlanan fırsat eşitliği ilkesinin *koşullarda* eşitlik değil yalnızca *fırsatlarda* eşitlik sunmasından kaynaklanmaktadır. Doğal olarak bireyler eşit fırsatlara sahip olsalar da eşit koşullara sahip olamadıkları için mevcut eğitimsel kaynaklardan eşit oranda faydalanamamaktadırlar. Örneğin, farklı gelir gruplarından gelen herkese açık olmalarına karşın özel okullardan ve dershanelerden yalnızca parası olan ailelerin çocukları faydalanabilmektedir.

Eğitimde fırsat eşitsizliği olgusuna Türkiye örneği açısından baktığımızda olumlu gelişmelerin yanı sıra ciddi sorunların da var olduğunu söylemek olasıdır. Toplumsal hareketlilik açısından bakıldığında, Türkiye’de nüfusun belli bir bölümünün, eğitim fırsatlarından “iyi” yararlanabilmesi bir tarafa, bu fırsatlara çeşitli nedenlerden dolayı, hiç ulaşamadığı bilinmektedir. Örneğin, Türkiye’de okullaşma oranı 2006 yılı itibarıyla %96’lar düzeyinde olmakla birlikte ilköğretimi tamamlama oranı %91’ler (erkeklerde %93, kadınlarda %87) civarındadır. Türkiye’de her bir yaş diliminde 1 milyon kişi yaşadığına göre yaklaşık 80 bin kişi ilköğretimi dahi bitirememektedir. Dolayısıyla nüfusun %8’lik bir bölümü için eğitim vasıtasıyla yukarıya doğru hareketlilik olasılığı daha başlamadan bitmektedir. 2006 yılı itibarıyla Türkiye’de ortaöğretimde okullaşma oranı %86 olmakla birlikte net olarak tamamlayanlar itibarıyla bu oran %57 (erkeklerde %61, kadınlarda %52) civarındadır (Milli Eğitim İstatistikleri, 2007). Ortaöğretimde okullaşma oranı açısından bakıldığında ise bu çağdaki nüfusun %40’ı eğitimine devam edememektedir. Bu da yaklaşık ilgili yaş grubundan 400 bin gencin eğitim olanaklarından yararlanamaması ve yukarıya doğru hareketlilik şanslarını önemli ölçüde yitirmiş olmaları anlamına gelmektedir. Milli eğitim istatistiklerine göre yüksek öğretimde okullaşma oranı ise %20’ler (erkeklerde %22, kadınlarda %18) civarındadır (Milli Eğitim İstatistikleri, 2007). Üniversite eğitimi, yukarıya doğru hareketlilikte, diğer eğitim basamaklarına göre en etkili olan aşamadır.

Üniversite çağına gelmiş olan nüfusun %80'inin yüksek öğrenim olanaklarından yararlanamaması ilgili yaş grubunda yaklaşık 800 bin kişinin yukarıya doğru hareketlilik şanslarını önemli ölçüde yitirmiş olmaları anlamına gelmektedir. Türkiye'de, üniversite eğitiminin yukarıya doğru hareketlilikte çok önemli bir rol oynadığını en net şekilde dershaneciliğin yaygınlaşmasında görülebilmektedir. Kimi hesaplamalara göre Türkiye'de dershanecilik sektörü 3-5 milyar dolarlık bir hacme ulaşmıştır. Bu durum Türkiye'de alt gelir gruplarının yukarıya doğru hareketlilikte en büyük yatırımı eğitime yaptığını açıkça göstermektedir.

Kısaca belirtmek gerekirse modern toplumda eğitim, farklı sınıf/tabaka ve/ya cinsiyetlere ayrılmış grupların toplumsal hareketliliklerini farklı şekillerde etkilemektedir. Nitekim konuyla ilgili olarak yapılan araştırmalarda da fırsat eşitliği ve yaygın eğitimin olduğu modern toplumlarda, bireylerin ve grupların farklı toplumsal hareketlilik biçimlerine ve oranlarına sahip oldukları yönünde sonuçlara ulaşılmıştır. Bu sonuçlara göre, modern toplumlarda;

- Aşağı doğru hareketlilik oranlarına karşın, yukarı doğru hareketlilik oranları daha yüksek olmakla birlikte bu hareketlilik özellikle birbirine yakın mesleki konumlar arasında oluşmaktadır.
- Son zamanlarda, gelişmiş bazı ülkelerde yapılan araştırmalarda da yukarı doğru toplumsal hareketlilik oranında bir artış olduğu; ancak burada da farklı sınıflardan gelenlerin toplumsal hareketlilik şanslarında özellikle eğitim düzeyi düşük, işçi sınıfı kökenli bireylerin aleyhine olmak üzere önemli eşitsizlikler olduğu tespit edilmiştir.
- Benzer şekilde, bu araştırmaların sonuçları, kadınlar ile erkeklerin mutlak hareketlilik oranları arasında da önemli farklılıklar olduğunu, erkeklerin daha görece yukarıya doğru hareketlilik göstermelerine karşın kadınların daha sık aşağı doğru hareketlilik gösterdiklerini ortaya koymuştur.
- Son olarak, ülkeler arası toplumsal hareketlilik üzerine yapılan en son çalışmalarda da genel olarak toplumsal hareketlilik oranlarında bir artış olmakla birlikte hareketlilik oranlarında uzun dönemli bir artış eğiliminin söz konusu olmadığı sonucuna varılmıştır.

Ancak yinede modern ve demokratik toplumlarda, bireylerin toplumsal hareketlilik şansları, az ya da çok belirli düzeylerde, eğitimsel başarılarından giderek daha fazla etkilenmeye başlamıştır. Bu açıdan, geleneksel toplumlara oranla modern toplumlar, dikey toplumsal hareketlilik oranının daha yüksek olduğu açık toplumlar olarak nitelenebilirler. Eğitim kurumu da modern toplumda toplumsal hareketliliği sağlayan önemli bir mekanizma olarak görülebilir. Ancak sınıfsal köken, cinsiyet, ırk ve benzeri verilmiş statüler; modern toplumlarda da bireylerin toplumsal hareketlilik şansları üzerinde etkili olmaya devam etmektedirler. Bu bağlamda özellikle üst tabakalardan/sınıflardan gelen bireylerin ya da kadınlara göre erkeklerin eğitim aracılığıyla toplumdaki hiyerarşik yapılanmanın en üst kademelerine yükselme şansları diğerlerine göre daha fazla olmaktadır.

Ayrıca, daha az bir oranda görülse de modern toplumda aşağı doğru toplumsal hareketliliğin de olduğu bilinmektedir. Aşağı doğru toplumsal hareketlilik üzerine yapılan çalışmalar sayıca daha az olmakla birlikte bu çalışmalar modern toplumlar da hem kuşaklar içi hem de kuşaklar arası aşağı doğru hareketliliğin olduğunu göstermektedir. Özellikle ekonomik krizlere ve durgunluğa bağlı olarak ortaya çıkan iflasların, işsizliğin ve de yarım gün gibi standart olmayan ücretli çalışma biçimlerinin yaygınlaşmasının modern toplumlarda aşağı doğru hareketlilik oranlarında artışa yol açabileceği vurgulanmaktadır (Fevre, 1991).

Sosyal bilimcilerin önemli bir bölümü, modern toplumlarda, mesleki statülerin giderek liyakat sistemine -başarının kişisel beceri, yetenek, kabiliyet ve benzeri özelliklerce belirlendiği bir sisteme- dayalı olarak kazanıldığını öne sürmektedirler. Dolayısıyla bireyler, modern toplumda en çok arzu edilen kademelere ve toplumsal konumlara, çalışarak ulaşılacağı konusunda ikna edilirler. Başka bir deyişle modern toplumda toplumsal hareketliliğin başarıya dayalı olduğu şeklindeki önermeye az veya çok hepimiz ikna olmuş sayılırız. Bununla birlikte yapılan çalışmaların, alt sınıflardan en üst sınıflara uzun dönemli ve mesafeli hareketliliğin çok az olduğunu göstermeleri, bu ifadenin ancak kısmen doğru olarak kabul edilebileceğini ortaya koymaktadır. Bir başka deyişle modern toplumda, toplumsal hareketlilik, tek tek bireylerin sınıflar arası hareketliliği olarak ele alındığı durumlarda dahi, sınırlı düzeyde gerçekleşebilmektedir. Kuşkusuz bu durumun en önemli nedenlerinden biri modern toplumun dayandığı eşit olmayan ödül sisteminin kendisinden kaynaklanmaktadır. Bir toplumsal sistemde herkesin en yüksek ödüllere sahip olması olanaksızdır. Başka bir deyişle Giddens'in (2000) belirttiği gibi, "Herkesin en yüksek konumlara erişme şansının tam olarak aynı olduğu kusursuz bir biçimde akışkan olan bir toplumda bile, yalnızca küçük bir azınlık bunu başarabilirdi".

Bununla birlikte sınıflar arasındaki maddi güç farklılıkları da bu süreçte önemli bir rol oynamaktadır. Çünkü maddi olanaklara sahip olanlar, bu olanakları çocuklarına aktararak çocuklarının daha iyi eğitim olanaklarına sahip olmalarını sağlayabilmektedirler. Dolayısıyla daha iyi bir eğitim başarıya giden yolu kısaltmaktadır. Bu durum, toplumsal tabakalaşma hiyerarşisinin üst kısımlarında kendilerine avantajlı bir konum edinmiş olan bireylerin konumlarını sürdürmelerini sağlamaktadır. Nitekim toplumsal hiyerarşinin en üst mertebelerine erişmiş olanların önemli bir bölümünün varlıklı ailelerden gelmesi bu durumu desteklemektedir. Bu nedenle Giddens'in (2000) "İngiltere'de, zengin olmanın en emin yolu hâlâ, zengin olarak doğmuş olmaktır." ifadesinin günümüz toplumlarının çoğu için geçerli olduğunu söylemek pek de yanlış olmasa gerekir.

Özet

Toplumsallaşma, toplumsal statü, toplumsal hareketlilik ve toplumsal tabakalaşma kavramlarını açıklamak

Toplumsallaşma bireylerin içinde doğdukları toplumun sosyal ve kültürel değerlerini, gelenek ve göreneklerini, rol ve davranışlarını ve bilgi birikimini öğrenme sürecidir. Toplumsallaşma ilk önce ailede başlar. Daha sonra yakın akraba çevresi, akran grupları, okul, çalışma yaşamı gibi süreçlerden geçerek bireyin yaşamı sona erene kadar devam eder. Toplumsal yaşamda bireylerin işgal ettikleri toplumsal konumlara *toplumsal statü* denilmektedir. Toplumsal statü verilmiş ve kazanılmış statü olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. *Toplumsal tabakalaşma*; toplumu meydana getiren bireylerin ve grupların, toplumsal ve ekonomik açıdan, eşit olmayan ve çok defa hiyerarşik bir şekilde sıralanmaları anlamında kullanılmaktadır. Bu açıdan, toplumsal tabakalaşma bireylerin ve grupların toplumsal ve ekonomik konumlarının eşitsiz dağılımı olarak da tanımlanabilir.

Tarihsel süreç içerisinde tabakalaşma biçimlerini kavramak

Tarihsel süreç içerisinde 'kölelik', 'kast sistemi', 'katman sistemi' ve 'sınıf ve statü sistemi' gibi farklı tabakalaşma sistemleri ortaya çıkmıştır. Bu tabakalaşma sistemleri farklı eşitsizlik ilişkileri üzerine kurulmuştur.

Kölelik, toplumsal eşitsizliğin en uç noktada olduğu bir tabakalaşma sistemidir. Köleler bütün sosyal, ekonomik ve eğitim haklarından yoksundurlar ve statülerini değiştirmeleri veya yukarıya doğru hareketliliği olanaklı değildir.

Hindistan'da birkaç bin yıl varlığını devam ettiren kast sistemi, 20. yüzyılın başlarında yasaklanmış olmasına karşın, bazı kırsal bölgelerde azalarak da olsa varlığını devam ettirmektedir. Kast sistemine göre bireyler bir kast içerisinde doğarlar, yaşarlar ve ölürlər. Bireyler yalnızca doğdukları kastın gerektirdiği eğitimi ve mesleği yapmakla yükümlüdürler. Kastlar arası geçiş olanaklı değildir.

Katman sistemi yasalara dayanan hukuksal bir sistemdir. Buna göre, yasalar, bireyler ve gruplar için siyasal ve ekonomik açıdan eşit olmayan sosyal konumlar/katmanlar belirlemektedir. Katmanlar bireylerden değil, genellikle ailelerden oluşur. Katman sisteminde her aile kümesinin toplumsal konumu yasalar tarafından belirlenmiştir. Toplumsal statü bir sonraki kuşaklara devredilir. Rütbe ve statü yükselmesi gibi yukarıya doğru hareketlilik siyasal otoritenin yetkisindedir. Katman sistemi toprak zenginliğine ve mülkiyetine dayalıdır.

Sınıf ve statü sistemi 18. yüzyılda sanayi devrimi ile birlikte ortaya çıkmıştır. Modern toplumlarda görülen bir tabakalaşma sistemidir. Modern toplumlardaki tabakalaşma sistemi kastlara veya katmanlara değil, sosyal sınıflara ve statü gruplarına göre ayrılmaktadır. Sınıf ve statü sisteminde bireylerin daha çok kendi çabaları sonucu belli bir sınıfsal konuma veya statüye sahip oldukları genel anlamda kabul gören bir görüştür.

Eğitimde fırsat eşitliği kavramı modern toplumda yukarıya doğru toplumsal hareketliliği ne yönde etkilediğini açıklamak

Modern toplumda, eğitilmiş insan gücüne olan gereksinmenin artmasıyla birlikte eğitim giderek daha çok önem kazanmaya başlamıştır. Yine bu süreçte eğitim ve öğretim olanakları daha geniş bir nüfusu kapsayacak şekilde yaygınlaştırılmıştır. Modern toplumda bireylerin eğitim haklarından yararlanması yasal açıdan güvence altına alınmış ve eğitimde fırsat eşitliği ilkesi modern toplumun en önemli özelliklerinden biri haline gelmiştir. Eğitim olanaklarının tüm nüfusun yararlanmasına açık hale getirilmesi ve eğitimde fırsat eşitliği ilkesinin devletlerin ve eğitim politikalarının özünü oluşturması, modern toplumlarda sosyal ve ekonomik hareketliliği hızlandırmıştır.

Eğitim ve toplumsal tabakalaşma ile ilgili teorik tartışmaları kavramak

Modern toplumlarda sınıf yapısından kaynaklanan sınırlılıkların ve sınıflar arasındaki sınırların fırsat eşitliği ve yaygın eğitim aracılığı ile önemli ölçüde ortadan kalktığını böylece, sınıf yapısının toplumsal hareketliliğe olanak tanıyacak hale dönüştüğünü öne süren belirli yaklaşımlar vardır. Bu yaklaşımlardan bazıları, günümüz toplumlarını, bireylerin yetenek ve başarılarına göre farklı ve eşit olmayan bir şekilde ödüllendirildiği toplumlar olarak görmektedirler. Bu yaklaşımların en etkililerinden biri *yapısal işlevselcilik*dir. Bu yaklaşım modern toplumları önemli ölçüde bireysel yetenekler ve başarılar arasındaki farklılıklara göre yapılanmış eşitlikçi ve meritokratik (liyakat sistemine dayalı) toplumlar olarak nitelendirmektedir. Bu yaklaşımlar, günümüz toplumlarında eğitimi, yalnızca toplumsallaşmanın önemli bir boyutu ve aracı olarak değil, demokratik ve/veya eşitlik üzerine kurulu modern bir topluma ulaşmanın önemli aracı olarak da görmektedirler.

Alanyazında, günümüz toplumlardaki sınıfsal bölünmeyi bireysel yetenekler ve başarılar arasındaki farklılıklardan ziyade, toplumdaki üretim araçlarının özel mülkiyetine ve kontrolüne sahip olanlar ile olmayanlar arasındaki ayırma dayandıran kimi yaklaşımlar da mevcuttur. Bu yaklaşımlar, günümüz toplumlarının toplumsal hareketliliğe daha açık ve daha eşitlikçi toplumlar olarak nitelendirmelerine ve de sınıf sistemindeki eşitsizliklerin doğal ve kabul edilebilir nitelikte oldukları yönündeki görüşe karşıdır. Bu yaklaşımlara göre, eğitim de olumlu bazı işlevlerine karşın, kapitalist toplumdaki eşitsizliklerin ve sömürüye dayalı ilişkilerin yeniden üretilmesini sağlayan bir araçtır. Bu yaklaşımlardan biri olan çatışmacı yaklaşım, genel olarak kapitalist toplumlarda sömürüye dayalı ilişkilerin olduğu çalışma yaşamı ile eğitim arasındaki ilişki üzerinde yoğunlaşır.

Türkiye’de eğitimde fırsat eşitsizliğinin genel görünümünü açıklamak

Eğitimde fırsat eşitsizliği olgusuna Türkiye örneği açısından baktığımızda olumlu gelişmelerin yanı sıra ciddi sorunların da var olduğunu söylemek olasıdır. Toplumsal hareketlilik açısından bakıldığında, Türkiye’de nüfusun belli bir bölümünün eğitim fırsatlarından “iyi” yararlanabilmesi bir tarafa, bu fırsatlara, çeşitli nedenlerden dolayı, hiç ulaşamadığı bilinmektedir. Türkiye’de okullaşma oranı 2006 yılı itibarıyla %91’dir. Orta öğretimde okullaşma oranı açısından bakıldığında ise bu çağdaki nüfusun %40’ı eğitimine devam edememektedir. Üniversite çağına gelmiş olan nüfusun %80’inin yüksek öğrenim olanaklarından yararlanamaması ilgili yaş grubunda yaklaşık 800 bin kişinin yukarıya doğru hareketlilik şanslarını önemli ölçüde yitirmiş olmaları anlamına gelmektedir. Türkiye’de, üniversite eğitiminin yukarıya doğru hareketlilikte çok önemli bir rol oynadığını en net şekilde dershaneciliğin yaygınlaşmasında görülebilmektedir.

Kendimizi Sınavalım

1. Bireylerin ekonomik zenginlik, siyasi güç, eğitim, mesleki konum, saygınlık ve itibar açısından ayrışmalarına ne ad verilir?

- Katman sistemi
- Ataerkillik
- Toplumsallaşma
- Toplumsal statü
- Toplumsal dinamik

2. Manavlık yapan bir bireyin iş yerini kapatıp kasap dükkânı açması ne tür bir toplumsal hareketliliktir?

- Sınıfsal
- Toplumsal statü yükselmesi
- Yatay toplumsal hareket
- Yukarıya doğru toplumsal hareket
- Aşağıya doğru olan toplumsal hareket

3. Toplumsal tabakalaşma ile ilgili aşağıdaki ifadelerden hangisi **yanlıştır**?

- Kölelik toplumsal hareketliliğe kapalı bir toplumdur.
- Kast sistemi dinsel temelli bir tabakalaşma sistemi değildir.
- Katman sistemi yasal ve hukuksal açıdan toplumsal hareketliliğe büyük oranda kapalıdır.
- Sınıf ve statü sistemi diğer tabakalaşma sistemlerine göre toplumsal hareketliliğe daha açık bir sistemdir.
- Sınıf sistemi modern toplumlarda görülmektedir.

4. Toplumsal tabakalaşma ile ilgili aşağıdaki ifadelerden hangisi **doğrudur**?

- Kazanılmış statü bireylerin kendi çabaları, becerileri, yetenekleri ve başarıları ile elde edilir.
- Edinilmiş statü bireysel başarıya bağlıdır.
- Katman sistemi liyakate dayalıdır.
- Ataerkillik kadın erkek eşitliğine verilen bir addır.
- Kast sistemi evrensel bir tabakalaşma sistemidir.

5. "Eğitim toplumsal eşitsizliği yeniden üretmektedir." ifadesi aşağıdaki yaklaşımlardan hangisine ait olabilir?

- Biyolojik
- Toplumsal
- Çatışmacı
- Yapısal işlevselci
- Ekonomik

6. Aşağıdaki ifadelerden hangisi kazanılmış statü ile ilgili bir örnek **değildir**?

- Bir fabrikaya mühendis olarak giren birisinin müdür olması
- Çiftçi bir ailenin çocuğunun okuyarak öğretmen olması
- Çiftçilik yapan birinin tarlasını satması
- Ev hanımı olan bir kadının dışarıda ücretli olarak çalışmaya başlaması
- Sınıf birincisi olan bir öğrencinin okul birincisi olması

7. Aşağıdaki ifadelerden hangisi sınıf ve statü toplumlarının **temel** özelliklerinden biri **değildir**?

- Evrensel bir tabakalaşma sistemidir.
- Eğitimde fırsat eşitliği ilkesine dayalıdır.
- Kazanılmış statü daha yaygın olarak görülür.
- Yukarıya doğru hareketliliğe açıktır.
- Dinsel bir temele dayalıdır.

8. Aşağıdaki ifadelerden hangisi yapısal işlevselci yaklaşımın **temel** tezlerinden biridir?

- Eğitim toplumsal eşitsizliği artırmaktadır.
- Eğitim üst gelir gruplarının çıkarlarına hizmet etmektedir.
- Çağdaş toplum liyakat sistemine dayalı değildir.
- Bireyler kişisel çabaları sayesinde yukarıya doğru hareketliliği gerçekleştirirler.
- Eğitim gizli müfredat aracılığıyla egemen sınıfların bakış açılarının doğru ve meşru olarak algılanmasına neden olur.

9. Aşağıdakilerden hangisi meritokrasinin tanımlarından biridir?

- Meritokrasi erkek egemen toplumsal yapı anlamına gelmektedir.
- Meritokrasi liyakat ve başarıyı esas alan bir kavramdır.
- Meritokrasi katman sistemindeki ast-üst ilişkilerine verilen genel bir addır.
- Meritokrasi bir kast adıdır.
- Meritokrasi yapısal eşitsizlikler anlamında kullanılmaktadır.

10. Bir bireyin okuyarak anne ve babasının sosyal ve ekonomik konumunun üstünde bir toplumsal statüye sahip olması, aşağıdaki kavramlardan hangisiyle yakından ilişkilidir?

- Kuşaklararası hareketlilik
- Katman sistemi
- Kast sistemi
- Kuşaklararası yatay hareketlilik
- Ataerkillik hareketlilik

Okuma Parçası

Emile Durkheim (1858-1917)

15 Nisan 1858 tarihinde Epinal-Loren'de dünyaya geldi. Fransız sosyolog, modern sosyolojinin kurucularından sayılmaktadır. Felsefe öğretmenliği yaptı. 1885'te Almanya'da bulundu Fransa'ya dönüşte yayımladığı makaleler ilgi topladı. 1887 Bordeaux Üniversitesi'nde ders vermeye başladı. 1902 de Sorbonne Edebiyat Fakültesi'nde çalışmalarını sürdürdü. 1906 da Buisson'un ölümü üzerine Sorbonne Eğitimbilim Profesörlüğüne getirildi.

Durkheim, toplumbilimi kendi olgularını kendi ön dayanaklarıyla işleyen bir bilim durumuna getirdi. Auguste Comte'un fiziği, Herbert Spencer'in biyolojiyi örnek alıp inceledikleri toplumsal olaylar ona göre yalnız kendi türünden olaylarla açıklanabilirdi. "Toplumsal olay" bireye bağlı ve bireyle başlayıp biten bir süreç değildir. Toplumsal olay bireyi aşkındır, birey ona katılır. Her birey için toplumsal olaya katılmak kaçınılmaz bir zorunluluktur. Çünkü toplumsal olaylar; genel zorunlu bireyi ve bireyler arası ilişkileri belirleyen din, ekonomi, hukuk, ahlak, siyaset, bilim ve sanat türünden olaylardır. Durkheim bireyi bireyselliği toplum içinde tümüyle eritmez. İnsanın kendine özgü bireyliğini ve topluma özgü toplumsallığını saptar. İnsan genel doğruları hazırca, tartışıp araştırmadan toplumdaki alır. Bu doğrular: bireyin, kendisi, başkaları, insanlar arası ilişkiler, doğa, evren olguları üzerine yargılarına temel dayanak olur. Toplum bir başka yanıyla da insana ilişkin her kurumun temeli olup doğal bir bileşimdir. Kurumlar örneğin; din ve Tanrı anlayışı da topluma bağlıdır ve onunla birlikte gelişip evrimleşir.

Durkheim bilgi anlayışında toplumun görüşünü örnek alır. Bilgide en genel kavramlar tek tek şeylerin tümünden bağımsız olmayıp tersine onlara uygulanabilen, topluma ilişkin kavramlar olduklarından en geçerli kavramlardır. Bunların mutlak, öncesiz sonrasızca doğru ve kesin kavramlar oldukları da söylenemez. Bilginin temel taşları olan genel kavramlar toplumla birlikte zaman ve uzam bağlamında değişip gelişen kavramlardır. Din sosyolojisi ile ciddi olarak ilgilenen Durkheim'in eserlerinin bir kısmı Türkçeye çevrilmiştir. Comte'un takipçisidir. Toplumun, Tanrı yerine koymuştur. Burada kasıt inançlı bir kimse davranışlarda bulunurken Tanrı'sını nasıl gözetirse 'birey'inde davranışlarda bulunurken toplumu aynı şekilde gözetmiştir.

Başlıca eserleri toplumsal iş bölümü, sosyolojik yöntemin kuralları, intihar, din hayatının ilkel biçimleri, ah-

laksal terbiye, ahlak ve hukuk kaideleri hakkında dersler, meslek ahlakı, ceza evriminin iki kanunu ve dinî hayatın ilkel biçimleridir.

Kaynak: http://tr.wikipedia.org/wiki/Emile_Durkheim

Kendimizi Sınavalım Yanıt Anahtarı

1. d Yanıtınız doğru değilse, "Eğitim ve Toplumsal Hareketlilikle İlgili Temel Kavramlar" bölümünü gözden geçiriniz.
2. c Yanıtınız doğru değilse, "Eğitim ve Toplumsal Hareketlilikle İlgili Temel Kavramlar" bölümünü gözden geçiriniz.
3. b Yanıtınız doğru değilse, "Toplumsal Tabakalaşma Sistemleri" bölümünü gözden geçiriniz.
4. a Yanıtınız doğru değilse "Toplumsal Tabakalaşma Sistemleri" bölümünü gözden geçiriniz.
5. c Yanıtınız doğru değilse, "Eğitim ve Toplumsal Hareketlilik ile İlgili Tartışmalar" bölümünü gözden geçiriniz.
6. c Yanıtınız doğru değilse, "Eğitim ve Toplumsal Hareketlilikle İlgili Temel Kavramlar" bölümünü gözden geçiriniz.
7. e Yanıtınız doğru değilse, "Toplumsal Tabakalaşma Sistemleri" bölümünü gözden geçiriniz.
8. d Yanıtınız doğru değilse, "Eğitim ve Toplumsal Hareketlilik İle İlgili Tartışmalar" bölümünü gözden geçiriniz.
9. b Yanıtınız doğru değilse, "Eğitim ve Toplumsal Hareketlilikle İlgili Temel Kavramlar" bölümünü gözden geçiriniz.
10. a Yanıtınız doğru değilse, "Eğitim ve Fırsat Eşitliği İlişkisi" bölümünü gözden geçiriniz.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra Sizde 1

Verilmiş statü ile kazanılmış statü kavramları bireylerin sosyal ve ekonomik konumlarına ilişkin bir ayrıma dayanmaktadır. Buna göre verilmiş statü; doğumla birlikte bireylere toplum tarafından atfedilen sosyal ve ekonomik konumlara ilişkin kullanılan bir kavramdır. Verilmiş statü için bireylerin herhangi bir çaba göstermeleri gerekmemektedir. Ayrıca bireyler verilmiş statülerini yaşam boyu sürdürürler ve değiştirmeleri pek olanaklı değildir. Kazanılmış statü kavramı ise bireylerin bizzat kendi çabaları sonucu elde ettikleri sosyal ve ekonomik konumlarına ilişkin kullanılan bir kavramdır. Bireyler kazanılmış statülerini doğuştan değil, sonradan elde ederler.

Sıra Sizde 2

Eşitsizliğin kurumsallaşması kavramı toplumda var olan zenginlik, siyasal güç, saygınlık ve itibar gibi farklılıkların bir sonraki kuşaklara aktarılmasına verilen genel bir addir. En kısa tanımıyla eşitsizliğin kurumsallaşması demek eşitsizliğin sosyal ve ekonomik ilişkiler yoluyla süreklileşmesi demektir. Eşitsizliğin kurumsallaşmasında, yapısal ve kurumsal ilişkiler, aile, özel mülkiyet, zenginliğin bir sonraki kuşaklara aktarılması (miras) gibi etkenler önemli bir rol oynamaktadır.

Sıra Sizde 3

Sınıf ve statü sistemi diğer tabakalaşma biçimlerinden birçok açıdan farklılıklar göstermektedir. Sınıf ve statü sistemi modern toplumda görülen bir tabakalaşma biçimidir. Diğer tabakalaşma sistemlerinden farklı olarak toplumsal hareketliliğe açık, kazanılmış statülerin çok daha yaygın olduğu, yasal olarak belirlenmemiş olup yasalar karşısında herkesin eşit hak ve fırsatlara sahip olduğu bir tabakalaşma sistemidir. Sınıf ve statü sistemi günümüzde her toplumda görülebilen evrensel bir tabakalaşma sistemidir. Eğitim aracılığıyla yukarıya doğru toplumsal hareketlilik en çok sınıf ve statü sisteminde etkilidir.

Sıra Sizde 4

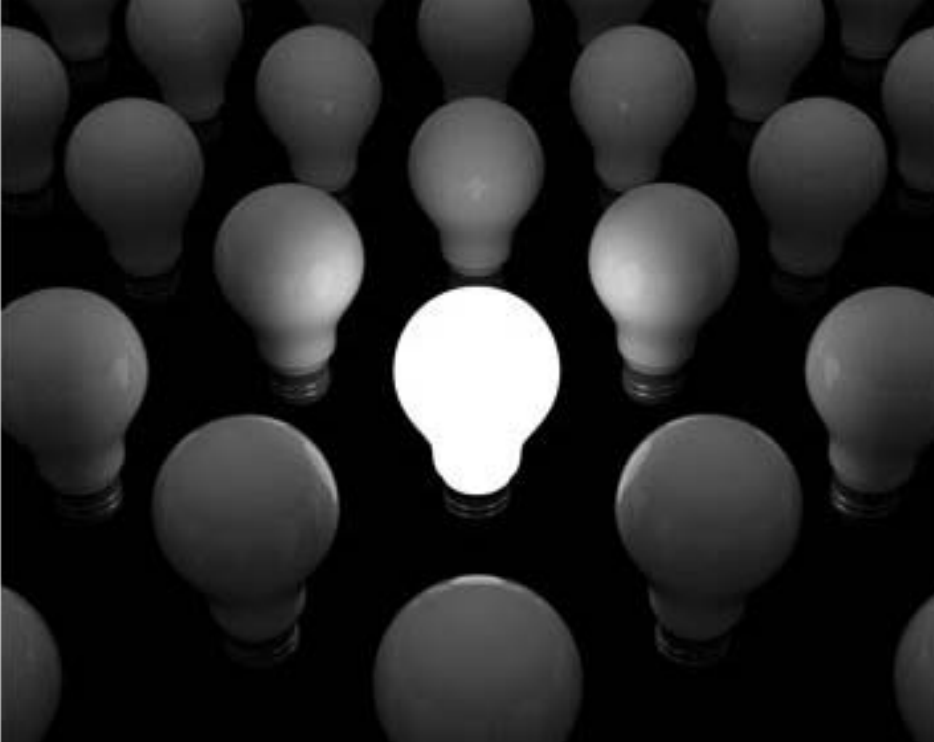
Yapısal işlevselci yaklaşım modern toplumları bireysel yetenekler ve başarılar arasındaki farklılıklara göre yapılmış eşitlikçi ve liyakat sistemine dayalı toplumlar olarak nitelemektedirler. Başka bir deyişle bu yaklaşım, sınıf sistemindeki eşitsizlikleri, bireysel yetenek ve başarıya dayalı olmaları nedeniyle doğal ve kabul edilebilir nitelikte görmektedir. Çatışmacı yaklaşım ise toplumdaki sınıfsal bölünmenin bireysel yetenek ve başarılarından kaynaklanmadığını, bu bölünmenin çok daha derin bir ekonomik sömürden kaynaklandığını, eğitim olanaklarından yararlanma açısından da bireylerin eşit konumda olmadıklarını ve dolayısıyla eğitimin toplumsal eşitsizliği yeniden ürettiğini öne sürmektedir.

Yararlanılan ve Başvurulabilecek Kaynaklar

- Bozkurt, V. (2006). *Değişen dünyada sosyoloji*. Bursa: Ekin Kitabevi.
- Edgell, S. (1998). *Sınıf*. Ankara: Dost Kitabevi.
- Ergun, D. (2005). *Sosyoloji ve eğitim*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Fevre, R. (1991). Emerging 'alternatives' to full-time and permanent employment" P. Brown ve R. Scase, (Ed). *Poor work: disadvantage and the division of labour*. Open University, Milton Keynes.
- Giddens, A. (2000). *Sosyoloji*. Ankara: Araç Yayınevi.
- Haralambos, M. ve Martin, H. *Sociology, themes and perspectives*. London: Collins Educational.
- MEB, (2007). *Milli eğitim istatistikleri, 2006/2007*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, no.583.
- Özkalp, E. (2005). *Sosyolojiye giriş*. Bursa: Ekin Kitabevi.
- Tezcan, M. (1996). *Eğitim sosyolojisi*. Ankara.

Toplumsal Bir Sistem Olarak Okul

6

Kaynak: <http://www.corex.net/cms/photo/misc/bestpractice.jpg> **Erişim Tarihi:** 02.06.2008

Okulun toplumsal açık bir sistem olması; okulun bir ülkede tüm vatandaşlara açık olması ve toplumdaki dönüşümlerden etkilenmesi ile toplumsal dönüşümü etkilemesi olmak üzere iki temel nedene dayanmaktadır. Toplumsal açık bir sistem olarak okulun yapı ve işleyişini açıklayan temel değişkenler; okul örgüt sistemi, okul yönetimi, dış paydaşlar, değişim çevresi, politik uygulama alanı ve devlet, okuldaki yöneticiler ile liderler, eğitim öğretim etkinlikleri ve kültürdür.

Amaçlarımız

Bu üniteyi tamamladıktan sonra;

- 👁 Sistem ile ilgili temel kavramları tanımlamak,
- 👁 Okul sistemini oluşturan öğeleri açıklamak,
- 👁 Toplumsal açık bir sistem olan okulun yapı ve işleyişini etkileyen sistem değişkenlerini açıklamak için gerekli bilgi ve becerilere sahip olabileceksiniz.

Örnek Olay

Okulumu Değiştirebilseydim

İlköğretim yedinci sınıf öğrencileri Barış ve Gökhan aralarında konuşuyorlardı:

- Müdür Bey, bizim davranışlarımızı olumsuz etkileyecek karikatürler olduğunu düşündüğü için duvar gazetemizi asmamıza izin vermedi. Aslında karikatürler günlük yaşamda karşılaştığımız olayları komik bir dille anlatıyordu.

- Haklısın Gökhan. Bu okulda her şey yasak! Ben de bilgisayar laboratuvarında dönem ödevim için internete girecektim. Müdür Bey bana da "Ders dışında olmaz." dedi. Zaten bahçe duvarlarına resimler yapmamıza izin vermediğinde, ona karşı çıkmıştım ya, o günden beri benden hoşlanmıyor.

- Aslında Müdür Bey bizim davranışlarımızdan genel olarak hoşlanmıyor, diye düşünüyorum. Ayrıca bizim sorunlarımızla ilgilenme konusunda da çok etkili davranışlar sergilemiyor.

- Evet, Gökhan, bence de. Leyla Öğretmen de okulda birlik ve beraberliğin yeterince kurulamadığını öğretmen, öğrenci ve diğer görevlilerinin ilişkilerinin iyi bir iletişime dayanmadığını, böyle giderse okulun hedeflerini gerçekleştiremeyeceğini söyledi.

- Bizim okulun hedefi ne? Nasıl bir yönetim anlayışına sahip olunmalı ki hedeflere ulaşılabilirsin? Biz okul yöneticisi olsak nasıl bir strateji geliştirdik? Neler yapabiliirdik?

- Ben olsam kurallar koyar, okulu bölümlere ayırır, herkese bir görev verirdim.

- Peki görevler yerine getirilmez ise?

- Okulumuzu neden geliştirmek zorunda olduğumuzu anlatırdım. Birlikte olurduk, herkes bize özenirdi.

- Bunlar iyi fikirler Barış. Ancak bizim düşüncelerimizden kimse haberdar değil.

...

Neden haberdar olmayalım, gelecek onların değil mi?

Anahtar Kavramlar

- Çevre
- Çıktı
- Denge
- Girdi
- Liderlik Roller
- Okul Yöneticisi
- Okul Yönetimi
- Örgüt
- Rol
- Sistem
- Süreç

İçindekiler

- GİRİŞ
- SİSTEM KAVRAMI
- TOPLUMSAL AÇIK BİR SİSTEM OLARAK OKUL
 - Okul Örgüt Sistemi
 - Okulun Sistem Özellikleri
 - Okul Yönetimi
 - Dış Paydaşlar
 - Değişim Çevresi
 - Politik Uygulama Alanında Okul ve Devlet
 - Okul Sisteminde Yönetici ve Lider
 - Eğitim-Öğretim
 - Kültür

GİRİŞ

Toplumsal yapının şekillendirilmesinde eğitim önemli bir rol oynamaktadır. Okulların iyi yapılandırılması ve işletilmesi ise eğitimin bu işlevini yerine getirmesinde oldukça önemli bir yere sahiptir. Geçmişte okulların toplumsal dönüşüm sürecinde tek başına ve etkili bir görev üstlendiği, günümüzde ise bu dönüşümde etkisinin azaldığına ilişkin çeşitli görüşlerin varlığına karşın, bilgi teknolojileri ile iletişim araçlarının gelişmesi ve insan yaşamında yaygınlıkla kullanılması okulun işlevlerini azaltmak yerine yeni anlamlar yükleyerek yeniden tanımlamaktadır. Bir başka ifade ile geçmişte öğrenciler “mutlak” bilgiyi okullardan edinirken günümüzde genel olarak bilgiyi, bilgi erişim kanallarından ve okul dışı etkileşimlerinden de edinmektedirler. Bu bağlamda, okulun ve öğretmenin toplumsal dönüşüm ve değişimindeki rolünde bu anlamda eskiye oranla bir artış olmuş, okul birçok özelliğinin yanı sıra, “düzenleme” ve “işlevsel kılma” gibi özellikleri kazandıracak rolleri de var olan rolleri arasına katmıştır. Böylesi bir okuldaki öğretmenin rolü; öğrencinin edindiği bilgiyi okulun amaçları doğrultusunda yorumlamada ve gereksiz bilgileri ayıklamada öğrencilere rehberlik edebilme, farklı özellik ve kanallardaki bilgileri amaç doğrultusunda birleştirebilme biçiminde dönüşüme uğramaktadır. Bu durum ise okulun yenileşmesine öğrenen okulun yaratılmasına aracılık etmektedir.

Okullardaki bu dönüşüm “öğrenim gören öğrenci” kavramı yerine “kendini geliştiren birey” kavramının kullanılmasını sağlamıştır. Okulların işlevinde ve bireylerin özelliklerinde değişimlerin gerçekleşmesi pek çok bileşenin yan yana gelmesiyle olanaklıdır. Söz konusu bileşenleri en iyi açıklayan kavramlardan birisi de “sistem” kavramıdır.

Bu ünite de öncelikle sistem kavramı açıklanmış, daha sonra da sırasıyla toplumsal açık bir sistem olarak okullar, okulun sistem özellikleri, okul yönetimi, lider olarak okul yöneticileri konuları irdelenmiştir.

SİSTEM KAVRAMI

Değişik anlamlar verilerek kullanılan sistem kavramı yerine; yaygınlıkla “dizgi” yanında, günlük yaşamda “düzen”, “yol”, “yöntem”, “model”, “tip” gibi sözcüklerin kullanıldığına tanık olunmaktadır.

Birbirine bağımlı ve karşılıklı etkileşimde bulunan bir takım alt parçalardan oluşan, aynı zamanda daha büyük sistemlerin parçası olarak işlevde bulunan bütüne sistem denilmektedir (Bursalıoğlu, 1994). Sistem denilen bütünü oluşturan parçalara alt sistem, her sistemin bağlı olduğu daha büyük sistemlere de üst sistemler denir (Başaran, 1993). En küçüğü dışında tüm sistemlerin alt sistemleri, en büyüğü dışında tüm sistemlerin çerçevelerinden oluşan üst sistemleri vardır.

Sistem nasıl tanımlanırsa tanımlansın, içerisinde bulunduğu iç ve dış dinamiklerle açıklanır. Buna göre bütün sistemler varlıklarını sürdürmek, kendilerine yüklenen görevleri başarıyla yerine getirebilmek için çevrelerinden bir takım girdileri alırlar. Önceden belirlenen yöntem ve ilkelere göre bunları işler ve çevrelerine çıktılarını verirler. Çıktıların işe yarayıp yaramadığını saptamak, varsa eksikliklerini belirlemek amacıyla dönüt almaya gereksinme duyarlar (Aydın, 1994). Bir başka ifade ile sistemin; örgüt, girdiler, dönüşüm süreçleri, çıktılar, geri bildirim ve içerisinde bulunulan çevre olmak üzere altı temel ögesi vardır (Hodgett, 1997).

Sistem: Birbirine bağımlı ve karşılıklı etkileşimde bulunan bir takım alt parçalardan oluşan, aynı zamanda da daha büyük sistemlerin parçası olarak işleyen bir bütündür.

Alt sistem: Sistem bütünü oluşturulan parçalardır.

Üst sistem: Her sistemin bağlı olduğu daha büyük sistemdir. Örneğin, okulun üst sistemini, millî eğitim müdürlükleri; alt sistemlerini ise sınıflar oluşturmaktadır.

Bir şeker fabrikasını sistem olarak çözümlayelim. Örneğin; şeker fabrikası çevresinden şeker pancarı alır. Pancarı en uygun teknolojiyle şekere dönüştürebilecek araç, gereç, makine ya da dönüştürme yöntemiyle işler ve şekeri çıktı olarak çevresine sunar. Çevrede şekeri talep eden müşterinin toz şeker yerine küp şeker daha fazla gereksinme duyduğunu ya da şekerin niteliğinde bir eksiklik olduğunu fabrika ilgililerine bildirmesi sistemin dönüt ögesiyle ilgilidir. Fabrikanın yüksek nitelikte ve yüksek oranda şeker üretmesi öncelikle pancar girdisinin şeker özelliği taşımasında yatmaktadır. Bu niteliği ortaya çıkarabilecek uygun insan gücü ve donanımın olması da önemli bir gerektir.

Sistem öğeleri;

- girdiler
- dönüşüm süreçleri
- çıktılar
- geri bildirim
- içinde bulunulan çevre
- örgüttür.

Sistem olarak okul da bu anlatıma uygun düşmektedir. Okullar da sistem olarak çözümlendiğinde şeker fabrikalarıyla benzeşiklik gösterirler. Okul da çevresinde bir takım girdiler alır, aldığı bu girdileri millî eğitimin genel amaç ve temel ilkelere göre eğitim öğretim sürecinden geçirerek topluma çıktılar verir. Eğitilmiş insan gücü, bilgi ya da hizmet olarak nitelenen bu çıktılardan işlevsel olup olmadığı hakkında çevreden dönütler alınır. Dönütler doğrultusunda, sistemin hangi ögesinde değişim yapılacağına karar verilir. Her sistemde olduğu gibi üretim amaçları arasında yer alan ya da olmayan başka çıktılarda olabilir. Okul sistemlerinde de her zaman istenen nitelikleri taşıyan bireyler yetiştirilemeyebilir. Bu durumda sistemin elden geçirilmesi ve çeşitli alanlarda iyileştirmelerin yapılmasına gereksinim duyulur.

TOPLUMSAL AÇIK BİR SİSTEM OLARAK OKUL

Okulun toplumsal açık bir sistem olması; okulun bir ülkede tüm vatandaşlara açık olması ve toplumdaki dönüşümlerden etkilenmesi ile toplumsal dönüşümü etkilemesi olmak üzere iki temel nedene dayanmaktadır. Açık bir sosyal sistem olarak okulların yapısı ve etkileşimli ilişki sistemi Şekil 6.1.'de belirtilmiştir. Şekildeki yapı incelendiğinde toplumsal açık bir sistem olarak okulun yapı ve işleyişini açıklayan temel değişkenler; okul örgüt sistemi, okul yönetimi, dış paydaşlar, değişim çevresi, politik uygulama alanında okul ve devlet, okuldaki yöneticiler ile liderler, eğitim öğretim etkinlikleri ve kültür olarak sınıflanabilir.

Okul Örgüt Sistemi

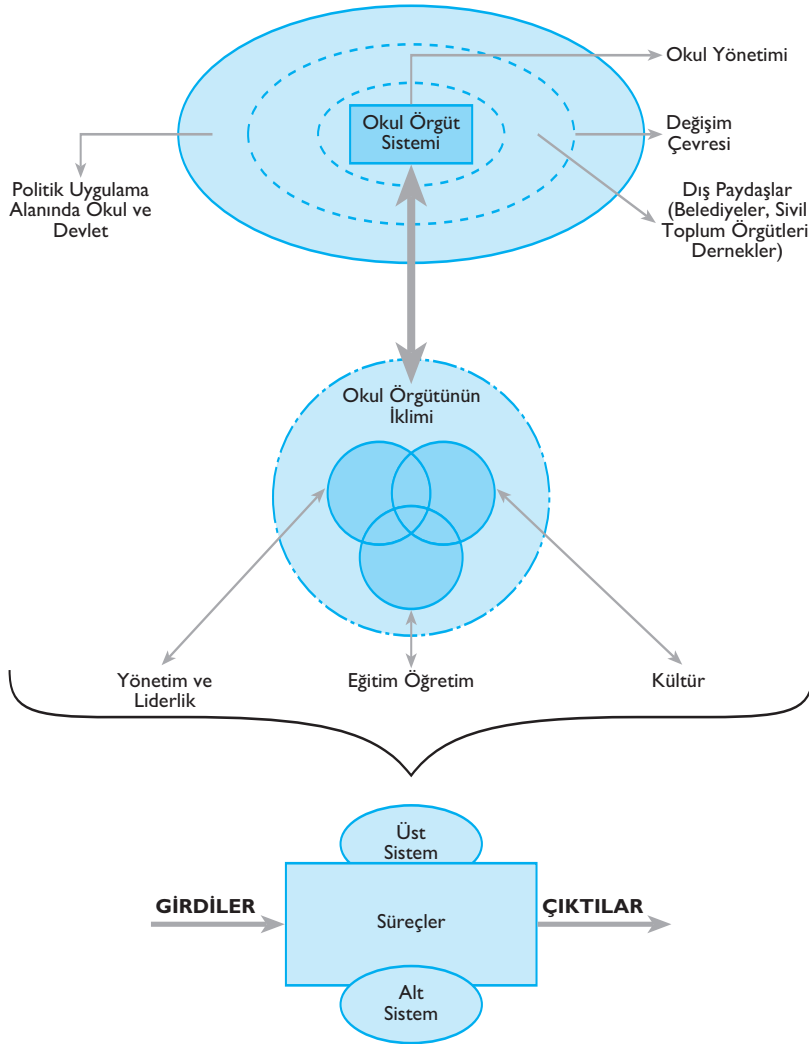
Örgüt: Belirlenmiş amaçları gerçekleştirmek için bir araya gelerek güç birliği yapan insanlardan oluşan, aldıkları girdileri amaçları doğrultusunda işleyen ve çevrelerine uygun ürünler veren toplumsal yapılardır.

Belirlenmiş amaçları gerçekleştirmek için bir araya gelerek güç birliği yapan insanlardan oluşan, çevrelerinden aldıkları girdileri amaçları doğrultusunda işleyen ve çevrelerine uygun ürünler veren toplumsal yapılara örgüt adı verilmektedir (Aydın, 1994). Örgütün bir sistem olarak ele alınması onun istatistiksel olarak incelenmesini ve parçalara indirgenmesini sağlayarak çözümlenmesini kolaylaştırmak, demektir (Açıkalın, 1995). Bu yaklaşımla, bir örgütü sosyal bir sistem olarak ele almak, örgütün hem çevreyle ilişkilerinin hem de alt sistemler arasındaki bağların sistematik bir biçimde araştırılmasına olanak tanımaktadır. Her sosyal sistemde olduğu gibi okul örgütlerinin de ayırt edici sistem özellikleri vardır.

Şekil 6.1

Toplumsal Açık Sistem Olarak Okul

Kaynak: Grabam, B. (1994). *Schools as Open Social System. Paper Presented at American Educational Research Association New Orleans, LA.*

Okulun dış çevresinin nelerden oluştuğunu açıklayınız.

SIRA SİZDE

1

Okulun Sistem Özellikleri

Okul örgütü diğer örgütlerle benzerlik göstermesine karşın, belirli açılardan farklılıklar da göstermektedir. Okul örgütünün diğer örgütlerle farklılıkları; okulun sahip olduğu özelliklere dayandırılmaktadır. Bu özellikler şu biçimde açıklanabilir (Bursalıoğlu, 2000, ss.33-36):

1. Okul, içerisinde yer aldığı ve etkinlik sınırlarının belirlendiği bir çevrede yer alır: Okulun dış çevresini; diğer okullar, aileler, hükümetler, üst yönetimler, dernekler, kişiler, politikacılar ve inanç sistemiyle ilgilenenler vb. oluşturmaktadır.

SIRA SİZDE

2

Okulun iç çevresinin nelerden oluştuğunu açıklayınız.

Okulun girdileri; öğrenciler, yöneticiler, öğretmenler, okuldaki uzmanlar, yardımcı personel, araç gereçler, para donanım, eğitim programları, mevzuat, eğitim teknolojileri vb. olarak sayılabilir.

Okul, eğitim sisteminin kendine yüklediği amaçları gerçekleştirmeye çalışır.

2. *Okul, işleyişini sürdürmek için çevresinden bir takım girdiler alır ve çevresine çıktılar verir:* Her sosyal sistem gibi okullar da varlıklarını sürdürmek, işleyişlerini sağlamak için çevrelerinden bir takım girdiler almak durumundadır. Okulun girdileri; öğrenciler, yöneticiler, öğretmenler, okuldaki uzmanlar, yardımcı personel, araç gereç, para, donanım, eğitim programları, mevzuat, eğitim teknolojileri olarak sıralanabilir. Okul; buna benzer girdileri, millî eğitimin amaçları ve belirlenen ilkeler doğrultusunda işleyerek çıktı olarak topluma eğitilmiş insan gücü ve bilgi verir.
3. *Okulun gerçekleştirmeye çalıştığı amaçları vardır:* Her sistem gibi okul da etkililiği ve verimliliği gerçekleştirmeye çalışır. Okul, eğitim sisteminin kendine yüklediği amaçları gerçekleştirmek için etkinliklerde bulunur. Okullar, amaçlarını gerçekleştirmeye çalışırken ilişkide olduğu toplumsal sistemlerden etkilendiği oranda toplumsal sistemleri de etkilenmektedir.

SIRA SİZDE

3

Okullardaki ürünü herhangi bir işletmede ortaya çıkan ürün ile karşılaştırınız.

4. *Okul amaçlarının gerçekleştirilmesi bir süreci gerektirir:* Sistemler amaçlarını gerçekleştirirken zamana gereksinme duyarlar ve işleyişlerini belirli ilkeler uyarınca sürdürürler. Okulda yeni davranışlar oluşturulabileceği gibi eski davranışlar istenen yön ve nitelikte geliştirilebilir. Okulun amaçlarını gerçekleştirmede eğitim programları önemli rol oynar.
5. *Okul birbirine katkıda bulunan pek çok alt sistemden oluşur:* Her sistemde olduğu gibi okullarda da amaçların gerçekleştirilmesine katkı sağlayan işlevsel bağımlılık içerisinde hareket eden pek çok alt sistem vardır.
6. *Okulun işleyişinde belli bir denge vardır:* Okulun alt sistemleri ve onları oluşturan öğeler, birbiriyle olan ilişkilerini ve konumlarını değiştirmeden koruduğu sürece varlığını sürdürür. Sistemlerde zaman içerisinde bozulma, karışıklık ve aksamaların olması kaçınılmazdır. Sistemdeki karışıklık ya da belirsizlikler sisteminin işleyişini olumsuz yönde etkilemekte ve önlem alınmazsa durma noktasında getirmektedir. Bu durum güç yitimi olarak açıklanır. Karşılıklı, düzensizlik, bozulma, durgunluk gibi belirtiler o okulda güç yitimi olduğunu göstermektedir.
7. *Okulun hareketi doğrusal değil çemberseldir:* Sosyal sistemin çıktıları yine sosyal sistemin girdileridir. Okul da toplumsal açık bir sistem olduğundan, çevresine çıktı olarak sunduğu bilgi, eğitilmiş insangücü, mal ya da hizmet yine kendisinin girdisini oluşturmaktadır. Bu bakımdan okulun çıktıları ne kadar yüksek nitelikte ise girdileri de o kadar nitelikli olacaktır. Bu döngü dinamik bir döngü olup orantısı doğrusaldır.

Okulun hareketi doğrusal değil, çemberseldir.

SIRA SİZDE

4

Okulun sistem özelliklerini sıralayınız.

Okul Yönetimi

Eğitim, insan ile yaşam arasında bir köprü olduğundan toplumdaki değişim ve gelişim hızına paralel olarak, insanın eğitilmesi ve yetiştirilmesi de önem kazanmaktadır. Eğitim sistemini bir bütün olarak çözümlenmeyi ve birleştirmeyi amaçlayan eğitim yönetiminin sınırlı bir alana uygulaması olarak adlandırılan okul yönetimi, okulu bir karar alma birimi olarak görür. Okuldaki madde ve insan kaynaklarının amaçları gerçekleştirecek biçimde harekete geçirilmesi ve eşgüdümlemesi sürecine okul yönetimi denilmektedir. İnsan ve madde kaynaklarının harekete geçiril-

mesi yoluyla öğrencilere istendik bilgi, beceri ve davranışları bilimsel yöntemlerle kazandırabilmek ve insan kaynaklarının kendini gerçekleştirerek mutlu olabilmesini sağlamak; okul yönetiminin temel amacı olmalıdır.

Okul yönetimleri ve diğer örgütlerin yönetimleri genel olarak benzerlik taşımasına karşın belirli açılardan farklılık gösterir. Eğitim hizmetinin üretilmesinde; ürünün üretilmesi belli bir süreci gerektirir. Üstelik ürünün üretilmesinde hangisinin hangisini etkilediği tam olarak belirlenemeyen pek çok değişken sürecin içerisinde yer alır. Eğitimin çıktısı toplumun girdisi olduğu için herkes bu ürünle ilgilenir.

Okul yönetimini diğer örgütlerin yönetiminden ayrı kılan ikinci bir özellik de okuldaki insan kaynaklarının büyük bir çoğunluğunun uzman oluşudur. Okuldaki öğretmen ya da uzmanlar kimi zamanlarda okul yöneticisinden daha fazla eğitim almış olabilir. Kimi zamanlarda bu öğretmen ya da uzmanlar sınırları belirlenmiş okul ortamında bağımsız davranışlar sergilemek isteyebilirler. Bu istekleri kendilerini yaptıkları işin uzmanı olarak görmelerinden ve okul yönetiminden daha üst düzeyde öğrenim aldıklarını düşünmelerinden kaynaklanabilir. Kendisinden daha fazla eğitim almış insanları harekete geçirmek, okulun politikalarını kabul ettirmek, onların güdülerini artırmak oldukça karmaşık bir durumdur. Bu bakımdan okul yönetiminde çatışmaların olması da kaçınılmazdır (Bursalıoğlu, 1994). Dolayısıyla, okulların esnek bir örgüt modeli benimsenerek, katı kurullarla değil, bireyin istekliliğini ve katılımını öne çıkartan demokratik yaklaşımlarla yönetilmesi gerekir.

Türk Millî Eğitim Sistemi'nin genel ve özel amaçları ile temel ilkeleri doğrultusunda değişikliklere yanıt vermek üzere bireylerin davranışlarını değiştirmek ve yeni davranışlar kazandırmak okul yönetiminin temel amacıdır. Amaçların açık, kesin anlatımlara yer vermemesi, onların standart biçimde gözlenmesini ve yansız yöntemlerle ölçülmesini güçleştirmektedir. Bu da okul yönetimini diğer örgütlerin yönetiminden ayrı kılan üçüncü özelliktir.

Okul yönetiminin temel amacı etkililiği ve verimliliği sağlamak olsa da bu her zaman istenen ölçülerde gerçekleşmeyebilir. Çünkü okul toplumsallaşma sürecini sağlamakla yükümlüdür. Örgütlerin yaşamlarını sürdürmek için çevrelerine sundukları ürünün çevre tarafından kabul edilmesi gerekir. Bu kabul edilme, örgütlere finansal anlamda girdi desteği sağlar. Bu destek sağlanamadığında örgütler durağanlaşma ve daha sonrasında da yok olma noktasına gelirler. Oysaki okul örgütünün ürünü çevre tarafından beğenilmese ve finansal olarak desteklenmese de okul yaşamını, devletten aldığı destekle sürdürür. Okul yönetimi bu durumda çevreye değil devlete bağlı olarak etkinliklerini sürdürür. Gerekirse çevrenin istem ve baskılarını göz ardı edebilir. Bu da okul yönetimini diğer örgütlerin yönetiminden ayıran dördüncü özelliktir.

Yönetimin en çok yararlandığı araçlardan birisi örgüt kültürüdür. Özellikle örgütlerde olumlu kültür yaratılarak iş görenlerin amaçlara yöneltilmesi ve onlardan istenen başarının sağlanması oldukça kolay olmaktadır. Okul yapısının nasıl olacağına üst yönetimin karar vermesi, öğretmen ve uzmanların işe yerleştirilmesi ve kariyer planlarının okul dışında kararlaştırılması ve öğrenci girdisinin belirlenen sürede değişmesi ve siyasilerden etkilenmelerin yaşanması gibi nedenlerden dolayı diğer örgütlerde oluşan örgüt kültürünü okula özgü olarak oluşturmak oldukça zordur. Okul yönetiminin okula ilişkin bir okul kültürünü oluşturma gücü onu diğer örgütlerin yönetiminden ayrı kılan beşinci özelliktir. Okul yönetimini diğer örgütlerin yönetiminden ayıran bu beş özellik diğer toplumsal örgütlerle karşılaştırıldığında okul örgütünün toplumsal açıdan farklılıklarının da altını çizer.

Okul yönetimi okuldaki madde ve insan kaynaklarının amaç gerçekleştirilecek biçimde harekete geçirilmesi ve eşgüdümlemesi sürecidir.

Türk Millî Eğitim Sistemi'nin genel ve özel amaçları ile temel ilkeleri doğrultusunda değişikliklere yanıt vermek üzere bireylerin davranışlarını değiştirmek ve yeni davranışlar kazandırmak okul yönetiminin temel amacıdır.

Toplumsal açık bir sistem olarak okulun niteliklerini ve işlevlerini etkileyen değişkenlerden bir diğeri de dış paydaşlardır.

Dış Paydaşlar

Açık bir toplumsal sistem olarak okul kendi içinde işleyen yalıtılmış bir yapı değildir. Okul bir yaşam alanı olarak içinde bulunduğu sosyal çevrede, doğrudan ya da dolaylı olarak ilişkide olduğu paydaşlarıyla etkileşim halindedir. Ebeveynler, okul aile birlikleri, okul koruma dernekleri, kamu kurumları, belediyeler, özel sektör ve sivil toplum örgütleri toplumla olan ilişkilerinde stratejik bir yapı olarak tanımladıkları okulla iletişim ve etkileşim halindedir. Bu bağlamda, okulların ve dış paydaşların aralarında kurdukları iletişim ve etkileşim bir çok amacın gerçekleştirilmesine dönük olarak yürütülür.

Dış Paydaşlarla İşbirliğinde Okulun Amacı: Okulda geçirilen zamanın eğitim öğretim etkinlikleriyle sınırlı olmasına karşın, okul bir yaşam alanıdır ve eğitim bireyin tüm yaşamı boyunca devam eder. Bu bağlamda, okulun farklı dış paydaşlarla yaptığı iş birliğinin üzerine kurulduğu amaçlardan bazıları şunlardır:

- Okulda başlayan eğitim öğretim etkinliklerinin yakın sosyal çevrede sürdürülmesi,
- Gerçek yaşamla okul yaşamı arasındaki mesafenin kapatılmasına ilişkin ortamlar oluşturulması,
- Bireylerin okul yaşamında edindikleri becerilerin gerçek yaşamda uygulanması ve pekiştirilmesi,
- Okulun fiziksel ve maddi gereksinmelerinin karşılanması,
- Farklı paydaşlarca okula ilişkin üretilen hizmetlerin kalitesinin beklentiler doğrultusunda artırılması,
- Tüm paydaşların okul toplumunun bir ögesi olarak kabul edildiği kurumsal anlayışının yaratılması.

Okulla İşbirliğinde Dış Paydaşların Amaçları: Farklı sosyal, ekonomik ve politik yapılarda yer alan dış paydaşların temel amacı; okulun topluma ve bireylere sunduğu işlevlere katkı sağlayarak daha gelişmiş bir sosyal çevre yaratmaktır. Bu doğrultuda dış paydaşların okulla iş birliğine yönelik amaçlarından bazıları şu biçimde sıralanabilir:

- Belediyeler açısından okul örgütleriyle yapılacak iş birliğinin amacı, yerel halkın en önemli gereksinmesi olan eğitime katkı sağlamaktır. Bu durum sosyal açıdan bölgesel gelişmeyi, politik açıdan ebeveyn memnuniyetine dayanan bir oy potansiyelini temsil etmektedir.
- Sivil toplum örgütleri açısından değerlendirildiğinde; okul, sivil toplum örgütlerinin amaçlarını gerçekleştirmeye yönelik hazır örgütlenmiş bir yapı sunar. Sivil toplum örgütleri okul örgütünü kullanarak ürettikleri hizmetin etkiliğini ve kitlelere ulaşarak tanınabilirliklerini arttırabilirler.
- Ebeveynler, okul aile birlikleri ve okul koruma dernekleriyle doğrudan çocuklarına yönelik üretilen eğitim hizmetinin kalitesi arttırmayı amaçlar.

Değişim Çevresi

Modernite ile birlikte toplumdaki değişim niteliği de değişmiş; sosyal değişim, hızlı ve kısa aralıklı bir niteliğe bürünmüştür. Geleneksel toplumlarda değişim nesiller boyu süren göreceli olarak yavaş bir süreç iken modern toplumlarda değişim her bir nesil üzerinde etkili olan hızlı bir süreç olmuştur (Macionis ve Plumber, 1998). Toplumsal açık bir sistem olarak okul örgütleri bu değişim sürecinin tam

merkezinde yer almaktadır. Okul toplumsal değişmeyi; amaçları, süreçleri ve yapısı ile etkileyerek gelişmeye doğru bir ivme yaratmaya çalışırken, diğer yandan değişim ve dönüşüm süreçlerinden de etkilenmektedir. Okulun değişim çevresi küresel, ulusal ve yerel ölçekte yer alabilir. Okulun değişim çevresini etkileyen etmenlerden bazıları şunlardır:

- Küresel değişimler
- Yeni değerlerin ortaya çıkışı
- Üretim, bölüşüm ve tüketim biçimlerindeki değişme
- Bilişim teknolojilerindeki dönüşüm
- Uluslararası örgüt, kurum ve birliklerin ortaya koyduğu politikalar
- Toplumsal örgütlenme biçimlerindeki değişim
 - Ailedeki değişim
 - Yeni kamu, özel ve sivil toplum örgütlenme biçimleri
 - Eğitim örgütlerindeki değişim
- Ulusal ölçekteki değişimler
 - Ülkenin kısa orta ve uzun vadede var olma stratejilerine bağlı olarak ortaya çıkan değişim
 - Kamu merkezi planlama örgütlerindeki planların yarattığı değişim
 - Hükümet politikalarının öngördüğü değişim
 - Uluslararası bütünleşmeyle ortaya çıkan değişim eğilimleri
 - Yasal yapının ortaya koyduğu değişim
- Yerel ölçekteki değişimler
 - Yerel ekonomideki değişimler
 - Nüfus yapısındaki değişimler
 - Yerel yönetimlerin ortaya koyduğu politikalar
 - Sivil toplum örgütlerinin etkinlikleri
 - Kentin sosyal yapısındaki değişimler

Politik Uygulama Alanında Okul ve Devlet

Toplumsal açık bir sistem olarak okulun; amaç, işlev ve süreçlerini etkileyen bir diğer değişken ise politik uygulama alanı ve devlet düzenlemeleridir. Devlet, okul ve toplum arasında âdeta gizli bir sözleşme vardır. Devlet okullar aracılığıyla toplumsal yapıyı düzenler. Bu anlamıyla okulun politik alanda devlet tarafından düzenlenen işlevlerinden bazıları şunlardır:

- Okul toplumsal yapının bir mikro modeli olarak vatandaş kimliğinin kazandığı stratejik işlevleri üstlenir.
- İdeolojik olarak ülkenin siyasal sistemine ilişkin bireylerde bir anlayış yaratır.
- Ulus devlet olma ve bunu sürdürmeye ilişkin değerler okulda kazandırılır.
- Okullar, ülkenin devlet politikalarının bireylerce tanındığı ve kabul edildiği mekânlardır.
- Devlet kurumları tarafından oluşturulan gelecekteki toplum kurgusunda yer alacak birey becerileri okullarda kazandırılır.
- Ülkenin siyasal sisteminde bir vatandaş olarak kazanılması gereken sorumluluklar, haklar ve beceriler okullarda kazandırılır. Politik sistemde seçim süreci, seçme ve seçilme ile ilgili temel bilgi ve becerilerin kazandırılması okulun işlevleri arasında yer alır.
- Ulusal ekonomide iş gören olarak yer alacak bireylerin becerileri devlet tarafından belirlenir ve okullarda kazandırılır.

Okul Sisteminde Yönetici ve Lider

Toplumsal açık bir sistem olarak okulun üstlendiği işlevlerin gerçekleştirilmesinde okul yöneticiliği ve liderlik temel değişkenlerden birisidir. Okul yöneticileri ve liderler okulun sosyal, siyasal, ideolojik, kültürel ve ekonomik işlevlerinin gerçekleştirilmesinde birinci derecede sorumlu kişilerdir ve okul ile toplum arasında bir katalizör görevine sahiptirler. Bu anlamda okul sisteminde yönetici ve liderlerin rol ve sorumluluklarının irdelenmesi toplumsal açık bir sistem olarak okulun daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayacaktır.

Okul Sisteminde Yönetici: Okul yöneticisi, okulu bir sistem olarak algılayıp çözümlenebilen, okuldaki madde ve insan kaynaklarını en verimli biçimde kullanarak, okulun amaçlarını gerçekleştirecek şekilde harekete geçiren ve yasal yetkiye bağlı olarak görev yapan kişidir. Günlük yaşamda yaygın olarak okul yöneticisi yerine okul müdürü kavramı kullanılmaktadır. Aynı zamanda okul müdür yardımcılarının da okul yöneticisi kavramı içerisinde düşünülmesi gerekir.

Okul yönetiminin ayrıcalıklı konumu, okul yöneticilerinin yasal güçlerini kullanma dışında başka güçlere de sahip olması gerekliliğini ortaya koymaktadır. Okul yönetiminde, grupların gücünden yararlanarak onları örgütün amaçlarına yönlendirmeyi amaçlayan *liderlik*; işlerin etkin yapılması için onların önceden tasarlanmasını içeren planlama ve zamanı etkin kullanmayı içeren *teknik güç*, okul içi ve dışındaki insanlarla etkin iletişim kurma ve onların değer sistemini anlamayı içeren *kültürel güç*, eğitim, öğretim ve okulun işleyişiyle ilgili bilgileri içeren *kurumsal güç* bileşenlerinden oluşur.

Okul Sisteminde Lider Okul Yöneticileri: Yönetici olmak ve lider olmak birbirinden farklı kavramlar olarak nitelendirilmektedir. Yönetici ve liderin ayrı kavramlar olarak kullanılmasının altında yatan temel neden yöneticinin yetkiyi, liderin ise etkileme ve ikna etme yeteneğini öne çıkarmasından kaynaklanmaktadır. Okul yönetiminin niteliğinden dolayı sadece yasal yetkinin kullanılmasıyla sonuca gitmek olanaksızdır. Okuldaki her bir dinamiğin etkin bir biçimde kullanılmasına okul yöneticilerinin özen göstermesi gerekir.

Okulun amaçlarını gerçekleştirebilen, yapısını yaşatabilen, havasını koruyarak iç ve dış dinamikleri amaçlar doğrultusunda harekete geçiren, insan kaynakları tarafından benimsenen ve değer verilen kişilere okul lideri denilmektedir (Erdoğan, 2000). Liderler genellikle kendine güveni çevresindekilerden daha çok olan, daha az kişisel davranabilen, çabuk fikir üreten ve fikirlerini eyleme dönüştüren çevresindekilerin davranışlarına karşı duyarlı kimseler olmaktadır.

Çağdaş liderlik rolleri, öğrenme ve kendini geliştirme üzerinde odaklanmıştır. Bu yeni rol beklentisi, okul yöneticilerinin liderlik rollerini temelden etkilemiştir. Temel misyonu bilgiyi üretmek ve yaymak olan okulu iyi yönetmek okul yöneticisinin görevidir. Okul yöneticisi öğretmenden daha fazla öğrenmeye eğilimli olmalıdır. Çünkü geleceğin okul liderliği, bilgi ve sürekli öğrenmeye dayalı bir liderlik olacaktır. Bu bağlamda okul yöneticisinin değişik liderlik rolleri; öğretimsel liderlik, etik liderlik, vizyoner liderlik, öğrenen liderlik ve dönüşümcü liderlik biçiminde sınıflanabilir. Okul yöneticilerinin liderlik biçimlerinin özellikleri şu biçimde açıklanabilir (Çelik, 1999):

Öğretimsel Liderlik: Tamamen eğitimsel liderliğe uygun olarak geliştirilen bir liderlik biçimidir. Öğretimsel liderliğin temel hareket noktası, öğretimin ve okulda daha güçlü değerleri öne çıkartan bir misyonun geliştirilmesidir. Okulun temel misyonu ise öğrenciler için daha kaliteli ve nitelikli bir eğitim vermektir. Öğretim-

Yaygın kullanım olarak "okul yöneticisi" yerine "okul müdürü" anlatımı kullanılmaktadır.

Yönetim ve liderliğin ayrı kavramlar olarak kullanılmasının altında yatan temel neden yöneticinin yetkiyi, liderliğin etkileme ve ikna etme yeteneğini öne çıkartmasından kaynaklanmaktadır.

sel liderlikte okulun tümüyle öğretime yönelik ve üretken bir çevre olarak düzenlenmesi amaçlanmakta ve diğer liderlik biçimlerinden farklı olarak okul yöneticisine, öğretmenin öğretimsel davranışlarına müdahale etme gücünü vermektedir. Bu anlamda öğretimsel lider rolündeki okul yöneticisi, eğitim programlarının hazırlanması, uygun öğretim teknolojileri ve yöntemlerinin seçimi, çocuk ve ergenlik psikolojisi gibi öğretimi doğrudan etkileyen konularda öğretmenlere liderlik yapmaya çalışan kişidir.

Etik Liderlik: Örgütün havası ile liderlik arasında sıkı bir bağ vardır. Liderin seçilmesi ve kabul edilmesi bir grup sorunudur. Bu nedenle liderlik grup havası ile kazanılır ya da kaybedilir. Etik liderlik rolündeki bir okul yöneticisi okulun amaçlarını gerçekleştirmeye çalışırken temel etik değerleri dikkate alır. Ayrıca etik liderlik rolündeki bir okul yöneticisinin vicdani sorumluluğu oldukça gelişmiş olup etik değerlere uymanın aynı zamanda toplumsal bir sorumluluk olduğunun bilincini taşımaktadır. Etik roldeki bir okul yöneticisi yalnızca içerisinde bulunduğu değerleri değil, küresel değerlerle ulusal ve yerel değerleri bağdaştırabilme yeteneğine sahiptir. Bu anlamdaki bir okul yöneticisi okuldaki öğretmen ve öğrencinin öykündüğü, model aldığı bir kişidir. Etik lider, okulun kültürel değerlerine ve toplumsal değerlere ters düşen değerleri, okul ortamında yaşatmaz. Okulun etik değer ve ilkelere uygun bir özel çevre olmasına özen gösterir.

Vizyoner Liderlik: Hızlı değişim, örgütleri sürekli gelecek yönelimli düşünmeye zorlamaktadır. Bir liderin vizyonu, örgütün büyüklüğünü, etkinliklerinin zenginliğini, ekonomik güçlülüğünü, hizmet talep edenlerin niteliğini ve örgüt içi ilişkileri kapsar. Vizyoner lider yalnızca düşünceleriyle değil, duygularıyla da izleyenleri yönlendirebilen liderdir. Eğitim sisteminde, öğretim yöntemlerinde ve eğitim teknolojilerinde meydana gelen hızlı değişimler, okul yöneticisinin vizyoner lider olarak stratejik kararlar vermesini gerektirmektedir. Okul yöneticisinin vizyoner liderlik rolü, okulları geleceğe taşıyabilecek kararları alabilmektir. Okul yöneticisi paylaşılan bir vizyon oluşturarak, okul iş görenlerine hedef koyarak, onların gücünü birbirini yok etme yönünde değil, okulun amaçlarını gerçekleştirme yönünde harekete geçirmelidir.

Öğrenen Liderlik: Geleceğin etkili örgüt modeli olarak öğrenen örgüt modelinin görülmesi, öğrenen liderlerin önemini artırmaktadır. Geleceğin liderlerinden zeki ve olağanüstü birtakım özelliklere sahip olmalarından çok, öğrenmeyi gerçekleştirebilmeleri beklenmektedir. Öğrenen örgütlerdeki liderlerin önemli rollerinden biri öğretmenlik rolüdür. Öğrenen lider olarak okul yöneticisi öğretmenlik rolünü üstlenirken, hem öğrenen hem de öğreten olmak zorundadır. Çünkü eğitim örgütleri öğrenen ve öğreten örgütlerdir. Okulun misyonu, okul ortamındaki öğrenmeyi sürekli geliştirmeye yöneliktir. Okul yöneticisinin öğrenen lider rolü, sürekli öğrenmesini yanında getirmektedir. Bu bağlamda kendini geliştiren okul yöneticisi çevresindeki insanların gelişimini ve kariyer yapmasını olanaklı kılabilir. Öğrenen liderler aracılığıyla geleceğin liderlerinin, seçkin seçmenlerinin yetiştirilmesine katkı sağlanabilir. Okul yöneticisinin öğrenen lider rolü aracılığıyla okullarımızdaki katı uygulamaların terk edilip, insanın öne çıkmasına yardımcı olunabilir. Öğrenen örgütlerin yaratılmasıyla okulu, her yönüyle öğrenme kültürüyle bezemek olanaklıdır.

Dönüşümcü Liderlik: Dönüşümcü liderlik, örgütte ani ve etkili değişimi gerçekleştirmeye yönelik bir liderlik biçimidir. Dönüşümcü liderin izleyenleri, lidere güvenirlere, inanırlara, bağlılık ve saygı duyarlar. Dönüşümcü liderlik, öğretmenleri özendirir, onlara dönüşümün coşku ve heyecanını aşıl原因, eğitimde örgütsel ye-

Okul yönetimine uygun olarak geliştirilen öğretimsel liderliğin temel hareket noktası, öğretimin geliştirilmesidir. Okul yöneticisine, öğretmenin öğretimsel davranışlarına müdahale etme gücünü vermektedir.

Liderin seçilmesini ve kabul edilmesini güçlü bir örgüt kültürüne dayalı olarak ele alan bir liderlik biçimidir.

Vizyoner liderlik, örgütün büyüklüğünü, etkinliklerinin zenginliğini, ekonomik güçlülüğünü, hizmet talep edenlerin niteliğini ve örgüt içi ilişkileri dikkate alır.

Öğrenen liderlikte, okul yöneticisi öğretmenlik rolünü üstlenirken, hem öğrenen hem de öğreten olmak zorundadır.

Öğrencilerin daha iyi öğrenmelerine yardımcı olmayı amaçlayan dönüşümcü liderlik, örgütte ani ve etkili değişimi gerçekleştirmeye yönelik etkinlikleri içerir.

nileşme açısından kritik bir liderlik biçimi olarak görölmektedir. Okul yöneticisinin dönüşümcü liderlik rolü, eğitim sistemindeki okul süreç ve yapılarında köklü bir değişimin başlatılmasına aracılık edebilir. Elbetteki değişimin olabilmesi için uygun bir örgüt kültürünün olması gerekir. Okul yöneticisi okul kültürünü değiştiren toplumun değişmesine de katkı sağlayabilir. Dönüşümcü lider rolündeki okul yöneticisi, okul, lider ve çevre ilişkilerine oldukça önem vererek okulun değişim gereksinmesine yanıt verir.

Okul yöneticileri yukarıda sıralanan liderlik yaklaşımlarını kullanarak okulu bir orkestra gibi yönetebilir ve geleceğin okullarını yaratabilirler. Liderlik özelliklerinin bilinmesi okul yöneticilik görevlerinin başarıyla yerine getirilmesini sağlayabilecektir.

Eğitim Öğretim

Okulların toplumsal açık bir sistem olarak amaçlarını gerçekleştirmede etkili olan değişkenlerden bir diğeri de eğitim programı ekseninde gerçekleştirilen eğitim öğretim etkinlikleridir. Eğitim öğretim süreçleriyle; okul, toplumsal sisteme yönelik amaçlarını gerçekleştirmek üzere süreçler tasarlar. Toplumsal yapıda bireylerin sahip olması gereken problem çözme, analitik düşünme, eleştirel düşünme, yaratıcı olma, araştırma becerileri ve demokratik tutumlar eğitim programı ekseninde gerçekleştirilen etkinliklerle kazandırılır. Eğitim öğretim süreçleri okulu bir sosyal sistem olarak bireyler aracılığıyla toplumsal sisteme bağlar. Bu anlamıyla politik uygulama alanı, devlet, dış paydaşlar ve okul yönetimi eğitim öğretim sürecini doğrudan ve dolaylı biçimde etkiler. Eğitim öğretim alanında gerçekleştirilen amaçlar da bu yapıları etkiler.

Kültür

Okulun toplumsal açık bir sistem olarak işleyişini belirleyen değişkenlerden bir diğeri ise kültürdür. Toplumsal açık bir sistem olarak okul, sahip olduğu kültürle ve kültürün yeni nesillere aktarılmasında üstlendiği işlevleriyle kültürel yapıyı etkiler ve kültürel yapıdan etkilenir. Bu bağlamda kültür değişkeni; okul kültürü ve okulun toplumsal yapıdaki kültürel öğeler üzerindeki etkisi olmak üzere iki biçimde irdelenebilir. Okul kültürü; öğrencilerin, öğretmenlerin, okul yöneticilerinin ve tüm çalışanların davranışlarını etkileyen değerleri, inançları ve sembolleri ifade eder (Wren, 1999). Owens'a (1987) göre okuldaki yazılı olmayan davranış biçimleri, gelenekler, inançlar ve törenler okul kültürünün sembolik öğeleri olarak öğrenilir ve okul örgütlerinde bir nesilden diğerine aktarılır. Okul kültürü kendi içinde işleyen bir bütün olmasına karşın toplumsal yapıda yer alan kültürel yapılarla belli bir uyum içindedir. Bunun yanı sıra okul, toplumsal yapının devamını sağlamaya yönelik üstlendiği işlevlerin bir gereği olarak toplumun sahip olduğu kültüre ilişkin değerleri yeni nesillere kazandıran bir yapı olma özelliğini taşır.

Özet

Sistem ile ilgili temel kavramları tanımlamak

Sistem birbirine bağımlı ve karşılıklı etkileşimde bulunan birtakım alt parçalardan oluşan, aynı zamanda daha büyük sistemlerin parçası olarak işlevde bulunan bütüne denilmektedir. Sistem denilen bütünü oluşturan parçalara alt sistem, her sistemin bağlı olduğu daha büyük sistemlere de üst sistemler denir. Her sistemde amaçların gerçekleştirilmesine katkı sağlayan pek çok alt sistem vardır. Sistemlerde zaman içerisinde bozulma, karışıklık ve aksamaların olması kaçınılmazdır. Sistemdeki karışıklık ya da belirsizlikler sistemin işleyişini olumsuz yönde etkilemekte önlem alınmaz ise durma noktasına getirmektedir. Buna güç yitimi denilmektedir.

Okul sistemini oluşturan öğeleri açıklamak

Örgüt olarak okul, sosyal bir sistemdir. Tüm sistemlerde olduğu gibi okullarda içerisinde bulunduğu iç ve dış dinamiklerle açıklanır. Toplumun ekonomik, siyasal, yönetsel, teknolojik, bilimsel ve sosyal düzeyi okulu büyük ölçüde etkiler. Okul da çıktıları aracılığıyla bu çevreyi etkilemeye çalışır. Buna göre okul sistemleri de varlıklarını sürdürmek, kendilerine yüklenen görevleri başarıyla yerine getirebilmek için çevrelerinden bir takım girdileri alırlar. Önceden belirlenen yöntem ve ilkelere göre bunları işler ve çevrelerine çıktıları verirler. Çıktıların işe yarayıp yaramadığını saptamak, varsa eksikliklerini belirlemek amacıyla dönüt almaya gereksinme duyarlar. Bir başka ifade ile sistemin örgüt, girdiler, dönüşüm süreçleri, çıktıları, dönüt ve içerisinde bulunulan çevre olmak üzere altı temel ögesi vardır.

Toplumsal açık bir sistem olan okulun yapı ve işleyişini etkileyen sistem değişkenlerini açıklamak

Okulun toplumsal açık bir sistem olması; okulun bir ülkede tüm vatandaşlara açık olması ve toplumdaki dönüşümlerden etkilenmesi ile toplumsal dönüşümü etkilemesi olmak üzere iki temel nedene dayanmaktadır. Toplumsal açık bir sistem olarak okulun yapı ve işleyişini açıklayan temel değişkenler; okul örgüt sistemi, okul yönetimi, dış paydaşlar, değişim çevresi, politik uygulama alanı ve devlet, okuldaki yöneticiler ile liderler, eğitim öğretim etkinlikleri ve kültür olarak sınıflanabilir.

Kendimizi Sınavalım

1. Birbirine bağımlı ve karşılıklı etkileşimde bulunan bir takım alt parçalardan oluşan, aynı zamanda da daha büyük sistemin parçası olarak işlevde bulunan bütün aşağıdaki kavramların hangisi ile ifade edilir?

- Sistem
- Alt sistem
- Üst sistem
- Yönetim
- Örgüt

2. Aşağıdakilerden hangisi bir sistemin **temel** öğeleri arasında **yer almaz**?

- Girdiler
- Dönüşüm süreçleri
- Dönüt
- İçinde bulunulan çevre
- Çıktıların girdi olarak değerlendirilmesi

3. Aşağıdakilerden hangisi okulu bir sistem olarak kabul etmenin yararlarından biri **değildir**?

- Okulun matematiksel modelini kurma
- Okul ile ilgili kararların tümünün sonuçlarını istatistiksel olarak belirlemeye olanak sağlama
- Okulu parçalara indirgeyerek çözümlemesini kolaylaştırma
- Okulu çevresine açık olan sosyal bir sistem olarak ele alma
- Okulun alt sistemleri arasındaki bağların sistematik olarak araştırılmasına olanak sağlama

4. Aşağıdakilerin hangisi okulun sistem özelliklerinden biri **değildir**?

- Okulun içerisinde yer aldığı ve etkinlik sınırlarının belirlendiği bir çevrede yer alması
- Okulun işleyişini sürdürmek için çevresinden bir takım girdiler alması ve çevrelerine çıktılar vermesi
- Okulun gerçekleştirmeye çalıştığı amaçlarının olması
- Okulun hareketinin çembersel değil, doğrusal olması
- Okulun işleyişinde belli bir dengenin olması

5. Aşağıdakilerden hangisi okulun **temel** alt sistemlerinden biri **değildir**?

- Üretim
- Uygulama
- Alış-veriş
- Yaşatma
- Yönetim

6. Okuldaki madde ve insan kaynaklarının amaç gerçekleştirecek biçimde harekete geçirilmesi ve eşgüdümlemesi sürecine ne ad verilir?

- Okul müdürü
- Okul yönetimi
- Okuldaki üretim
- Okuldaki uygulama
- Okul liderliği

7. Aşağıdakilerden hangisi okul yöneticilerinin sahip olması gereken **temel** güçlerden biri **değildir**?

- Yönetimsel
- Yasal
- Teknik
- Kültürel
- Kurumsal

8. Okulda ani ve etkili değişim gerçekleştirmeye yönelen okul müdürü **en çok** hangi liderlik davranışını göstermiş olur?

- Öğretimsel liderlik
- Etik liderlik
- Vizyoner liderlik
- Dönüşümcü liderlik
- Öğrenen liderlik

9. Okul yöneticisinin paylaşılan bir vizyon oluşturarak, okul iş görenlerine hedefler koyarak, onların gücünü okulun amaçlarını gerçekleştirme yönünde harekete geçirmeyi benimseyen liderlik biçimi aşağıdakilerden hangisidir?

- Öğretimsel
- Etik
- Vizyoner
- Dönüşümcü
- Öğrenen

10. Güçlü bir örgüt kültürüne dayalı olan liderlik türü aşağıdakilerden hangisidir?

- Öğretimsel
- Etik
- Vizyoner
- Dönüşümcü
- Öğrenen

Yaşamın İçinden

Okul Yöneticilerinin Bilgisi

Okul yöneticilerinin ve öğretmenlerin sahip oldukları bilginin niteliği okul sürecinin işleyişini önemli ölçüde etkilemektedir. Bu sebeple öncelikle etkili bir öğretmenin özelliklerini özetleyelim;

- Düzenli plân yaparlar,
- Amaçlarına uygun materyaller geliştirirler,
- Canlılıklarını korurlar,
- Öğrencileri düzenli olarak kontrol ederler ve bu kontrol sonucunda kullandıkları materyallerin kullanışlı olup olmadığını ölçerler,
- Etkili öğretmenler öğrencilerinin öğrenebileceklerine inanırlar ve büyük sorumluluk taşırlar.

Bu etkili öğretmen reçetesinin gerçekleşmesi için; okul yöneticileri de bir takım özelliklere sahip olmalıdırlar. Okul yöneticileri öncelikle öğretmenlerin okul içinde nasıl etkili olabileceğini bilmelidirler. Bu doğrultuda da öğretmenlerinin de etkili olabilmelerini teşvik etmek için; okulda uygun ortamlar hazırlamalıdırlar. Okul yöneticileri okullarındaki etkili eğitim ortamlarının oluşmasını ise, hazırladıkları okul strateji plânları ile çözebilirler. Dolayısıyla bu plânların iyi düşünülerek hazırlanması gerekir. Yetersiz bilgilerle hazırlanan plânlarda, sorunlarla karşılaşmaktadır. Bu sorunlar öğretmenlerin etkililiğini azaltmaktadır.

Öğretmenlerin etkili olmasını engelleyen diğer bir durum da, öğretmenlerin kendi alanlarından ziyade öğrenci ailelerine veya merkezdeki yönetimlere (hükümete) dikkatlerini vermesidir. Burada öğretmenlerin dikkatlerinin başka yönlere dağılması için Quinn'in modeli dikkate alınmalıdır (İnsan Kaynakları Modeli). Ancak insan kaynakları modelinin uygulanmasında statü-kocu bir niteliğe sahip olan Quinn'in baskısı olmaktadır. Bu iki bölüm arasındaki gerilimin çözülmesi ise, okul yöneticilerinin davranışlarına yani oluşturdukları plânlara bağlıdır.

Kaynak: Davies, Peter ve Gwen Coates (2005). "Competing Conception and Values in School Strategy: rational Planning and Beyond." *Educational Management Administration and Leadership*, 33, 1:109-123.

Kendimizi Sınavalım Yanıt Anahtarı

1. a	Yanıtınız doğru değilse, "Sistem Kavramı" bölümünü gözden geçiriniz.
2. e	Yanıtınız doğru değilse, "Sistem Kavramı" bölümünü gözden geçiriniz.
3. b	Yanıtınız doğru değilse, "Toplumsal Açık Bir Sistem Olarak Okul" bölümünü gözden geçiriniz.
4. d	Yanıtınız doğru değilse, "Toplumsal Açık Bir Sistem Olarak Okul" bölümünü gözden geçiriniz.
5. b	Yanıtınız doğru değilse, "Toplumsal Açık Bir Sistem Olarak Okul" bölümünü gözden geçiriniz.
6. b	Yanıtınız doğru değilse, "Toplumsal Açık Bir Sistem Olarak Okul" bölümünü gözden geçiriniz.
7. a	Yanıtınız doğru değilse, "Toplumsal Açık Bir Sistem Olarak Okul" bölümünü gözden geçiriniz.
8. d	Yanıtınız doğru değilse, "Toplumsal Açık Bir Sistem Olarak Okul" bölümünü gözden geçiriniz.
9. c	Yanıtınız doğru değilse, "Toplumsal Açık Bir Sistem Olarak Okul" bölümünü gözden geçiriniz.
10. b	Yanıtınız doğru değilse, "Toplumsal Açık Bir Sistem Olarak Okul" bölümünü gözden geçiriniz.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra Sizde 1

Okulun dış çevresini; diğer okullar, aileler, hükümetler, üst yönetimler, dernekler, çevredeki etkileri kişiler, politikacılar, inanç sistemi ve değişik düzeydeki sivil toplum kuruluşları ile uluslar arası düzeydeki kuruluşlar oluşturmaktadır.

Sıra Sizde 2

Okulun iç çevresi; okul yöneticileri, öğretmenler, uzmanlar, yardımcı personel ve öğrencilerden oluşmaktadır.

Sıra Sizde 3

Okullardaki ürünü herhangi bir işletmede ortaya çıkan ürün ile karıştırmamak gerekir. Örneğin, her derece ve türdeki okulların gerçekleştirmeye çalıştığı amaçlardan birisi olan "iyi vatandaş yetiştirme" inceleme konusu yapalım. Kuşkusuz iyi vatandaş denildiğine ortak çalışanlar akla gelebilir. Toplumu düşünen, ulusal kalkınma programında kendine düşen görevi içten yapmaya gönüllü, arkadaşlarına ve çevresine yardıma hazır, dürüst, ahlaki, onurlu olma bunlardan birkaçı olabilir. Gelişmiş ülkelerin istediklerini yapan, haksızlık görse dahi büyüklerine tepki vermeyen, kopya çekse dahi başarılı olan, her zaman başını öne eğik tutan, yanlış yapsa da

kendi arkadaşlarını koruyan, öğretmeninden özel ders alan vb. olumsuz özellikler de iyi vatandaş özellikleri olabilir mi? Kuşkusuz ikinci gruptakileri benimseyenlerin sayısı azınlıktadır. Bu örneklerden şu sonuca ulaşılabılır. Eğitim sisteminin amaçlarına göre etkinlikte bulunan okulların amaçları da somuttur. Böyle de olması gerekir. Çünkü bilgi hızla değişmekte, bugün geçerli olan bir başka davranış yerini yarın bir başkasına bırakmaktadır. Okulun amaçlarının soyut oluşu, uygulama farklılıklarını yanında getirdiği gibi ürünün ölçülmesindeki güçlükleri de yanında getirmektedir. Farklılıkları en aza indirmenin değişik yolları vardır. En bilineni, aynı işi yapanların sıkça bir araya getirilerek konu üzerinde beyin fırtınası yaratmalarıdır. Bu tartışmalar sonucunda en azından belli ölçütler oluşabilir.

Sıra Sizde 4

- Okul, içerisinde yer aldığı ve etkinlik sınırlarının belirlendiği bir çevrede yer alır.
- Okul, işleyişini sürdürmek için çevresinden bir takım girdiler alır ve çevrelerine çıktılar verir.
- Okulun gerçekleştirmeye çalıştığı amaçları vardır.
- Okul birbirine katkıda bulunan pek çok alt sistemden oluşur.
- Okul birbirine katkıda bulunan pek çok alt sistemden oluşur.
- Okulun işleyişinde belli bir denge vardır.
- Okulun hareketi doğrusal değil çemberseldir.

Yararlanılan ve Başvurulabilecek Kaynaklar

- Açıkalin, A. (1995). *Toplumsal, kurumsal ve teknik yönleriyle okul yöneticiliği*. Ankara: Pegem Yayınları.
- Akçay, C. (2006). *Türk eğitim sistemi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Aydın, M. (1994). *Eğitim yönetimi*. Ankara: Hatipoğlu Yayınevi.
- Aytaç, T. (2000). *Okul merkezli yönetim*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Başaran, İ. E. (1993). *Türkiye eğitim sistemi*. Ankara: Kadioğlu Matbaası.
- Bayrak, C. (1996). Örgütlerde çatışma üzerine düşünceler. *Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*: 6, 1.
- _____. (1992). *Eğitim yüksekokullarında örgütsel değişim*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- _____. (2001). "Bir Sistem Olarak Okul," *Öğretmenlik Mesleğine Giriş*. (Ed: Demirel, Ö. ve Z. Kaya). Ankara: Pegem A Yayıncılık.

- Bursalıoğlu, Z. (2000). *Okul Yönetiminde yeni yapı ve davranış*. Ankara: Pegem Yayınları.
- Can, H. (1992). *Yönetim ve organizasyon*. Ankara: Adım Yayıncılık.
- Çakmak, M. (2001). Etkili öğretimin gerçekleşmesinde öğretmenin rolü. *Çağdaş Eğitim*. 274.
- Çelik, V. (1999). *Eğitimsel liderlik*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Demirel, Ö. (1999). *Kuramdan uygulamaya eğitimde program geliştirme*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Erçetin, Ş. (2000). *Lider sarmalında vizyon*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Erdoğan, İ. (2000). *Okul yönetimi ve öğretim liderliği*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Fidan, N. ve Erden, M. (1992). *Eğitim bilimine giriş*. Ankara: Feryat Matbaacılık.
- Graham, B. (1994). *Schools as open Social System*. Paper presented at AERA New Orleans, LA.
- Hodgetts, M. R. (1997). *Yönetim teorileri, süreç ve uygulama* (Çev: Çetin C. ve E. Can Mutlu). İstanbul: Der Yayınları.
- Hughes, L. W. (1994). *The principal as leader*. NY: Macmillan College Pub.Co.
- KalDer Öğrenen Uzmanlık Grubu (2000). *Öğrenen organizasyonlar II*. İstanbul: KalDer Yayınları.
- Keçecioglu, T. (1998). *Liderlik ve liderler*. İstanbul: KalDer Yayınları.
- Macionis, J. J. ve Plumer, K. (1998). *Sociology global introduction*. New York: Prentice Hall.
- Okçabol, R. (2005). *Türkiye eğitim sistemi*. Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Owens, R. (1987). *Organizational behavior in education*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Özdemir, S. (2000). *Eğitimde örgütsel yenileşme*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Özden, Y. (1999). *Eğitimde yeni değerler*. Ankara: Pegem Yayınları.
- Pehlivan, İ. (1998). *Yönetsel ve örgütsel etik*. Ankara: Pegem Yayınları.
- Taymaz, H. (1995). *Okul yönetimi*. Ankara: Saypa Yayınları.
- Töremen, F. (2001). *Öğrenen okul*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Turgut, M. F. (1993). *Eğitimde ölçme ve değerlendirme*. Ankara: Saydam Matbaacılık.
- Türk, E. (1999). *Türk eğitim sistemi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Wren, D. J. (1999). School Culture: Exploring the Hidden Curriculum. *Adolescence*. 34(135), 1-14.

Eğitim ve Okulun Kültürel Temelleri

7

Fotoğrafta, bir okulun bahçesinde düzenlenen mezuniyet töreninden bir görüntü yer almaktadır. Fotoğrafta törene katılan öğretim elemanları, öğrenciler ve veliler görüyorsunuz. Okulun duvarları, bayraklar, afişler ve diğer görsellerle süslenmiştir. Törenler, bireysel, toplumsal ve kurumsal yaşamda sıkça rastladığımız olaylardır. Okullarda da farklı amaçlarla çeşitli törenler düzenlenir. Bunlar, toplumsal kültürün olduğu kadar aynı zamanda okul kültürünün de önemli öğeleridir. Buna benzer törensel görüntüleri hatırlıyor musunuz? Böyle bir okul törenine öğrenci veya veli olarak hiç katıldınız mı? Katıldınızsa törende neler hissettiniz? Sizce okul törenlerinin amaçları nelerdir? Törenler, insanlarda ne tür duygular uyandırır?

Amaçlarımız

Bu üniteyi tamamladıktan sonra,

- 👁️ Kültür, eğitim ve okul arasındaki ilişkileri kavramak,
- 👁️ Kültüre ilişkin çeşitli yaklaşımları açıklamak,
- 👁️ Küreselleşmenin eğitim ve kültür üzerindeki etkilerini tartışmak,
- 👁️ Kültürün eğitim süreci ve okul yaşamındaki önemini kavramak,
- 👁️ Okul kültürünü, oluşum ve değişme sürecini çözümlemek için gerekli bilgi ve becerilere sahip olabileceksiniz.

Örnek Olay

Abmet Bey, bir okula müdür olarak naklen atanır. Atandığı bu okulda daha önce hiç görev yapmamıştır. Ancak o okul hakkında bazı hikâyeler dinlemiştir. Anlatılanlar onu pek de memnun etmemiştir. Ayrıca okulda çalışanlar, öğrenciler ve veliler de kendi okullarından ve okulun çevresinden pek memnun değildir. Bu okul, oldukça büyük olup, öğrenci ve öğretmen sayısı daha önce görev yaptığı okuldan fazladır. Diğer taraftan okulda, devamsızlık, okuldan kaçma, şiddet, ailelerin ilgisizliği gibi sorunlar vardı. Müdür ve öğretmenler, bazı konularda kendilerini çaresiz hissetmektedir.

Abmet Bey bu okula kendi isteğiyle atanmamıştır. Okul müdürlerinin her beş yılda bir okul değiştirmesine ilişkin alınan bir karar gereği bu okula atanmıştır. Aslında o eski okulundan çok memnun olduğu gibi veliler, öğrenciler ve çalışanlar da ondan memnundur. Yeni atandığı okulda herkes gelecek müdürün nasıl biri olduğunu merak etmektedir. Milli eğitim müdürlüğü de atadıkları yeni müdürden çok şey beklemektedir. Yeni atanan Abmet Bey'ye işe nereden başlayacağını bilmektedir. Okulda bazı değişiklikler yapması kaçınılmazdır, ama hangi alanlarda ve nasıl?

Abmet Bey'in aklına yapılabilecek pek çok şey gelir. Okulda güvenlik önlemlerini artırmak, her yere kamera yerleştirmek, duvarların üstüne tel örgü çektirmek, disiplin kurulunu iyi çalıştırmak, öğrencilere gözdağı vermek, otoriter bir müdür imajı sunmak, okul kurallarını her yere asmak gibi. Bütün bunları dener, ancak pek de fazla mesafe alamaz. Belli ki sorunlar çok boyutlu ve daha derinlerde olup okulun ve çevrenin kültürel yönleriyle ilgilidir. Öncelikle insanların okul yaşamına ilişkin temel algularını, alışkanlıklarını, tavırlarını, tutumlarını ve değerlerini etkilemek ve değiştirmek gerektiğini düşünür. Dikkatini toplumsal çevre ve okulun kültürel ve sembolik yönüne çevirir. Tabii ki bu çok kolay bir iş değildir. Ama başka çare de yoktur. Önce başaracağına inanır ve sonra başarır. O şimdi herkesin gözünde kurumsal ve kültürel bir kabraman olmuştur.

Anahtar Kavramlar

- Eğitim
- Kültür
- Okul
- Okul kültürü
- Değerler
- Semboller
- Normlar
- Törenler
- Hikâyeler
- Kabramanlar

İçindekiler

- GİRİŞ
- KÜLTÜRLE İLGİLİ TEMEL KAVRAM VE KURAMLAR
- KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE EĞİTİM VE KÜLTÜR
- BİREYCI VE TOPLUMCU KÜLTÜRLERDE EĞİTİM
- FARKLI AÇILardan OKUL
- OKUL KÜLTÜRÜ
- OKUL KÜLTÜRÜNÜN ÖĞELERİ
- OKUL KÜLTÜRÜNÜN OLUŞMASI VE DEĞİŞMESİ

GİRİŞ

Kültür, sosyal bilimlerde sıkça kullanılan bir kavram olmasına karşılık, temelde sosyoloji ve antropolojinin araştırma konusudur. Sosyoloji ve antropolojide kültürle ilgili çeşitli kuramlar geliştirilmiştir. Bunların her biri kültür kavramını farklı açılardan analiz eder. İnsan, bir kültür içinde dünyaya gelir, yetişir, sosyalleşir ve eğitilir. İnsan, sosyal bir varlık olup topluluk ve toplumlar halinde yaşar. Birey, insan olmanın ne anlama geldiğini içinde yetiştiği sosyal sistem içinde diğer insanlardan öğrenir. Kültür ve toplum, birbiriyle yakından ilişkili olup toplum olmadan ortak bir kültürden söz edilemez. Her toplum, başlı başına bir kültür olarak ele alınır.

Bir toplumda kültür, sosyalleşme süreciyle kuşaktan kuşağa aktarılır. Sosyalleşme, birey açısından kültürün içselleştirilmesidir. Sosyalleşme sürecinin içeriği, kültürden kültüre farklılaşır. Çocuklar, ilk çocukluk yıllarından itibaren dinledikleri masallar, efsaneler, hikâyeler ve diğer yollarla kültürü öğrenir. İnsan kültürü ürettiği gibi kültür de insanı üretir. Bu yönüyle kültür, hem sosyal davranışın oluşumunda etkili olan bir faktör, hem de sosyal davranışın bir ürünü olarak görülür. Sosyal etkileşime bağlı olarak kültür, insanlar tarafından oluşturulur, öğrenilir, paylaşılır, aktarılır, sürdürülür ve yeniden üretilir. Eğitim toplumsal bir kurum olarak, okul ise bir eğitim örgütü olarak kültürün öğrenilmesi, aktarılması ve değişmesi önemli süreç ve yapılar olarak tanımlanır. Eğitim süreci içinde yer aldığı farklı sosyal ve kültürel çevrelere göre farklı alışkanlıklar, değerler ve tutumlar kazanır. Karmaşık bir varlık olan insanın üç yönünden söz etmek mümkündür. Birincisi, insan türüne özgü ortak özellikleri ifade eden insan doğasıdır. İkincisi, her insanı, diğerlerinden farklı kılan bazı kişilik özellikleridir. Üçüncü ise insanın sonradan kazandığı kültürüdür. Böylece kültür, insanı bütün yönleriyle kuşatır, doğasını ve kişiliğini de etkiler. İnsanlar, içinde yer aldıkları kültür içinde sosyal bir kişilik kazanır (Şişman, 2010).

KÜLTÜRLE İLGİLİ TEMEL KAVRAM VE KURAMLAR

Kültür Kavramı

Kültür üzerinde pek çok tanım yapılmış ve çeşitli kuramlar geliştirilmiştir. Ziya Gökalp, kültür karşılığı olarak Arapça "hars" sözcüğünü önermiş; harsın milli, medeniyetin ise evrensel olduğunu ileri sürmüştür. Cemil Meriç ise Fransızcadan geçen kültürün karşılığını "irfan", İngilizceden aktarılan kültürün karşılığını ise "medeniyet" olarak ifade etmiştir. Bazıları da maddi kültürü medeniyet karşılığı olarak ele almıştır. Sosyoloji ve antropoloji alanlarında çalışanlar, genelde medeniyet yerine kültür kavramını tercih ederler. İbni Haldun ise bu iki kavramı "ümran" sözcüğü ile karşılamıştır.

Kültürle ilgili tanımlarda, kültürün, *bilişsel, sosyal, psikolojik, metafizik, teknolojik* boyutlarından söz edilir. Buna göre de kültürel öğelerle ilgili sınıflamalar yapılır. Her kültür, inançlar, değerler, normlar, semboller, dil ve teknoloji gibi bazı öğelerden meydana gelir. Kültür, *ideolojik (manevi), sosyal (toplumsal), teknik (maddi)* öğelerden oluşur. Bir başka açıdan kültürün öğeleri, *bilişsel, davranışsal, maddi ve teknik öğeler* ya da *anlam, davranış ve teknik* olarak sınıflanır. Buna göre insanların zihinsel yapılarının ürettiği inanç ve değerler, insanların eylem ve davranışları, insanların ürettikleri her türlü maddi ürünler, aletler ve teknikler, kültür kapsamında düşünülür (Şişman, 2002).

Kültür, ideolojik (manevi), sosyal (toplumsal), teknik (maddi) öğelerden oluşur

Kültürle İlgili Bazı Sınıflamalar

Kültürleri sınıflandırarak birbirinden kesin çizgilerle ayırmak güçtür. Kültürlerle ilgili çeşitli sınıflamalar yapılır. Örneğin, bireysel kültür, genel kültür, alt kültür; milli kültür, evrensel kültür; maddi kültür, manevi kültür gibi. Ayrıca bir toplumda bölgesel (köy-kent), dini, etnik yönlerden olduğu gibi sosyal sınıflar (zenginlik-fakirlik), sosyal kuşaklar (yaşlılık-gençlik), cinsiyet (kadın-erkek) gibi çok çeşitli yönlerden kültürel sınıflamalar yapılabilir.

Bireysel Açıdan Kültür: Kültür, sosyal bilimlerde yaygın olarak, *bireysel* ve *sosyal* olmak üzere iki açıdan ele alınır. Batı dillerinde kültür, genel olarak uygarlığı veya zihinsel yönden incelik ve zarafeti, daha özel olarak da bu inceliğin sonuçlarını ifade eder. Buna göre *kültürlü bir insan* söz konusu olduğunda, eğitim görmüş, güzel sanatlara ilgi duyan, estetik zevk sahibi, davranışlarında nazik ve görgülü kişi kastedilir. Kısaca bireysel açıdan kültür, insan zihninin programlanmasını ve bunun düşünsel, duygusal, davranışsal sonuçları kapsar.

Toplumsal Açıdan Kültür: Sosyal veya ortak bir kültürden söz etmek, bir insan grubundan söz etmek demektir. Bir insan grubu olmadan ortak bir kültürden de söz edilemez. Bu açıdan kültür, büyük ya da küçük herhangi bir insan grubunun belirli bir zaman diliminde sahip olduğu inanç, değer, düşünce, sembol, gelenek, beceri, sanatsal ve maddi ürünleri kapsar. Bir başka ifadeyle kültür, bir insan grubunun temel yaşam sorunlarına ilişkin çözüm biçimini ifade eder. Sosyal kültür, belirli bir toplum açısından ele alındığında dünyadaki toplumların sayısınca sosyal kültürlerden söz edilebilir. Bu kültür, bir bakıma insanların ait oldukları büyük insanlık ailesi içinde üyesi oldukları uygarlıkların, toplumların ya da ulusların kültürü olarak tanımlanabilir. Bu bağlamda dünyayı oluşturan farklı uygarlık, din, siyasal sistem, ekonomik sistem ve coğrafi alanlara göre *doğu kültürü-batı kültürü; Hıristiyan kültürü/İslam kültürü; kapitalist kültür-sosyalist kültür-demokratik kültür* gibi sınıflamalar yapılabilir.

Alt Kültür ve Üst Kültür: Bir toplum ve ülke içinde, paylaşılan ortak sosyal ya da baskın üst kültürle benzeşen ve farklılaşan özelliklere sahip birden çok alt kültür olabilir. Özellikle, ırk, din, dil gibi yönlerden oldukça karmaşık sosyal yapılara sahip olan çok kültürlü toplumlarda ve ülkelerde, pek çok alt kültürden söz edilebilir. Çok homojen bir sosyal yapıya sahip uluslarda bile birtakım alt kültürlerin gelişmesi doğaldır. İnsanlar, içinde yaşadıkları dünya ve toplum içinde kendilerini, ırk, din, cinsiyet, sosyal örgüt, millet, uygarlık gibi bazı yönlerden olduğu kadar içinde yer aldıkları toplumsal tabakalar, toplumsal gruplar, meslek grupları ve örgütler açısından da farklı kategoriler içinde görürler. Buna göre, kendilerini belli insan gruplarının ve kültürlerin içinde ya da dışında düşünebilirler. Çok kültürlü ve alt kültürlerin fazla olduğu toplumlarda eğitimde ortak amaç ve değerlerin belirlenmesi de önemli bir sorundur (Şişman, 2002).

Kültürle İlgili Bazı Kuramlar

Kültürle ilgili olarak antropolojide çeşitli kuramlar geliştirilmiştir. Bunların her biri kültürü farklı açılardan çözümler. Bu kuramların kültüre ilişkin tanımları aşağıda özetlenmiştir (Allaire ve Firsirtu 1984, Şişman, 2002):

Düşünce Sistemi Olarak Kültür: Bu açıdan kültürel ve sosyal alanlar birbirinden farklı, ancak birbiriyle ilişkili görülür. Düşünce sistemi olarak kültür, bilişsel, yapısal ve sembolik açılardan ele alınır. Bilişsel ve yapısal yaklaşımlar kültürü, kültür taşıyıcıların zihinsel yapıları içinde ele alırken sembolik yaklaşımlar da kültürü insan zihninin ürünü olan paylaşılan anlam ve semboller sistemi olarak görür.

Alt Sistem ve Değişken Olarak Kültür: Okul açısından kültür, okulla ilgili bir değişken, okul içi ya da okul dışı çevreyle ilgili bir alt sistem olarak ta ele alınabilir. Kültürü bir değişken ya da alt sistem olarak görenler, onu kontrol edilip etkilenebilir bir öge olarak da görürler. Bu açıdan kültür, yöneticiler tarafından etkilenebilecek bir değişken olarak görülür (Simircich,1983). Bu açıdan bir okulda kültürün, okul toplumunun üyelerinin, okul amaçlarıyla bütünleşme, güdülenme, sosyal sistemin istikrarını sağlama, üyelerin davranışlarına rehberlik etme, paylaşılan davranışlar oluşturma, yönetsel kontrol aracı olma vb. daha çok olumlu işlevleri vurgulanır.

Metafor ve Paradigma Olarak Kültür: Kültürü bir metafor (benzetme) ya da paradigma (dünya görüşü) olarak görmek, okulun gerçeğini açıklamada nesnellikten çok öznel bir temele dayanmaktır. Bu açıdan her okul başlı başına bir kültür olarak görülür ve çözümlenir. Buna göre okulun sosyal gerçeği, insanların paylaştıkları anlam ve semboller sistemiyle yapılandırılır ve yeniden üretilir. Bu açıdan kültür, okul üyelerinin etkileşimi sonucu oluşur ve sürdürülür. Bu süreç, aynı zamanda bir anlam üretme sürecidir. Okulu çözümlenmede kültürü bir metafor ve paradigma olarak ele alanlar aynı zamanda okulu, ekonomik, politik, teknik ve fiziksel kavramlarla çözümlenmenin ötesinde, paylaşılan inançlar, değerler, semboller gibi daha çok soyut kavramlarla açıklamaya ve çözümlenmeye çalışır, okul yaşamının öznel yönüne ağırlık verir (Simircich,1983; Greenfield, 1993). Bu bakış açısı okulları, değerler tarafından yönlendirilen, insan eylemlerinin sonucunda meydana getirilmiş sosyal oluşumlar ve gerçekler olarak görür. Bu yaklaşımda, okula ilişkin anlam, ahlak ve gücün oluşturulmasında ve tartışılmasında temel çerçeveyi kültür oluşturur (Simircich,1983).

Bilişsel Açıdan Kültür: Bilişsel açıdan kültür, *herhangi bir insan grubu tarafından paylaşılan düşünce, bilgi, inanç ve davranış sistemi* olarak tanımlanır. Bu açıdan kültür, belirli bir insan grubunun; olgu, olay ve davranışları algılama, anlamlandırma, açıklama ve değerlendirmede kullandığı bir *referans çerçevesi ve bilgi sistemi* olarak görülür. Bu yaklaşıma bağlı yapılan kültürel bir araştırma, *bir kültürün üyesi olan insanların onaylanabilir davranışları göstermede uydukları sistematik kuralların ortaya çıkarılması* olarak tanımlanır. Buna göre kültür, doğrudan gözlenemez, ancak davranışların gözlenmesiyle açıklanabilir.

Yapısalcı Açıdan Kültür: Yapısalcı yaklaşım kültürü, *insan zihninin birikimli ürünleri ve bilinçaltı süreçlerin yansıması olan paylaşılan semboller sistemi* olarak tanımlar. Bu yaklaşım, psikolojik süreçlerle kültür arasındaki ilişkilere dikkati çeker. Buna göre kültürel ürünlerin farklı olabileceği, ancak bütün kültürlerin, insan zihninin bir ürünü olduğu kabul edilir. Kültürel ürünlerin, aynı zihinsel mekanizmalar yoluyla üretildiği kabul edilir. Buna göre kültür, *insanın bilinçaltı yapısının bir yansıması* olarak tanımlanır.

Yapısal-İşlevsel Açıdan Kültür: *Belirli bir çevrede, belirli bir sosyal sistem içinde yer alan insanların sosyal yaşamlarını düzenli bir biçimde sürdürebilmesi için gerekli olan uyarlayıcı bir mekanizma* olarak görülür. Bu açıdan kültür, düzenli bir sosyal yaşam oluşturmak, toplumun çevresiyle uyum ve dengesini sağlamak ve sürdürmek için gerekli bir uyarlama sistemi olarak görülür.

Sembolik Açıdan Kültür: Bu açıdan kültür, *birtakım semboller içinde örgütlenmiş anlamlar bütünü* olarak tanımlanır. Sembolik açıdan yaklaşıldığında insanın kendi dışındaki fiziksel ve sosyal çevreyle ilişkilerinin, sembolik süreçler yoluyla gerçekleştiği kabul edilir. Dolayısıyla herhangi bir sosyal grubun üyelerinin, paylaştıkları ortak anlam ve sembollerin derecesine bağlı olarak dünyalarını ben-

Sembolik açıdan kültür birtakım semboller içinde örgütlenmiş anlamlar bütünü olarak tanımlanır.

zer biçimde anlamlandırmaları beklenir. Bu yönden bir kültürün açıklanabilmesi için o kültürü üreten ve paylaşan sosyal aktörlerin bakış açılarının belirlenmesi gerekli görülür. Semboller, sözel, davranışsal ve fiziki mahiyette olabilir (Allaire ve Firsirotu 1984; Şişman, 2002).

Sosyal Sistemin Ögesi Olarak Kültür: Bu açıdan kültür, sosyal sistemin bir ögesi ya da parçasıdır. Sosyal sistem ise, küçük-büyük, formal-informal her türlü insan grubunu ifade eder. Kültürü bu başlık altında ele alan yaklaşımlar, *eşzamanlı* ve *artzamanlı* yaklaşımlar olarak ayrılır. Eşzamanlı yaklaşım, kültürün belirli bir zaman dilimindeki durumunu incelerken artzamanlı yaklaşım, onu zaman içinde değişen bir sistem olarak ele alır. Eşzamanlı yaklaşım, *işlevsel ve yapısal-işlevsel* olmak üzere, artzamanlı yaklaşım da *tarihsel* ve *çevresel* olmak üzere iki alt başlıkta ele alınır (Allaire ve Firsirotu 1984; Şişman, 2002).

İşlevsel Açıdan Kültür: *Bireylerin biyolojik ve psikolojik ihtiyaçlarının karşılanması sırasında ortaya çıkan problemleri çözme aracı* olarak görülür. Bu açıdan bir kültürü oluşturan öğeler, temel insan ihtiyaçlarını karşılayan işlevsel araçlardır. İşlevselcilik açısından bütün sosyal kurumların ve eğitim kurumlarının toplumsal sistem içinde belirli işlevleri vardır. Okul, eğitim işlevinin üretildiği bir yerdir.

Çevresel Açıdan Kültür: *İnsan toplumlarının içinde yaşadıkları çevreye uyumlarını sağlamada ve varlıklarını sürdürmede gerekli sosyal davranış örnekleri* olarak tanımlanır. Bu açıdan kültür, *sosyal olarak öğrenilen ve aktarılan davranış örüntüleri* olarak görülür.

Tarihsel Açıdan Kültür: *Tarihsel koşulların ve süreçlerin ürettiği, zamana özgü, karşılıklı etkileşime dayalı özerk formlardır.* Bu geleneğe bağlı antropologlar, kültürel öğeleri, tarihsel süreç içinde sosyal sistemler arasında, bir mekândan diğer bir mekâna yayılma süreçleriyle değişerek geçiş yapabilen öğeler olarak ele alır (Allaire ve Firsirotu 1984, Şişman, 2002).

Kültürün İşlevleri

Çeşitli bakış açılarına göre kültüre yüklenen işlevler farklılaşabilir. Kültürün olumlu ve olumsuz bazı işlevlerinden söz edilebilir. Kültür, aynı kültürü paylaşan insanlar arasında ortakları sağlayan bir mekanizma olarak görülürken, farklı kültürleri paylaşan insanlar arasında da bir farklılaştırma aracı olarak görülür. Bu anlamıyla kültür daha çok sosyal bütünleşme ve kontrole ilişkin sağladığı işlevleriyle daha çok bir tartışma konusudur.

Sosyal Bütünleşme ve Kültür: Sosyal bütünleşme, bir toplumda yaşayan insanların *düşünce, duygu, inanç, amaç ve ideallerindeki ortaklığı* ifade eder. Kültür ve eğitim, toplumsal bütünleşmede önemli bir role sahiptir. Eğitim, hem bir istikrar, hem de bir değişme aracıdır. Sosyal değişmelerle sosyal istikrar ve bütünleşme arasında dengenin sağlanması önemlidir. Ancak eğitimin özünde bireyi farklılaştırma bir amaç olup bireyler arasındaki farklılıklar arttıkça, sosyal bütünleşmenin zarar görmesi beklenebilir. Bir toplumda toplumsal bütünleşmeyi sağlayan çeşitli mekanizmalar vardır. Toplumda bireyler arasında bütünleşmeyi sağlayan temel araçlardan biri, ortak kültür (*inançlar, değerler, semboller vb.*) olup eğitimin de ortak bir kültür çevresinde insanları birleştirmesi ve böylece sosyal bütünleşmeye katkı sağlaması beklenir. Toplumsal bütünleşmenin sağlanabilmesi, ortak kültürün dışında başka koşullara bağlıdır. Bunlar, sosyal adalet, sosyal eşitlik, fırsat ve imkân eşitliği ve gelir dağılımında dengenin sağlanmasıdır. Bunlar gerçekleşmediğin-

de toplumsal bütünleşme zarar görür. Bu durum, aynı zamanda kültürün değerler ve anlam dünyasında da parçalanmalara neden olur.

Sosyal Kontrol ve Kültür: Bir toplumun üyesi olan bireylerin sosyalleşme sürecinde toplumun benimsediği değerlere ve kurallara uygun biçimde davranmaya zorlanmasına *sosyal kontrol* denir. Toplumsal kontrol, bir toplumdaki insanlar arasında bütünleşme, uyum ve istikrarın sağlanmasında ve sürdürülmesinde önemlidir. İnsanlar, doğuştan her ne kadar farklı genetik özelliklere sahip olarak dünyaya gelmekte ise de sosyalleşme sürecine bağlı olarak ortak özellikler kazanırlar. Dolayısıyla bu ortak özellikler, bir toplumu oluşturan insanlara sosyalleşme ve eğitim süreciyle birlikte toplumsal kontrol mekanizmalarına bağlı olarak kazandırılır. Sosyal kontrol, kültürün yazılı ya da yazılı olmayan kurallarla (gelenekler, değerler, normlar) sağlanır. Eğitim ve okul kültürel süreçlerin önemli bir ögesi olarak aynı zamanda bir toplumsal kontrol mekanizmasıdır.

Sosyal bütünleşme ve kontrol dışında bir sosyal sistem içinde kültürün işlevleri özetle şöyle sıralanabilir:

- Sosyal sistemin sınırlarını belirler, sosyal sistemleri bir birinden ayırır.
- Sosyal sistemin üyeleri için ortak kimlik ve aitlik duygusu oluşturur.
- Sosyal sistemin üyelerini ortak değerler ve normlar çevresinde birleştirir.
- Sosyal sistemin üyeleri arasında dayanışma, işbirliği ve bütünleşmeyi sağlar.
- Sosyal sistem içinde verilecek kararlar için referans çerçevesi oluşturur.
- Sosyal sistemin üyeleri arasında ortak tutum ve davranışlar oluşturur.
- Sosyal sistemde insan davranışının yargılanıp değerlendirilmesini sağlar.
- Sosyal sisteme istikrar, düzenlilik ve süreklilik kazandırır.
- Sosyal sistem içinde bir kontrol mekanizması olarak iş görür.

Bir toplumda kültürün, eğitim ve toplum açısından önemini tartışınız.

KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE EĞİTİM VE KÜLTÜR

Küreselleşme, teknik, iktisadi, politik, kültürel, eğitsel ve insani boyutları olan bir konudur. Küreselleşme, ekonomik yönden sermayenin evrenselleşmesine, politik yönden milli sınırların görece ortadan kalmasına, uluslararası hukukun ön plana çıkmasına ve kültürel açıdan farklı kültürler arasındaki etkileşimin yoğunluğuna vurgu yapar. Diğer yandan bu kavram, uluslararası kültür, düşünce, imaj ve bilgilerin yoğun bir şekilde değişimini ifade eder. Uluslararası etkileşimin gündeme geldiği bir alan da kültür ve eğitimidir. Uluslar arasında karşılıklı öğretim üyesi ve öğrenci hareketliliği, uluslararası üniversiteler, bu etkileşimin en yoğun yaşandığı örneklerdir.

Küreselleşme Sürecinde Milli Kültürler: Küreselleşme sürecinde milli kültürlerle ilgili üç eğilim ortaya çıkmaktadır. Bunlar, kendi kültürünü bir tarafa bırakarak küresel kültürle bütünleşmeyi savunanlar; dış dünyadan soyutlanmayı ve kendi içine kapanmayı savunanlar; küresel kültür içinde yerel kültür ve kimliklerin sürdürülmesi gerektiğini savunanlardır. Kültürel açıdan küreselleşmeyi, Batılı değerlerin evrenselleştirilmesi olarak görmek de mümkündür. Daha özeldir de küreselleşme, Amerikan kültürünün evrensel düzeyde pazarlaması olarak da tanımlanır. Böyle bir durumda küreselleşme, kültürel yönden dünyanın homojenleştirilmesine vurgu yapar (Latouche, 1993). Küresel kültür ise, dünya üzerindeki herkesi kuşatan, şimdiye kadar oluşmuş bütün kültürel sistemlerin yerini alan kültürü ifade eder (Tomlinson, 2004).

Küreselleşme, ekonomik yönden sermayenin evrenselleşmesine, politik yönden milli sınırların görece ortadan kalmasına, uluslararası hukukun ön plana çıkmasına ve kültürel açıdan farklı kültürler arasındaki etkileşimin yoğunluğuna vurgu yapar.

Diğer taraftan Batılılaşma, temelde kültürel bir süreç olup Batı uygarlığı, yerel ve otantik kültürlerin varlığını sürdürmesine karşı çıkararak aynı zamanda bunları anti-kültürel olarak da nitelendirmiştir (Latouche, 1993). Birçok Batılı sosyolog, Batının, özellikle de Amerika Birleşik Devletleri'nin kapitalist kültürünün yerele özgü kültürleri yok ettiğini belirtmiştir. Buna göre küreselleşme sürecinde yaşanan durum, aynı zamanda bir kültür emperyalizmi olarak nitelendirilir. Kültür emperyalizmine karşı ise ancak bir millet olarak ortak bir tavır ve güçlü değerlere sahip ortak bir kültürle karşı konulabilir.

Küreselleşmeyle birlikte adeta bir kültür endüstrisi, kültür pazarlaması ve kültür tüketiciliği gündeme gelmektedir. Enformasyon teknolojisinin de etkisiyle Batılı değerler çevresinde bir popüler kültür oluşmaktadır. Kısaca küreselleşmeye bağlı olarak bir yandan homojenleştirme, bir örneklik ve standartlık gündeme gelirken bir yandan da küresel kültür, kültürel farklılaşma, çok kültürlülük, kültürel melezleşme, popüler kültür, kozmopolit kültürler, kimlik parçalanması gibi konular gündeme gelmektedir (Şişman, 2007).

Küreselleşme Sürecinde Eğitim: Küreselleşmenin etkilerinin en yoğun olarak yaşandığı eğitim alanı, yükseköğretimdir. Ülkeler arasında gelip giden öğrenciler ve öğretim üyeleri, uluslararası eğitim kurumları, bu sürecin temel öznelere sahiptir. Dünyada yaklaşık iki milyondan fazla öğrenci kendi ülkesinin dışında başka ülkelerde eğitim görmektedir. Eğitim sistemleri, Batılı ülkelerde sosyal bir kurum olmaktan çıkarak ekonomi kurumuna endeksli hale gelmeye başlamakta, kendilerini, amaç ve işlevlerini ekonomik kavramlarla tanımlamaktadır. Eğitim, özellikle yükseköğretim alanı, adeta bir sektör olarak görülmeye başlamıştır. Küreselleşme sürecine bağlı olarak kültürel açıdan eğitimle ilgili ortaya çıkan bazı tartışma konuları şöyle sıralanabilir.

- Eğitim sistemlerinde ve programlarında reformlar,
- Eğitim programlarında paradigma değişimi,
- Eğitim amaçlarının küreselleşmeyle uyumlu hale getirilmesi,
- Eğitimde yeni amaç ve değerlerin gündeme gelmesi,
- Eğitimde bireysel ve kültürel farklılıkların gündeme gelmesi,
- Eğitimin hem sosyal bütünleşme hem de evrenselleşme aracı olarak görülmesi,
- Çok kültürlü ve çok kültürcü eğitim tartışmalarının yapılması,
- Farklı kültürlerle duyarlı öğretmen ve öğrencilerin yetiştirilmesi.

Küreselleşme ve Çok Kültürlü Eğitim: Küreselleşme ve eğitim ilişkileri kapsamında gündeme gelen bir konu, çok kültürlü eğitimdir. Çok kültürlülük, farklı kültürlerin bir arada yaşaması, çok kültürcülük de söz konusu farklı kültürlerin yaşatılması için bir toplumda farklı alt kültürleri temsil eden gruplara eşitlik sağlama arayışı olarak tanımlanabilir. Çok kültürcü eğitim, farklı kimliklere sahip öğrenciler için eşit öğrenme fırsatları sunmayı ön görür. Böyle bir ortamda öğretmen ve öğrencilerin de çok kültürlülüğe karşı duyarlı olmaları beklenir.

Küreselleşmenin Getirdiği Sorunlar: Küreselleşmenin getirdiği bütün değişim ve yenilikleri, topyekûn bir tehdit olarak algılamak yerine, gelişen evrensel değerlerle milli değerleri uyumlu hale getirmenin yolları bulunmalıdır. Küreselleşmeyi iyi analiz edip kültürel ve eğitsel açıdan yararlı politikalar geliştirmelidir. Eğer Türk kültür ve uygarlığının mensupları olarak milli ve yerel kültürlerimize sahip çıkmazsak, küreselleşme rüzgârı karşısında savrulup gideriz. Batı uygarlığı, modern zamanlarda ürettiği değerleri tüketmiştir. Batı kültür ve uygarlığının muhtaç olduğu moral ve insani değerler, bizim geleneksel kültürümüzde var olan değer-

Küreselleşmenin getirdiği bütün değişim ve yenilikleri, topyekûn bir tehdit olarak algılamak yerine, gelişen evrensel değerlerle milli değerleri uyumlu hale getirmenin yolları bulunmalıdır.

lerdir. Gelişmiş batılı ülkelerde ahlak eğitimi, değerler eğitimi ve karakter eğitimi gibi başlıklar altında yapılan tartışmalara bakıldığında, bunların genelde kültür odaklı tartışmalar olduğu görülür. Türkiye’de 2000’li yıllardan itibaren hazırlanan yeni eğitim programlarında, küreselleşmenin izlerini ve etkilerini görmek mümkündür. Bu değişimin bazı gerekçeleri şöyle ifade edilmektedir:

- Eğitim ve bilgi konularında paradigmaların değişmesi,
- Avrupa Birliği normlarına uyum sağlanması,
- İlgili yasalarda öngörülen insan modelinin dikkate alınması,
- Milli değerlerle evrensel değerlerinin sentezlenmesi,
- Eğitimde bilgi yüklemeye dayalı ezberci eğitimin terk edilmesi,
- Tek doğru yerine, doğruların çok olabileceği anlayışının geliştirilmesi,
- Öğrenci merkezli eğitimin yerleştirilmesi,
- Bireycilikle toplumsallık arasında denge sağlanması,

Aynı zamanda yeni yetişecek bireylerden farklı kültürleri tanıması, farklı kültür ortamlarında yaşayıp iş görebilmesi, farklı dilleri öğrenmesi beklenmektedir. Her ne kadar Avrupa Birliği, eğitim alanında, üye ülkeler arasında ortak standartlar çevresinde eğitim programları uygulanmasını amaçlamakta ise de bu süreçte bütün ülkelerin eğitim sistemlerinin birbirinin aynı olması beklenemez. Zira ülkelerin eğitim sistemlerine bakıldığında eğitimin felsefi, sosyal, kültürel ve ideolojik temelleri, amaçları ve içeriği yönünden milli özellikler dikkati çeker. Yani hiçbir Avrupa ülkesi, milli hassasiyet ve çıkarlarını bütünüyle bir tarafa bırakarak bu süreç içinde yer almak istemez (Şişman, 2007).

Elbette dünyada gelişen yeni değerlerden daha insani ve adil bir toplum ve dünya inşa etmek adına yararlanabiliriz. Ancak küreselleşen dünya’da bir millet olarak varlığımızı koruyup sürdürebilmek, kendi kültürümüzü ve değerler sistemimizi milli bir strateji kapsamında geliştirip sürdürmeye bağlıdır. Türkiye, tarihi geçmişiyle güçlü bir birikim ve mirasa sahiptir. Modern zamanlarda her ne kadar kültürel alanda bazı yozlaşmalar gündeme gelmişse de modern dünya’ya Türk kültürünün ve uygarlığının verebileceği bir takım değerler vardır. Şu halde Türk dünyası kendi içinde kültürel sorunlarını çözebildiği ve ortak milli kültürlerini güçlendirebildiği ölçüde küreselleşme sürecinde kendi kimliğini koruyarak varlığını sürdürebilecektir (Şişman, 2007).

Bireycilik, gruptan bağımsız olma, özgürlük, özerklik gibi kavramlarla açıklanır. Toplumsallık ise gruba bağımlılık, grup içi güven ve uyum gibi kavramlarla nitelendirilir.

BİREYCI VE TOPLUMCU KÜLTÜRLERDE EĞİTİM VE OKUL

Bireycilik, gruptan bağımsız olma, özgürlük, özerklik gibi kavramlarla açıklanır. Toplumsallık ise gruba bağımlılık, grup içi güven ve uyum gibi kavramlarla nitelendirilir. Bireyci toplumlarda birey, toplumdan önce gelir; bireysel çıkarlar toplumsal çıkarlara tercih edilir. Bu kültürlerde ekonomik sistem, bireysel çıkarlara göre işler. Bu kültürlerde temel amaç, her bireyin kendini özgürce ifade edebilmesidir. Toplumcu ya da grup merkezli kültürlerde ise, genel olarak toplumsal çıkarlar bireysel çıkarlardan önce gelir; yasaların uygulanması ve hakların kullanılması gruplara göre farklılaşabilir. Ekonomik sistem de öncelikle toplumsal çıkarlara dayanır. Diğer taraftan toplumcu kültürlerde politik güç, çıkar grupları tarafından etkilenir. Toplumda temel amaç, toplum içinde fikir birliği ve uyumdur (Hofstede, 1991). Toplumcu ve bireyci kültürlerin çeşitli yönlerden özellikleri ve birbirinden farklılaşan yönleri, araştırmalarda ortaya konulmaya çalışılmaktadır. Bireyci ve toplumcu kültürlerin genel karakteristikleri, sosyal yaşamda, iş yaşamında olduğu gibi okul ve eğitimle ilgili uygulamalarda da gözlenir. Eğitim ve öğretimle ilgili geliştirilen kuramlarda da bu durum açıkça görülür. Eğitim açısından yaklaşıldığında bu özelliklerden bazıları şöyle Tablo 7.1’de belirtilmiştir.

Tablo 7.1

Toplumcu ve Bireyci Kültürlerde Eğitim

Kaynak: Hofstede, G. (1980). *Culture's Consequences: International Differences in Work Related Values*. London: Sage'den yararlanarak oluşturulmuştur.

Toplumcu Kültürlerde Eğitim	Bireyci Kültürlerde Eğitim
İnsanlar, genelde geniş ailede sosyalleşir.	İnsanlar, genelde çekirdek ailede sosyalleşir.
Birey, kendini grup kimliğiyle tanımlar.	Birey, kendini gruptan bağımsız tanımlar.
Çocuk, 'biz' merkezli düşünmeyi öğrenir.	Çocuk, 'ben' merkezli düşünmeyi öğrenir.
Grupta uyum ve fikir birliği ön planda olup çatışmadan kaçınılır.	Aklından geçeni söylemek dürüstlük sayılıp çatışmadan yararlanılır.
Öğretmen merkezli eğitim ön plandadır.	Öğrenci merkezli eğitim ön plandadır.
Eğitimin amacı, bir şeyin nasıl yapılacağını öğrenmektir.	Eğitimin amacı, nasıl öğrenileceğini öğrenmektir.
Diploma, yüksek statü gruplarına girmeyi sağlar.	Diploma, ekonomik değeri ve benlik saygısını artırır.

Kültürel açıdan yaklaşıldığında eğitim ve okulun, bireysel, toplumsal, kurumsal, ulusal ve uluslararası boyutlarda bazı kültürel amaç ve işlevlerinden söz edilebilir. Okul, bireyin sosyalleşmesini ve kültürlenmesini sağlayan, toplumun kültürünü aktaran ve yeniden üreten bir yerdir. Okul, aynı zamanda bireylerin ve toplumun kültürel ihtiyaçlarını karşılayan bir yerdir. Ulusal yönden okul, toplumda kültürel bütünleşmeyi ve kültürel sürekliliği sağlayan bir yer olup uluslararası yönden, farklı kültürleri tanıma, kültürel farklılıklara karşı duyarlılık geliştirme, sosyal barışı sağlama ve evrensel kültürü güçlendirmeye katkı sağlar (Cheng, 1996). Sosyal yönden kültür, insanlar arasında benzerlikler oluşturarak sosyal bütünleşmeyi sağlar. Kültür, aynı zamanda farklı toplumlara mensup olan insanları birbirinden ayırır. Şu halde kültür, hem bir bütünleşme hem de bir ayırıştırma aracıdır. Diğer yandan farklı toplumlarda çocuklar farklı biçimlerde yetiştirilir ve eğitilir. Kültürler arası farklılaşma, birçok alanda olduğu gibi eğitim ve okulla ilgili uygulamalarda da söz konusudur. Eğitim ve okulla ilgili amaçlar ve uygulamalar, kültürlere göre farklılaşabilir. Dünya kültürleri çeşitli yönlerden sınıflanabilir: Geleneksel, modern ve post modern kültürler; Doğu kültürleri ve Batı kültürleri; Hıristiyan kültürü ve İslam kültürü gibi. Daha ayrıntıda Türk kültürü, Amerikan kültürü gibi sınıflamalar yapılabilir. Diğer yönlerden bireyci kültürler ve toplumcu kültürler şeklinde daha ayrıntıda kültürel sınıflamalar yapılır.

FARKLI AÇILARDAN OKUL

Okul, rasyonel, politik, ekonomik, antropolojik, biyolojik, sosyolojik, insani, sembolik ve kültürel açılardan yaklaşıldığında farklı biçimlerde analiz edilir, farklı konulara vurgu yapılır. Bunlardan bir kaçısı aşağıda kısaca açıklanmıştır (Bolman ve Deal, 1991; Deal, 1988; Şişman, 1996; Morgan, 1998):

Biyolojik Açıdan Okul: *Canlı birer varlık* olarak görülür. Okullar, yaşamlarını sürdürürebilmek için, çevreye uyum sağlamak ve toplumdan gerekli girdileri sağlamak zorundadır. Diğer taraftan canlılar, yaşamlarını sürdürürebilmek için birtakım hastalıklarla baş etmek zorunda olduğu gibi okullar da benzer biçimde bazı hastalıklarla (sorunlarla) karşı karşıya olup bunların üstesinden gelinmesi gerekir.

Antropolojik Açıdan Okul: *İnsan gibi belirli bir kişiliği ve ihtiyaçları olan, bilişsel süreçlere sahip bir varlıktır.* Zira okulların tarihsel bir geçmişi vardır. Söz konusu geçmiş, bir okul ve okul kültürü için çok yönlü önem taşır. Okul tarihi içinde okullar bir kimlik ve kültür geliştirirler. Okulun geçmişi, okul kültürünün beslediği kaynaktır.

Sosyolojik Açıdan Okul: *İnsanlardan oluşan sosyal bir sistem, küçük bir toplum ya da topluluktur.* Bu yönüyle okul, içinde yer aldığı büyük toplumun *küçük bir modeli* olarak görülür. Okul, tıpkı bir toplum gibi ele alınıp çözümlenir.

Rasyonel Açıdan Okul: *Belirli amaçları gerçekleştirmek için oluşturulmuş bir yapı ve örgüttür.* Okulla ilgili her şeyin önceden belirlenmesi, okul içindeki insanların okul amaçlarını gerçekleştirmek için eylemde bulunmaları beklenir. Bu açıdan eğitim ve okulun temel görevi, toplumsal istikrar, uyum, bütünleşme ve sürekliliği sağlamaktır.

İnsani Açıdan Okul: *Paydaşların bir takım ihtiyaçlarını ve beklentilerini karşılayan bir yerdir.* Bu açıdan okul içindeki ve dışındaki insanlarla okul arasındaki karşılıklı bağımlılık ve uyuma dikkat çekilir. Buna göre okul, hem okul içi hem de okul dışı toplumun beklentilerini, sosyal, psikolojik ihtiyaçlarını dikkate almalıdır.

Politik Açıdan Okul: *Çeşitli alt kültürler, güç ve statüye bağlı eşitsizliklerle ilgili ve çıkar grupları arasındaki çatışmaların egemen olduğu yerlerdir.* Okulları, *politik sistemler* olarak çözümleyenler, aynı zamanda *gevşek yapılı sistemler ve çatışma alanları* olarak görür. Bu bakış açısından okullar, *otokrasi, bürokrasi, teknokrasi, demokrasi* gibi kavramlarla da çözümlenir.

Sembolik Açıdan Okul: *Okullar sembolik sistemler veya sembolik söylem örnektir.* Sembolik ve kültürel bakış açısı, anlama ilgili konular üzerinde yoğunlaşır. Bu bakış açısı okulları, *tiyatro, oyun yeri, drama, kültür* gibi benzetmelerle tanımlar; *sembol, kültür, anlam, inanç, değer, norm, ritüel, efsane* gibi kavramlara vurgu yapar. Okula sembolik açıdan yaklaşıldığında okul içindeki bireylerin, okulda her türlü eylemi, ortaklaşa paylaştıkları bir takım anlamlar ve semboller üzerine kurarak gerçekleştirdikleri düşünülür. Sembolik yaklaşımda, okulların sosyal, sembolik, bilişsel, kültürel, düşünsel boyutlarına vurgu yapılır.

Okulun analizine ilişkin farklı görüşleri göz önünde bulundurarak, günümüzde okulların yaygın olarak hangi bakış açısından analiz edildiğini tartışınız.

Kültürel Açıdan Okul

Okulu çözümlenmede, farklı alanlarda geliştirilmiş kuramlardan ve bakış açılarından yararlanır. Okul, bir örgüt olarak düşünüldüğünde, farklı kavramlara vurgu yapılarak çözümlenir (bk. Tablo 7.2):

Karşılaştırma Yönleri	Pozitivist Bakış Açısından Okulun Analizi	Yorumlayıcı Bakış Açısından Okulun Analizi
Temel bakış açısı	Sosyal olgu olarak okul	Sosyal oluşum olarak okul
Varlık teorisi	Realist bir gerçekçilik olarak okul	Öznel bir gerçeklik olarak okul
Bilgi teorisi	Pozitivist bakış açısı	Yorumlamacı bakış açısı
Araştırma yöntemi	Tümdengelimci ve indirgemeci yaklaşım	Bütüncül ve sentezci yaklaşım
Çözümleme amacı	Kestirimde bulunma	Teşhis etme ve anlamaya çalışma
Yoğunlaşılacak konular	Durağan yapılar	Dinamik süreçler

Tablo 7.2
Pozitivist ve Yorumlayıcı Bakışa Dayalı Okul Analizi

Kaynak: Louis, M.R. (1981), *A cultural perspective on organizations: the need for and consequences of viewing organizations as culture bearing milieux*, *Human Systems Management*, Vol. 2 pp.246-58.'den yararlanılarak oluşturulmuştur.

Pozitivist açıdan örgütler gibi okullar da sosyal olgular olarak görülür. Farklı sosyolojik paradigmlar okulu, bir istikrar aracı, bir çatışma alanı ya da kendine özgü sosyal gerçekleri olan sembolik bir sistem olarak tanımlar. Yorumlayıcı yaklaşıma göre ise okul, insanlar tarafından sonradan inşa edilmiş kendine özgü sosyal bir gerçekliktir.

Paradigma basitçe bir dünya görüşü olarak tanımlanır.

Okul yaşamını, onun içindeki insanların bakış açısından yaklaşılarak çözümler. Bilimsel

Okulu sosyal olgu olarak görmek, okulun gerçeğini açıklamada realist felsefenin ilkelerini benimsemektir. Kültürel açıdan yaklaşıldığında ise okul, öncelikle öznel bir gerçeklik olarak görülür. Kültürel bakış açısı, okulun gerçeğini çözümlemeye, sosyal sistem, sosyal süreç ve dinamikler üzerinde yoğunlaşır; bunların temelinde yer alan anlamları teşhis etmeye çalışır. Bu bakış açısı, özellikle aksiyon kuramı, sembolik etkileşimci yaklaşım ve fenomenolojik yaklaşımlarda yer alır (Louis, 1981).

Okulu sosyal olgu olarak gören bakış açısı, bilgi teorisi yönünden pozitivistime dayanır. Genel olarak pozitivism, gerçeği bilmenin ve ona ulaşmanın temel yolu olarak deneyi kabul eder. Pozitivism, olgulardan değer çıkarmaz, değerleri de gerçek olarak kabul etmez. Böylece araştırmalarda insanın duygu, inanç, ümit, istek, acıma, fedakârlık, cesaret, iyi ahlaklılık özelliklerini hesaba katmaz. Oysa yorumlayıcı bakış açısı, okulun gerçeğinin tanımlanmasında yorumlamacı paradigmayı benimser. Okul yaşamını, onun içindeki insanların bakış açısından yaklaşılarak çözümler. Bilimsel bir araştırmanın, yorumdan bağımsız olamayacağını kabul eder (Greenfield,1993).

Okulu sosyal olgu olarak görenler, gerçeğe ulaşmada temel yöntem olarak tümdengelimci ya da indirgemeci yaklaşımı benimser. Okul, genel olarak amaç, yapı, liderlik, teknoloji gibi bazı öğelere ayrılarak çözümlenir. Bu bakış açısı, okulu oluşturan öğeleri çözümlerken bunlarla ilgili birtakım açıklama, kestirim ve genellemelerde bulunur. Oysa yorumlayıcı bakış açısı, her okulu bir bütün olarak ele alır. Veriler, genelde nitel araştırma yöntemleriyle toplanır ve çözümlenir. Ulaşılan sonuçlar da o okula özgü olarak değerlendirilir (Louis, 1981; Şişman 1995).

SIRA SİZDE

4

Okulu kültürel açıdan çözümlemenin gerekliliğini ve yararını tartışınız.

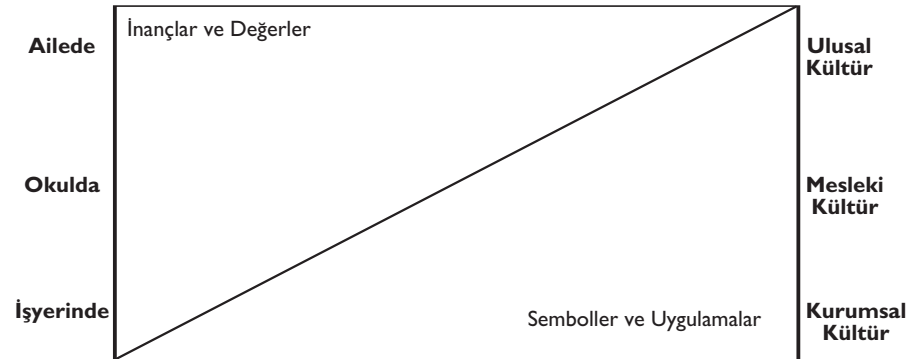
OKUL KÜLTÜRÜ

Eğitim sistemi ve okullar yönünden kültür, farklı düzeylerde ele alınıp açıklanabilir. Okul açısından kültür, bir girdi olarak kabul edildiğinde geniş anlamda bu kültür, okul programının dayandığı felsefi, politik, tarihi ve düşünsel temelleri; öğrencilere kazandırılması öngörülen tutum, değer ve davranışları kapsar. Ayrıca, okul açısından kültür okul toplumunu oluşturan üyeler aracılığıyla toplumdan okula taşınan kültürel özellikleri; okul toplumunun üyelerinin okul ortamında sosyal etkileşime bağlı olarak ürettikleri kültürü de kapsar. Okul açısından kültürle ilgili aşağıdaki kavramlaştırmalardan söz edilebilir:

Şekil 7.1

Kültürel Yapı

Kaynak: Hofstede, G. (1990). *Cultures and organizations: Software of the mind*. New York: McGraw-Hill.

Yukarıdaki şekilde kültürler, ulusal, mesleki ve kurumsal kültür olmak üzere üç boyutta toplanmıştır. Buna bağlı olarak kültürün kazanıldığı başlıca yerler, aile, okul ve işyeri olarak sıralanmıştır. Kültürel öğelerden inançlar ve değerler, en geniş ölçüde ailede kazanılırken semboller ve uygulamalar, işyeri ya da örgüt kültürleri içinde geniş yer tutmaktadır.

Ulusal Kültür: Bu kültür, bir ülkede yaşayan insanların makro düzeyde paylaştıkları kültürdür. Bir ülkede sosyal, ulusal kültür yanında bölgesel ve yerel kültürlerden de söz edilebilir. Okullar, kültürel bir çevrede yer alır. Okul bölgesindeki insanlar, çeşitli alt kültürlerin üyesi olabilir. Okul dışındaki çeşitli gruplar (dernekler, kulüpler, vakıflar, sendikalar, meslek örgütleri, vb.) çeşitli alt kültürleri temsil eder. Okul dışındaki alt kültürler, okul kültürünü de etkiler, buna bağlı olarak okulda da çeşitli alt kültürler gelişebilir. Okulda çok sayıda alt kültürün gelişmesi, bunlar arasında bir çatışmaya neden olabilir. Okullardan beklenen, bütün bu alt kültürleri üst bir kültürde, milli kültürde bütünleştirmektir.

Mesleki Kültür: Her meslek grubunu diğerlerinden ayıran değerler, giyim tarzı, dil, davranış örüntüleri öğelerden oluşan kültürdür. Mesleki kültür, genelde meslek öncesinde okullarda ve meslek örgütleri içinde kazanılır. Örneğin, öğretmenlik meslek kültürünü kazandırmaya dönük çalışmalar, öğretmenlik mesleğine hazırlayan programlarda, ayrıca eğitim ve öğretmenlikle ilgili meslek örgütlerinde gerçekleştirilebilir.

Kurumsal Kültür: Kurum (örgüt) kültürü, yukarıdaki kültürel kavramlaşmalardan farklı bir kavramdır. Okul kültürü, okul üyeleri aracılığıyla toplumdan taşınan özelliklere okulca eklenen özelliklerden oluşur. Bu kültür, ulusal ve mesleki kültürlerin bazı özelliklerini barındırabilir. Buna göre millî kültür, ailede ve toplumda, mesleki kültürler okulda, örgüt kültürü de işyerinde oluşan kültür olarak tanımlanabilir (Hofstede, 1990; Şişman 2002).

Okul İçinde Alt Kültürler

Bir okulda bulunan insanlar, içinden geldikleri topluma bağlı olarak farklı alt kültürlere mensup olabilirler. Bunun yanında okul içinde de farklı kültürler gelişebilir. Okullarda, özellikle üniversitelerde, çeşitli meslek mensuplarının, fakültelerin, birimlerin ve öğrencilerin alt kültürlerinden söz edilebilir. Okul kültürü, bütün bu alt kültürleri kuşatan şemsiye bir kavramdır.

Sınıf ve Öğrenci Kültürleri: Bir okulda öğrenci alt kültürlerinden ve sınıf kültürlerinden söz edilebilir. Bölgesel nüfus yapısı yönünden farklı okullarda, öğretmen ve öğrenci kültürlerinin de farklılaştığı görülür. Öğrenci alt kültürleri içinde daha düşük düzeyde alt kültürler gelişebilir; bunların her biri, kendilerine özgü değerlere, normlara, sembollere (dil, giyim vb.) sahip olabilir. Öğrenci alt kültürleri arasındaki bu farklar, yüksekokul ve üniversitelerde daha yaygın olarak gözlenir.

Yönetim Kültürü: Bir okulda yönetim alt kültüründen söz edilebilir. Bu kültür, yöneticilere özgü mesleki kültür ya da yönetim kültürü olarak da ifade edilebilir. Yöneticinin okuldaki çeşitli alt kültürler arasında bir denge kurması, öğrenci, öğretmen ve okul çalışanlarını ortak kültür çevresinde bütünleştirmesi gerekir.

Öğretmen Kültürü: Bir okulda, toplumun farklı kesimlerinden gelmiş, farklı eğitim yaşantılarına sahip öğretmenler bulunabilir; bunların benimsediği değerler arasında bir çatışma olabilir. Öğretmenler, kendi bölge, okul, arkadaş grubu ve mesleki alt kültürlerinden çok bağlı oldukları farklı meslek örgütlerinin, sendikaların alt kültürleri ve kimlikleri ile özdeşleşebilir.

Okulun Ortak Kültürü

Okul kültürü, en geniş anlamda öğretmen, yönetici, yönetim kurulu, öğrenci, veli grupları tarafından paylaşılan ortak inançlar, değerler, normlar, semboller, anlamlar vb. gibi kültürel öğeleri kapsar. Genel olarak okul kültürü, okulun eğitsel, örgütsel, yönetsel, fiziksel ve sosyal ortamında olup biten hemen her şeyi kapsar.

Okul kültürü, toplumsal kültürden bütünüyle farklı olmayıp geniş toplumun kültürüne göre bir alt kültürdür. Ayrıca bu kültür, okul içindeki alt kültürlere göre bir üst kültürdür. Her okulun, kurumsal bütünleşmeyi sağlamak için üyelerini ortak bir kültür içinde sosyalleştirmesi gerekir. Ancak bu kültür, okul içinde oluşabilecek çeşitli alt kültürlerin (meslek grubu, bölüm vb.) bir toplamı olmayıp bunları da kuşatan şemsiye bir kültürdür.

OKUL KÜLTÜRÜNÜN ÖĞELERİ

Kültürün öğelerini birbirinden soyutlayarak ele almak ve çözümlenmek uygun olmaz. Ancak kültür, açıklanmak amacıyla birtakım öğelere ayrılarak çözümlenebilir. Temel inançlar, insan doğası, insan ve çevre ilişkileri, gerçeğin doğası, temel değerler ve normlar, hikâyeler ve efsaneler, törenler ve kahramanlar, semboller ve uygulamalar okul kültürünü açıklamak için kullanılan öğelerden bazıları olarak tanımlanabilir. Aşağıda bu öğeler kısaca açıklanmıştır (Schein, 1985):

Temel İnançlar

İnançlar (sayıtlılar), insanların doğru kabul ettiği yargılar ve genellemelerdir. Bunlar, insanların çeşitli durum ve ilişkileri algılama, değerlendirme ve yargılamada referans çerçevesini oluşturur. Diğer kültürel öğeler, bunların değişik biçimlerdeki görünümleri olarak nitelendirilir. Kültürün temelini oluşturan inançlarla ilgili bazı sınıflamalar yapılır. Bu sınıflamalarda esas itibarıyla antropolojide kültürle ilgili yapılan sınıflamalar temel alınır. Burada söz konusu sayıtlılar, beş başlıkta toplanmıştır (Schein, 1985):

- İnsanın doğası hakkındaki sayıtlılar.
- İnsan ilişkilerinin doğası hakkındaki sayıtlılar.
- İnsan ve çevre ilişkilerinin doğası hakkındaki sayıtlılar.
- Gerçeğin doğası hakkındaki sayıtlılar.
- İnsan eylemlerinin doğası hakkındaki sayıtlılar.

Okuldaki insanlar, yukarıdaki konularda farklı inançlara sahip olabilir. Örneğin, bir okulda öğretmenler, öğrencilerin doğası, yetenekleri ve öğrenme kapasitesi, mensup oldukları sosyal sınıfları ve etnik kökenleri, okul programı, okuldaki değişme ve yeniliklerle ilgili olarak farklı yargılar geliştirebilir. Bu yargılar, onların eylem ve davranışlarına da yansır.

İnsan Doğası

Kültürlere göre insan doğasına ilişkin tanımlar değişebilir. Eski Yunan filozoflarından başlayarak çeşitli filozoflar, dinler, ideolojiler, insanın doğası konusunda çeşitli görüşler ileri sürmüşlerdir. Bu bağlamda çeşitli eğitim felsefelerinde de insanın doğası, okulun doğası, öğrencinin doğası, öğrenmenin doğası ile ilgili farklı inançlar yer alır.

Okul kültürlerinde insan doğasına ilişkin inançlar, insan olmanın ne anlama geldiği; ideal bir insanın ve öğrencinin hangi özelliklere sahip olması gerektiği; insanın, doğuştan nasıl bir varlık olduğu gibi konularda kültürcü benimsenen yargı-

Temel inançlar, insan doğası, insan ve çevre ilişkileri, gerçeğin doğası, temel değerler ve normlar, hikâyeler ve efsaneler, törenler ve kahramanlar, semboller ve uygulamalar okul kültürünü açıklamak için kullanılan öğelerden bazıları olarak tanımlanabilir.

ları kapsar. Dolayısıyla bir okulda, genelde insanlar özelde ise öğrencilerin doğası hakkında okul toplumunun üyelerinin sahip oldukları inançlar, okul kültürünün insan doğası konusunda doğru kabul ettiği yargıları oluşturur.

Bir okulda güçlü bir ortak kültürün oluşabilmesi için, okul toplumunu oluşturan insanların, insan doğasıyla ilgili bazı sorulara benzer cevaplar vermeleri gereklidir. Okul içinde bazı örgütsel ve yönetsel düzenlemeler de insan doğası konusundaki varsayımlara dayanır. Esasen örgütler ve yönetim alanında geliştirilen çeşitli teori ve yaklaşımlar da iş, örgüt ve insan doğası konusundaki bazı sayıtlar üzerine kurulmuştur.

İnsan ve Çevre İlişkileri

İnsanlar arası ilişkiler, çok farklı boyutlarda olabilir: Duygusal ve rasyonel ilişkiler; birey ya da grup merkezli ilişkiler gibi. İnsan ilişkileri konusundaki inançlar, bir grubun yaşamını düzenli bir biçimde sürdürebilmesi için grup üyelerinin birbirleriyle ilişkilerinde uygun kabul ettikleri yolları tanımlar. Bu ilişkiler rekabetçi ya da dayanışmacı; birey ya da grup merkezli vb. olabilir (Schein, 1985).

Bir okul, insanlar arası görevsel olmayan ve informal ilişkileri olabildiğince düşük düzeyden tutmayı, formal ilişkileri yeğleyebilir. Başka bir okul, okulun amacına ulaşabilmesi için çalışanlar arasında sıkı bir dostluk, karşılıklı sevgi, informal ilişkiler ve işbirliğinin geliştirilmesini zorunlu görebilir. İnsan ilişkilerinin doğasıyla ilgili inançların temelinde, insan doğası konusunda benimsenen inançlar yer alır. Eğer insanın yaratılış itibarıyla kötü ve saldırgan, tembel ve çalışmayı sevmeyen bir varlık olduğu kabul edilirse, okul yönetiminde de buna bağlı olarak bir kontrol ve denetim sistemi geliştirmenin gereğine inanılmış olacaktır (Schein, 1985).

İnsanlar, çevreyle ilişkilerinde ya çevreye egemen olma, onu yönlendirme ya da çevreye tabi olma, ona boyun eğme ve onunla uyum içinde yaşama gereğine inanabilir (Schein, 1985). Bir okulun üyelerinin, egemenlik, itaat, uyum, uzlaşma gibi konulardaki temel inançları, bu kapsamda yer alır. Sosyal yaşamda bireyler, kendi yaşamları, kaderleri ve gelecekleri konusunda kendilerinin ne ölçüde etkili olabilecekleri konusunda farklı inanç ve görüşlere sahip olabilirler. Aynı zamanda bir okul içindeki öğretmenler ve yöneticiler de, üyesi oldukları okulun ve öğrencilerin kaderi ve geleceği konusunda, kendilerinin ne ölçüde etkili olabilecekleri konusunda farklı görüş ve düşünceleri taşıyabilirler.

Gerçeğin Doğası

Gerçek kavramı, *fiziksel*, *sosyal*, *bireysel* olmak üzere üç boyutta ele alınabilir. Bir başka ifadeyle, *evrensel* (fiziksel), *kültürel* (sosyal) ve *bireysel* gerçeklerden söz edilir. Gerçeğin hemen bütün düzeyleri, sosyal öğrenme ya da sosyalleşme sürecinin bir ürünüdür (Schein, 1985).

Fiziksel gerçek, başka bir ifadeyle *bilimsel gerçek*, esas itibarıyla nesnel gerçektir. Fiziksel dünyayla ilgili neyin gerçek olduğu ya da olmadığı, söz konusu gerçeğe nasıl ulaşılabileceği konusunda farklı kültürlerin insanları, farklı inançlara sahip olabilir. Kültürel inançların, fiziksel gerçek alanında çok fazla önemli olmadığı söylenebilir. Çünkü bu alanda genelde bilimsel yöntemle keşfedilmiş yasalar geçerlidir.

Bireysel gerçek, insanların her birinin başkalarıyla paylaşmadığı kendilerine özgü kabul ettikleri gerçektir. Bu gerçek, öznel mahiyette olup insanların bireysel deneyimlerinin bir ürünüdür. İnsanların kendi gözlem ve deneyimlerine bağlı olarak kendilerine özgü bireysel doğruları ve gerçekleri olabilir.

Sosyal gerçek, bir grubun üyesi olan insanların, sosyal konularda kabul ettikleri ortak gerçekleri kapsar. Bu gerçek, bütünüyle öznel ve kültürel niteliktedir. Herhangi bir sosyal grubun üyesi olan insanlar, bazı sosyal konu ve durumlarla ilgili olarak kendi aralarında bir uzlaşma sağlamış olabilir. Sosyal gerçek, bir gruba özgü olup sosyal olarak inşa edilir. Sosyal gerçeğin bir gruba özgü olması nedeniyle evrenselliği söz konusu olamaz. Örneğin belirli ideolojiler veya siyasal görüşler çevresinde bir araya gelen insanların ortak sosyal gerçeklerinden söz edilebilir (Schein, 1985).

Okul kültürünün bir ögesi olarak gerçeğin doğasıyla ilgili inançlar, daha çok sosyal gerçek alanında önemlidir. Dolayısıyla bir okulda bir arada olan insanların ortak güçlü bir kültüre sahip olabilmeleri, ortak amaçlara yönelik ortak eylemler gerçekleştirebilmeleri için ortak sosyal gerçeklerinin ve doğrularının olması gerekir.

Temel Değerler ve Normlar

Değerler, üstün tutulan, ulaşılmak ve gerçekleştirilmek istenendir. İnsanlar, yaşamlarını benimsedikleri değerler sistemine göre düzenler. Günlük yaşamda değerler, herhangi bir sosyal grubun üyesi olan insanlar için çeşitli durumları değerlendirmede ve yargılamada temel referans çerçevesini oluşturur. Değerler, bireysel, mesleki, örgütsel değerler; ulusal ve evrensel değerler gibi sınıflanabilir. Diğer taraftan değerler, ekonomik, sosyal, siyasal, politik, dini değerler; işlevsel ve elit değerler, aracı ve nihai değerler şeklinde de sınıflandırılır. Okul açısından değerler, okul üyelerinin çeşitli durum, eylem, uygulama, nesne ve bireyleri iyi ve kötü biçiminde değerlendirme ve yargılamada kullandıkları ölçütlerdir. Okul süreçlerinin temelini, bu bağlamda merkezi bir süreç olarak karar sürecinin özünü değerler oluşturur (Şişman, 2002).

Değerler, kültürün semboller, törenler, hikâyeler, kahramanlar gibi diğer öğelerinin kapsamında da yer alır. Söz konusu değerler, bir bakıma okulun genel amaçlarını, ideallerini, standartlarını yansıtır. Çalışkanlık, başarı, sorumluluk, eşitlik, bağımsızlık, güven, bağlılık, özerklik, doğruluk, cesaret, saygı, kendine güven, hoşgörü, yardımseverlik, dürüstlük, sevgi, itaat gibi değerler, okul yaşamında önem verilen değerlerdir. Okullar, değer üreten yerlerdir. Başarı, saygı, sevgi, yardımseverlik, vatanseverlik diğerlerini düşünme, eşitlik, adalet, hoşgörü gibi değerler, okul yaşamında, insan ilişkilerinde, eğitim sürecinde önemli bir tutar (Şişman, 2002).

Paylaşılan ortak değerler, kültürün üyelerini birbirine bağlar, bütünleşme, süreklilik ve istikrarın temel kaynağını oluşturur. Ortak değerlerden yoksunluk, farklı değerlerin egemen olmasına, çatışmalara neden olur. Okulda egemen olan değerlerin bir kısmı, geniş toplumdan taşınmış değerler olabilir. Ayrıca her okul, okul tarihi içinde bazı değerler geliştirip bunları kuşaktan kuşağa aktarabilir. Bu değerlerin bir kısmı, kurucuların, yöneticilerin değerlerini yansıtabilir.

Normlar ise, sosyal bir sistem içinde belirli bir değerler sistemine bağlı olarak oluşur. Normlar, olay, olgu ve durumları açıklama ve yorumlamada sosyal sistemin üyelerine yol gösteren sosyal kurallardır. Kısaca normlar, onaylanan davranışlar, beklenen davranış standartlarıdır. Okulda egemen olan ve paylaşılan değerler ve normlar, üyeler arasında uzlaşma sağlayan, davranışlarda benzerlik oluşturan, üyelerin davranışlarını kestirmeye yarayan öğelerdir. Bunlar, grup içinde birliğin sağlanmasında ve sürdürülmesinde, üyelerin okul amaçlarıyla bütünleşmelerinde,

okulda güvenin oluşmasında, olumlu davranış ve tutumları pekiştirmede yasal düzenlemelerden daha yararlı olabilir ve yöneticiler tarafından bir kontrol aracı olarak kullanılabilir (Şişman, 2002).

Hikâyeler ve Efsaneler

Okulların kendilerine özgü bir söylence arşivi vardır. Bu arşiv, okulla ilgili anlatı, anı, hikâye ve efsanelerden oluşur. Bunlar, gerçek ya da kurgu biçiminde olabilir. Bunlar, kurumsal sınırları, rol ve statüleri tanımlar, sorunların çözüm biçimini gösterir, çatışmaları yansıtır, bir egemenlik ve meşrulaştırma aracı olarak kullanılabilir.

Bir okulun geçmişine ilişkin olarak anlatılan hikâyeler, efsaneler, anılar, sözel semboller arasında yer alır. Vurgulanmak istenen bir değer, bir anı, hikâye veya olayla ilişkilendirildiğinde daha somut, kalıcı ve etkili hale gelir. Bir okulun geçmişi, okulun üyeleri için çok yönlü önem taşır. Okulun geçmişinde yaşanan çeşitli durumlarla ilgili olarak, çeşitli kişiler ve kahramanlar çevresinde anlatılan anılar, hikâyeler, efsaneler, başarılar, okul üyeleri ve özellikle de yeni katılan üyeler için değerlerin öğrenilmesinde önemli bir tutar.

Etkili okullarda yöneticiler ve öğretmenler, okulun temel değerlerini yansıtan hikâyeler ve anılar anlatır. Okulun tarihinde başarılı olan öğrenci, yönetici ve öğretmenlerin hikâyeleri, özellikle okulun yeni üyelerinin sosyalleşmesinde önemli bir rol üstlenir. Bu yönüyle hikâyeler, sosyalleşme, kontrol, bütünleşme aracı olarak kullanılabilir. Bunlar, çeşitli örgütsel uygulamaların canlı, ibret verici, inandırıcı örneklerini oluşturur, bazı örgütsel sorunların çözümüne yardımcı olur.

Hikâyeler ve efsaneler, okul içinde onaylanan, meşru görülen sosyal sınıf, statü, rol ve güç yapılarını açıklar. Okul üyelerine rolleri tanıtmaya, kimin, nerede, nasıl hareket etmesi gerektiği konusunda yol gösterici olur. Hikâyeler, yukarıdaki olumlu işlevleri yanında, olumsuz işlevlere de sahip olabilir. Okulda anlatılan olumlu hikâyeler örgütsel bütünleşmeyi sağladığı gibi olumsuz hikâyeler de örgütsel çözülme ve çatışmaları yansıtır. Bu hikâyelerden öğrenilen bilgiler, sosyal aktörlerin okul süreçlerine katılımında önemli bir rol oynar (Şişman, 2002).

Törenler ve Kahramanlar

Davranışsal sembollerin tipik örnekleri olarak okul törenleri, okulda anlam yüklü olan eylemlerdir. Toplumsal yaşamda geniş bir yer tutan bazı törenler, okulda da, kutlamalar, merasimler, partiler, terfi törenleri, karşılama ve uğurlama toplantıları, balolar, kokteyller, toplu piknikler, emeklilik ve mezuniyet törenleri şeklinde gündeme gelir. Toplumsal yaşamda olduğu kadar okul yaşamında da bu tür etkinlikler, bütünleşmenin sağlanması yönünden önemlidir. Törensel etkinlikler, okulda neyin önemli ve değerli olduğunu gösterir. Değer ve normları vurgulamada önemli fırsatlardır. Törenlere katılan üyeler, ortak zaman, mekân, davranış ve değerleri paylaşırlar.

Kahramanlar, bir kültür içinde büyük ölçüde takdir edilen özelliklere sahip, ölmüş ya da yaşayan, gerçek ya da hayali kişiler olabilir. Bir okulda kurumsal kahramanların, rol modelliği oluşturma, okulu dış çevreye karşı temsil etme, performans standartlarını ve ölçütlerini gösterme ve çalışanları ve öğrencileri güdüleme gibi bazı işlevlerinden söz edilir. Kahramanlar, okul açısından ideal özelliklere sahip olarak görülen üyelerdir. Bunlar, üyeler için değerlerin canlı olarak yaşandığı, gözlemlendiği ve açıklandığı örnekleri ve rol modellerini oluşturur. Okulun üyeleri için kahramanlar, örnek alınması, izlenmesi gereken davranış modelleridir. Yeni katılan üyeler, okulda egemen olan değerleri, kahramanlar hakkında anlatılan hikâyeler aracılığıyla öğrenir.

Kahramanlar, yönetici, öğretmen ya da öğrenci konumunda olabilir. Bunlar, çalışma, performans, başarı ve temsil güçleriyle ve örnek davranışlarıyla diğer üyelerin motivasyonunda önemli işlevleri yerine getirebilir. Güçlü ve etkili kültürlere sahip okullar, düşünce, davranış, kişilik ve başarılarıyla okulun temel değerlerini temsil eden kahramanları yaşatır, anar ve kutlar. Bazı okullarda kurucular, okul sahipleri, yöneticiler, öğrenciler ve başarılı olmuş bazı çalışanların hikâyeleri sürekli anlatılır ve canlı tutulur.

Kahramanlar, yukarıdaki olumlu işlevleri yanında bazen zararlı sonuçlara da hizmet edebilir. Eğer bir okulda kahraman olarak görülenler, okulun onaylamadığı bazı özelliklere sahip bireyler ise bu durum diğerlerini de istenmedik yönde etkileyebilir ve okul açısından bazı olumsuz sonuçlara neden olabilir (Şişman ve Küçük 2011; Şişman, 2002; Trice ve Beyler, 1984).

Semboller ve Uygulamalar

İnsan, sembol oluşturan, sembollere çeşitli anlamlar yükleyen, yaşadığı çevreyi ve dünyayı da söz konusu semboller aracılığıyla algılayan, anlamlandıran ve yorumlayan bir varlıktır. İnsanlar, içinde yaşadıkları fiziksel ve sosyal dünyayla ilişkilerini büyük ölçüde semboller ve sembolik süreçler yoluyla düzenler. Sembolik açıdan yaklaşıldığında, herhangi bir sosyal grubun üyesi olan insanlar, paylaştıkları ortak anlamların ve sembollerin derecesine bağlı olarak içinde yaşadıkları çevreyi ve dünyayı benzer biçimde algılar ve yorumlar.

Semboller, özel anlamlar yüklenen kelimeler, ifadeler, resimler, şekiller, davranışlar ve nesnelere dir. İşlevsel açıdan yaklaşıldığında semboller, örgütsel bütünleşme, kontrol, etkileme, sosyalleşme, öğrenme, değişme vb. aracı olarak ele alınıp çözümlenebilir. Kültürel semboller, değişebilir, bir kültürden diğer bir kültüre aktarılabilir. Bir sosyal sistem içinde egemen olan bir takım değerler, belirli sembollerle daha somut hale gelir. Semboller, bir kültürün en kapsamlı öğeleridir. Semboller, okul kültürü içinde de geniş bir yer tutar. Okul yaşamı, sembollerle iç içedir. Okula yeni katılan üyelerin sosyalleşmesinde, okuldaki değer ve normları tanımalarında ve öğrenmelerinde önemli bir tutar, bu yönüyle sosyal öğrenme aracı olarak iş görür (Deal, 1988).

Okullar, birer topluluk olarak büyük ölçüde toplu eylemlerin ön planda olduğu yerlerdir. Sabahları okulda gerçekleştirilen toplu törenler (Bayrak töreni, Anırmız ve İstiklal Marşı'nın okunması), belirli bir düzen içinde okula giriş ve çıkışlar, sınıf içi süreçler, söz konusu grup etkinliklerinin örnekleridir. Okullar, amaçlar, kurallar, emirler gibi öğelerden oluşan formal ve rasyonel sistemlerden çok sembolik ağlar tarafından kuşatılmıştır.

Dil, başlı başına bir semboller sistemi olup okullarda toplantılar, müzakere süreçleri, çatışma çözüm süreci, eğitim-öğretim etkinlikleri gibi biz dizi eylemler, dile dayalıdır. Okullarda birden çok söylem olabilir. Okuldaki farklı alt kültürlerin, aynı zamanda farklı söylem biçimlerinden söz edilebilir. Sosyal bir grup açısından söylem, bir bakıma dünyayı anlamının ortak yolu olarak görülebilir. Buna göre insanların, dünyayı farklı söylemlerle tasarladıkları söylenebilir.

Dil, sadece kültürün bir ögesi olmakla kalmayıp aynı zamanda insanın, içinde yaşadığı fiziksel ve sosyal dünyayı algılamak, tanımlama, yorumlama ve inşa etme aracıdır. İnsan, içinde yaşadığı dünyayı, dil ve dildeki kavramlar ve metaforlar aracılığıyla tanımlar ve açıklamaya çalışır. İnsanın bu eylemleri, kullanılan dilin sağladığı fırsatlara bağlıdır. Okul yaşamını ve yönetsel eylemi anlama ve açıklamanın temel yolu, bu yaşam ve eylemler içinde yer alan insanların dil yapılarını, dile dayalı eylemlerini, dil ürünlerini ve söylem biçimini analiz etmektir.

Fiziksel semboller, bir okulda gözle görülen nesnelere ifade eder. Bu nesnelere, kültürün üyeleri için özel anlamlar taşır. Bu semboller arasında okulun mimari özellikleri, çalışma yerlerinin düzenlenmesinde kullanılan eşyalar, araçlar, gereçler, teknoloji, kıyafetler, logolar, armalar, amblemler, rozetler, posterler sayılabilir. Okullarda özellikle yönetici odalarının bulunduğu yerler, bunların tefrişinde kullanılan nesnelere, yöneticilerin arabaları, bunların renkleri, statü sembolleri arasında yer alır. Mekân, farklı kültürler tarafından farklı biçimlerde algılanıp kullanılabilir (Şişman, 2002). Sembollerin çeşitli işlevlerinden söz edilebilir:

- Paylaşılan değerleri ifade eder.
- Bütünleşme ve sorun çözme aracıdır.
- Kontrol ve etkileme aracıdır.
- Sosyalleşme ve öğrenme aracıdır.
- Okulu tanımlama aracıdır.
- Değişme ve dönüşüm aracıdır.

Okullardaki birtakım örgütsel ve yönetsel uygulamalar, okul kültürünün bir ögesi olarak kabul edilir. Okula kültürel açıdan yaklaşıldığında bir okuldaki bütün faaliyetlerin kültürün dışında düşünülmesi mümkün değildir. Okulda bütün uygulamalar, kültürün etkilerini içerir. Bir okuldaki güç ve statü sistemleri, ödül-ceza sistemi, kontrol sistemi, performans değerlendirme sistemi, ödeme sistemi gibi sistemlerin analiz edilmesiyle okulun kültürü açıklanabilir. Bazı kültürlerde bireyin performansının, yetenek beceri ve özelliklerinin objektif olarak ölçülebileceği ve nicel olarak ifade edilebileceği kabul edilir. Bu kültürlerde ödeme sistemleri de bireylerin performansına göre düzenlenir. Batı kültürlerinde bireylerin ödüllendirilmesinde esas itibarıyla bireysel performansı temel alınır. Japon toplumunda ise bireylerin performansının değerlendirilmesinde doğruluk, dürüstlük, iyi ahlaklı oluş, samimiyet, örgüte bağlılık gibi özellikleri de göz önünde bulundurulur. Diğer taraftan bir kurumda ödül-ceza sisteminin çözümlenmesiyle, hangi davranışların para, statü, güç vb. ile ödüllendirildiği, hangi davranışların da bunların elden gitmesine neden olduğu anlaşılabilir. Ayrıca okullarda gerçekleştirilen personel geliştirme ve eğitim programlarında temel değerler yansıtılabilir, örgütsel kahramanlardan ve hikâyelerden söz edilebilir. Bu programlar, birtakım törensel etkinliklerle sona erebilir (Schein, 1985; Şişman, 2002; Şişman ve Turan, 2004).

Ulusal ve mesleki kültürlerle okul kültürü arasındaki ilişkileri tartışınız.

SIRA SİZDE

5

OKUL KÜLTÜRÜNÜN OLUŞMASI VE DEĞİŞMESİ

Okul kültürünün oluşumu ve değişiminde çeşitli etmenler rol oynar. Bu etmenler okul kültürünün oluşumuna ve değişimine ilişkin ileri sürülen tezlerin temel dayanağını oluşturur. Bu tezlerden ilki okul kültürünün oluşması ve değişmesinde toplumsal kültürün temel belirleyici olduğu yönündedir. Bu bağlamda ulusal ve bölgesel kültür, toplumsal yapı ve olaylar, politik ve ekonomik sistem, toplumun tarihsel arka planı ve deneyimleri, gelenek ve görenekler, ahlak anlayışı, din, medya ve aile yapısı, okul kültürünün oluşumu ve değişimine yönelik genel toplumsal yapıdan kaynaklanan temel etmeler olarak kabul edilir. Okul kültürüne ilişkin bir diğer tez ise toplumsal kültürün ve kültürün öğelerinin okuldaki kültürü kuşkusuz etkilediği ancak okul içinde bireylerin davranışlarını, yönelimlerini değerlerini etkileyen ve her örgütü kendi başına bir kültür tanımlayan değişkenlerin var olduğuna yönelik tezdır. Bu anlamıyla sosyalleşme ve eğitim etkinlikleri, yönetimin uygulamaları, sözlü ve yazılı dil, hikâyeler ve kahramanlar, törenler, toplantılar, sem-

boller, kurucular, yöneticiler, yöneticiler ve okulun geçmişi okul kültürünün oluşması ve değişmesine yönelik içsel etmenler olarak kabul edilir. Eğer her örgüt başlı başına bir kültür olarak düşünülürse, kültürün değişmesi demek, bir örgütün bütün yönleriyle değişmesi olarak görülür (Şişman, 2002).

Okul Kültürünün Oluşmasında ve Değişmesinde Okul İçi Etmenler

Her okul, üyeler aracılığıyla dış çevreden taşıdığı kültürel özellik ve öğelere, okul tarihi içinde yeni öğeler ekleyebilir; dış çevrenin kültürüyle benzer ya da farklı kültürel özellik ve öğeler geliştirebilir. Bir okulun kültürünün oluşumunda dış etkenler yanında iç çevreyle ilgili etkiler, kurucular/sahipler, yöneticiler ve çalışanlar, kurumun geçmişi olmak üzere bazı başlıklar altında ele alınabilir.

Kurucular: Okulu kuranlar, orada egemen olması öngörülen değerler konusunda da bazı görüşlere sahip olabilir. Bu yönüyle okulun ilk açılışında egemen olan bazı değerler, okul kültürünün de temelini oluşturur. Bu durum, özel okullarda daha belirgin olarak görülebilir. Doğaldır ki her kurucu, kurumsal kültürün oluşumunda aynı etkiye sahip değildir.

Yöneticiler: Okul kültürünün oluşmasında ve değişmesinde lider yöneticiler etkili olabilir. Okul yöneticilerinden beklenen, öncelikle mevcut kültürü tanımaya çalışmaktır. Yöneticilerin, öncelikle kültürün kaynaklarını, okulun geçmişini, bölgenin özelliklerini bilmeleri gerekir. Bu süreçte yönetici, söz konusu etmenlerin mevcut kültür üzerindeki pozitif veya negatif etkilerini görebilir. Diğer taraftan kültürün var olan durumunu değerlendirerek, kültürü pozitif yönde destekleyen değer, norm ve gelenekleri ya da bunun tersi olumsuz özellikleri belirler. Buna bağlı olarak pozitif olanları güçlendirme, negatif olanları değiştirme konusunda çareler düşünür. Daha sonra da kültürü güçlendirme ya da dönüştürme konusunda girişimlere başlar.

Okulun Geçmişi: Okul tarihi, okul kültürünün doğup geliştiği ve sürekli beslendiği bir kaynaktır. Kültürün oluşabilmesi, belirli bir insan grubunun uzun süre birlikteliğine ve etkileşimine bağlıdır. Okulun tarihi, okulun kurumsal belleğini oluşturur. Kurumsallaşma denilen süreç de kurumun geleneklerinin, değerlerinin, kısaca kültürünün oluşması sürecidir. Okulun ilk açılışıyla ilgili anlatılan efsaneler, zaman içinde yaşanan sorunlar, bunlardan çıkışa ilişkin anlatılanlar; kurucular, yöneticiler, başarılı çalışanlar, liderler çevresinde oluşan anılar, efsaneler, kurumsal değerleri güçlendirdiği gibi özellikle yeni katılan üyeler için sosyalleşme ve bütünleşme aracı olarak kullanılabilir.

Okul Kültürünün Yönetimi

Kültür, durağan olmayıp toplumdan topluma, gruptan gruba farklılık gösterir, zamanla değişir. Ancak bu değişme, bazen hızlı bazen de yavaş, bazen doğal bazen de dıştan etkilemeye dayalı olarak gerçekleşir. Bazı kültürel öğelerin değişmesi görece daha kolay olabilir. Maddi kültür öğelerinin manevi kültür öğelerinden daha hızlı değiştiği ileri sürülür. Milli kültürler ve mesleki kültürler içinde yer alan bazı kültürel özellikleri, inanç ve değerleri değiştirmek oldukça güç olabilir. Ancak diğer kültürler gibi okul kültürleri de değişebilir. Okul kültürünün değişmesi ve yönetimi sürecinde kültürün durumunun teşhis edilmesi, kültürel değişme için amaçların belirlenmesi, planlama yapılması, politikalar geliştirilmesi, plan ve politikaların uygulanması ve sonuçların değerlendirilmesi gerekir.

Kültürel değişme sürecinin yönetiminde okul müdürlerinden öncelikle, mevcut kültürü teşhis etmeleri ve anlamaları, olması gerekeni tanımlamaları, yeni değerlerin oluşmasına öncülük etmeleri, değişmesi gereken değerleri belirlenmeleri, değişme planını yaparak uygulamaları ve sonuçları değerlendirmeleri beklenir. Okul kültürü, okulda gerçekleştirilecek çok yönlü kurumsal değişme sürecinin amacına ulaşmasında göz önünde bulundurulması gereken kritik bir etmendir.

Okul kültürünün yönetiminde ve değişmesinde yöneticiler bazı mekanizmalardan yararlanabilir. Bunlar arasında yöneticinin rol modeli olması, güçlü bir iletişim, stratejik planlama çalışmaları, planlı kurumsal değişme, yönetsel uygulamalar, kurumsal yapıdaki değişiklikler, hikâyeler ve efsaneler, fiziksel ortamda düzenlemeler, törenler ve toplantılar, hizmet içi eğitim ve sosyalleşme süreci, personel seçme süreçleri, karar süreci ve ölçütleri sayılabilir.

Okul Kültürünün Araştırılması ve Ölçülmesi

Okul kültürlerinin değişmesi, yönetimi, araştırılması, ölçülmesi, çeşitli örgütsel değişkenler ve sonuçlar üzerindeki etkilerinin belirlenmesi, alanda çalışan araştırmacıların üzerinde çok tartıştıkları başlıca konular arasındadır. Kimilerine göre kültür, dinamiktir, ölçmek, etkilemek güçtür. Onlara göre, kültürü yönetmeye kalkışmak, onu mekanik açıdan görmek demektir. Kültürün araştırılması ve ölçülmesi konusunda araştırmacılar arasında bir uzlaşma yoktur. Çeşitli araştırmalarda kurumsal kültürlerin ölçülmesinde farklı araçlar ve değişkenler kullanılmıştır. Kültürle ilgili araştırmalar genel olarak üç grupta toplanabilir: Betimsel araştırmalar, deneysel araştırmalar, ilişkisel ve karşılaştırmalı araştırmalar. Bu konudaki araştırmalarda kültürle ilgili olarak üzerinde en çok araştırma yapılan başlıca öğeler de dört başlıkta toplanabilir: Örgütsel değerler, örgütsel normlar, örgütsel semboller, örgütsel uygulamalar. Bunların dışında bir okulda kültürle ilgili araştırmalar, kültürün kaynakları ve oluşumu, kültürün var olan durumu, kültürün çıktıları ve sonuçları, kültürün yönetimi ve değişmesi başlıkları altında da toplanabilir.

Okul kültürünün oluşma ve değişme sürecinde hangi etmenlerin daha belirleyici olduğunu tartışınız.

SIRA SİZDE

6

Özet

Kültür, eğitim ve okul arasındaki ilişkileri kavramak

Kültür, eğitim ve okul kavramları, birbiriyle yakından ilişkili kavramlardır. Birey, bir toplumda ve kültür içinde dünyaya gelir, insan olmanın ne anlama geldiğini, içinde yetiştiği sosyal sistem içinde diğer insanlardan öğrenir. Bir toplumda kültür, eğitim ve sosyalleşme süreciyle kuşaktan kuşağa aktarılır. Okul, bir kültür üretme ve aktarma yeridir. İnsan, sosyal bir varlık olup kültürün ürettiği aynı zamanda kültürü üreten bir varlıktır. Eğitim, bir kültürlenme süreci olup okul da bir eğitim ortamı olmasının yanında sosyalleşme ve kültürlenme ortamıdır. Eğitimin, bölgesel, ulusal ve evrensel boyutlarda kültürel amaçları ve işlevleri vardır.

Kültüre ilişkin çeşitli yaklaşımları açıklamak

Antropolojide kültürü açıklamaya dönük çeşitli kuramlar geliştirilmiştir. Örneğin, kültüre düşünce sistemi olarak yaklaşıldığında konu, daha çok bilişsel, yapısal ve sembolik açılardan ele alınır. Bilişsel ve yapısal yaklaşımlar kültürü, kültür taşıyıcıların zihinsel yapıları içinde ele alırken sembolik yaklaşımlar da kültürü insan zihninin ürünü olan paylaşılan anlam ve semboller sistemi olarak görür. Bilişsel açıdan kültür ise herhangi bir insan grubu tarafından paylaşılan düşünce, bilgi, inanç ve davranış sistemi olarak tanımlanır. Yapısalcı yaklaşım kültürü, insan zihninin birikimli ürünleri ve bilinçaltı süreçlerin yansıması olan paylaşılan semboller sistemi olarak tanımlar. Sembolik açıdan da kültür, birtakım semboller içinde örgütlenmiş anlamlar bütünü olarak tanımlanır. İşlevsel açıdan kültür, bireylerin biyolojik ve psikolojik ihtiyaçlarının karşılanması sırasında ortaya çıkan problemleri çözüme aracı olarak görülür. Yapısal-İşlevsel açıdan kültür ise belirli bir çevrede, belirli bir sosyal sistem içinde yer alan insanların sosyal yaşamlarını düzenli bir biçimde sürdürebilmesi için gerekli bir uyarılma mekanizma olarak görülür. Bu açıdan kültür, düzenli bir sosyal yaşam oluşturmak, toplumun çevresiy-le uyum ve dengesini sağlamak ve sürdürmek için gerekli bir uyarılma sistemi olarak görülür. Bunların ötesinde kültürle ilgili olarak antropolojide ve diğer alanlarda yüzlerce tanım yapılmıştır.

Küreselleşmenin eğitim ve kültür üzerindeki etkilerini tartışmak

Günümüzde uluslararası ilişki ve etkileşimlerin artmasıyla küreselleşme, çeşitli alanlarda olduğu gibi kültür ve eğitim alanlarında da etkili olmaktadır. Bu süreçte güçlü kültürler zayıf kültürleri etkilemektedir. Küreselleşme sürecinde ulusal kültür ve kimlikleri koruyup geliştirmede eğitim önemli bir araçtır. Eğitim sistemleri, giderek sosyal bir kurum olmaktan çıkarak ekonomi kurumuna endeksli hale gelmeye başlamaktadır. Eğitim, özellikle yükseköğretim alanı, adeta bir sektör olarak görülmeye başlanmıştır. Eğitim kurumları, işletme yönetimi alanının kavramlarını kullanarak analiz edilmektedir. Bu durum, kültürel açıdan tartışma ve gerilimlere neden olmaktadır. Küreselleşme ve eğitim ilişkileri kapsamında gündeme gelen bir konu, çok kültürlü eğitimidir. Çok kültürlülük, farklı kültürlerin bir arada yaşaması, çok kültürlülük de söz konusu farklı kültürlerin yaşatılması için bir toplumda farklı alt kültürleri temsil eden gruplara eşitlik sağlama arayışı olarak tanımlanabilir. Çok kültürlü eğitim, farklı kimliklere sahip öğrenciler için eşit öğrenme fırsatları sunmayı ön görür.

Kültürün eğitim süreci ve okul yaşamındaki önemini kavramak

Kültür, eğitim sürecinin içeriğini oluşturur ve okul yaşamının bütün yönlerini kuşatır. Okul kültürü aktaran bir yer, eğitim ise bir kültürlenme sürecidir. Kültür, aynı zamanda okuldaki değişim sürecinde yöneticiler tarafından etkilenebilecek bir değişken olarak görülür. Kültürü bir değişken olarak görenler, onun okul toplumunun üyelerinin, okul amaçlarıyla bütünleşme, güdülenme, sosyal sistemin istikrarını sağlama, üyelerin davranışlarına rehberlik etme, paylaşılan davranışlar oluşturma, yönetsel kontrol aracı olma vb. okul açısından daha çok olumlu işlevlerini vurgular. Okulu çözümlenmede kültür bir metafor ve paradigma olarak ele alındığında okul, ekonomik, politik, teknik ve fiziksel kavramlarla çözümlenmenin ötesinde, paylaşılan inançlar, değerler, semboller gibi daha çok soyut kavramlarla açıklanmaya ve çözümlenmeye çalışır, okul yaşamının öznel yönüne ağırlık verilir. Bu bakış açısı okulları, sosyal oluşum ve gerçekler olarak görür. Bu açıdan yaklaşıldığında okulda olup biten her şey kültür kapsamında yer alır.

Okul kültürünü, oluşum ve değişme sürecini çözümlemek

Okul, farklı açılardan çözümlenebilir. Bunlardan biri de kültürel ve sembolik bakış açısıdır. Kültürel açıdan okul, insanların oluşturdukları sosyal bir gerçeklik olarak görülür. Okul kültürü ise okul toplumunu oluşturan insanların paylaştıkları inançlar, değerler, normlar, semboller, hikâyeler, efsaneler, kahramanlar ve uygulamalardır. Okullar içinde geniş toplumda olduğu gibi alt kültürler yer alabilir. Okul kültürü zaman içinde oluşur, gelişir ve değişir. Bu süreçte okul içi ve okul dışı bazı etmenler kültürü etkiler. Kültürün görünen öğelerinde değişme daha kolay olabilirse de inançların ve değerlerin değiştirilmesi daha güç olabilir. Okul kültürünün değişmesi sürecinde kültürün teşhis edilmesi, kültürel değişme için amaçların belirlenmesi, planlama yapılması, politikalar geliştirilmesi, plan ve politikaların uygulanması ve sonuçların değerlendirilmesi gerekir. Okul kültürünün yönetiminde ve değişmesinde yöneticiler bazı mekanizma ve araçlardan yararlanabilir. Bunlar arasında yöneticinin rol modelliği, güçlü bir iletişim, planlı kurumsal değişme, yönetsel uygulamalar, kurumsal yapıdaki değişiklikler, hikâyeler ve efsaneler, fiziksel ortamda düzenlemeler, törenler ve toplantılar, hizmet içi eğitim ve sosyalleşme süreci, personel seçme süreçleri, karar süreci ve ölçütleri sayılabilir.

Kendimizi Sınavalım

1. Aşağıdakilerden hangisi bireyci kültürlerde eğitimin genel özelliklerinden biri **değildir**?

- Eğitimin amacının, nasıl öğrenileceğini öğrenmek olması
- Bireyin, kendini gruptan bağımsız tanımlaması
- Bireyin, genelde çekirdek ailede sosyalleşmesi
- Öğretmen merkezli eğitimin ön planda olması
- Çocuğun, 'ben' merkezli düşünmeyi öğrenmesi

2. Bir toplumun üyesi olan bireylerin, toplumun benimsediği norm ve kurallara uygun biçimde davranmaya zorlanmasına ne ad verilir?

- Sosyal bütünleşme
- Sosyal kontrol
- Sosyalleşme
- Sosyal tabakalaşma
- Sosyal değişme

3. Aşağıdakilerden hangisi, bir toplumda toplumsal bütünleşmenin sağlanabilmesi için gerekli önkoşullardan biri **değildir**?

- Ortak kültür
- Sosyal adalet
- Bürokrasi
- Fırsat ve imkân eşitliği
- Sosyal eşitlik

4. Kültürle ilgili aşağıdaki tanımlardan hangisinde kültür; belirli bir insan grubunun; olgu, olay ve davranışları algılama, anlamlandırma, açıklama ve değerlendirmede kullandığı bir *referans çerçevesi ve bilgi sistemi* olarak ifade edilir?

- Bilişsel açıdan kültür
- Yapısalcı açıdan kültür
- Tarihsel açıdan kültür
- İşlevsel açıdan kültür
- Çevresel açıdan kültür

5. Aşağıdakilerden hangisi, sosyal bir sistem içinde kültürün olumlu işlevlerinden biri **değildir**?

- Sosyal sistemin üyelerini ortak değerler çevresinde birleştirir.
- Sosyal sistemin üyeleri arasında işbirliği ve bütünleşmeyi sağlar.
- Sosyal sisteme istikrar, düzen ve süreklilik kazandırır.
- Sosyal sistem içinde bir kontrol mekanizması olarak iş görür.
- Sosyal sistemin sınırlarını ortadan kaldırır.

6. Okulu, paydaşların bir takım ihtiyaçlarını ve beklentilerini karşılayan bir yer olarak tanımlayan bakış açısı aşağıdakilerden hangisidir?

- İnsani açıdan okul
- Rasyonel açıdan okul
- Sosyolojik açıdan okul
- Kültürel açıdan okul
- Politik açıdan okul

7. Kültürel açıdan yaklaşıldığında okul araştırması için aşağıdaki ifadelerden hangisi **yanlıştır**?

- Okulun gerçeğinin tanımlanmasında yorumlamacı paradigma benimsenir
- Okul yaşamı, içindeki insanların bakış açısından yaklaşılarak çözümlenir
- Gerçeğe ulaşmada temel yöntem olarak tümevarımcı yaklaşım benimsenir
- Her okul, başlı başına bir bütün olarak ele alınır
- Araştırmada ulaşılan sonuçlar o okula özgü olarak değerlendirilir

8. Kültürel öğelerden olan temel inançlar ve değerler ilk nerede kazanılır?

- Okulda
- İşyerinde
- Toplumda
- Ailede
- Dini kurumlarda

9. Aşağıdakilerden hangisi okul kültürünün öğelerinden biri **değildir**?

- Temel değerler ve normlar
- Temel inançlar
- Törenler ve kahramanlar
- Semboller ve uygulamalar
- Okulun tarihi

10. Dünyayı oluşturan ülke ve kültürler arasında kültür, düşünce insan, eşya, imaj gibi öğelerin yoğun olarak karşılıklı değişimi olarak tanımlanan kavram aşağıdakilerden hangisidir?

- Popüler kültür
- Küreselleşme
- Çok kültürlülük
- Çok kültürcülük
- Kültürel asimilasyon

Kendimizi Sınavalım Yanıt Anahtarı

1. d Yanıtınız doğru değilse, "Bireyci ve Toplumcu Kültürlerde Eğitim" bölümünü gözden geçiriniz.
2. b Yanıtınız doğru değilse, "Kültürle İlgili Temel Kavramlar ve Kuramlar" bölümünü gözden geçiriniz.
3. c Yanıtınız doğru değilse, "Kültürle İlgili Temel Kavramlar ve Kuramlar" bölümünü gözden geçiriniz.
4. a Yanıtınız doğru değilse, "Kültürle İlgili Temel Kavramlar ve Kuramlar" bölümünü gözden geçiriniz.
5. e Yanıtınız doğru değilse, "Kültürle İlgili Temel Kavramlar ve Kuramlar" bölümünü gözden geçiriniz.
6. a Yanıtınız doğru değilse, "Farklı Açılardan Okul" bölümünü gözden geçiriniz.
7. c Yanıtınız doğru değilse, "Farklı Açılardan Okul" bölümünü gözden geçiriniz.
8. d Yanıtınız doğru değilse, "Okul Kültürünün Öğeleri" bölümünü gözden geçiriniz.
9. e Yanıtınız doğru değilse, "Okul Kültürünün Öğeleri" bölümünü gözden geçiriniz.
10. b Yanıtınız doğru değilse, "Küreselleşme Sürecinde Eğitim ve Kültür" bölümünü gözden geçiriniz.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra Sizde 1

Kültür, okul açısından düşünüldüğünde hem bir değişken ve okul içi ya da okul dışı çevrenin bir alt istemi, arka plan faktör hem de okulu tanımlamada ve çözümlemede kullanılan bir metafor ve paradigma olarak ele alınabilir. Bu kapsamda okulların birbirine benzer ya da farklı değerler, normlar, seremoniler, dil ve söylem biçimlerinde kültürlere sahip oldukları söylenebilir. Okullar açısından kültür çok yönlü bir önem taşır. Kültüre hangi yönden yaklaşırsa yaklaşılsın, bütün yaklaşımlar okul kültürü açısından da bir anlam ifade eder. Okulların birden çok alt kültüre sahip oldukları kabul edilebilir. Kültürü bir değişken olarak gören araştırmacılar, kültüre ölçülebilir, değişebilir ve yönlendirilebilir bir fenomen olarak yaklaşır ve kültürü okulla ilgili performans, verimlilik veya etkililik gibi diğer değişkenlerle ilişkilendirirler. Diğer taraftan kültürü bir paradigma ya da metafor olarak görenler, okulun öznel yönlerini göz önünde bulundurarak kültürün okul üyelerinin etkileşimleri sonucunda oluşup sürdürüldüğünü savunurlar. Böylelikle okul, ekonomik, politik, teknik ve fiziksel kavramlarla çözümlenmenin ötesinde, inançlar, değerler, semboller gibi daha soyut kavramlarla açıklanmaya çalışılır.

Sıra Sizde 2

Sosyal bir varlık olan insan, topluluk ve toplumlar halinde yaşar ve sahip olduğu kültürü yetiştirdiği sosyal sistem içinde diğer insanlardan öğrenir. Böylelikle sosyalleşme süreci boyunca birey kültürü içselleştirir ve kuşaktan kuşağa aktarır. Bu bağlamda kültür insanlar tarafından oluşturulur, öğrenilir, paylaşılır ve sürdürülür. Eğitim de bir kültürlenme ve kültürleşme sürecidir. Çünkü eğitimle bireylerin ve toplumun kültürel ihtiyaçları karşılanır. Ayrıca eğitim bir toplumda kültürel bütünleşmeyi ve kültürel sürekliliği sağlamaya katkıda bulunduğu gibi farklı kültürlere karşı duyarlılık geliştirme ve sosyal barışı sağlama gibi katkıları da vardır. Kültür, inanç, değer, sembol ve idealler gibi öğelerle toplumlarda sosyal bütünleşmeye katkıda bulunarak insanların sosyal yaşamlarını düzenli bir biçimde sürdürmesini sağlar.

Sıra Sizde 3

Okulu bir örgüt ve bir işletme olarak düşündüğümüzde, farklı kavramlara vurgu yaparak, farklı kuram ve bakış açılarından yararlanabiliriz. Günümüzde okulu çözümlemede yaygın olarak pozitivist ve rasyonel bakış açılarından yaklaşılmaktadır. Eğitim ve okul daha çok ekonomik kavramlarla çözümlenmektedir. Okullara pozitivist bakış açısından sosyal olgular olarak görülür, bu bakış realist felsefenin etkilerini taşır ve bilgi teorisi yönünden pozitivistliğe dayanır. Ayrıca, geleneksel bakış açısı gerçeğe ulaşmada tümdengelimci yaklaşımı benimser, okulu birtakım temel öğelere ayırarak çözümlenmeye çalışır. Diğer yandan, okullara yorumlamacı bakış açısından yaklaşıldığında, okullar bireyler tarafından oluşturulan öznel bir gerçeklik olarak kabul edilir ve okul çözümlenirken sosyal süreç ve dinamikler göz önünde bulundurulur.

Sıra Sizde 4

Okulu çözümlemede, farklı kuramlardan ve bakış açılarından yararlanılır. Okulu kültürel açıdan çözümlemek okulun doğasına daha uygundur. Okulu, hizmet üreten bir örgüt olarak görmek, onu daha çok bir işletme olarak algılamak demektir. Oysa okul, bir insan topluluğudur. Okulları anlamlı kılan içindeki insanlardır. İnsanlar olmasa okulda geriye sadece fiziki nesnelere kalır. Etkili okulun temel özelliklerinden biri, güçlü bir okul kültürüne sahip olmasıdır. Dolayısıyla okulla ilgili araştırmalarda okulun kültürel açıdan çözümlenmesi

kaçınılmazdır. Okulu kültürel açıdan çözümlediğimizde öncelikle sosyal oluşum olarak analiz ederiz. Okulun öznel bir gerçekliğe sahip olduğunu ve okulun dinamik süreçlerden oluştuğunu düşündüğümüzde her okulun kendine özgü bir kültüre sahip olduğu da söylenebilir.

Sıra Sizde 5

Ulusal, mesleki ve kurumsal kültürün okul kültürü üzerindeki etkisi kaçınılmazdır. Okul kültürü öncelikle okulun içinde yer aldığı toplumun kültürünün izlerini taşır. Okul kültürü, toplumsal kültürden bütünüyle farklı ve bağımsız olmayıp geniş toplumun kültürüne göre bir alt kültürdür. Ayrıca bu kültür, okul içindeki diğer alt kültürlerle göre bir üst kültürdür. Her okulun, kurumsal bütünleşmeyi sağlayabilmek için üyelerini ortak bir kültür içinde sosyalleşirmesi gerekir. Ancak bu kültür, okul içinde oluşabilecek çeşitli alt kültürlerin (meslek grubu, bölüm vb.) bir toplamı olmayıp bunları da kuşatan şemsiye bir kültürdür.

Sıra Sizde 6

Okul kültürünün değişmesi sürecinde çeşitli etmenlerin etkisi vardır. Bunlar okul içi ve okul dışı çevreyle ilgilidir. Okul içi çevre yönünden ne belirleyici etmen okul yöneticileridir. Yöneticiler, çeşitli yol ve yöntemlerle kültürü etkileyebilir ve dönüştürebilir. Bu süreç uzun vadeli bir süreçtir. Kültürel değişme sürecinde okul müdürlerinden öncelikle, mevcut kültürü teşhis etmeleri ve anlamaları, olması gerekeni tanımlamaları, yeni değerlerin oluşmasına öncülük etmeleri, değişmesi gereken değerleri belirlenmeleri, değişme planını yaparak uygulamaları ve sonuçları değerlendirmeleri beklenir. Okul kültürü, okulda gerçekleştirilecek çok yönlü kurumsal değişme sürecinin amacına ulaşmasında göz önünde bulundurulması gereken en kritik etmendir. Okul kültürünün yönetiminde ve değişmesinde; yöneticinin rol modeli olması, güçlü iletişim becerilerine sahip olmaları, stratejik planlama ve planlı kurumsal değişme çalışmaları, yönetsel uygulamalar, kurumsal yapıdaki değişiklikler, anlatılan hikâyeler ve efsaneler, fiziksel ortamda düzenlemeler, törenler ve toplantılar, hizmet içi eğitim ve sosyalleşme süreci, personel seçme süreçleri, karar süreci, başlıca araçlar arasında yer alır.

Yararlanılan ve Başvurulabilecek Kaynaklar

- Allaire, Y. & Firsirotu, M. (1984). Theories of organizational culture, *Organization Studies*, 5 (3), 193-226.
- Bolman, L. G. ve Deal, T. E. (1991). *Artistry, choice and leadership, reframing organizations*. San Francisco: Jossey-Bass Publishers.
- Cheng, Y. C. (1996). School effectiveness and school based management. London: Falmer Press.
- Deal, T. & K. D. Peterson (2009). *Shaping school culture*. San Francisco: John Wiley and Sons, Inc.
- Deal, T. E. (1988). The symbolism of effective schools, In A. Westboy (Ed.), *Culture and power in educational organizations*. Milton Keynes: Open University Press.
- Geertz, C. (2010). *Kültürlerin yorumlanması* (Çev: H. Gür). Ankara: Dost.
- Giddens, S. (2000). *Elimizden kaçıp giden dünya (Küreselleşme hayatımızı nasıl yeniden şekillendiriyor?)*, İstanbul: Alfa Yayınları.
- Gökalp, Z. (1976). *Türkçülüğün esasları*. İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Gökalp, Z. (1995). *Türk medeniyeti tarihi* (Sadeleştiren: Yalçın Toker). İstanbul: Toker Yayınları.
- Greenfield, T. (1993). *Greenfield T. Barr: Greenfield on educational administration*. United Kingdom: Taylor & Francis Ltd.
- Hofstede, G. (1980). *Culture's consequences: International differences in work related values*. London: Sage.
- Hofstede, G. (1990). *Cultures and organizations: Software of the mind*. New York: McGraw-Hill.
- Gluckhohn, F. & Strodtbeck, R. (1961). *Variations in value orientations*. Evanston, IL: Row Peterson.
- Latouche, S. (1993). *Dünyanın batılılaşması: Gezegeneğimizin birörnekleşmesinin anlamı, önemi ve sınırları üzerine* (Çev: T. Keşoğlu). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Louis, M. R. (1981). A cultural perspective on organizations: The need for and consequences of viewing. Organizations as culture-bearing millieux, *Human System Management*, 2, 246-258.
- Louis, M. R. (1983). Organizations as culture-bearing millieux, In L. R. Pondy, P. Frost, G. Morgan & T. Dandridge (Eds.), *Organizational symbolism*. Greenwich, CT: Jai Press Inc.
- Malinowski, B. (1990), *İnsan ve kültür* (Çev: M. Fatih Gümü). Ankara: Verso Yayınları.

- Meriç, C. (1977). *Umrandan uygarlığa*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Ouchi, W. G. & Wilkins, A.L. (1988). Organizational culture. In A. Westoby (Ed.), *Culture and power in educational organizations*. Milton Keynes: The Open University Press.
- Robertson, R. (1999). *Küreselleşme: Toplum kuramı ve küresel kültür* (Çev: Ü. Hüsrev Yolsal). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Schein, E. H. (1985). *Organizational culture and leadership*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Simircich, L. (1983). Concepts of culture and organizational analysis. *Administrative Science Quarterly*, 28(3), 339-358.
- Şişman, M. & Küçük, M. (2011). *Okul törenleri*. Ankara: Pegema Yayıncılık
- Şişman, M. (1994). *Örgüt kültürü*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi
- Şişman, M. (2002). *Eğitimde mükemmellik arayışı-etkili okullar*.-Ankara: Pegem A.
- Şişman, M. (1995). Örgüt kavramının kültürel açıdan çözümlenmesi ve eğitim örgütleri. *Eğitim Yönetimi*, 1, 79-94.
- Şişman, M. (1996). Yönetim kuramı ve kültürlerarası farklılaşma açısından yönetim uygulamaları. *Eğitim Yönetimi*, 2(2), 295-308.
- Şişman, M. (2007) *Örgütler ve kültürler*. Ankara: Pegema Yayıncılık.
- Şişman, M. (2007). *Küreselleşme sürecinde milli kültürler ve eğitim: Türk kültürü ve uygarlığı açısından bir çözümleme*. III. Uluslar Arası Türk Uygarlığı Kongresi'nde sunulan bildiri, Kırgız-Türk Manas Üniversitesi, Kırgızistan/Bişkek.
- Şişman, M. (2010). *Eğitim bilimine giriş*. Ankara: Pegema Yayıncılık.
- Şişman, M. ve S.Turan (2004). Örgütsel semboller ve eğitimde sembolik liderlik, *Eğitim Yönetimi*. Kış S. 37, s. 96-117.
- Tomlinson, J. (2004). *Küreselleşme ve kültür* (Çev: A. Eker). İstanbul:Ayrıntı Yayınları.
- Trice, M. H. & Beyer, J. .M. (1984). Studying organizational cultures through rites and ceremonials. *Academy of Management Review*, 9(4), 653-669.
- Turhan, M. (1994). *Kültür değişimleri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi FAV Yayınları.
- Yalçın, C. (2002). Küreselleşme, çok kültürlülük ve eğitim. *Eğitim Araştırmaları*, 2(6), 65-77.

Bilgi Toplumunda Eğitim ve Öğretmenlik Mesleği

8

Amaçlarımız

Bu üniteyi tamamladıktan sonra,

- 👁 Bilgi toplumunda öğretmen özelliklerini kavramak,
- 👁 Öğretmenlik mesleğinin meslekleşme koşullarını açıklamak,
- 👁 Öğretmenin standartlaşan niteliklerini kavramak için gerekli bilgi ve becerilere sahip olabileceksiniz.

Örnek Olay

Öğretmen evinin çay salonunda her zamanki telaşlı ama sıcak sohbet saatlerinden biri yaşanıyordu. Ama bu kez sobbete göreve yeni başlayan genç öğretmenlerde katılmıştı. Her şey genç bir öğretmenin grubu en yaşlısı İbrahim Hoca'ya 'Hocam, anne babalarımızın kendi öğrencilik yıllarına ilişkin bize çok farklı anılarını anlattılar. Sizin zamanınızda da öğretmenlik böyle miydi?' sorusuyla başladı. Soru İbrahim Hoca'yaydı ama cevap en az onun kadar yaşlı ve meslek yıllarının çoğunu köy okullarında geçirmiş İsmet Hoca'dan geldi. 'Evladım, elbette öğretmenlik böyle değildi. Öğretmenlik o zamanlar çile mesleği idi. Okuma yazma bilen insan yok denecek kadar azdı. Anadolu'nun her köşesi yoksulluktan kırılırdı. Elde avuçta olanlar o kadar azdı ki... Hani derler ya yoktan yonga çıkmaz, işte o zamanlar annesiyle, babasıyla, öğrencisiyle, müdürüyle, öğretmeniyle herkes yoktan yonga çıkarırdı. Şimdi sınıflarda haysiyetsizce yerlerde sürünen o sabıpsız silgiler, her öğrencinin boynunda kutsal bir nesne gibi yıllarca taşınırdı. Kömürü hiç arama. Sınıfı ısıtmak için odun ya dağdan toplanır, ya da her öğrenci kendi evinde birer ikişer sınıfa getirirdi. Yol yok, iz yok. Ya eşeğin üstündesin ya da hafta da bir gün köyün yakınından geçecek köy otobüsünü bekleyeceksin. Ama biliyor musun ya daha iyisini görmediğimizden ya da yaptığımız işe inandığımızdan bu sıkıntıların hiç farkında değildik. Hiç şikâyet etmedik. Öyle değil mi İbrahim Hoca?' Konuşmayı başından beri dinleyen ve hiç konuşmayan İbrahim Hoca yine hiç sesini çıkarmadan başını salladı. İbrahim Hoca ilerlemiş yaşına karşın, herkesi şaşırtaan bellegi, arkadaşları arasındaki konuşmaları, her zaman ütülü pantolonu, sanki yıllardır yaptığı mesleğinin ciddiyeti temsil eden kravatu ve onu tamamlayan mütevazı ama şık ceketiyle her zaman çevresinde saygınlık ve hayranlık uyandırır. Gözleri dalgın bir süre daba bekledikten sonra yavaşça yüzünü genç öğretmene çevirdi. 'Evet öyleydi... Ama siz hem daba şanslı hem de daba bilgilisiniz. Ancak bu meslek artık bizim zamanımızdaki meslek değil. Bizim kimimiz fakirlikten, kimimiz başka seçeneğimiz olmadığından bu meslekte bulduk kendimizi. Ama işin içine girdikten sonra gereğini hiç şikâyet etmeden, hiç yılmadan, hiç mazeret bulmadan yaptık. Yapmamak hiç düşünülemezdi çünkü mesleğin bir şanı ve saygınlığı vardı ve bu saygınlığı bizler yaratmıştık. Yapmamak kendine ihanet etmeği, memleketi ihanet etmeği. Allaha şükürler olsun hem kendi karnımızı, hem çocuklarımızın karnını doyurduk, onları okuttuk. Meslek yarım gündü ama biz hiç yarım gün çalışmadık. Bu memleketin çocuğuna sınıfta, okuma yazma bilmeyen velisine belediyede, valilikte yazdığımız dilekçelerle hizmet vermeye çalıştık. Ama artık zaman değişti. Artık bu ülke bundan altmış sene önceki ülke değil. Veliler okumuş, öğretmen dilekçe yazmasına muhtaç değil. Kitabı mumla aradığımız dönemler bitmiş. İnternet denen şeyin ucunda artık on binlerce kitap var. Artık veliler çocukların anası babası olmamızı istemiyorlar. İşte bu yüzden 24 Kasım'da öğretmenin bir mum olarak çevresini aydınlattığı ve bu arada eriyip bittiğini söyleyen şairler artık kimseyi etkilemiyor. Bu kötü bir şey değil. Bunun adı değişim...'. O sırada sosyoloji öğretmeni Hülagü Hoca söze katıldı 'Evet hocam haklısınız. Artık öğretmenlik mesleğinin toplumsal statüsünü ve saygınlığını bikâyelere, mitlere dayandırarak beklenti içinde olmak yanlış. Öğretmenlik profesyonel bir meslek. Bunun için mesleğin, mesleki teknik yönlerini güçlendirmek ve bir işi doğru yapmakla doğru olan işi yapmak arasındaki farkı mesleki olarak ortaya koymak lazım. Toplumda öğretmenliğin saygınlığını sizin yaptığımız gibi ancak bizler yaptıklarımızla yeniden inşa edebiliriz.'

Anahtar Kavramlar

- Bilgi Toplumu
- Öğretmen
- Öğretmenlik mesleği
- Öğretmen rolleri
- Öğretmenlik standartları

İçindekiler

- GİRİŞ
- EĞİTİM OKUL VE DEĞİŞİM
- TOPLUMSAL DEĞİŞİM VE ÖĞRETMENLİK
- ÖĞRETMENİN NİTELİKLERİ
- MESLEKLEŞME KOŞULLARI AÇISINDAN ÖĞRETMENLİK
- ÖĞRETMENİN STANDARTLAŞAN NİTELİKLERİ

GİRİŞ

Değişimin hızlı, kısa aralıklı ve büyük ölçekli olduğu yirmi birinci yüzyıl toplumlarında, üretilen bilginin miktarı ve çeşidi artmakta, miktarı ve çeşidi artan bilgi hızla güncelliğini yitirmektedir. Bu durum bu kadar çeşitli bilgi varsa, hangisi öğretilecek? Bu kadar çok bilgi varsa, nasıl öğretilecek? Miktarı ve çeşidi artan bilgi hızla güncelliğini yitiriyorsa neden öğretilecek sorularını yirmi birinci yüzyıl toplumlarının gündemine taşımıştır. Bu sorular bilgi toplumlarında toplumsal bir kurum olarak eğitimin, eğitim örgütü olarak okulların ve mesleki rolleri açısından öğretmenliğin sorgulanmasına neden olmuştur (Boyacı, 2009). Eğitimin bilgi, beceri ve kültürün aktarılmasına yönelik geleneksel rolü sorgulanmış, bilgiyi aktarmak yerine 'öğrenmeyi öğrenmek', okullarla sınırlı eğitim öğretim yerine, her yerde yaşam boyu öğrenme, yaşama yabancılaşmış fiziksel bir yapı olarak okul yerine, bir yaşam alanı olarak, birlikte öğrenen, paylaşan ve yaşayan ve yaşatan okul kavramları bilgi toplumunda yeniden kurulan eğitim sistemlerinin paradigmasını oluşturmuştur. Tüm bu dönüşüm sürecinde öğretmenlikte bir meslek olarak yeni standartlar, roller ve görev alanlarıyla stratejik bir öneme sahip olmuştur. Öğretmenlik mesleğinin toplumsal sistem ve eğitim sistemindeki rol, görev ve işlevleri mikro eğitim sosyolojisinin konusudur. Bu ünite de yirmi birinci yüzyıl bilgi toplumlarında öğretmenlik mesleğinin toplumsal yapı içindeki yeri ve önemine ilişkin tartışmalara yer verilmiştir.

EĞİTİM OKUL VE DEĞİŞİM

Bireylerin olduğu gibi toplumların da üretme, yaratma ve sorun çözüme güçlerinin gelişmesi ve kültürel kimliklerinin oluşması gördükleri eğitimin türüne, içeriğine, niteliğine ve yapısına bağlıdır. Kültür ve meslek eğitiminin ana-babalar ve ustalar tarafından verildiği tarihi dönemlerde, sadece yaygın eğitim yoluyla çocukları hayata hazırlamak, bir kimlik ve meslek edinmelerini sağlamak mümkündür. Teknolojinin hızla geliştiği, bilgi üretiminin katlanarak arttığı, yeni mesleklerin ortaya çıktığı, mal ve hizmet değişiminin ve kültürel rekabetin küresel ölçekte yaşandığı modern toplumda ise iyi bir örgün eğitim almadan, ne kültürel kimliğin ne de bir mesleğin tam olarak edinilmesi mümkün değildir.

Sosyal, ekonomik ve teknolojik gelişmelerin toplumsal değişimi hızlandırdığı çağdaş toplumda, ancak eğitiminin amacını, sürecini, içeriğini ve uygulanışını da sürekli yenileyerek, yeni nesilleri sadece bugün için değil gelecek için de hazırlayarak değişime uyum sağlanabilir. Araştırmalara göre, daha yüz yıl önce mevcut mesleklerin sadece yüzde beşi özel bilgi ve beceri gerektirmekteydi. Bugün ise mesleklerin yüzde yetmiş "uzmanlık bilgisi gerektiren iş" olarak sınıflandırılmaktadır (Darling-Hammond, 2005,s.4).

Hızlı sosyal, kültürel ve teknolojik değişime uyum sağlayamayan sıradan bir okul sistemi, toplumsal ve teknolojik değişimin etkisiyle çocuklarını eğitime gücü zayıflayan aile ve kitle iletişim araçlarının sağladığı içeriği kontrol edilemeyen yaygın eğitim, bilgi çağında yaşayacak insanı eğitemez. Böyle sıradan bir eğitim, kültürel ve ekonomik rekabetin küresel düzeyde yaşandığı bilgi çağında, dünya ile konuşacak, çalışacak, yarışacak, aynı zamanda kültürel ve ekonomik varlığını da koruyup geliştirecek vatandaşlar yetiştiremez. Bütünleşmek istediğimiz küresel bilgi toplumunda, uluslararası standartlarda en iyi okulları kurmadan, yeni nesilleri, çok iyi yetişmiş, bilgili, becerili ve erdemli öğretmenlerle eğitmeden, bireysel, toplumsal, ekonomik ve kültürel potansiyelimizi kullanmak, çağdaş medeniyeti aşmak ve ona öncülük etmek mümkün değildir.

Bireylerin olduğu gibi toplumların da üretme, yaratma ve sorun çözüme güçlerinin gelişmesi ve kültürel kimliklerinin oluşması (1) gördükleri eğitimin türüne, (2) içeriğine, (3) niteliğine ve (4) yapısına bağlıdır.

TOPLUMSAL DEĞİŞİM VE ÖĞRETMENLİK

Sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçiş süreci hem yaygın ve örgün eğitimi hem de öğretmenlik mesleğini çok yönlü etkilemektedir. Okullaşmanın geniş kitleler tarafından toplumsal ve ekonomik kalkınmanın bir şartı olarak görülmediği ve kitle iletişim araçlarının henüz yaygınlaşmadığı modernizm öncesi dönemde öğretmen olarak tanımlanan bireyler herkesin sahip olmadığı bir güce, “bilgi”ye sahip oldukları için öğretim mesleği onların tekelindeydi. Bilgi toplumu bu durumu tamamen değiştirmiş, “bilgi”yi sadece belli bir gurubun sahip olabildiği bir ayrıcalık olmaktan çıkarıp herkesin hizmetine sunmuştur. Bu toplumsal ve teknolojik dönüşüm, topluma bilgi sunan ve bireylerin öğrenmesini sağlayan kurumlara kendiliğinden “eğitici” bir işlev yüklemiş ve ana-babanın eğitici rolüne olduğu kadar öğretmenlik mesleğine de rakip olan, onun geleneksel gücüne meydan okuyan ve itibarını sarsan yeni kurumlar ortaya çıkarmıştır. Modern toplumun ürünü olan bu yeni bilgi ve iletişim kurumlarının belli başlıları dergi ve gazeteler, sinema, radyo, televizyon, İnternet (Google, You tube, Face book TeacherTube, SchoolTube, StudentTube, Diigo, Google Earth), sivil toplum örgütleri ve benzeri kurumlardır.

Sayı ve gücü sürekli artan bu yeni bilgi ve iletişim merkezleri her türlü bilgiye ulaşımı herkes için mümkün kılarak, modern toplumun güçlü yaygın eğitimcileri olmuşlardır. Bu yeni eğitimciler, hem ana-baba gibi geleneksel yaygın eğitimcilerin hem de profesyonel öğretmenin bilgiye sahip olma ayrıcalığını ortadan kaldırarak, onların eğitici işlevlerini zayıflatmaya başlamıştır. Sanayi toplumu için kurulan okul sistemi geleneksel haliyle bilgi çağının çocuklarını eğitmeye yetmemektedir. İnternetin dünya kütüphanelerinde tarama yapma imkânı sağladığı ve en yeni yayınları içeren veri tabanlarından yararlanmayı mümkün kıldığı bir dünyada, geleneksel okul kütüphanesi ve ders kitabı gibi bilgi kaynaklarının eski önemi kalmamıştır.

Bilgi toplumunun yaygın “eğiticileri” olan bu yeni bilgi ve iletişim merkezleri en fazla öğretmenlik mesleğini, özellikle de öğretmen eğitimini ve öğretmenin sahip olduğu bilgi sahibi olma ayrıcalığını etkilemiştir. Öğretmen eğitiminin içeriğini oluşturan ana unsurlar genel kültür, alan bilgisi ve mesleki bilgi, beceri ve değerlerdir. Çağdaş toplumda bilgi hızla ve kısa sürelerde katlanarak artmakta ve kitle iletişim araçları vasıtasıyla adeta anında toplumun hizmetine sunulmaktadır. Bu gelişme, ortalama dört yıl süren üniversite eğitimi boyunca öğrendiklerini, meslek hayatı boyunca kendi öğrendiği gibi öğrencilerine aktaran, “nakledici” öğretmen tipinin varlık sebebini ortadan kaldırmıştır. Bilgi toplumunda sorun bilgiye ulaşmak veya bilgiyi aktarmak değil, eleştirel bir yaklaşımla mevcut “bilgi okyanusu”nda “doğru” bilgiyi bulup kullanmak ve daha da önemlisi “bilgi”nin kendisini üretecek beceri ve yaratıcılığa sahip olmaktır.

Bilgi Toplumunda Öğretmen

‘Okulun “ruh”u öğretmendir’ ya da ‘okulların kalitesi öğretmenlerinin kalitesi kaddır’ sözleri toplumda genel kabul gören ifadelerdir. Bu durum öğretmenlik mesleğinin eğitim ve toplumsal sistemdeki rol ve önemine işaret eder. Bilgi çağı, bütün geleneksel kurum ve mesleklere olduğu gibi öğretmenlik mesleğine de meydan okumakta ve onu değişime zorlamaktadır. Her aile, toplum ve devlet çocukları kendi ideallerine göre eğitmek ister. Geleneksel toplumda olduğu gibi günümüz toplumunda da eğitim her ne kadar ailede başlamaktaysa da, çağdaş toplumda hem milli kültür hem de meslek eğitiminin planlı ve verimli olarak yapıldı-

Bilgi toplumunda Google, Youtube, Facebook TeacheTube, SchoolTube, StudentTube, Diigo gibi yeni platformlar, öğretmenin tek bilgi kaynağı olmasına ilişkin geleneksel gücüne meydan okumaktadır.

Bilgi toplumunda sorun bilgiye ulaşmak veya bilgiyi aktarmak değil, eleştirel bir yaklaşımla “bilgi”nin kendisini üretecek beceri ve yaratıcılığa sahip olmaktır.

ğı kurum okul, sorumlusu da öğretmendir. Okulun yanı sıra, küresel bilgi toplumunda ortaya çıkan, yukarıda da sözünü ettiğimiz güçlü bilgi ve iletişim kurumları yetişen nesilleri aile, okul ve öğretmenler kadar, hatta bazı konularda onlardan daha fazla etkilemektedir. Milli ve küresel ölçekte bilgiye ulaşım sağlayan ve kitlelerin düşünce ve davranışlarını etkileyen güçlü programlar yapan bu bilgi ve iletişim merkezlerinin amaç ve değerleri her zaman ailenin, toplumun ve devletin amaç ve değerleriyle örtüşmeyebilir. Demokratik toplumda, özellikle de küresel demokratik toplumda çok çeşitli sebeplerle kurulan bilgi ve iletişim merkezlerinin sunduğu programların içeriğini ve eğitici işlevlerinin etkilerini denetlemek mümkün değildir.

“Çocuklarımızı kim eğitiyor” endişesinden kurtulmak ve onları bu yeni “eğitici” odaklardan yararlanabilecek ama onların olası zararlı etkilerinden korunabilecek bilgi, beceri ve erdemle yetiştirmek için, yeni bir eğitim sistemine ve yeni bir öğretmen modeline ihtiyaç vardır. Bilgi toplumunda ancak bilgili, becerili, erdemli, eleştirel düşünce sahibi, “doğru” bilgiye nasıl ulaşılacağını bilen ve bilgi üretebilen öğretmenler bilgi toplumu gençliğini yeni ortaya çıkan ve ne öğrettiği kontrol edilemeyen eğitici odaklardan daha fazla etkileyebilir, yönlendirebilir ve eğitebilir.

Bilimsel ve teknolojik gelişmenin sağladığı yeni imkânlarla hızlanan toplumsal değişimin geldiği son aşama küresel bilgi toplumudur. Toplumsal değişimin daha önceki aşamaları gibi, küresel bilgi toplumu da birçok kurumla birlikte “geleneksel” eğitim sistemi ve öğretmenlik mesleğini değişime zorlamaktadır. Mahalli veya ulusal ölçekte “en iyi” eğitimi sağlamak veya “en iyi” öğretmen olmak artık yeterli değildir. Her alanda olduğu gibi eğitimde de rekabet küresel boyutta yaşanmakta, küresel ölçekte en iyi olan en fazla beğenilmekte ve en güçlü eğitici etkiyi yapmaktadır. Dünyanın neresinde olursa olsun her türlü bilgi kendi evimizde bize ulaşmakta, oturma odamızda bizi etkilemekte, en önemlisi de henüz her türlü zararlı etkiye karşı korumasız olan çocuklarımızın düşünce ve davranışını şekillendirmektedir. Bir kısım ana-babanın, çocuklarını bu küresel “bilgi sağanağına” ve “kültürel meydan okumaya” göre hazırlayacak bilgisi ve eleştirel düşünme becerisi olabilir, ama toplumun büyük bir kısmı bu konuda bırakın çocuklarını eğitmeyi, henüz kendilerini bile eğitmiş değildir. Küresel bilgi toplumunda çocukları, gençleri ve hatta ana-babaları, bu içeriği sürekli artan ve değişen küresel bilgi ve kültür “sağanağı”na karşı hazırlamak ve onları, bu “sağanağı,” “bereketli yağmurlara” dönüşürecek bilgi ve beceri ile donatmak, okulun ve öğretmenin işidir. En modern okulları kurmadan, eğitimin içeriğini, amacını ve yöntemlerini toplumsal değişime paralel olarak yenilemeden, yeni nesillere çağdaş bilgi, beceri ve erdemlerle donanmış, eleştirel düşünce sahibi, yaratıcı, problem çözme becerisi yüksek, bilgi üretebilen öğretmenlerle eğitimin en iyisini sağlamadan, küresel değişime uyum sağlamak ve bilgi toplumunu yaratmak mümkün değildir.

Küresel bilgi toplumunu yaratan bilimsel, teknolojik ve toplumsal değişim geleneklerde, kurumlarda, düşünce, değer ve davranışlarda yeni değişim süreçleri başlatmıştır. Bu değişimden en çok etkilenen kurum yaygın ve örgün boyutuyla eğitim, dolayısıyla da çocuklarımız olmaktadır. Çocuklar, sahip oldukları sınırsız potansiyelle bir toplumun hem en değerli varlığı hem de yetişkinlerin sevgi, koruma ve eğitimi olmadan varlığını devam ettiremeyecek, yaşamak için öğrenmeye muhtaç, her türlü kötü niyet ve eyleme karşı en korumasız toplumsal kesimdir. Ailelerin çocuklara sağlaması gereken seven, koruyan, bilgi, değer ve davranışları öğreten doğal eğitim ortamını, modern toplumda çalışan ana-babadan oluşan çekirdek ailenin sağlaması giderek zorlaşmaktadır. Şehirleşme, ekonomik zorluklar

“Çocuklarımızı kim eğitiyor” endişesinden kurtulmak ve onları bu yeni “eğitici” odaklardan yararlanabilecek ama onların olası zararlı etkilerinden korunabilecek bilgi, beceri ve erdemle yetiştirmek için, yeni bir eğitim sistemine ve yeni bir öğretmen modeline ihtiyaç vardır.

Ana-babanın çocuklarına ayıracak yeteri kadar vakti olsa bile, öğrenilecek bilgi ve becerinin katlanarak arttığı, bilgisayar teknoloji ve programlarının eğitimde kullanıldığı, bilgi toplumunda ana-babanın çocuklar üzerindeki eğitici etkisi giderek azalmaktadır.

Çocuklarla çalışan mesleklerden öğretmenlik dışında kalanların çocuklar üzerindeki etkisi sınırlıdır.

ve benzeri sebeplerle ana-babanın çocuklarıyla harcadığı “nitelikli” zaman giderek azalmaktadır. Ana-babanın çocuklarına ayıracak yeteri kadar vakti olsa bile, öğrenilecek bilgi ve becerinin katlanarak arttığı, bilgisayar teknoloji ve programlarının eğitimde kullanıldığı, artan bilginin yanı sıra eleştirel düşünme becerisi ve çağdaş demokratik değerlerin çocuklara öğretildiği bilgi toplumunda ana-babanın çocuklar üzerindeki eğitici etkisi giderek azalmaktadır. Çağdaş bilgi toplumunda çocuklar çok erken yaşlarda okula başlamakta, günün uzun bir kısmını okulda geçirmekte ve okul hayatı uzun yıllar sürmektedir. Eğitim, herkesin yapabileceği bir iş değil, bu iş için özel olarak yetiştirilmiş öğretmenlerin yapabileceği özel bir meslektir.

Okullar giderek ailenin görev ve sorumluluklarını da üstlenmeye başlamıştır. Amerika Birleşik Devletleri’ndeki bir grup okulda öğrencilere kahvaltı ve öğle yemeği vermek bir norm haline gelmiştir. Hemen bütün okullarda hemşire vardır; bazı okullar öğrencilerini göz ve diş sağlığı kontrolünden geçirmektedir; bir kısım liselerde çocuklu öğrenciler için anaokulu vardır. Birçok okulda ise erken işe giden ve işten geç gelen ana-babalara yardımcı olmak için, sabah dersler başlamadan ve akşam derslerden sonra öğrencilere hizmet veren merkezler kurulmaktadır. Okullar, her toplumsal kesimden öğrencinin gelişebildiği, öğrenebildiği, kendini rahatça ifade edebildiği, güvenli ve sevecen ortamlar olmalı, öğretmenler de bilgi, beceri, sevgi ve erdemin kaynağı ve örneği olmalıdırlar. Bu anlamda öğretmenlik, mesleği bilen ve seven insanların yapabileceği, özel bir eğitim gerektiren, kendine özgü ve fedakârlık isteyen bir iştir (Darling-Hammond, 2006).

Öğretmenliği diğer mesleklerden ayıran temel özellikler vardır. İnsanlarla çalışan meslekler arasında çocuklarla çalışanlar dışındaki bütün mesleklerde, meslek insanının üzerinde çalıştığı insan bir yetişkindir. Nerede ve hangi ortamda olursa olsun yetişkin bir insan kendisini kötü insanlardan, zararlı yiyeceklerden, maddelerden ve olaylardan koruyabilir, kendi çıkarı ve geleceği için en iyi kararı verebilir. Çocukların doğal, toplumsal ve kültürel çevrelerini öğrenmeleri, insan ilişkilerini anlamaları uzun bir dönemde gerçekleşmekte ve bu dönem boyunca da korunmaları gerekmektedir. Çocuklarla çalışan mesleklerden öğretmenlik dışında kalanların çocuklar üzerindeki etkisi sınırlıdır.

Öğretmenle çocuk arasındaki ilişki ve etkileşim diğer bütün mesleklerden farklı, uzun süreli ve çok boyutludur. Özellikle de modern toplumunda, öğretmen ve öğrenci arasındaki ilişki ve etkileşim bütün zamanlardan daha uzun ve yoğun yaşanmakta, hem çocuğun birey olarak gelişimi hem de toplumun geleceği için hayati bir anlam kazanmaktadır. Çocuklar yaşamak, gelişmek ve doğal olarak sahip oldukları potansiyeli kullanmak için öğrenmek zorundadır. İhtiyaçları olan bilgi, beceri ve değerler genlerinde kodlanmış değildir. Küresel bilgi toplumunun ortaya çıkardığı eğitici işlevi de olan güçlü bilgi ve iletişim araçlarının zararlarından korunarak nasıl kullanılacağını genel olarak ne aileler ne de çocuklar bilmektedir. Öğrenilmesi gereken bilgi ve becerinin katlanarak arttığı çağdaş toplumda eğitim ve öğretim ancak uzman bir kurum olan okulda yapılabilir. Bir okulu başarılı veya başarısız kılan, öğrencilerin bireysel yeteneklerini geliştirmelerini, kendilerine, ulusa ve insanlığa faydalı bilgi, beceri ve değerlerle yetişmelerini sağlayan en önemli güç öğretmendir. Çağdaş bilgi toplumunda, öğrencilerin öğretmenleriyle etkileşim içinde oldukları süre ana-babalarıyla etkileşim halinde buldukları süreyi geçmektedir. Birçok mükemmel ana baba ve ailenin varlığına rağmen, çağdaş toplumda, özellikle de az eğitilmiş, dar gelirli, uzun saatler çalışan ve çocuklarıyla “nitelikli” vakit geçiremeyen ana babaların çoğunlukta olduğu toplum kesimlerin-

de, çocuklar için sevgi, bilgi ve değerlerin en güvenilir kaynağı öğretmendir. Her haliyle örnek alınacak, bilgi çağı gençliğine model olacak, bilgili, becerili ve erdemli öğretmenler yetiştirmeden, Türkiye'yi çağdaş uygarlık seviyesinin üstüne çıkaracak bir nesil yetiştirilemez.

ÖĞRETMENİN NİTELİKLERİ

İnsan bir potansiyelle doğar ve o potansiyelin ortaya çıkması, gelişmesi ve insanın ve evrenin yararına kullanılması bir erdem olarak kabul edilir. İnsanın misyonu ve hatta varlık sebebi bu potansiyelin açılmasını, gelişmesini ve yararlı bir şekilde kullanılmasını sağlamaktır. Bir tohumun uygun bir ortamda ve usta bir bahçıvanın elinde bir meyve ağacına dönüşmesi gibi, insanın bedensel, zihinsel ve duygusal potansiyeli de ancak anne-baba ve öğretmenin sağladığı bilgi ve sevgiyle kuşatılmış bir ortamda açılır, büyür ve gelişir. Bu anlamda insanın büyümesini, gelişmesini ve sahip olduğu potansiyeli kullanır hale gelmesini sağlamak tüm toplumların gelişiminin merkezindeki gerekliliktir.

Öğretmenlik Mesleği

İnsanların toplum içindeki yerlerini belirleyen özelliklerden biri de sahip olduğu meslektir. Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlüğü'ne göre meslek, "bir kimsenin geçimini sağlamak için yaptığı sürekli iş" ve "birbirine bağlı bilimsel veya felsefi düşünceler birliği; bir fikir çevresinde toplanmış çeşitli bilgiler, dizge, sistem" olarak tanımlanmaktadır (TDK, 1988:1012).

Mesleği, kişilerin hayatlarını sürdürebilmek için temel uğraş alanı olarak seçtikleri, belli bir süre eğitimden sonra icra edebildikleri, çalışma, yükselme şartlarının yasal güvence altına alındığı ve mesleki standartlarının belirlendiği bir faaliyet alanı olarak tanımlamak mümkündür. İş bölümü ve uzmanlaşma sonucu mesleklerin ve görülen işlerin giderek ayrıştığı, her bir mesleğin toplumda farklı konum ve değerde ele alındığı görülmektedir. Toplumsal sistem ve düşünüş ayrılıklarına göre de meslek ve işlevlerinin önem bakımından ayrıldıkları görülmektedir (Tan, 1981, s.70).

Ülkemizde öğretmenlerin yasal konumu, 1739 Sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu'nun 43. maddesi ile düzenlenmiştir. "*Öğretmenlik, devletin eğitim, öğretim ve bununla ilgili yönetim görevlerini üzerine alan özel bir ihtisas mesleğidir. Öğretmenler, bu görevlerini Türk Millî Eğitiminin amaçlarına ve temel ilkelerine uygun olarak ifa etmekle yükümlüdürler. Öğretmenlik mesleğine hazırlık genel kültür, özel alan eğitimi ve pedagojik formasyon ile sağlanır. Yukarıda belirtilen nitelikleri kazanabilmeleri için, hangi eğitim kademesinde olurlarsa olsun, öğretmen adaylarının yükseköğrenim görmelerinin sağlanması esastır*".

Yukarıda yasa ifadelerinde de görüldüğü gibi, öğretmenlik yüksek öğrenim gerektiren özel bir uzmanlık alanıdır. Ancak, ülkemizde öğretmenlik mesleği, meslekleşme konusunda önemli bazı sıkıntılarla da karşı karşıyadır.

MESLEKLEŞME KOŞULLARI AÇISINDAN ÖĞRETMENLİK

Bir uğraş alanının profesyonel meslek olarak kabul edilebilmesi için bazı şartları taşınması gerekmektedir. Tezcan'a (1996) göre, meslekleşme koşulları şunlardır:

Uzmanlık Bilgisi - Örgün Eğitimden Geçme

Ülkemizde öğretmenler, uzmanlık eğitimi olarak yetiştirilmektedirler. 16 Mart 1848'de, ilk öğretmen okulunun açılışından beri, öğretmenliğin bir okulu olması

Meslek, "bir kimsenin geçimini sağlamak için yaptığı sürekli iş" ve "birbirine bağlı bilimsel veya felsefi düşünceler birliği; bir fikir çevresinde toplanmış çeşitli bilgiler, dizge, sistem" olarak tanımlanmaktadır.

Öğretmenliğin meslekleşme koşulları Uzmanlık bilgisi - örgün eğitimden geçme, giriş denetimi, meslek ahlaki (etik), çalışma özgürlüğü, meslek kuruluşları, hizmet koşulları ve toplumca meslek olarak tanınmadır.

gereği kabul edilmektedir. Ancak öğretmen ihtiyacının karşılanmaması ve özellikle fen edebiyat fakültelerinin öğretmen yetiştirmiyoruz tavrı içerisinde hemen hemen tüm mezunlarının öğretmen olarak istihdam edilmeleri mesleğin gelişimini olumsuz olarak etkilemektedir. Ayrıca toplumsal ve ekonomik gelişmeye paralel olarak eğitimde yeni uzmanlık alanları (eğitim psikolojisi, eğitim yönetimi, eğitim teknolojisi, ölçme değerlendirme, vb.) ortaya çıkmıştır. Öğretmenler bu alanlarda da çalıştırılmaya başlayınca, hem bu alanların gelişmesi hem de öğretmenlik mesleğinin gelişimi, bu durumdan olumsuz olarak etkilenmiştir. Tüm bunların yanında Milli Eğitim Bakanlığı öğretmen yeterliklerini tespit ederek öğretmen yetiştirme konusunda kuramsal anlamda önemli bir adım atmıştır. Ancak belirlenen yeterlik alanlarının nasıl hayata geçirileceği konusunda ne Milli Eğitim Bakanlığı'nın ne de Yükseköğretim Kurulu nezdinde bir eylem planı bulunmamaktadır.

SIRA SİZDE

Tarihsel süreç içinde Türkiye’de öğretmenlik mesleğinin meslekleşmesi sürecinde uzmanlık bilgisi koşulunun yeterince dikkate alınmamasının nedenlerini araştırınız.

Giriş Denetimi

Yasal hükümler çerçevesinde kimlerin hangi meslekleri yapabilecekleri ve çalışma şartlarının düzenlenmesi mesleğin gelişmesini sağlayan unsurlardan biridir. Meslek örgütleri ve devlet, giriş denetimi ve mesleki uğraş vereceklerin standartlarının belirlenmesinde temel konuma sahiptir. Son zamanlarda hemen hemen her yüksekokul mezununun öğretmen olabileme imkânını bulması sanki öğretmenlikte giriş denetiminin Türkiye’de pek uygulanmadığı izlenimini doğurmuştur. Ancak Talim ve Terbiye Kurulu hangi alanlardan mezun olanların “Öğretmenlik Meslek Bilgisi Sertifikası (Pedagojik Formasyon)” almak şartıyla öğretmen olabileceklerini belirlemiştir.

Meslek Ahlakı (Etik)

Her mesleği diğerlerinden ayıran uzmanlık bilgilerinin yanında bir takım değerler, normlar, ilkeler ve kurallar vardır. Öğretmenin iyi bir konu uzmanının olmasının yanında güvenilir olması da gerekir. Pehlivan’a (1998, s.5) göre mesleki etik, “belirli bir meslek grubunun, mesleğe ilişkin olarak oluşturup, koruduğu; meslek üyelerine emreden, onları belli bir şekilde davranmaya zorlayan; kişisel eğilimlerini sınırlandıran; yetersiz ve ilkesiz üyeleri meslekten dışlayan; meslek içi rekabeti düzenleyen ve hizmet ideallerini korumayı amaçlayan mesleki ilkeler bütünüdür”. Ülkemizde, eğitim etiğine, yukarıda verilen tanım doğrultusunda bakacak olursak öğretmenlerin etik değerlerinin neler olacağı konusunda bir görüş birliğinin henüz oluşmadığı gözlenmektedir. Eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanması, öğrenciler arasında herhangi bir ayırım gözetmeme, öğrenci-öğretmen ilişkilerinde belli kuralların dışına çıkmama, öğrencileri dershaneye gitme, özel ders alma gibi konularda zorlamama, öğrencileri, notla korkuyla, tehdit yoluyla korkutmama, kendi inanç ve fikirlerini öğrencilere zorla kabul ettirmeme, eğitimde yer alan etik değerlere örnek olarak verilebilir.

Çalışma Özgürlüğü

Meslek olmanın diğer bir koşulu da tam bir çalışma özgürlüğüne sahip olmaktır. Ülkemizde öğretmenlerin büyük çoğunluğu, devlet okullarında görev yapmaktadır. 2010-2011 yılında 760 bin öğretmen devlet okullarında çalışmaktadır. Bu durumda büyük ölçüde devlete çalışan öğretmenler devletin gözetim ve denetimine

tabidirler. Diğer mesleklerde şu veya bu şekilde devlet gözetimine sahiptir ama en önemli işveren devlet olunca durum biraz daha değişmektedir. Yaklaşık yüzde onluk bir kesim ise özel öğretim kurumlarında çalışmaktadır. Özel kesimin devlet okullarına nazaran öğretmenlere görece olarak daha fazla ücret verdikleri görülürken çalışma şartları ve iş güvencesi konusunda devlet okullarının daha avantajlı olduğu görülmektedir.

Meslek Kuruluşları

Meslek kuruluşları açısından öğretmenlerimiz büyük bir deneyime sahiptirler. Ülkemizde öğretmenlerin örgütlenme hareketleri 1908 yılına kadar uzanmaktadır (Akyüz, 1978). Ancak, gerçek anlamda mesleki örgütler 1961 Anayasası'ndan sonra kazanılmıştır. Kamu personeli ortak, mesleki, kültürel, sosyal ve ekonomik hak ve menfaatlerini korumak, mesleki gelişme ve aralarında yardımlaşmayı sağlamak amacıyla sendika kurma hakkına sahiptirler. Ancak, 1971 yılından sonra sendika kurma hakları devlet memurlarının ellerinden alınmıştır. Bu tarihten sonra kamu personeli dernek kurma yolunu seçmiştir.

12 Eylül'den 1980 yılından yaklaşık 10 yıl sonra 1990'larda öğretmenlerin yeniden örgütlenme çabalarına girdikleri görülmüştür. 12 Eylül öncesinde olduğu gibi yine aynı siyasi gruplarca benzer sendikalar kurulmuştur. Günümüzde başlıca eğitim sendikaları şunlardır. Eğitim Bilim ve Kültür Emekçileri Sendikası (EĞİTİM SEN), Türkiye Eğitim ve Öğretim Hizmetleri İşkolu Kamu Çalışanları Sendikası (TÜRK EĞİTİM SEN), Demokratik Eğitimciler Sendikası (DES), Eğitimciler Birliği Sendikası (EĞİTİM BİR).

Hizmet Koşulları

Öğretmenlerin hizmet koşulları, diğer profesyonel meslek mensuplarına göre görece olarak daha dezavantajlıdır. Kalabalık okul ve sınıflar, köylerde çalışma ve bazı temel gereksinimlerin bile karşılanmaması, öğretmenlerin hizmet koşullarını olumsuz olarak etkilemektedir. Birçok okulda öğretmenler için çalışma mekânları, kütüphane, yeterli araç-gereç bulunmamaktadır.

Toplumca Meslek Olarak Tanınma

Öğretmenlik, toplum tarafından meslek olarak kabul gören meslekler arasındadır. Özellikle Türk toplumunda bir takım kültürel faktörler de öğretmenliği olumlu olarak desteklemektedir. "Bana bir harf öğretenin kırk yıl kölesi olurum" sözü, tüm ülkede geçerliliği olan bir sözdür. Öğretmenler toplumda saygınlığını korumakla birlikte ücret düşüklüğü ve öğretmen açığından dolayı her yüksekokul mezununa öğretmenlik yolunun açılması mesleğin statüsünü olumsuz etkileyen etmenlerdir. Dünyada farklı ülkelerdeki örneklerine benzer biçimde, özellikle sınıf öğretmenliğinin "kadın mesleği" olarak algılanması, kadının çalışma hayatında algılanan statüsüne paralel olarak öğretmenlik mesleğinin statüsüne ilişkin olumsuz algı yaratan etmenler olarak düşünülmektedir.

ÖĞRETMENİN STANDARTLAŞAN NİTELİKLERİ

Öğretmenlik mesleğinin standartlarının belirlenmesi ve yasal bir zemin kazanması son yirmi yılda mesleğe yönelik en belirleyici gelişmelerden biridir. Özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nde 1980'lerde gelişmeye başlayan, "eğitimin belirli standartlara göre yapılması gerektiği" görüşü giderek güçlenmiş, federal hükümet ve eyaletler tarafından yasalara konmuş ve genel bir uygulama haline gelmiştir. Bu-

gün, anaokulundan üniversiteye kadar eğitimin her kademesinde ve hemen her seviyedeki sınıf ve ders için geliştirilmiş standartlar vardır. Öğretmenler, öğretim üyeleri, programlar ve kurumlar kendileriyle ilgili standartlara göre öğretim ve etkinliklerini düzenlemekte ve bu standartlara göre değerlendirilmektedir. Standartları hazırlayanlar genellikle kar amacı gütmeyen meslek örgütleri, eyaletlerin ve yerel yönetimlerin eğitimden sorumlu birimleri ve eğitim kurumlarının kendileridir. Bu bağlamda önemli olan, standartları kimin hazırladığından çok onları kimlerin benimsediği ve uyguladığıdır.

Eğitimde standartlaşma hareketi, bütün eğitim kurumlarını olduğu gibi öğretmen eğitimi de çeşitli bakımlardan etkilemeye devam etmektedir. Bu bağlamda, öğretmen eğitimi programlarını akredite eden mesleki kuruluşlar bu programlar için ya yeni standartlar belirlemekte veya zaten var olan akreditasyon şartlarını standartlara dönüştürmektedirler (NCATE, 2006; INTASC, 1992; NBPTS, 1989). Benzer şekilde, eyalet yönetimleri de kendi eyaletlerindeki öğretmen eğitimi programları için “yeni mezun öğretmen standartları” geliştirmekte veya mevcut standartları yeni gelişmelerin ışığında yenilemektedirler. Bugün ABD’deki bütün öğretmen eğitimi programları, kendi eyaletlerinin öğretmenlik standartlarını karşılayacak bir eğitim vermek zorundadır. Bu yapılmadığı takdirde söz konusu eyaletin eğitim bakanlığı üniversitenin programını onaylamaz ve programdan mezun olanlar da o eyalette öğretmen olarak çalışamazlar.

ABD’de öğretmen eğitimi programlarını ve yeni mezun öğretmenlerin sahip olması gereken nitelikleri tanımlayan standartlar, bu alanda uzman meslek kuruluşları tarafından hazırlanarak kamuoyuna açıklanmaktadır. İlgili kurumların bu standartlardan beğendiklerini küçük değişikliklerle benimsedikleri görülmektedir. Eyaletler kendi öğretmenlik standartlarını geliştirirken, uzman kuruluşların geliştirdiği standartları da kaynak olarak kullanmaktadır (RIBTS, 1999). Aynı konular üzerinde çalışan diğer kurumlarla işbirliği yapan bu kuruluşların standartları, Amerikan öğretmen eğitiminde yaygın olarak kullanılmaktadır. Türkiye’deki eğitim fakülteleri ve öğretmen eğitimi programları için aşağıda verilen öğretmenlik standartları hazırlanırken, bu kuruluşların standartları kaynak olarak kullanılmış ve Türkiye’de öğretmenlerin sahip olması gereken niteliklerle ilgili yeni standartlar da geliştirilerek listeye eklenmiştir.

Öğretmenlik mesleğine ilişkin mevcut istihdam politikaları da düşünerek öğretmenlik mesleğinin meslekleşmesine yönelik önlemleri araştırınız.

Öğretmenlik Standartları

Türkiye’deki öğretmen eğitimi programından mezun olan öğretmenler, öğretmenlerin sahip olması gereken genel nitelikleri tanımlayan aşağıdaki öğretmenlik standartlarını karşılamalıdır.

Genel kültür: Öğretmen adayı, Türkçe, matematik, fen bilimleri ve bilgisayar teknolojisinin temel bilgi ve becerilerine sahiptir, Türk kültürünü ve tarihini bilir, Atatürk’ün görüş ve ideallerini anlamıştır, demokratik değerlere inanır ve onları yaşar, eleştirel düşünme becerisi gelişmiştir, çevre bilincine sahiptir, küreselleşmeyi anlamıştır ve uyguladığı öğrenim etkinlikleri, sahip olduğu zengin genel kültür bilgi ve becerisini yansıtır.

Alan bilgisi: Öğretmen adayı, öğreteceği alanın yapısını, temel kavramlarını ve araştırma yöntemlerini anlar ve öğrettiği konuları öğrencileri için anlamlı hale getirecek öğrenme deneyimleri yaratır.

Öğrencinin gelişimi ve öğrenmesi: Öğretmen adayı, çocukların ve gençlerin nasıl geliştiğini ve öğrendiğini anlamıştır; uyguladığı eğitim etkinliklerinde onların fiziksel, zihinsel, sosyal ve duygusal gelişimlerini destekleyecek öğrenme fırsatları sağlar

Öğrenciler arasında farklılıklar: Öğretmen adayı, öğrencilerin öğrenmeye yaklaşımlarındaki farklılıkları anlar ve farklı sosyal, ekonomik ve kültürel çevrelerden gelen veya bireysel yetenekleri farklı olan öğrencilere uygun öğretim fırsatları yaratır.

Öğretim stratejileri: Öğretmen adayı, öğrencilerin öğrenme, eleştirel düşünme, problem çözüme ve uygulama becerilerini geliştirmek için, “öğrenci” ve “öğrenme” merkezli öğretim stratejileri uygular.

Öğrenme ortamları: Öğretmen adayı, yapıcı sosyal etkileşimi, öğrenmeye aktif katılımı ve öğrencilerin kendi kendini motive etmesini sağlayıcı bir öğrenme ortamı yaratırken, hem bireyi hem de grubu motive edecek bir yaklaşım sergiler.

İletişim bilgi ve becerisi: Öğretmen adayı, sınıfta aktif sorgulamayı, birlikte çalışmayı ve birbirini destekleyici etkileşimi geliştirmek için etkili sözel, beden ve medya iletişim tekniklerini kullanır.

Öğretimin planlanması: Öğretmen adayı, okutacağı konulara, öğrencilere, topluma ve müfredatın amaçlarına ilişkin bilgiyi esas alan öğretim etkinliklerini planlar ve uygular.

Değerlendirme bilgi ve becerisi: Öğretmen adayı, öğrencilerin zihinsel, sosyal ve fiziksel gelişimini değerlendirmek ve gelişimin sürekliliğini temin etmek için örgün (önceden planlanmış) ve yaygın değerlendirme stratejilerini kullanır.

Deneyimlerinden ders alarak gelişme: Öğretmen adayı, yaptığı seçimlerin ve davranışların öğrenme topluluğu içindeki öğrenciler, veliler ve diğer meslektaşları üzerindeki etkilerini sürekli değerlendiren ve aktif bir şekilde mesleki gelişme için fırsatlar kollayan, deneyimlerini analiz eden ve onlardan ders alan bilinçli bir uygulamacıdır.

Toplumsal ilişkiler, çevreyle işbirliği ve meslek ahlakı: Öğretmen adayı, öğrencilerin öğrenmesini, sağlık ve mutluluğunu desteklemek için velilerle, ailelerle, okuldaki meslektaşlarıyla ve çevredeki toplumla iletişim kurar, görüşür ve etkileşir; öğretmen adayının çevreyle ilişki ve etkileşimi mesleki değerleri yansıtır.

İdealizm, çalışkanlık ve fedakârlık: Öğretmen adayı, öğrencilerin gelişmesine, öğrenmesine, sağlık ve mutluluğuna, onların Türkiye’yi çağdaş uygarlık seviyesinin üstüne çıkartacak bilgi, beceri ve erdemler kazanmasına ve öğretmenlik mesleğinin ve onurunun korunması ve daha da yüceltilmesi idealine kendisini adanmıştır. Öğretmen adayının bu idealin gerçekleşmesi için fedakârca çalıştığı, gerçekleştirdiği öğretim etkinliklerinde, öğrencilerle ilişkilerinde, meslektaşlarıyla yaptığı işbirliğinde ve velilerle etkileşiminde görülür.

Demokrasi kültürü ve insan hakları: Türkiye’nin ideali demokratik bir toplum olarak yaşamaktır. Demokratik bir toplum “demokrat” vatandaşlardan oluşur, ancak vatandaşlar demokrat olarak doğmazlar. Demokratik bir toplum olarak yaşayabilmek için tek tek her Türk vatandaşının (1) demokrasinin kavram ve kurumlarına ilişkin “bilgi”yi öğrenmesi, (2) demokratik değerlere inanması ve (3) demokratik beceri ve davranışlar geliştirmiş olması gerekir. Demokrasi kültürünü özümsemiş olan öğretmen adayları sahip oldukları demokrasi bilgisini, inandıkları demokratik değerleri ve geliştirdikleri demokratik beceri ve davranışları sınıf içinde ve dışında sergiler, öğrencilerine de bu bilgi, değer, beceri ve davranışları özümsetmek için gerekli öğretim etkinliklerini uygular.

Eleştirel düşünce: Hem bireysel hem de toplumsal gelişimin en önemli kaynaklarından birisi eleştirel düşüncedir. Bir insanın eleştirel düşünce becerisine sahip olması için (1) olayları başkalarının bakış açısından görebilmeyi, (2) karşıt tezleri savunanların “kabul”lerini anlamayı, onların görüşlerini analiz etmeyi ve (3) kendi düşüncelerinin kaynaklarını, amaçlarını ve araçlarını sorgulamayı öğrenmesi gerekir. Hemen her konudaki “bilgi” ve “düşünce”nin bütün zamanlardan çok daha fazla olduğu ve çok daha kolay ulaşılabildiği bilgi toplumunda, sorunların çözümleri için önerilen tezlerin dayandığı “kabul”leri anlamadan, ortaya atılan bilgi ve fikirleri eleştirel bir yaklaşımla sorgulamadan “doğru”yu bulmak mümkün değildir. Öğretmen adayları, eğitim kuram ve stratejilerine eleştirel bir bakış açısıyla yaklaşır ve öğrencilerine eleştirel düşünme becerisi kazandırmak için gerekli öğretim etkinliklerini uygular.

Çevre bilinci ve değeri: Doğal kaynakların tüketildiği bir dünyada yaşamak mümkün değildir. Teknoloji geliştikçe doğal kaynakların tüketimi hızlanmakta ve insanlık kendi sonunu kendi elleriyle hazırlamaktadır. Bize ve herkese zararlı olan bu gidişi durdurmak doğal kaynakları akılcıca kullanmak ve çevreyi korumakla mümkündür. Öğretmen adayının doğal kaynaklara ve çevreye ilişkin bilgi ve değerleri gerçekleştirdiği öğretim etkinliklerinde ve kaynakları kullanımında görülür.

Yukarıda belirtilen öğretmenlik standartları etkili öğretmen niteliklerini ön plana çıkarmaktadır. Etkili bir öğretmenin nitelikleri şöyle sıralanabilir:

- Öğrenmeye/öğretmeye isteklilik
- Bilgi ve becerileri ile sınıfa hâkim olmak.
- Okul çalışanları, veli ve öğrencilerle dürüstlük temelinde ilişkiler kurmak.
- Öğrencilere saygı duymak.
- Yüksek beklentilere sahip olmak
- Gerçek yaşam ile okul arasında bağlar kurmak
- Her türlü öğretim araç ve gereçlerini etkin kullanmayı bilmek.
- Akran eğitime açık olmak.
- Empatik ve esprili olmak
- Başarı için yüksek beklentileri sahip olmak
- Öğrencilerini desteklemek ve güdülemek
- Esnek, değişik durumlara uyumlu olmak
- Öğrenci ilerlemesini takip etmek.
- Yeni yaklaşımlar arama ve bunları paylaşmaya istekli olmak.
- Güven ortamı yaratmak, kolaylaştırıcı bir role sahip olmak.
- Etkili dinleme becerisine sahip olmak.
- Eleştirel düşünme becerisine sahip olmak ve öğrencilerine bu beceriyi kazandırmak.
- Mesleki gelişime önem vermek.

Yukarıda sunulan öğretmenlik standartları ve nitelikleri, eğitim fakültesi yönetici ve öğretim üyeleri ile işbirliği yapılan ilk ve orta dereceli okulları öğretmen ve yöneticileri tarafından tartışılarak geliştirilmelidir.

Özet

Bilgi toplumunda öğretmen özelliklerini kavramak

Bilgi çağı, bütün geleneksel kurum ve mesleklerle olduğu gibi öğretmenlik mesleğine de meydan okumakta ve onu değişime zorlamaktadır. Bilgi toplumunda ancak bilgili, becerili, erdemli, eleştirel düşünce sahibi, “doğru” bilgiye nasıl ulaşılacağını bilen ve bilgi üretebilen öğretmenler bilgi toplumu gençliğini yeni ortaya çıkan ve ne öğrettiği kontrol edilemeyen eğitici odaklardan daha fazla etkileyebilir, yönlendirebilir ve eğitebilir. Özellikle de modern toplumunda, öğretmen ve öğrenci arasındaki ilişki ve etkileşim bütün zamanlardan daha uzun ve yoğun yaşanmaktadır, hem çocuğun birey olarak gelişimi hem de toplum geleceği için hayati bir anlam kazanmaktadır. Öğrencilerin öğretmenleriyle etkileşim içinde oldukları süre ana-babalarıyla etkileşim halinde buldukları süreyi geçmektedir. Bu anlamda öğretmenlik, mesleği bilen ve seven insanların yapabileceği, özel bir eğitim gerektiren, kendine özgü ve fedakârlık isteyen bir iştir.

Öğretmenlik mesleğinin meslekleşme koşullarını açıklamak

Bir uğraş alanının profesyonel meslek olarak kabul edilebilmesi için bazı şartları taşıması gerekmektedir. Uzmanlık bilgisi - örgün eğitimden geçme, giriş denetimi, meslek ahlakı (etik), çalışma özgürlüğü, meslek kuruluşları, hizmet koşulları ve toplumca meslek olarak tanınma bu koşullardan bazılarıdır.

Öğretmenin standartlaşan niteliklerini kavramak

Öğretmenlerin sahip olması gereken genel nitelikleri tanımlayan öğretmenlik standartları vardır. Öğretmenler genel kültür, alan bilgisi, öğrencinin gelişimi ve öğrenmesi, öğrencilerin öğrenmeye yönelik bireysel farklılıklarını bilmesi, öğretim stratejileri, öğrenme ortamları ve iletişim bilgi ve becerisi gibi konularda belli standartlara sahip olmalıdır. Bunların yanı sıra öğretimin planlanması, değerlendirme bilgi ve becerisi, deneyimlerinden ders alarak gelişme, toplumsal ilişkiler, çevreyle işbirliği ve meslek ahlakı, idealizm, çalışkanlık ve fedakârlık, demokrasi kültürü ve insan hakları, eleştirel düşünce ile çevre bilinci ve değeri gibi alanlarda belli standartları taşıması genel kabul görmektedir.

Kendimizi Sınavalım

1. Öğretmenlik mesleğinin toplumsal rol, görev ve işlevleri hangi sosyoloji alt disiplinin konusudur?

- Mikro eğitim sosyolojisi
- Makro eğitim sosyolojisi
- Kurumlar sosyolojisi
- Kültürel sosyoloji
- Siyaset sosyolojisi

2. Aşağıdakilerden hangisi kültürel kimliklerinin oluşmasında eğitimin nitelikleriyle ilgili **değildir**?

- Türü
- Niteliği
- İçeriği
- Yapısı
- Süresi

3. Aşağıdakilerden hangisi bir mesleği tanımlayan öğeler arasında **sayılmaz**?

- Bir uğraş alanı olarak seçilmesi
- Eğitimden geçilmesi
- Mesleki standartlarının belli olması
- Belli bir ücret karşılığında yapılması
- Çalışma koşullarının yasal güvence altına alınması

4. Tarihsel süreç içinde tüm yüksek öğretim mezunlarının öğretmenler olarak atanması aşağıda belirtilen öğretmenliğin meslekleşme koşullarından hangisine yönelik **olumsuz** bir durum yaratmaktadır?

- Meslek ahlakı
- Uzmanlık bilgisi
- Çalışma özgürlüğü
- Hizmet koşulları
- Meslek kuruluşları

5. Eğitim fakülteleri dışında öğretmenlik mesleğine girebilecek meslek alanlarını aşağıdakilerden hangisi belirler?

- Milli Eğitim Bakanlığı Müsteşarlığı
- İlköğretim Genel Müdürlüğü
- Talim ve Terbiye Kurulu
- Ortaöğretim Genel Müdürlüğü
- Yüksek Öğretim Kurulu

6. Aşağıdakilerden hangisi örgün eğitim almadan meslek edinimini **imkânsız** kılan etmenlerden biri **değildir**?

- Teknolojik gelişmeler
- Nüfusun artması
- Rekabetin artması
- Yeni mesleklerin ortaya çıkması
- Bilgi üretiminin artması

7. Modernizm öncesi dönemde öğretmenlerin gücünün kaynağı aşağıdakilerden hangisidir?

- Kutsal statüleri
- Ekonomik durumları
- Bilginin tek kaynağı olmaları
- Bilgiyi paylaşmaları
- Okulların durumu

8. “Okul ruhu öğretmendir” sözü öğretmenlik mesleğinin aşağıda belirtilen hangi özelliğine vurgu yapmaktadır?

- Toplumsal sistemdeki rolüne
- Meslekler arasındaki statüsüne
- Etik özelliklerine
- Kariyerdeki yerine
- Örgütlenmesine

9. Aşağıdakilerden hangisi her mesleği diğerlerinden ayıran değer, norm, ve ilkeleri anlatan koşuldur?

- Örgün eğitimden geçme
- Giriş denetimi
- Meslek ahlakı
- Çalışma özgürlüğü
- Hizmet koşulları

10. Karşıt tezleri anlama ve analiz etme aşağıdaki öğretmenlik standartlarının hangisiyle ilgilidir?

- Genel kültür
- Alan bilgisi
- Deneyimlerinden ders alarak gelişme
- Eleştirel düşünme
- İdealizm

Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı

1. a Yanıtınız doğru değilse “Giriş” bölümünü gözden geçiriniz.
2. e Yanıtınız doğru değilse “Eğitim Okul ve Değişim” bölümünü gözden geçiriniz.
3. d Yanıtınız doğru değilse “Öğretmenin Nitelikleri” bölümünü gözden geçiriniz.
4. b Yanıtınız doğru değilse “Meslekleşme Koşulları Açısından Öğretmenlik” bölümünü gözden geçiriniz.
5. c Yanıtınız doğru değilse “Meslekleşme Koşulları Açısından Öğretmenlik” bölümünü gözden geçiriniz.
6. b Yanıtınız doğru değilse “Eğitim Okul ve Değişim” bölümünü gözden geçiriniz.
7. c Yanıtınız doğru değilse “Toplumsal Değişim ve Öğretmenlik” bölümünü gözden geçiriniz.
8. a Yanıtınız doğru değilse “Toplumsal Değişim ve Öğretmenlik” bölümünü gözden geçiriniz.
9. c Yanıtınız doğru değilse “Meslekleşme Koşulları Açısından Öğretmenlik” bölümünü gözden geçiriniz.
10. d Yanıtınız doğru değilse “Öğretmenin Standartlaşan Nitelikleri” bölümünü gözden geçiriniz.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra Sizde 1

Türkiye’de tarihsel süreç içinde öğretmenliğin devlet çatısı altında bir meslek olma süreci temelde Cumhuriyetle birlikte başlamıştır. Cumhuriyet’in ilanından sonra yeni Türkiye Cumhuriyeti’nin ideallerinin gerçekleştirilmesinde öğretmenlik stratejik bir meslek olarak görülmüş ve Mustafa Kemal’in direktifleriyle öğretmenlere diğer devlet memurlarına göre imtiyazlı sosyal ve ekonomik bir statü verilmiştir. Ancak yeterli yetişmiş insan kaynağının bulunmaması, farklı kaynaklardan istihdam yaratma politikalarının uygulanmasına neden olmuştur. Özellikle Mustafa Kemal’in vefatından sonra öğretmenlik mesleğinin yeni kazandığı yüksek sosyoekonomik statü erozyona uğramış, takip eden hükümetlerde bu sorun geçici önlemlerle çözmeye çalışılmışlardır. Türkiye’de son yirmi yıl dikkate alındığında, istihdam piyasasında kamu hala temel sektördür. Kamu görevlileri arasında ise öğretmenler en kalabalık meslek grubunu oluşturmaktadır. Özellikle genç nüfus arasında işsizliğin ertelenmesinde yükseköğretim kurumları işlevsel bir görev yaparken, devlet memurluğuna yönelik en büyük istihdam kapasitesi Milli Eğitim Bakanlığı olmuş-

tur. Bu bağlamda öğretmen istihdamında öğretmenlik mesleği tüm yüksek öğretim mezunlarına açılarak istihdam yaratılmış, uzmanlık bilgisi ve diğer melekleşme koşulları göz ardı edilmiştir.

Sıra Sizde 2

Bir mesleğin meslek olabilmesi için gerekli koşul ve standartların yanı sıra kurumsallaşmış mesleklerde görülen belli göstergeler vardır. Kullanılan mesleki dil üzerinde meslek uzmanının bir tekele sahip olması ve yine meslek uzmanının mesleki gelişime yönelik yayınların takip ettiğinin bir göstergesi olarak meslek kitaplarından oluşan bir kütüphanesinin olması önemlidir. Bunun yanı sıra, mesleğe giriş koşulları ile standartlarını örgütlü bir baskı grubu olarak yasal karar vericilere dayatan, mesleki gelişim ve etik değerlerin takip eden, meslek uzmanlarının özlük hakları konusunda yasal temelde mücadele eden meslek örgütünün varlığı da bir başka göstergedir. Ülkemizde öğretmenlik mesleğini bu göstergeler dâhilinde irdelediğimizde, diğer bazı meslek gruplarının aksine sadece eğitimcilerin kullandığı bir mesleki dilden bahsedemeyeceğimiz gibi, çok sınırlı bir kesim tarafından eğitime yönelik bilimsel ve mesleki yayınların takip edildiğini basılan kitap ve dergilerin sayılarından anlayabiliriz. Mesleki örgütleri bağlamında ise etik değerler, meslek standartları ve özellikle meslek uzmanlarına sağlanan gelişim olanakları açısından çok sınırlı bir hizmet sunulduğu görülmektedir. Ayrıca meslek örgütleri arasındaki politik ve ideolojik parçalanmışlık öğretmenlerin kitlesel olarak meslek etrafında örgütlenmelerinin önündeki en önemli engel olarak ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda öğretmenlere yönelik var olan istihdam politikalarının meslekleşmenin önünde bir engel olması yönündeki tartışmalar sorunun sadece bir boyutunu oluşturmaktadır.

Yararlanılan ve Başvurulabilecek Kaynaklar

- Akyüz, Y. (1978). Türkiye'de Öğretmenlerin Toplumsal Değişmedeki Etkileri. Ankara.
- Kırgın, T. ve Bıkmaz, F. H. (2007). *Eğitim bilimleri bakış açısıyla eğitim fakülteleri ve akreditasyon çalışmaları*. A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, no: 204.
- Beck, C. ve Kosnik, C. (2006). *Innovations in teacher education: A social constructivist approach*. New York: State University of New York.
- Boyacı, A. (2009). Etkili sınıf yönetimi. *Öğretmenlik meslek bilgisi alanındaki gelişmeler* (Ed. Ayhan Hakan), Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayını. ss. 175-194.
- Brophy, J. (2002). *Social constructivist teaching: Affordances and constraints*. London: JAI-Elsevier Science
- Carnegie Task Force on Teaching as a Profession (1986). *A nation prepared: Teachers for the 21st century*. New York: Carnegie Forum on Education and Economy.
- Cochran-Smith, M. (2006). *Policy, practice, and politics in teacher education: Editorials from the Teacher Education*. California: Corwin Press.
- (2005a). Teacher education and the outcomes trap. *Journal of Teacher Education*, 56(5).
- (2005b). The new teacher education: for better or for worse. *Educational Researcher*, 34(7)
- Cochran-Smith, M. and Zeichner, K. M. (2005). *Studying teacher education: The report of the AERA Panel on Research and Teacher Education*. Published for the American Educational Research Association by Lawrence Erlbaum Associates.
- Conant, J. B. (1963). *The education of American teachers*. New York: McGraw-Hill.
- Cruikshank, D. R., Bainer, D., Cruz, J., (1996). *Preparing America's teachers*. Indiana: Phi Delta Kappa Educational Foundation.
- Darling-Hammond, L. (2006). *Powerful teacher education: Lessons from exemplary programs*. California: Jossey-Bass: A Wiley Imprint.
- Darling-Hammond, L. (2000a). *Studies of excellence in teacher education: Preparation in the undergraduate years* AACTE Publication.
- (2000b). *Studies of excellence in teacher education: Preparation in a five year program*. AACTE Publication.
- (2000c). *Studies of excellence in teacher education: Preparation at the graduate level* AACTE Publication.
- (1997). *Professional development schools: Schools for developing a profession*. New York: Teachers College Press.
- Darling-Hammond, L. and John Bransford (2005). *Preparing teachers for a changing world: What teachers should learn and be able to do*. Sponsored by the National Academy of Education. California: Jossey-Bass: A Wiley Imprint.
- Darling-Hammond, L. and MacDonald, Maritza, B. (2000d). Bank Street College of Education in Darling-Hammond, L. (Ed.). (2000c). *Studies of excellence in teacher education: Preparation at the graduate level*. AACTE Publication.
- Dewey, J. (1975). *Moral principles in education*. Carbondale and Edwardsville: Southern Illinois University Press.
- (1916). *Democracy and education*. New York: Macmillan.
- (1929). *The quest for certainty*. New York: Capricorn.
- (1934). *Art as experience*. New York: Perigee.
- (1938). *Experience and education*. New York: Collier-Macmillan.
- Excellence in Education Task Force (1984). *First in the nation in education*. Des Moines: Iowa Department of Education.
- Goodlad, J. (1990) *Teachers for our nation's schools*. San Francisco: Jossey-Bass.
- (1994) *Educational renewal: Better teachers, better schools*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Grossman, G. M., Onkol, P. E. ve Sands, M. (2007). Curriculum reform in Turkish teacher education: Attitudes of teacher educators towards change. In an EU candidate nation. *International Journal of Educational Development*, 27(2), 138-150.
- (2005). Research on pedagogical approaches in teacher education. Cochran-Smith, M. and Zeichner, K. M. (Eds.). *Studying teacher education: The report of the AERA Panel on Research and Teacher Education*. Published for the American Educational Research Association by Lawrence Erlbaum Associates, pp.425-476).
- Grossman, P. and Schoenfeld, A. (2005). Teaching subject matter. In Darling-Hammond, L. and John Bransford (Eds.). *Preparing teachers for a changing world: What teachers should learn and be able to do*. Sponsored by the National Academy of Education. California: Jossey-Bass: A Wiley Imprint.

- Holmes Group (1986). *Tomorrow's teachers: A report of the Holmes Group*. MI: Author.
- (1990). *Tomorrow's schools: Principles for the design of professional development schools*. MI: Author.
- (1996). *Tomorrow's schools of education*. MI: Author.
- (2007). *The Holmes partnership trilogy: Tomorrow's teachers, tomorrow's schools, tomorrow's schools of education*. New York: Peter Lang.
- Iowa Excellence in Education Task Force (1984). *First in the nation in education*.
- INTASC/Interstate New Teacher Assessment and Support Consortium (1992). *Model standards for beginning teachers licensing, assessment and development: A resource for state dialog*. Washington, DC: Council of Chief State School Officers pub.
- (1992). *Interstate new teacher assessment and support consortium (INTASC) standards*. İnternet adresi: www.ccsso.org/intasc.html.
- Koerner, J. D. (1963). *The miseducation of American teacher*. Boston: Houghton Mifflin publication.
- Koppich, J. E. (2000). *Trinity University in Darling-Hammond, L. (Ed.). (2000b). Studies of excellence in teacher education: Preparation in a five year program*. AACTE Publication.
- Lortie, D. (1975). *Schoolteacher: A sociological study*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Marshall J. D., Sears, J. T., Allen, L. A., Roberts, P. A. and Schubert, W. H. (2007). *Turning points in curriculum: A contemporary American memoir*, 2nd ed. Ohio: Pearson, Merrill Prentice Hall.
- National Commission on Excellence in Education (1983). *A nation at risk: The imperative for educational reform*. Washington, D.C.: U.S. Department of Education.
- Miller, L. and Silvernail, D. (2000). Wheelock College in Darling-Hammond, L. (Ed.). (2000a). *Studies of excellence in teacher education: Preparation in the undergraduate years*. AACTE Publication.
- Millî Eğitim Temel Kanunu*. Türkiye Cumhuriyeti, 1973 Tarih ve 1739 Sayılı Yasa
- National Center for Education Statistics (1995a). *America's teachers ten years after "a nation at risk."* U.S. Department of Education: Office of Educational Research and Improvement.
- NCATE (National Council for the Accreditation of Teacher Education) (2006). *Professional standards for the accreditation of schools, colleges, and departments of education. 2006 edition*. (2007). *Professional standards for the accreditation of schools, colleges, and department of education*. NCATE yayını. İnternet adresi: www.ncate.org.
- (2006). *Professional standards for the accreditation of schools, colleges, and department of education*. NCATE yayını. İnternet adresi: www.ncate.org.
- (1997 revision). *Standards, procedures and policies for the accreditation of professional education units, 2. baskı*. Washington, DC: NCATE yayını.
- National Commission for Excellence in Teacher Education (1985). *A call for change in teacher education*. American Association of Colleges for Teacher Education.
- NBPTS/National Board for Professional Teaching Standards (1989). *What teachers should know and be able to do*. Washington, DC: NBPTS yayını.
- National Research Council (1999). *How people learn: bridging research and practice*. Washinton, DC: National Academy Press.
- National Research Council (2000). *How people learn: Brain, mind, experience, and school. Expanded edition*. Washinton, DC: National Academy Press.
- Özcan, M. (1993). *Improving teacher performance: A sociological theory of teacher motivation*. University of Iowa, College of Education. Yayınlanmamış doktora tezi.
- Pehlivan, İ. (1998). *Yönetmel, mesleki ve örgütsel etik* Ankara: Pegem A Yayınları.
- Rhode Island College (2007). *Bulletin of Rhode Island College: 2007-2009 Catalog*. Providence, RI: Rhode Island College publication.
- RIBTS/Rhode Island beginning teacher standards (1999). Providence, RI: Rhode Island Department of Elementary and Secondary Education.
- Richardson, V. (1997). *Constructivist teacher education: Building a world of new understandings*. Washington, DC: Falmer Pres.
- Selke, M., Mehigan, S. ve Fiene, J. (2004). Validity of standardized teacher test scores for predicting beginning teacher performance. *Action in Teacher Education*, 25(4), pp. 20-29.
- Stengel, B. S. and Tom, A. R. (1996). Changes and choices in teaching methods, in Frank B. Murray (ed.), *The teacher educator's handbook: Building a knowledge base for the preparation of teachers*. A publication sponsored by the American Association of Colleges for Teacher Education. San Francisco: Jossey-Bass Pub.

- Shulman, L. S. (1987). "Knowledge and teaching: Foundations of the new reform." *Harvard Educational Review*, 57 (1).
- Spring, J. (2000). *The universal right to education: Justification, definition, and guidelines*. New Jersey: Lawrence Erlbaum.
- Snyder, J. (2000). *University of California-Berkeley* in Darling-Hammond, L. (Ed.). (2000c). *Studies of excellence in teacher education: Preparation at the graduate level*. AACTE Publication.
- Tan, M. (1981). *Toplumbilime giriş*. Ankara: A.Ü. Eğitim Fak. Yay. No: 97.
- Tezcan, M. (1996). *Eğitim sosyolojisi*. Ankara.
- TDK. (1988). *Türk dil kurumu sözlüğü*. Ankara
- Trinity University (2008). *Trinity University faculty and contract staff handbook*. Internet: http://www.trinity.edu/departments/academic/_affairs/hb/histstr/mission.htm.
- Tom, A. R. And Valli, L. (1990). Professional knowledge for teachers, in W. Robert Houston (Ed.), *Handbook of research on teacher education: A project of the Association of Teacher Educators*. New York: MacMillan Pub. Com.
- University of Southern Maine Catalog (2007). *University of Southern Maine Undergraduate Catalog 2007-2008*.
- U.S. Congress (2001). *No Child Left Behind Act of 2001*.
- Wheelock College (2006). *Wheelock College undergraduate and graduate course catalog 2006-2007*. Boston: Wheelock College Press.
- Whitford, B. L., Ruscoe, G. and Fickel, L. (2000). *University of Southern Maine* in Darling-Hammond, L. (Ed.). (2000c). *Studies of excellence in teacher education: Preparation at the graduate level*. AACTE Publication.
- Yüksek Öğretim Kurumu (2007). *Öğretmen yetiştirme ve eğitim fakülteleri (1982-2007)*. Ankara: YÖK yayını
- Yüksek Öğretim Kanunu*. Türkiye Cumhuriyeti, 1982 Tarih ve 1542 Sayılı Yasa.
- Zeichner, K. (2000). *Alverno College* in Darling-Hammond, L. (Ed.). (2000a). *Studies of excellence in teacher education: Preparation in the undergraduate years*. AACTE Publication.

Sözlük

A

Açık sistem: Amaçlarını gerçekleştirmek için çevresinden etkilenen ve çevresini etkileyen sistem.

Alt sistem: Sistemin bir işlevini gerçekleştirmek için bir sistem gibi çalışan ve sistemi oluşturan küçük sistem. Örneğin okul sistemin alt sistemlerinden biri sınıf sistemidir.

B

Bireysel gelişim: Bireylerin yaşamlarında çeşitli amaçlar için yeni bilgi ve becerilerle donanmaları.

Ç

Çatışmacı yaklaşımlar: Toplumsal değişimin kaçınılmaz olduğu ve bu değişimin çatışmalar, özellikle sınıflar arasında çatışmalara bağlı olduğunu savını destekleyen yaklaşımlar

Çözülen (dağılan yapılar kuramı): Değişimi karmaşık, kaotik ve önceden kestirilemeyen bir süreç olarak tanımlayan kuram.

D

Değiştirici dönüştürücü rol: Toplumun eğitim sisteminden değişimi yaratacak bilgi ve becerilerle donanmış, sorgulayan bireyler yetiştirmesine ilişkin tanımlanmış rol.

Dikey hareketlilik: Bireylerin ya da grupların farklı sosyal ve ekonomik konumlar arasındaki hareketliliği.

E

Eğitim: Bireylerin var olan potansiyellerini fark etmeleri ve bu potansiyellerini geliştirmelerini sağlayan süreç. Bireylerde kendi yaşantılarını yoluyla kalıcı izli, kasıtlı isten-dik davranış değiştirme süreci.

Eğitim sosyolojisi: Sosyoloji biliminin bir uzmanlık alanı. Eğitimin bir yapı, süreç, örgüt ve sistem olarak ekonomi, siyaset, kültür, din, aile...vb. kurumlarla olan makro ve mikro düzeydeki ilişkilerini inceleyen bilim dalı.

Eşitsizliği kurumsallaşması: Toplumsal yapıda sosyoekonomik açıdan güçlü olan bireylerin avantajlı olan konumlarını eşitsiz bir biçimde korumaları ve toplumsal yapıda düşük sosyoekonomik düzeyde yer alan bireylerin yukarı doğru hareketine yönelik fırsat ve imkan eşitliğine sahip olmamalarının sistemin doğal karşılanan bir süreci haline gelmesi.

Etkileşimsel yaklaşımlar: Toplumsal yapıda birey ve grupların davranış kalıplarının çevre ve diğer birey ve gruplarla olan etkileşimine bağlayan yaklaşımlar.

G

Gelenek: Saygın tutulup kuşaktan kuşağa aktarılan kültürel norm, değer, inanç ve davranışlar.

Görenek: Toplumda farklı konularda bir şeyin eskiden görüldüğü gibi yapma alışkanlığı.

İ

İşlevselci yaklaşım: Sosyal gerçekliği ve toplumsal sistemi öge ve alt sistemlerin sunduğu karşılıklı işlevlerle açıklayan yaklaşım.

K

Kapitalizm: Ücretli emek ve meta üretim sistemi.

Kazanılmış statü: Bireyin toplumsal konumunu kendi çaba ve emekleriyle elde etmesi.

Kurum: Belirli bir çevre ya da ögeye ilişkin bir işlevi yerine getiren yapı.

Kültür: Doğanın yarattığı herşeye karşın, insanın yarattığı herşey. Toplumun üyeleri arasında oluşan ve paylaşılan gelenek, görenek, değer, inanç, sembol ve yaratımlar.

Kültürlenme: Toplumun kültürel yapısına ilişkin paylaşılan her türlü gelenek, görenek, değer, inanç, sembol ve yaratımların yeni kuşaklara aktarılması.

M

Makro eğitim sosyolojisi: Eğitim, siyaseti ekonomi, kültür, din, ahlak ve hukuk gibi toplumsal yapıda rol ve işlev sunan kurumları ve bu kurumlar arasındaki ilişkiyi inceleyen sosyoloji disiplinin bir sınıflaması.

Marks'çı yaklaşım: Karl Marks'ın toplumsal çözümlemelerine ilişkin görüş ve yöntemlerini benimseyen yaklaşım. Toplumu üretim araç ve gereçlerinin sahipliği, toplumsal sınıflar, çatışma, diyalektik yöntem ve güç ilişkileriyle çözümleneyen yaklaşım.

Materyalizm: Maddecilik, özdekçilik. Her türlü gerçekliğin yalnızca nesnel (objektif) değil, ruhsal ve manevi olan gerçekliğin de özünü ve temelini maddede gören yaklaşım.

Mikro eğitim sosyolojisi: Eğitimin toplumsal yönünü daha çok öğretim süreçleri, öğretmen ve öğrenci gibi daha küçük ölçekli birimlerle inceleyen sosyoloji disiplinin bir sınıflaması.

Morfogenetik değişim: Bir şeyin özünde, genetik kodunda, kültür ve değerlerinde gerçekleşen ve kalıcı olan değişim.

Morfostatik değişim: Bir şeyin şeklinde, formunda gerçekleşen değişim. Değişim o şeyin özüne, genetik koduna işlemez.

N

Nicel değişim: Bir şeydeki miktarsal değişim. Değişimin şeyin niteliğinde ve özünde bir farklılık yaratmadığı değişim.

Nitel değişim: Bir şeyin niteliğinde, özündeki değişim.

O-Ö

Okul: Toplumsal istemler doğrultusunda eğitim hizmetini sunmak için oluşturulan örgüt.

Okulsuz toplum: Ivan Illich tarafından toplumsal sistemde eğitimdeki eşitsizlikleri gidermeye yönelik alternatif uygulama önerilerini içeren yaklaşım.

Okul yönetimi: Eğitim sistemlerinin amaçlarını gerçekleştirmek için okul örgütündeki insan ve madde kaynaklarının işe koşulması süreci.

Örgüt: Tek başına gerçekleştiremeyecekleri amaçları gerçekleştirmek için bir araya gelen bireylerin oluşturduğu, amaç, giriş koşulları, norm, değer, süreç, kültür gibi kavramlarla oluşturulan yapı.

Örgütlenmiş ilkeler: Toplumun üyeleri arasındaki ilişkileri belirleyen ilke ve kurallara bağlı iletişim, etkileşim ve işleviş biçiminin tümü.

P

Paradigma: Dünya görüşü. Zihniyet. Sistemlerin üzerine kurulduğu düşünceler bütünü. Bakış açısı.

Politeknik eğitim: Diyalektik materyalist felsefeye dayanan, arkesi madde olan ve çok yönlü, boyutlu ve amaçlı teknik eğitim ve öğretimi benimseyen felsefeç

Postmodernizm: Modernizm sonrası ya da ötesi. Olumlu ya da olumsuz anlamda modernizmden farklılaşan tüm siyasal ve toplumsal değişimleri, düşünsel ve kuramsal ürünleri ve kültürel pratikleri kapsayan duruş.

pozitivizm: Olguculuk. Fiziksel veya maddi dünyanın gerçeklerine dayanan bilim anlayışı.

Pragmatizm: Yararcılık. Gerçeğin değiştiği, değerlerde görecelik, insan doğasının biyolojik ve sosyolojik nitelikte olduğu, yaşam tarzı olarak demokrasinin ve insan yönetiminde kritik zekânın önemli olduğu görüşlerine dayanan felsefi görüş.

R

Realizm: Gerçekçilik. Gerçekliğin insan zihninden bağımsız olduğunun benimseyen, gerçekçi tavırı savunan anlayış.

Retorik: Uygulamaya geçirilemeyen güzel söz söyleme sanatı.

S

Sistem: Belli amaçları olan, amaçları doğrultusunda uygun girdileri alan, süreçleriyle işleyen ve amaçlar doğrultusunda çıktılara dönüştüren yapı. Çevresini etkileyen ve çevresinden etkilenen, bir birine bağlı ve karşılıklı etkileşim içinde bulunan öge ve alt sistemlerden oluşan ve aynı zamanda daha büyük sistemlere bir alt sistem olarak işlev üreten yapı.

Siyasal sosyalleşme: Bireylerin içinde bulunduğu toplumun egemen siyasal değerlerine uyumlaştırılması, vatandaş rol ve sorumluluklarının kazandırılması ve siyasal rejime ilişkin bilgi, beceri ve kabullerin içselleştirilmesi süreci.

Sosyal ilişki: Toplumu oluşturan bireylerin ortaklaşa gerçekleştirdikleri maddi ve manevi etkinliklerin sonucunda kendi aralarında oluşturdukları etkileşim.

Sosyoloji (Toplumbilim): Toplumları bilimsel ve sistematik olarak inceleyen bilim dalı.

T

Toplum: Ortak bir geçmişe, değerlere, kültüre sahip bireylerin oluşturduğu, etkileşim ve sürekliliği olan insan birlikteliği.

Toplumsal (sosyal) değişme: Toplumsal yapının ve onu oluşturan toplumsal ilişkiler ağının bu ilişkileri belirleyen toplumsal kurumların değişmesi.

Toplumsal hareketlilik: Bir toplumda birey ya da grupların toplumsal konumlarının değişmesi.

Toplumsal kurum: Toplumsal yapıda bir işlevi karşılamak için var olan, eşgüdümlü örgütlenmiş sürekliliği bulunan, inanç, değer, gelenek, görenek gibi manevi öğeler ile maddi öğelerden oluşan bütünlük.

Toplumsal tabakalaşma: Toplumu oluşturan bireylerin ve grupların, sosyoekonomik açıdan eşit olmayan ve çok defa hiyerarşik olarak sıralanmaları.

Toplumsallaşma: Bireyin üyesi olduğu toplumun norm, değer, inanç, gelenek, görenek ve davranış biçimlerini öğrenmesi ve toplumsal süreçlere katılmaya ilişkin davranışlar geliştirmesi.

Töre: Toplumda genetik ve göreneklere bağlı olarak öğrenilen kabullenişler.

Tutucu yansıtıcı rol: Eğitim toplumsal rolünün daha çok var olan yapıyı sürdürmesine ilişkin üstlendiği roller.

Ü

Üst sistem: Her sistemin bağlı olduğu daha büyük sistem. Örneğin okul sisteminin üst sistemi il milli eğitim sistemidir.

V

Verilmiş statü: Bireyin her hangi bir çabası olmaksızın, içinde bulunduğu sosyal konumundan kaynaklanan atfedilmiş sosyal, ekonomik, kültürel, etnik ve siyasi konumu.

Y

Yatay hareketlilik: Bireylerin toplumda benzer sosyal ve ekonomik konumları arasındaki hareketliliği.

Dizin

A

Aile Kurumu 38, 43, 44, 47

Alt sistem 9, 13, 63, 71, 99, 102, 109, 117

Amaç 10-12, 19, 21-30, 40, 44, 47, 53, 55, 57, 58, 61-64, 68, 69, 72, 99, 100, 102-109, 116-118, 120-124, 128, 130, 132, 134, 145, 147, 148, 151, 152

B

Biyolojik yaklaşım 82

C-Ç

Çatışmacı Yaklaşım 2, 9, 10, 13, 87, 88, 93

Çevre 2-7, 11, 12, 21, 25, 32, 43, 46, 56, 58, 61-63, 67, 71, 79, 92, 98-109, 114, 115, 117-122, 125-130, 132, 134, 142, 146, 147, 150-153

Çıktı 4-7, 12, 20-22, 43, 44, 58, 61, 62, 68, 69, 71, 73, 75, 79, 97, 98, 100, 102, 103, 109, 133, 143

Çözülen yapılar kuramı 60

D

Değer 3-7, 10-12, 19-25, 27-30, 39, 40, 42, 43, 45-47, 54, 61-63, 65, 73, 79, 86-88, 92, 104-108, 110, 114-117, 119-121, 123-126, 128-134, 144-148, 150-153

Değişim çevresi 100, 104, 105, 109

Demokrasi 9, 43, 56, 85, 89, 123, 151

Denge 10, 13, 21, 28, 29, 44, 59, 60, 63, 72, 98, 102, 117, 118, 121, 125

Dış paydaşlar 100, 104, 108, 109

Dikey hareketlilik 81

Din kurumu 3, 38, 45, 46, 48

Doğal çevre 3

E

Eğitim 1-13, 19-31, 37-48, 53-72, 77-93, 97-109, 113-135, 141-153

Eğitim kurumu 4, 6, 7, 38-41, 43-48, 90

Eğitim sosyolojisi 2-9, 11-13, 143

Eğitimde fırsat eşitsizliği 78, 89, 93

Emile Durkheim 7, 8, 12, 58

Etkileşimsel yaklaşım 2, 9, 11, 13

G

Gelenek 3, 12, 38, 55, 56, 61, 63-65, 69, 79, 80, 85, 86, 88-90, 92, 104, 108, 116, 119, 120, 122, 131, 132, 143-145, 153

Girdi 2, 4, 5, 7, 12, 21, 22, 58, 60-62, 71, 78, 98-100, 102, 103, 109, 122, 124, 142, 149

Görenek 3, 12, 38, 69, 79, 92, 131

H

Hedef 5, 12, 20-22, 30, 31, 40, 41, 59, 69, 85, 98, 107

İ

İnsan sermayesi kuramı 67

İşlevsel yaklaşım 2

K

Kaos 60

Kapitalist toplum 10, 58, 59, 64-66, 72, 87, 88, 93

Karşılıklılık ilkesi 64

Kast sistemi 78, 83, 92

Katman sistemi 78, 83, 84, 92

Kazanılmış statü 80, 81, 84, 92

Kölelik 83, 92

Köy enstitüleri 64, 67, 76

Kültür 3, 6- 8, 10, 20, 21, 23- 28, 30, 55, 61, 64, 71, 85, 100, 103, 108, 109, 115- 126, 129, 131, 132, 134, 143- 145, 149, 150

L

Lider 69, 73, 99, 106- 108, 132

Liderlik 68, 98, 106-108, 110, 124, 139

Liderlik rolleri 98, 106

M

Makro eğitim sosyolojisi 2, 7, 12

Max Weber 7, 8, 12, 50

Mikro eğitim sosyolojisi 2, 7, 12, 143

O-Ö

Okul 3, 4, 6-9, 11, 13, 20-31, 38, 40, 44, 45, 51, 54, 55-72, 78, 79, 89, 92, 93, 97-109, 114, 115, 118, 119, 121-129, 130-135, 142-152

Okul örgüt sistemi 98, 100, 109

Okul yöneticisi 98, 103, 106-108

Okul yönetimi 29, 44, 51, 98-100, 102, 103, 106-109, 127

Örgüt 3-5, 8, 12, 21-23, 29, 30, 40, 49, 55, 57-59, 61-63, 65, 69, 70, 72, 98-101, 103-109, 115-117, 123, 125-134, 143, 144, 148-150

Örgütlenmiş ilişki 3, 12

P

Politika kurumu 38

Prens Sabahattin 9, 13

R

Radikal kuram 63-65, 71

Rol 4, 7, 8, 11, 25, 39-42, 44, 46-48, 56-58, 60-71, 79, 80, 84-86, 88-93, 98, 99, 101, 102, 106-108, 118, 129, 131, 133, 135, 142-144, 152

S

Sembol 3, 11, 13, 20, 24, 25, 46, 48, 61, 108, 114-118, 123, 125, 126, 128-131, 133-135

Sınıf sistemi 86- 88, 93

Sistem 3, 4, 8- 12, 19, 21, 22, 39, 40, 54, 55, 60- 64, 68, 69, 71, 97, 99, 100- 102, 104- 106, 108, 109, 115- 119, 128, 130, 134, 143, 147

Sistem yaklaşımı 3, 4, 12, 54, 61, 71

Siyasal sosyalleştirme 55, 71

Sosyal sermaye 20, 26

Statü sistemi 78, 84, 85, 92

Süreç 1, 3-7, 12, 22-24, 26, 40-46, 48, 54, 55, 57-62, 65, 67, 69, 71, 77, 79, 81, 82, 85, 88, 91, 92, 98, 99, 104, 105, 108, 109, 115, 117-122, 124, 128-130, 132-135, 137, 145, 148

T

Tabakalaşma sistemleri 78, 82, 84, 85, 92

Toplum 2, 3, 6- 9, 12, 21, 23, 26, 28, 30, 38- 42, 44, 47, 55, 56, 61- 64, 66, 67, 71, 79, 80, 82, 86, 88, 94, 104- 106, 115, 116, 119, 123, 144, 147, 149, 151

Toplumsal açık bir sistem 3, 4, 97, 99, 100, 102, 104-106, 108, 109

Toplumsal değişme 4, 24, 25, 53, 54, 79, 105

Toplumsal hareketlilik 4, 77-79, 81, 85, 86, 88-93

Toplumsal kurum 1-7, 10, 12, 13, 24, 37-43, 45-47, 55, 56, 67, 81

Toplumsal statü 4, 77, 78, 80, 81, 83, 84, 92, 142

Toplumsal sınıf 10, 11, 13, 65, 78, 82

Toplumsal tabakalaşma 4, 6-8, 61, 77, 78, 80, 81, 82, 91-93

Toplumsal yeniden kurmacılık 66

Toplumsalcı yaklaşım 82

Toplumsallaşma 4, 7, 11, 25, 38, 40, 42, 43, 64, 78, 79, 81, 86, 92, 93, 103

Töre 55

Ü

Üst sistem 9, 71, 99, 109

V

Verilmiş statü 80, 81, 84, 88-90

Y

Yabancılaşma 20, 23

Yansıtıcı işlev 63

Yatay hareketlilik 81

Z

Ziya Gökalp 8, 9, 13, 115